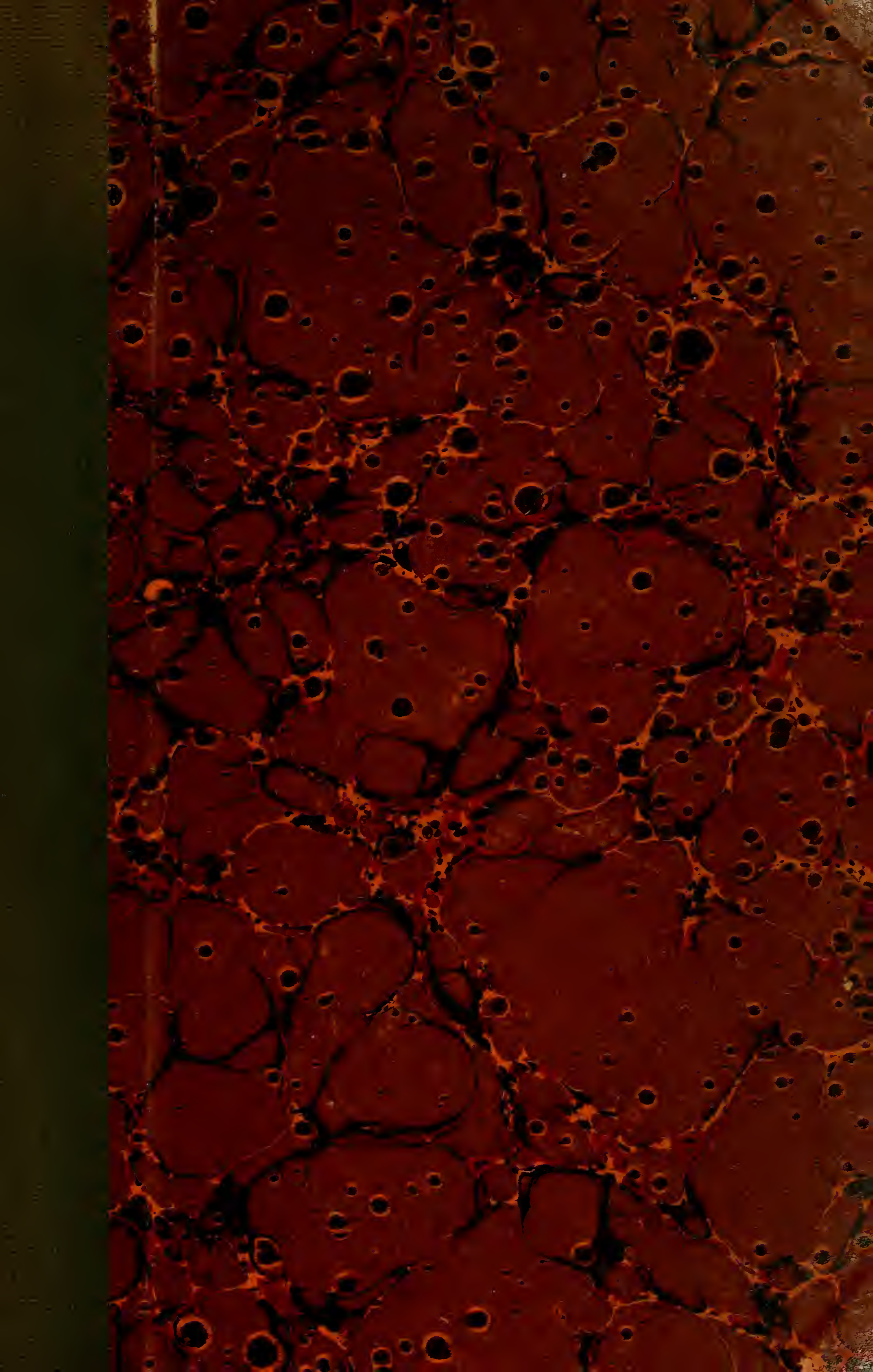

HYPNOTISME,

SUGGESTIE,

PSYCHOTHERAPIE.

Akademische voorlezingen

DOOR

Dr. BERNHEIM,

Gewoon Hoogleeraar in de Geneeskunde te Nancy.

Uit het Fransch vertaald

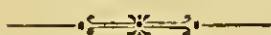
DOOR

Dr. A. W. VAN RENTERGHEM.

F. VAN ROSSEN — AMSTERDAM,
1891.

VOORWOORD VAN DEN SCHRIJVER.

Dit boek bevat, behalve de voorlezingen die ik in 1890 *over suggestie heb gehouden, een aantal nieuwe klinische waarnemingen die dienen kunnen om de wijzen van toepassing der suggestieve psychotherapie en hare therapeutische waarde aan te toonen.*

Men beschouwe het als eene aanvulling van het door mij in 1886 *in het licht gegeven werk: „De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique."*

In laatstgenoemden arbeid geef ik eerst eene uiteenzetting der feiten zooals de waarneming ze aanbiedt en besluit dan met eene poging om ze te verklaren.

In dit boek vang ik dadelijk aan de zielkundige leer van suggestie en hypnose te behandelen en tracht ik aan te toonen welk een helder licht zij werpt op de reeds bekende proefondervindelijke feiten.

De vele fransche en vreemde collega's die mij de eer aandeden mijne kliniek te bezoeken hebben zich kunnen overtuigen dat ik steeds getracht heb nauwgezet waar te nemen en nimmer de grenzen te overschrijden van de bewezen waarheid.

Voor wie ook mijner ambtgenooten die niet in de gelegenheid geweest mocht zijn om zelf te observeeren en die dus blijft twijfelen aan de daadzaken die ik mededeel — eene overigens allezins verstandige en van wetenschappelijken zin getuigende twijfelzucht — bestaat steeds de gelegenheid die feiten te zien demonstreeren op mijne kliniek wanneer hij zich de moeite getroosten wil die te bezoeken.

BERNHEIM.

NANCY, 20 Augustus 1889.

VOORWOORD VAN DEN VERTALER.

Het jongste werk over psychotherapie van Bernheim *zooals het hier in onze taal in druk verschijnt vormt een afgesloten geheel; het geeft den geneeskundigen een juist en beknopt overzicht over de leer der suggestie en een geschikte leiddraad bij de studie van hare toepassing in de praktijk. Het origineel bevat, behalve de akademische voorlezingen een groot aantal deels zeer uitgebreide ziektegeschiedenissen waarvan de kennismaking de moeite zeker loont voor hem die zelf de psychotherapie in zijne praktijk wil toepassen. Ik heb die observaties niet vertaald omdat zij den omvang van het boek zouden verdubbelen en daardoor menig collega wellicht afgeschrikt hebben het zich aan te schaffen. De beslommeringen van de praktijk toch, doen het velen aan tijd en dikwijls ook aan moed ontbreken om buiten hunne tijdschriften nog een dik boek te lezen en dat nog wel over eene speciale geneeswijze. Het is mijn oprechte wensch dat zeer vele medici door de lectuur van dit boek zich mogen aangespoord gevoelen de hypnotische suggestie te gaan toepassen in daartoe geschikte gevallen.*

Voor hen die eenige praktische ervaring wenschen op te doen en er tegen opzien Bernheim's *kliniek te bezoeken, bestaat steeds gelegenheid in de inrichting die ik gezamelijk met Doctor* van Eeden *dirigeer, patienten psycho-therapeutisch te zien behandelen. Steeds is ons het bezoek van collega's welkom.*

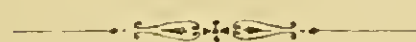
Dr. A. W. VAN RENTERGHEM.

Amsterdam, 1 Juni 1891.

INHOUD.

Hypnotisme, Suggestie, Psychotherapie.

EERSTE LES.

Geschiedkundig overzicht van de suggestie toegepast op de geneeskunde. Over de geneeskunst der priesters bij de ouden, de Egyptenaren en de Hebreëers. Gebeden, offeranden, bezweringen, tooverspreuken. De geneeskunde der Grieken. Orphische tafelen en gewijde zangen. Gezangen en gebeden van Aesculapius. De geneeskunde in de grieksche tempels. De suggestie toegepast door de priesters. Philosophische sekten. De scholen der Asclepiaden. De tempels van Cos en Cnidus. De familie van Hippocrates. Aanvang van de wetenschappelijke geneeskunde. Oostersche theosophie. Haar verbond met het godsdienstig dogma der Joden, met de Alexandrijnsche philosophie, met het heidendom der Grieken en Romeinen. Toovenaars. Mengelmoes van de ontaarde leerstellingen van Pythagoras en Plato met de oostersche theosophie. Vermenging van de heidensche begrippen met die van het ontluikend Christendom: zalvingen, heilige oliën, gebeden, relikwieën, duivelbannerij, geloof, talismans. Bijgeloof der romeinsche keizers in het tijdperk der decadentie. Théurgie en magie. Diocletianus verbiedt de magie. De theosophie der magiërs vervangen door het fanatisme der monniken. Genezing door relikwieën, op de graven van heiligen, door de bisschoppen. Scholen van het klooster van Monte-Cassino en van dat der Benedictijnen te Salerno: priestergeneeskunde; van af de IXe eeuw paart zich de gewone geneeskunde aan het supranaturalisme. Bijgeloof tijdens de kruistochten. De koningen van Engeland en Frankrijk in de XIe eeuw bezitten het vermogen om te genezen. Wonderbaarlijke genezingen in de XIIIe en XIVe eeuw tot in onzen tijd toe. Bijgeloof gedurende het tijdperk van de renaissance der wetenschappen. Toppunt van de duivelvereering. Heksenprocessen in de XVe en XVIe eeuw. Geneeswijze van Paracelsus in de XVIe eeuw. Kabbalistische geheimmiddelen en teekenen. Magnetisch fluide van de sterren. Dierlijk magnetisme. Talis-

mans Sympathische zalven. Twistgeschrijf van Goclénius en de jesuitenpater Roberti. — van Helmont. Genezingen door overplanting. Robert Fludd. Dierlijk magnetisme van William Maxwell. Genezing door suggestie van den Ier Greatrake. Wonderbaarlijke genezingen in Frankrijk in de XVIIe en XVIIIe eeuw. Suggestieve duivelbezwering van den zwabischen priester Gassner in 1774. Genezing door magneten. Pater Kircher. Pater Hell. De Abt Lenoble in 1771. Gunstig rapport uitgebracht door de Société royale de médecine. Mesmer. Hemelsch magnetisme. Universeel fluide. Magnetische baquets. Ontdekking van het somnambulisme. Suggestie van den Abt Faria. Hypnotisme van Braid. Therapeutische suggestie van Dr. Liébeault. Triomf van de wetenschappelijke leerstellingen der suggestie en einde van het bijgeloof in de geneeskunde

Reeds in overoude tijden, in de dagen der kindschheid van het menschdom, werd de suggestie gebruikt als geneesmiddel. De zieke schreef zijn lijden toe aan den toorn der goden en trachte dien te bezweren door offeranden. De priesters traden als de aangewezen tusschenpersonen op tusschen den mensch en de goden; zij schreven zich de macht toe den goddelijken bijstand te kunnen verzekeren tot het genezen van kwalen en werden geloofd, dank zij de verschillende op suggestie berustende praktijken, waarmede zij de verbeelding der massa's wisten in beslag te nemen.

In Egypte oefenden alleen de priesters de geneeskunst uit; aan hen alleen hadden de goden dit geheim geopenbaard; tooverspreuken, de invloed van geesten, zinnebeeldige woorden droegen bij tot de werking der geneesmiddelen.

Bij de Hebreëers verkeerde de geneeskunde in handen der leviten, die de genezing hunner patienten verkregen door lichaamsreiniging voor te schrijven en boetoffers op te leggen. Later ging de gave van genezen op de profeten over. De toorn van Jehovah bezocht zijn volk met epidemische ziekten; zoenoffers en offeranden ontwapenden dien goddelijken toorn. De liefelijke tonen van David's harp genazen de zwaarmoedigheid van koning Saul. Josephus schrijft: »God had aan koning Salomo de gave geschonken om door gebeden Zijnen toorn te bedaren en door bezweringen de onreine geesten uit het lichaam der zieken te verdrijven. Deze handelwijze wordt ook in onze dagen nog gevolgd.'' Genoemde geschiedschrijver maakt ook nog gewag van een jood Eleazar in het leger van Vespasianus, die bezetenen wist te genezen door hen

een ring — die een zekere door Salomo aangeduide wortel (het zegel van Salomo = Convallaria polygonatum) bevatte — in de neusgaten te steken en die den duivel kon bezweren, hem uitwerpen en hem beletten om weêr te komen, door het uitspreken van tooverwoorden, die hij aan Israëls wijzen vorst ontleende.

Koning Jerobeam zag zijn arm verdorren tot straf van eene beleediging die hij eenen profeet had aangedaan; om van deze verlamming te genezen, was hij genoodzaakt zich voor den profeet te verootmoedigen en deemoedig diens bijstand te vragen tot het bekomen van Gods genade.

Gedurende de Babylonische gevangenschap moesten de joden hunne uitwendige godsdienstvormen en hun offerdienst opgeven; gebeden vervingen de bloedige brandoffers en de offerpriesters werden monniken die een deugdzaam, vroom en ingetogen leven leidden en ziekten genazen door het gebed en het geloof.

Overal ziet men het godsdienstig mysticisme een overwegend aandeel nemen in de geneeskunde.

De Hindoes zijn van meening dat ziekten door kwade geesten veroorzaakt worden; zij genezen hunne kwalen door reinigingen en door het uitspreken van heilige woorden die de macht bezitten ziekten te verdrijven.

Bij de oude Grieken werd door de leden der familie van Orpheus de muziek, de dichtkunst, de sterrekunde en de geneeskunde gelijkelijk beoefend.

Op de tafelen van Orpheus las men tooverspreuken die langen tijd in gebruik bleven in de geneeskunst. Ook in de zangen van Orpheus huisde de macht om genezingen te bewerken.

In een dezer zangen wordt Hercules aldus aangeroepen: »Kom, machtige god en breng ons alle middelen die onze kwalen kunnen verzachten'' [1]).

Aesculapius genas evenveel door woorden en zangen als door geneesmiddelen. Steeds deed hij de enkele uit het plantenrijk getrokken geneesmiddelen die hij gaf, vergezeld gaan van liefelijke zangen of mystische gebeden die men επαιοδή, *carmen*, noemde. In de Odyssea zien wij de zonen van Autolychus, Ulysses' wonden genezen en zijn

[1]) Orph. hymn. in Hercul., blz. 110.

bloed — dat in lange purperen golven vloeide — stelpen, uitsluitend met behulp van magische zangen.

De wijsgeer Theophrastus verzekert dat men *ischias* door magische verzen geneest en Varro geeft er eenige ten beste tegen de jicht.

De geneeskunde in de tempels van Aesculapius berustte uitsluitend op suggestie.

Er werden bepaalde godsdienstige ceremoniën en praktijken gevolgd, om van de goden genezing te erlangen. De heiligdommen waren eerst dan voor leeken toegankelijk, als deze vooraf talrijke reinigingen hadden ondergaan; ook waren zij tot strenge onthouding verplicht Zij moesten — zegt Sprengel [1]) (Histoire de la médecine) aan wie ik deze bijzonderheden ontleen — verscheidene dagen vasten voor en aleer zij het hol van Charonis mochten naderen. Te Orope in Attica moest men zich drie dagen onthouden van wijn en zich een etmaal lang spenen van elk voedsel, alvorens men het orakel van Amphiaraüs mocht ondervragen. Nu weet ieder genoeg dat dergelijk vasten de verbeelding spannen en ook de hersenfunctiën in de war brengen kan.

De priesters wisten ook op den geest hunner patiënten in te werken door hun allerlei wonderverhalen op te disschen, als zij hen door de gangen van den tempel rondleidden. Zij verhaalden hen dan tot in de kleinste bijzonderheden en met allerlei mystische uitdrukkingen, de wonderen door God op andere personen gewrocht, lieten de offeranden zien en verhaalden van de geloften door de genezenen gedaan, ook wisten zij zeer behendig over die ziektetoestanden te spreken, die iets gemeen hadden met de ziekte waaraan de patiënt lijdende was.

Na die wandelingen werd er aan de godheid geofferd. De offeranden moesten geschieden onder het opzenden van vurige gebeden. De priester las of zong het gewijde lied voor en de offeraar herhaalde diens woorden met luider stem. Gemeenlijk werden de gebeden begeleid door eene muziek uit verschillende instrumenten. Voorts moesten de zieken zich baden, alvorens zij het orakel mochten aanhooren.

---

[1]) Ik heb uit dit werk, vele in dit hoofdstuk aangehaalde historische bijzonderheden geput. (*Noot v. d. Schrijver*).

Aristides verhaalt dat men een stomme heeft hooren spreken, na gedronken te hebben uit de fontein van Aesculapius te Pergamos; het putten van dat water werd een voorbehoedmiddel geacht tegen ziekten.

Men deed het baden vergezeld gaan van wrijvingen en van nog andere manipulatieën. Bijna altijd werden de zieken aan berookingen onderworpen voordat zij het antwoord van het orakel mochten hooren. Overigens bereidden zij zich voor door gebeden; zij sliepen in de nabijheid van den tempel op de huid van den ram dien zij geofferd hadden of wel in een bed naast het standbeeld der godin en wachtten aldus de verschijning van den god der gezondheid af.

Alle deze aan hun prophetischen slaap voorafgaande ceremoniën oefenden een indruk uit op hunnen geest, die in de gegeven omstandigheden als zij geheel of half waren ingeslapen, moeielijk hunne uitwerking missen kon. Zeer dikwijls verscheen hun Aesculapius of een andere godheid in den droom en gaf hun aanwijzingen omtrent de middelen die zij bezigen moesten om te genezen.

»Als de door den god gezonden droomen verdwenen zijn, zegt Jamblichos [1]), dan hooren wij een onderbroken stem die ons leert wat wij te doen hebben Dikwijls vernemen wij die stem als wij ons in den tusschentoestand bevinden tusschen slapen en waken.

»Een onstoffelijke geest omhult sommige zieken, een geest dien zij met hunne oogen niet kunnen waarnemen maar wiens aanwezigheid zij bemerken door middel van een ander zintuig. Niet zelden ontwaren zij een zacht en toch schitterend licht dat hen verplicht de oogen half gesloten te houden."

Het uitleggen van droomen geschiedde door de priesters en soms ook door de tempelbewakers, die men ook wel middelaars noemde. Menigmaal, wanneer deze veronderstelden dat het den zieken aan een genoegzaam geloof ontbrak, droomden zij in hunne plaats.

Plotselinge genezingen kwamen toen voor evengoed als zij tegenwoordig te Lourdes plaats hebben; onder anderen wordt dit bewezen door een op het eiland v. d. Tiber gevonden gelofte-tafeltje waarop men het volgende lezen kan:

»Een zekere blindeman, Gaiüs genaamd, vernam van het orakel

[1]) Jamblich. De myster. Aegypt. Sect. III, c. II, p. 60.

dat hij om te genezen zich naar het altaar had te begeven, daar zijne gebeden moest doen, vervolgens den tempel van rechts naar links oversteken en de vijf vingers van zijn rechterhand op het altaar leggen, ten slotte zou hij de hand oplichten en op de oogen plaatsen. Onmiddelijk na deze verrichting kwam in tegenwoordigheid en onder het juichen van het volk het gezicht terug. Deze teekenen van de almacht van den god, vertoonden zich tijdens de regeering van Antoninus."

Tot aan de vijftigste Olympiade, tot in het midden van de IVe eeuw dus, werd op deze wijze de geneeskunde in de grieksche tempels uitgeoefend. Toen eerst begonnen eenige wijsgeerige sekten den tempels concurrentie aan te doen; aanvankelijk streden zij met dezelfde wapenen: gewijde zangen, tooverspreuken, geheimzinnige praktijken; later bezigden zij ook gewone geneesmiddelen. Vooral Italiaansche philosophen waren het die — na het uitroeien van de orde van Pythagoras — onder den naam van Periodeuten, van land tot land trokken om de geneeskunst uit te oefenen. Dit voorbeeld werd in de eerste plaats gevolgd door de Asclepiaden van Cnidos; van dien tijd af was de geneeskunde niet meer alleen in handen van de priesters.

Bij sommige volken evenwel bleef de priester-geneeskunde in zwang. Zoo maakten de Lacedemoniers gebruik van de théurgische geneesheeren uit de naburige landen en lieten hunne zieken behandelen met toovermiddelen en magische zangen [1]).

De nakomelingen der oude Cureten bezaten nog grooten roep voor hunne behandeling langs bovennatuurlijken weg.

Een hunner, Epimenides [2]) kwam van Creta naar Athene en wist de pest te stuiten door gewijde gezangen en offers.

De scholen der Asclepiaden, hierin het voorbeeld volgende van de tempels van Cos en Cnidus, wisten van lieverlede de geneeskunde vrij te maken van het haar omgevend grof en bijgeloovig waas. De familie van Hippocrates behoorde tot de orde der Asclepiaden. Hippocrates bestudeerde de natuur en het verloop der ziekten, in de tempels van Aesculapius. Alhoewel van dien tijd af de ge-

---

[1]) Plutarch. De musica p. 1. 146. — Pausanias lib. I c., XIV p. 52.

[2]) Plutarch. Solon p. 84. — Pluto. De leg. lib. I p. 517.

boorte dagteekent van de wetenschappelijke geneeskunde, zijn niettemin de priesters, de waarzeggers, de toovenaars door alle tijdperken der geschiedenis heen, voort blijven gaan zich van de suggestie te bedienen.

In het Oosten, maar vooral in Perzië, bloeide sedert de VIIe eeuw vóór Christus de oostersche theosophie, die een mengelmoes was van theologie, astrologie, magie en verschillende geheime wetenschappen, doch bezield werd door de overoude leerstellingen der Brahmanen van den Ganges.

Zij drong in het Westen door, na de regeering van Augustus, en vormde de hoeksteen van Zoroaster's leer.

Ormuzd en Ahriman stellen het goede en het kwade beginsel voor, waaruit de goede en kwade geesten ontstaan.

Den theürg Mazdejesnan, den overwinnaar van het kwaad is het vermogen gegeven om met behulp van de geesten en van tooverwoorden, te genezen.

»Vele genezingen worden verkregen, zoo vindt men geschreven in het boek van Zend, met behulp van boomen en kruiden, andere door het mes en nog andere door het woord: want het goddelijk woord is het zekerste geneesmiddel, het bewerkt de meest volmaakte genezingen."

Het verblijf der joden in Perzië gedurende hunne Babylonische gevangenschap heeft de verspreiding van Zoroaster's leer zeker bevorderd. Verstoken als zij waren van de uitwendige teekenen van hun eeredienst, verplicht om het offeren na te laten, zoo kwamen zij er als van zelf toe om de perzische theosophie met hunne godsdienstige dogmata te verbinden en aldus hun geloof te idealiseeren. De oostersche mystieke denkbeelden, de chaldeeuwsche magie, de strijd tusschen goede en kwade geesten, vindt men voortaan bij het joodsche volk terug, zoo mede het zich in vroom gepeins verdiepen om daardoor der Godheid nader te komen. Deze oostersche begrippen werden door de joden verspreid onder de Alexandrijnsche wijsgeeren [1]).

Te Alexandrië ontwikkelde zich anderhalve eeuw voor Christus, de medico-theosophische sekte der Esséniërs, mystieke aanbidders van God, die zich wijdden aan het gebed, aan de allegorische ver-

---

[1]) Joseph. Antiq. Jud., lib. III.

klaring van den bijbel en aan de behandeling van ziekten door bovennatuurlijke tusschenkomst van God [1]).

De heidensche philosophie der Grieken en Romeinen bleef ook niet vrij van eene inmenging der leerstellingen van Zoroaster en van de Joden.

Toovenaars als Apollonius van Tyane en Simon, leerlingen van Pythagoras, wisten door hunne sophismen en hunne wonderen partij te trekken van de goedgeloovigheid hunner medeburgers.

Apollonius deed wonderbaarlijke genezingen in den tempel van Aesculapius. Hij genas o. a. te Tarsus een lijder aan watervrees en wel op de navolgende wijze: hij beval namelijk den hond die de beet had toegebracht en in wien de ziel van den Mysiër Téléphes [2]) was gevaren om de toegebrachte wond te likken; het bevel werd volvoerd waarna de gebetene genas. Hem worden toegeschreven, talismans en amuletten waarop mystische woorden gegrift waren en die men den zieken ter genezing om den hals bond.

Lucianus maakt melding van een toovenaar die ziekten genas, door het opzeggen van een lang arabisch gedicht. Plotinus, een der grondleggers der nieuwe Alexandrijnsche philosophie — dat mengelmoes van de ontaarde grieksche leerstellingen van Pythagoras en van Plato met de geheimzinnige oostersche theosophie — genas ook door het uitspreken van magische woorden [3]).

Porphyrius, die door hem genezen werd, leerde zelf de kunst om geesten te bezweren en de zieken van bezetenheid te genezen [4]).

Alexander wist een epidemische ziekte te stuiten door het uitspreken van een goddelijk woord: hij genas zieken met smeersels van reuzel, waarbij hij gelijktijdig tooverwoorden uitsprak. Ephesische woorden gegrift op een standbeeld van Diana, bezaten de geheime kracht om geesten uit te drijven en zieken te genezen.

In stede van deze bijgeloovigheden uit den weg te ruimen, nam het ontluikend Christendom — door het geloof aan wonderen — de heidensche denkbeelden over en droeg er toe bij om die dwalingen te

[1]) Joseph. De bell. Jud., lib. II.

[2]) Philostr. Vit. Apoll.

[3]) Porphyr. Vit. Plot. in Fabric. bibl. graec. lib. IV.

[4]) Euseb. Praep. Evang. lib. V.

[5]) Lucian. Pseudomant. p. 761, 756, 768.

handhaven. De apostelen genazen door balsems, door heilige olieën, door het opleggen der handen en door gebeden; ook de ouderlingen van elke gemeente bezaten die gave.

De schaduw van Sint Pieter, de relikwieën, de martelaars, zooals b. v. de heilige Damianus, ook de tempels ter hunner eere gesticht, wrochten wonderkuren. De heilige Maarten van Tours is beroemd gebleven wegens zijne genezingen [1]). De bisschop van Mesopotamië: Maruthas genas een koning van Perzië van een hardnekkige, ongeneeslijk verklaarde hoofdpijn, door gebeden en gezangen [2]). Duivelbannerij, godsdienstige vervoering, het geloof, konden geesten bezweren en zieken genezen.

Aan de heidensche godsdienst ontleende men de talismans. Deze geheimzinnige voorwerpen — voorzien van egyptische figuren: symbolen afkomstig van Zoroaster of van de Joden — werden om den hals gedragen en dienden als voorbehoedmiddel tegen ziekten. Een diagram gevormd door twee in elkander gevatte driehoeken werd door de kettersekte der Gnostikers gebezigd om wondergenezingen te doen [3]).

Het zedelijk verval der romeinsche Keizers na de verovering van het Oosten, werkte ruimschoots bedrog en bijgeloof in de hand. Claudius liet te Rome een standbeeld oprichten ter eere van Simon den toovenaar. Vespasianus [4]) genas te Alexandrië blinden en lammen.

Hadrianus, die ook een blinde door aanraking het gezicht wêergaf, schreef een boek over théurgie en magische bezweringen.

Antoninus pius, Marcus-Aurelius, Alexander Severus beschermden toovenaars en sterrewigchelaars.

Eene wet door Diocletianus uitgevaardigd waarbij de sterrewigchelarij en de uitoefening der magie verboden werd, maakte een einde aan de misbruiken der oostersche theosophie.

Toovenaars en duivelskunstenaars werden met onverbiddelijke gestrengheid vervolgd door Valentius, Valentinianus en vooral door den rechtzinnigen Theodosius. Caracalla liet ieder met den dood straffen die amuletten bezigde om de derdendaagsche koorts te genezen; Valentinianus liet de doodstraf toepassen op eene oude vrouw die door

[1]) Sulp. Sever. Vit. Mart. p. 170 Edit. Cleric.

[2]) Socratis. Hist. ecclesiast. lib. VII, c. VIII.

[3]) Montfaucon, tab. CLX.

[4]) Tacitus Hist. IV. — Suet. Vit. Vespas., c. VII.

woorden tusschenpoozende koortsen genas; hetzelfde vonnis sprak hij uit over een jongmensch dat een stuk marmer aanrakende, zeven letters van het alphabet uitsproken had om een maagkwaal te genezen.

Op deze wijze werd de katholieke eeredienst gezuiverd van zijne oostersche en heidensche bijmengselen. Het godsdienstig fanatisme droeg zorg dat elk spoor, goed of kwaad — van het heidendom werd uitgewischt.

De theosophie der toovenaars maakte evenwel slechts plaats voor het fanatisme der onwetende monniken, die van af de VIe eeuw op nieuw van de geneeskunde het nagenoeg uitsluitend monopolie kregen. Onder de schutsvlag van het Christengeloof deden de monniken met gebeden, ceremonieën en relikwieën wat voor dien tijd door de priesters van Aesculapius verricht werd in de tempels der heidenen!

De graven der heiligen: van de heilige Ida, den heiligen Maarten van Tours en van meer anderen, hunne asch en hunne relikwieën vervingen de talismans der oostersche theosophie; paus Stefanus III bewerkte genezingen in het klooster van Sint Denis door tusschenkomst der apostelen; Sint Vitus genas keizer Otho den Grooten.

De heilige Benedictus van Mursie stichtte in de VIe Eeuw aan den voet der Apennijnen het klooster van Monte-Cassino; hij beval zijne monniken om de zieken te genezen door gebeden en bezweringen en verbood hun tevens alle onderwijs.

Doch reeds in de IXe eeuw ongeveer, weken zij van diens voorschrift af, vertaalden de werken der Arabieren, en bestudeerden den invloed der natuurlijke geneesmiddelen op zieken.

Eene andere school werd door de Benedictijnen te Salerno gesticht. De heilige Mattheus was patroon van het klooster en zijne heilige overblijfselen evenals die van de heilige Thecla, de heilige Archelaïs en de heilige Susanna deden van af de Xe eeuw dienst om zieken te genezen.

In de XIIe eeuw werd de heilige Bernardus er geroepen om door zijne wonderen die lijders te helpen welke te vergeefs genezing gezocht hadden bij de geneesheeren.

In de XIe eeuw volgden de monniken van Salerno het voorbeeld van die van Monte-Cassino; zij vingen aan de boeken der Grieken en Arabieren te lezen en wendden de gewone geneeskunde aan zonder daarom met de bovennatuurlijke te breken.

De kruistochten bevorderden ontzaggelijk het bijgeloof; de won-

deren, de relikwiën maakten nog meer indruk als ooit te voren; op nieuw verbond zich de astrologie — zooals zij begrepen werd door de oostersche theosophie — met de geneeskunde.

In de XIe eeuw hadden de koningen van Engeland en Frankrijk de wonderbare gave om door aanraking krop- en kliergezwellen te genezen. Eduard de biechtvader, later ook Philippus-Augustus genazen door aanraking en door heilige woorden. De heilige Lodewijk deed ze van het teeken des kruizes vergezeld gaan.

In de XIIIe eeuw bleef de geneeskunde, niettegenstaande de *renaissance* der wetenschappen en der universiteiten, ondergeschikt aan de astrologie en aan het systeem der scholastiek. De priesters gingen steeds voort met wonderkuren te verrichten; vooral een hunner Edmond, de aartsbisschop van Canterbury [1]) heeft in dit opzicht een grooten roem verworven. Paus Innocentius III, verbood den geneesheeren, op straffe van in den ban te worden gedaan, zieken te behandelen zonder den bijstand van een geestelijke.

Niet zonder ernstig strijden gelukte het de menschelijke rede eindelijk om in de veertiende eeuw een begin te maken met verzet tegen het priesterlijk gezag. De wonderbare genezingen gingen voort met plaats te hebben door bemiddeling van den heilige Roch te Montpellier, van den heilige Lodewijk te Toulouse, van den heilige Catherina van Sienne, enz. Eene epidemie van St. Vitusdans in Duitschland werd aan duivelsinvloed toegeschreven; den bezetenen werden de duivelen uitgeworpen.

In de werken van Arnaud de Villeneuve voeren de astrologie en de overige takken der theosophie den boventoon. Functiestoornissen zonder organische gebreken worden beschouwd als gevolgen van betoovering.

Men neemt aan dat een geneesheer het vermogen bezit om zijne zieken te betooveren, zonder het te willen. Hij moet partij weten te trekken van de hartstochten zijner lijders, hun vertrouwen winnen en hunne verbeelding weten op te wekken; als hem dat gelukt, dan is hij ook zeker hen te genezen.

Een schrijver deelt in vollen ernst mede dat om moeielijke be-

---

[1]) Vincent Bellovac. Spec. Histor. lib. XXXI.

[2]) Bzovius, anno 1374, n°. 13, p. 1501.

vallingen goed te termineeren, men slechts enkele passages uit de psalmen Davids heeft op te zeggen [1]).

In de XVe eeuw begint zich eene omwenteling voor te bereiden op het gebied van letteren en wetenschap; zij wordt echter tegengehouden door het heerschend bijgeloof.

Paus Benediktus XIII [2]) veroordeelt de heidensche magie als ketterij: terwijl men tegelijkertijd om de ketterij der Hussiten te bestrijden, wonder-genezingen met de heilige roeden en de heilige hostie verricht te Halle, in Henegouwen en te Constanz.

De eeuw der renaissance van letteren en wetenschappen, was tevens die van de grootste vooruitgang en van het grofste bijgeloof. De alchimie, de astrologie, de cheiromancie, de tooverij, de demonomanie, bloeiden meer dan ooit. De duivelvereering, oud als de wereld, bereikte haar toppunt.

Arnaud de Villeneuve, Baco, Raymond Lulle, Paracelsus, Cornelius Agrippa, die allen hunne alchimistische leerstellingen met den naam verbonden van heidensche godheden, werden van tooverij verdacht. De XVe en XVIe eeuw zijn vol van tooverij en heksenprocessen.

In het keurvorstendom van Trier alleen verloren in enkele jaren 6,500 inwoners het leven op den brandstapel die allen aangeklaagd waren wegens hekserij. Te Friedberg [4]) telde men op het einde der XVIe eeuw 150 menschen die van den duivel bezeten waren en het kwaad nam zoo toe dat het consistorie publieke gebeden uitschreef in alle kerken, om den kwaden geest te verdrijven.

De merkwaardige processen van den priester Ganfridi, van Urbain Grandier en van de Urselinen van Loudun en zoovele andere meer, bekeken bij het licht der hedendaagsche wetenschap zijn even zoovele bewijzen dat alle die geschiedenissen van heksensabbat, van succubi en incubi, van duiveltooneelen niets anders waren dan door suggestie opgewekte, hallucinatorische verschijnselen.

Diezelfde tooneelen, diezelfde schandalen kan men kunstmatig

---

[1]) Complem. Mesuae., Edit. Venet., in-folio. 1562 F., 312 b.

[2]) Raynald. Anna, 1404 p. 20.

[3]) Bzovius, Anna, 1405, 1414, c. IV.

[4]) Mochsen. Histoire des sciences dans la Marche de Brandebourg.

opwekken door de hypnotische suggestie: hetzij als doorleefde droomen, hetzij als retro-actieve denkbeeldige herinneringen die in den geest van den gesuggereerden persoon den indruk nalaten van volkomen waarheid. De beheksten deden verhalen alsof alles werkelijk gebeurd was; de heksenmeesters zelven legden bekentenissen af; zoo b. v. deed een Waldenzer boer de volgende belijdenis:

»Ik ben schuldig en bereid om al mijn slechtheid op te biechten: laten de menschen mij vergeven nu ik toch dit leven ga verlaten. Ik heb mij verbonden om te knielen voor den meester der hel, ik heb de sappen gedronken die getrokken worden uit kindervleesch, sappen die zorgvuldig bewaard worden in lederen zakken door de aanbidders van Satan; deze drank verleent aan de ingewijden eene slechts aan hen bekende wijsheid [1]."

Moet men nog verwonderd zijn dat bij het onophoudelijk zich herhalen dier bekentenissen die den beheksten niet alleen op de pijnbank werden afgeperst men eigenlijk niet twijfelen kon aan hetgeen zonneklaar bewezen scheen?

In dien tijd geloofden de meest verlichte geesten aan duivelen en heksen en dat geloof was in de XVIIe ja zelfs in de XVIIIe eeuw nog niet verdwenen.

Niettegenstaande het onsterfelijke boek van Johan Wier die het eerst voor de waarheid in den bres sprong en poogde te bewijzen dat bezetenheid niets anders is als hysterie of krankzinnigheid, niettegenstaande de geschriften van Montaigne en van Pieter Charron die aantoonen dat dat alles zinsverbijstering en verbeelding is, was het eeuwenoude denkbeeld al te diep ingeworteld om te worden prijs gegeven. Luther, Fernel, Ambrosius Paré geloofden aan den duivel. Nog in de XVIIIe eeuw zien wij dat Baillon, Felix Plater, C. Lepois, Sennert, Sylvius en anderen, niettegenstaande zij prachtige werken hebben geschreven over zenuw- en ziels-aandoeningen, dat zelfs die mannen nog niet het juk hebben afgeschud van een geloof aan duivelen, aan bezetenheid en aan bezetenen. In diezelfde achttiende eeuw vinden wij gewag gemaakt als gevolgen der demonopathie van: de bezetenheid der Benedictijner nonnen te Madrid, de krankzinnigheid der Ursulinen te Londen, de leeke-zusters van Chinon, den

---

[1]) Nider. De malefico maleficorum, t. I. p. 485.

dood op den brandstapel van vijf en tachtig toovenaars en tooverheksen te Elfdaleen in Zweden, het proces van meer dan vijfhonderd dorpelingen in Normandië, eene epidemie van hysterie onder de jongens en meisjes van het weeshuis te Hoorn, de epidemie van chorea in Duitschland, het Tarentisme van la Pouille, de jumpers of springers, vijftig door demonomanie aangetaste vromen in de omstreken van Lyon, enz. behalve nog een aantal afzonderlijke gevallen van bezetenen die onder beulshanden het leven lieten [1]. In 1750 heeft het maar weinig gescheeld of de Jesuit Gérard was levend verbrand bij arrest van het parlement van Provence als beschuldigd van de schoone La Cadière te hebben behekst. In Wurzburg werd nog eene non van adellijke familie als heks verbrand.

Ten huidigen dage zijn de brandstapels gebluscht; en slechts kinderen en onwetenden gelooven nog aan den duivel. Het bezetenzijn komt maar zelden meer voor en men werpt niet openlijk meer duivelen uit. De toovenaars schuilen alleen nog in de krankzinnigengestichten; men verbrandt ze niet meer. De kwaadstichtende suggestie van duivel en hel heeft niet veel invloed meer op de meer verlichte menschheid; God alleen blijft over met de hemelsche invloeden die voortgaan heilzame suggesties te geven.

De hervormer Paracelsus die in de XVIe eeuw een nieuwen weg afbakende voor de geneeskunst, geloofde niet aan tooverij, maar bleef geloof hechten aan de geheime wetenschappen. Hij bestudeerde de waarachtige werking van tal van geneesmiddelen maar schreef tevens aan andere, zijne *arcana*, verborgen eigenschappen toe; hij hechtte aan kabbalistische teekenen. Alles wat in den mensch, wat in de wereld is, komt af van de godheid; het behoudend beginsel der ondermaansche wezens is afkomstig van de sterren; de mensch bezit een dubbel magnetisme.

Men had juist de eigenschappen van de magneet ontdekt, waarover de engelsche natuurkundige Gilbert [2]) eene wetenschappelijke verhandeling had geschreven. Men meende in dit agens het beginsel of fluïdum te herkennen dat van de sterren afkomstig, de onderscheidene hemelligchamen onderling en met de ondermaansche wezens in ge-

[1]) A. Chéreau. Article Sorcellerie, in Diction. encyclopédique des sciences médicales.
[2]) De Magnete. Sedin. 1628.

meenschap bracht. Paracelsus schreef aan de bezielde wezens eene verborgen hoedanigheid toe, eene aantrekkingskracht overeenkomende met die van den magneet. Hier treffen wij de eerste sporen aan van het dierlijk magnetisme en den eersten aanleg van de magnetische geneeskunde.

De talismans door Paracelsus in eere gehouden, werden beschouwd als bewaarplaatsen van hemelsche invloeden. Hij geeft een voorschrift op, om ze te maken, en beschrijft de zamenstelling van twee sympatische zalven die de kracht bezitten om op 20 mijlen afstands wonden te genezen. Men behoeft slechts een stukje hout in het bloed te doopen van den patient en dit vervolgens met de eerste zalf goed te doen doortrekken, opdat de genezing plaats vinde door sympathie; met de tweede zalf bestrijke men het wapen dat de wond gemaakt heeft en de lijder geneest.

In den aanvang van de XVIIe eeuw zien wij eene sekte van geestdrijvers zich vormen die de theosophische leer van Paracelsus uitbreidden en wijd en zijd voortplanten; namelijk de sekte der Rozekruizen [1]) die openlijk de geneeskunde uitoefenden. Het mystische met rose bloed gekleurde kruis dat het wachtwoord is der adepten, is voldoende om wijsheid en kennis te geven. De Rozekruize genezen alle ziekten door het geloof en de verbeelding. Een werkelijke adept, zegt Figuier, behoeft slechts een zieke aan te zien — hoe ernstig diens toestand ook wezen moge — om dezen onmiddelijk te genezen. Zij bezaten een sympathetisch poeder en een hemelsche pleister die oogenblikkelijk wonden, zweren, vloeiingen en tal van andere ziekten genazen. Rodolphus Goclenius, hoogleeraar in de geneeskunde te Marburg, schreef in 1608 eene verhandeling over de magnetische behandeling van wonden; hierin poogt hij de ontwijfelbare deugdzaamheid van de pleister te verklaren door de magnetische natuurwetten. Een jesuit, Pater Roberti gaf een tegenschrift uit, waarna een hevig twistgeschrijf zich ontspon." Indien de wapenen van Goclenius: de talismans, de mumies, de zalf, genezingen verrichten dan zijn zij het werk van den duivel." Alle Rozekruizen met Paracelsus inbegrepen zijn niet dan toovenaars; de calvinist Goclenius en Calvijn zelf zijn de kinderen van den Boozen geest [2]).

---

[1]) Réformation générale du monde entier par la Fama fraternitas des Rosecroix" Ratisbonne 1614.

[2]) Roberti. Metamorphosis magneticae Calvino Goclenianae. Donac 1619.

Nu mengde zich de beroemde van Helmont in den strijd, met zijn boek: »De magnetica vulnerum naturali et legitima curatione contra Joan. Roberti, 1621." Hij verzekerde dat de verschijnselen niet »uit den duivel" maar van magnetischen aard waren; zij zijn toe te schrijven aan een geheime kracht der lichamen die men magnetisch noemt naar aanleiding van de overeenkomst in eigenschappen met die van den magneet. De magnetische zalf werkt doordien zij de heterogene kracht die in de wonden aanwezig is tot zich weet te trekken, en daardoor voorkomt zij ontsteking en verzwering.

Een ander bewijs van de gunstige werking der magnetische kracht op wonden, zou volgens Helimontius — ook een adept van Paracelsus leer — zijn: de genezing door overplanting.

In die tijden heerschte vrij algemeen het geloof aan het vermogen van ziekten om zich over te planten; zoo doet men b.v. een weinig bloed van een lijder aan waterzucht in een leêge eierschaal en houdt die warm, waarna men dit met een stukje vleesch door een uitgehongerden hond op doet eten; men zal dan de hond waterzuchtig en de patiënt gezond zien worden.

Men kan de ziekte van den patiënt ook overbrengen op een boom. Hiertoe gaat men aldus te werk. Een stuk van de bast wordt voorzichtig verwijderd, daarna wordt een gat gemaakt in den boom en dit gevuld met urine of haar van den koorts- of waterzuchtlijder; na afloop dier bewerking brengt men de boomschors weêr op hare plaats terug.

Zoo is de ziekte op den boom overgebracht. De beschreven handelwijze kan men vermeld vinden in het boek van Robert Fludd getiteld »Philosophie de Moïse"; deze was de meest beroemde Rozekruizer van de XVIIe eeuw die al zijn theosophische droomerijen in dienst der magnetische geneeskunde stelde.

Volgens hem moet men twee soorten van magnetisme onderscheiden: het geestelijk en het lichamelijk magnetisme en de uitwerkselen dezer dubbele kracht doen zich niet alleen gelden op dieren, maar ook op planten en delfstoffen.

De gebeden alleen genezen de ziekten. Deze Schotsche wijsgeer geeft de gebeden aan die men in bijzondere gevallen moet opzeggen en tevens de hemelsstreek naar welke men zich richten moet om verhoord te worden.

William Maxwell [1]) vurig aanhanger van Fludd, verdedigt met innige overtuiging het dierlijk magnetisme waarin hij een universeel geneesmiddel ziet. Door licht en warmte wordt een machtig levensbeginsel dat van de hemelbollen uitgaat, aan de ondermaansche lichamen medegedeeld. Deze universeele van de zon uitgaande kracht is de bron van de in al het bestaande aanwezige levensgeest, die door deze onderhouden en op nieuw opgewekt wordt. Ziekte ontstaat door gebrek aan levenskracht. Al wie op de, elken mensch eigen levenskracht weet in te werken, zal, op welken afstand ook, genezing kunnen bewerken, als hij de universeele kracht die in het licht aanwezig is, slechts ter hulpe roept.

Genezing door sympathie geschiedt door overbrenging van levenskracht. Deze kracht bindt zich aan alles wat van het dierlijk lichaam uitgaat. Zoo kon Maxwell de menschelijke uitwerpselen veranderen in even zoo vele magneten, die het vermogen bezaten om alle ziekten te genezen.

Een eenvoudig Iersch soldaat, geheel onkundig van deze transcendentale theosophie, kreeg in 1662 door geheime openbaring de gave om te genezen. Valentijn Greatrake was een voorlooper van den zouaaf Jacob. Deze rechtschapen man was geheel te goeder trouw; hij genas door eenvoudig aanraken: kliergezwellen, wonden, zweren, stuipen, waterzucht en tal van andere ziekten. »Door eenvoudig opleggen van de hand, schrijft bisschop George Rust, een ooggetuige van zijne genezingen, neemt hij pijn weg of verdrijft die naar de extremiteiten van het lichaam. »Somwijlen is het effect zeer snel en ik heb enkele personen als door een tooverslag zien genezen. Deze genezingen schijnen mij volstrekt niet bovennatuurlijk toe; ik geloof veeleer dat er een balsamische, heilzame invloed van zijn lichaam uitgaat. Vele zieken herstelden pas na herhaalde aanrakingen, sommige kwalen boden hardnekkig weêrstand aan zijne geneeskracht." [2])

De wonderbaarlijke genezingen bleven in Frankrijk aanhouden.

In de abdij van Port-Royal geschiedden in het midden van de

[1]) Maxwell. De medicina magnetica Francfort 1679.

[2]) Thoresby. Philosoph. transact. 1700 Vol. III, p. 11, 12. Vergelijk Figuier. Histoire du merveilleux. Magnétisme animal.

XVIIe eeuw wonderkuren door middel van een doorn uit de kroon van den Heiland. Ook kent men de wonderen en de epidemie van stuipen op het kerkhof van St. Medard en op het graf van den Jansenist Paris, van 1727 tot 1732.

In Duitschland liet gedurende eenige jaren, omtrent 1774 en later, een Zwabische priester Jan Joseph Gassner veel van zich spreken [1]), en wel wegens eene van hem uitgaande geheimzinnige geneeskracht. Bij alle zieken, die hij, na een voorafgaande proef, oordeelde van den duivel bezeten te zijn, paste hij zijn kunst van duivelbannen toe. Die voorafgaande proef bestond in een zekere wijze van bezweren vergezeld van de noodige teekenen des kruizes. Indien satan na drie achtereenvolgende malen opgeroepen te zijn de verschijnselen van de ziekte niet opwekte, besloot Gassner hier uit dat hij met eene natuurlijke ziekte te doen had en verwees den patiënt naar den gewonen geneesheer. Gassner tooide zich in zijne functie van duivelbanner met een roode stool dien hij om den hals deed, met een groote zilveren ketting waaraan een kruis die hij over de borst hing en omgordde zijn lendenen met een zwarte ceintuur. Hieronder, laat ik enkele bijzonderheden volgen van eene, door Gassner geleidde, séance van duivelenbezwering bij een jeugdige hysterica, waarbij twintig personen van aanzien tegenwoordig waren. Ik neem het verhaal over uit Figuier's »Histoire du merveilleux''. Uit het oogpunt van suggestie kan men zich niets leerzamers bedenken.

»Gassner ving aan met Emilie aan te manen dat zij al haar vertrouwen moest stellen op God en Jezus-Christus, wier macht die van den duivel verre overtrof. Dit zou haar eenig redmiddel zijn om te kunnen genezen. Daarna liet hij haar plaats nemen op een stoel vlak tegenover hem en sprak de lijderes (die latijn verstond), aldus aan:

»Praecipio tibi in nomine Jesu, ut minister Christi et ecclesiae, veniat agitatio brachiorum quam antecedenter habuisti.'' Emilie's handen begonnen te beven.

»Agitentur brachia tali paroxysmo qualem antecedenter habuisti.''

---

[1]) Semler. Recueils de lettres et de mémoires sur les conjurations des esprits de Gassner et de Schroepfer. Halle 1775.— Biblioth. génér. de l' Allemagne, t. XXVII p. 618.

Zij viel achterover tegen haar stoel en strekte half bewusteloos hare beide armen uit.

»Cesset paroxysmus." Plotseling stond zij van haar stoel op en scheen volkomen wel en opgeruimd te zijn.

»Paroxysmus veniat iterum vehementius, ut ante fuit et quidem per totum corpus;" de aanval begon op nieuw. De voeten werden uitgestrekt en naderden den tafelrand; de vingers en armen werden stijf; twee sterke mannen waren niet in staat hare armen te buigen. De oogen stonden wijd open maar waren verdraaid enz.

»Cesset paroxysmus in momento" Oogenblikkelijk hernam Emilie hare normale houding en scheen volkomen wel en opgeruimd.

»Tremat ista creatura in toto corpore." Nu begon zij over het gansche lichaam te beven.

»Habeat angustias circa cor." De schouders gingen de hoogte in, de armen strekten zich uit, de oogen werden afschuwelijk verdraaid, de mond verwrongen en de hals zwol op.

»Sit quasi mortua." Het aangezicht werd vaalbleek en de mond wijd geopend, de oogen verloren alle uitdrukking; men hoorde een rogchelen als van een stervende; de pols sloeg zoo langzaam en was zoo zwak dat de aanwezige chirurgijn die ter nauwernood voelen kon.

»Modo iterum ad se redeat, ad statum suum;" onmiddelijk kwam zij tot zich zelve en begon te lagchen.

»Sit irata omnibus praesentibus;" nu werd zij toornig tegen haar gansche omgeving.

»Surgat de sella et aufugiat;" na een korte poos, stond zij op en begaf zich naar de deur.

»Sit melancholica, tristissima, fleat;" zij barste in snikken uit en de tranen biggelden haar over de wangen.

»Apertis oculis nihil videat;" op de vraag wat of ze zag, antwoordde zij met groote open oogen dat zij volstrekt niets zag, enz.

Ten slotte ging Gassner over tot het uitwerpen van den demon om patiente te genezen. Hij gaf haar verder de noodige inlichtingen zoodat zij voortaan zich zelve zou kunnen genezen, want hij bezat de macht om ook die gave aan zijne patienten mede te deelen. Eindelijk verliet hij Emilie, na aan alle aanwezigen verzekerd te hebben dat wat zij nu hadden bijgewoond alleen geschied was door de tusschenkomst

van God en strekken moest tot verheerlijking van den Schepper en tot bevestiging van de waarheid des evangelies.

Men ziet hieruit dat hysterie toen even als thans naar suggestie luisterde; Gassner kon naar willekeur alle verschijnselen en alle vormen der zoogenaamde groote hysterie — zooals men die tegenwoordig in de Salpetrière beschrijft — opwekken.

Gassner was een tijdgenoot en een landsman van Mesmer. Mesmer's leer is niet nieuw. Zij is geheel bevat in de wijsbegeerte en de theosophie van de XVIe en de XVIIe eeuw en werd opgebouwd uit gegevens bevat in de werken van Paracelsus, van Helmont, Robert Fludd, Maxwell, pater Kircher en meer anderen. Tot in 1776 bleef Mesmer zoekende: hij deed onderzoekingen omtrent de waarde van den kunstmatigen magneet als geneesmiddel bij zenuwziekten. In deze was hij dus niet oorspronkelijk. De ondersteld overeenkomst tusschen het delfstoffelijk en dierlijk magnetisme had er de medici toe gebracht om het bestaan van geneeskrachtige eigenschappen te vermoeden in natuurlijke en in kunstmatige magneten. Vele ziektetoestanden, vloeiingen, hysterie, stuipen, waren reeds door Paracelsus met gunstig gevolg door magneten behandeld. Ten tijde van pater Kircher — in de XVIIe eeuw — vervaardigde en droeg men bereids verschilllende magnetische apparaatjes, ringen, halsbanden, braceletten, om pijnen te stillen en zenuwziekten te genezen. Pater Hell, sterrekundige te Weenen vervaardigde in de vorige eeuw, kunstmatige magneten die hij in verschillende vormen als geneesmiddel aanwendde tegen krampen, stuipen en verlammingen [1]). In 1771 hield de abt Lenoble te Parijs een dépôt van krachtige magneten die hij als een doeltreffend middel aanprees ter genezing van verschillende ziekten. De Socièté royale de médecine benoemde eene commissie om de juistheid van deze beweringen te onderzoeken; het door Andry en Thouret uitgebrachte verslag was gunstig en concludeerde dat deze magneten bij verschillende zenuwstoornissen ontegenzeggelijk nuttig en genezend werken.

Mesmer heeft met pater Hell gezamelijk eenige proefnemingen gedaan. Weldra nam hij echter afscheid van het alledaagsche minerale magnetisme en bracht zijne theoretische en practische

---

[1]) Lettres à un médecin étranger sur les cures magnétiques. Vienne. 1775.

aspiratieën over op het hemelsch magnetisme. Hij merkte allereerst op dat het magnetisch fluïde hierin overeenkomende met het electrische — ook door tusschengelegen voorwerpen doordringt. »Staal is lang niet de eenige zelfstandigheid, zegt hij, die magnetisch kan worden, want ik heb alles magnetisch kunnen maken wat ik aanraak: papier, brood, water, den mensch, honden enz. In dien nieuwen toestand zijn deze geschikt geworden om dezelfde verschijnselen voort te brengen als die ook door gewone magneten ontstaan. Ik heb flesschen met magnetische vloeistof gevuld evenals men ze laden kan met electrisch fluide." Toen de Berlijnsche akademie zijne ontdekking verwierp, liet hij het minerale magnetisme varen en wierp zich op het hemelsch magnetisme. Dit is eene universeele vloeistof, die eene wisselwerking veroorzaakt tusschen de hemelbollen, de aarde en de bezieldewezens en onderworpen is aan ebbe en vloed. Zij is een natuurlijk genees- en voorbehoedmiddel tegen ziekten. Alle deze duistere theorieën misten echter den gloed van nieuwheid; alleen hare toepassing kon gezegd worden nieuw te zijn. Vóór Mesmer wisten de magnetiseurs geene bepaalde rigting te geven aan den levensgeest of aan het geheimzinnige universeele fluide. Zij konden die kracht slechts leiden door haar in te sluiten in amuletten, mumies, talismans, zakjes of magische doozen; dit stelde de sympathetische magnetische geneeskunde daar. Mesmer bedacht de aanrakingen, de strijkingen, den magnetischen bak; laatstgenoemde toestel was vrij zamengesteld, maar daarom wellicht des te beter suggestief.

Wij naderen nu den tegenwoordigen tijd. Het dierlijk magnetisme heeft slechts ééne verdienste gehad en die komt nog niet eens toe aan Mesmer: namelijk dat het leidde tot de ontdekking van het kunstmatig verwekt somnambulisme. De abt Faria[1]), heeft het eerst dit verschijnsel in al zijn eenvoud aangetoond, ontdaan van alle hersenschimmige en magische omhulselen die zijn ware natuur verduisteren; hij heeft bewezen dat alle verschijnselen hunnen oorsprong nemen in de verbeeldingskracht van den slaper. Faria's leer was waar, doch haar verkondiger was niet vrij van mysticisme. Het magnetisme bleef in diskrediet; het herrees eerst met Braid en ontwikkelde

---

[1]) De la cause du sommeil lucide. Paris 1819.

zich toen, dank zij hem, tot een wetenschappelijke leer. Onder den naam van hypnotisme werd het terug gebracht binnen hare ware grenzen: eén willekeurig opgewekte slaap met verhooging der suggestibiliteit. Maar nog was dit niet de volle waarheid. Braid [1]) paste het hypnotisme toe bij de behandeling van ziekten, maar hij maakte gebruik van zekere handgrepen om het geneeskundig effect te verkrijgen. Eerst voor Liébeault was het weggelegd om de laatste hand te leggen aan de ontwikkeling van de leer der therapeutische suggestie en haar tot volmaaktheid te brengen. De oude en dwaze manipulatiën bij het magnetiseeren, de praktijken van het moderne hypnotisme, zijn alleen hulpmiddelen om de suggestibiliteit te verhoogen en het der mondelinge suggestie mogelijk te maken bij ziektetoestanden genezing te bewerken.

Ziet daar in een vluchtig overzicht de onbewuste oorzaken aangestipt die geleid hebben tot het onstaan van de hedendaagsche suggestieve geneeskunde.

Zoolang de wereld bestaat heeft men van suggestie gebruik gemaakt doch zij was dan menigmaal verscholen onder de meest grove praktijken der onwetendheid of der kwakzalverij. Zij bleef er in verborgen als een edel metaal in zijne ruwe erts. Er school suggestie in de geheime handelwijzen der oude magie, zij is nog steeds te vinden in de magie der hedendaagsche wilde volkeren; zij nam een aandeel in de priester-geneeskunde der ouden, der Chaldëers, Perzen, Egyptenaren, Hebreërs, Hindoes, Grieken, zij schuilde in de offers, de gewijde zangen, de gebeden, de sacramenteele woorden, de godsdienstige ceremonieën, en de in de tempels van Epidaurus opgewekte droomen; zij was te vinden in de leeringen der oostersche theosophie, in het bijgeloof der Cristenen, in de zalvingen der apostelen en der heiligen, in de heilige balsems, de relikwieën, de graven der martelaars; suggestie maakte deel uit gedurende de middeleeuwen en tot zelfs in de vorige eeuw van de praktijken der duivelskunstenarij, van die van het duivelbannen, van het geloof aan de tusschenkomst van God en van den duivel; zij was zoowel te vinden in de amuletten van Paracelsus, als in de mumies, in de hemelsche invloeden bewarende doozen, in de sympathische zalven, poeders en pleisters, in de geheimzinnige dranken, in die grove manipulatie die men transplan-

[1]) Neurypnologie. Trad. franç. 1883.

tatie heette, in de aanraking der koningen van Engeland en Frankrijk, in de praktijken der kwakzalvers en die der volkomen ter goeder trouw zijnde genezende mediums als Gassner en Greatrake; zij bestond ook in de even aan afwisseling rijke als weinig wetenschappelijke praktijken van het dierlijk magnetisme, zoowel als in de hypnotische manipulatien van Braid. Die praktijken zijn niets, het geloof is alles; en het geloof, dat is te zeggen de goedgeloovigheid (crédivité) maakt een integreerend deel uit van 's menschen geest. Het is de menschelijke verbeeldingskracht die wonderen wrocht.

Het was weggelegd voor onzen tijd om hieromtrent het volle licht te zien opgaan, om de wetenschappelijke leer der suggestie goed te begrijpen en uiteen te zetten. Wij zien dank zij deze leer, voor goed de hersenschimmen en het bijgeloof verdwijnen die tot nu toe de arme menschheid hebben verblind.

Deze is de waarheid, die zoo ik hoop, klaar en helder, uit mijne lessen zal voortvloeien.

TWEEDE LES.

Definitie van suggestie: denkbeeld aanvaard door de hersenen. Sensorieële oorsprong van de denkbeelden. — Auto-suggestie. — Onmiddelijke suggestie. — Middellijke suggestie. — Rol door de psychische individualiteit gespeeld in de suggestie. — Hare toepassing in de paedagogie. — Wet van het idéo-dynamisme. Omzetting van het aanvaarde denkbeeld tot eene handeling: gewaarwording, beeld, beweging. — Veronzijdiging van de handeling door het denkbeeld.

Wij hebben gezien, dat de suggestie even oud is als de wereld; zij is door iedereen toegepast geworden, hetzij onbewust, hetzij bewust, vermomd in godsdienstige praktijken, optredend als verborgen agens bij wonderbaarlijke genezingen, omkleed met een mystiesch waas of ook wel zooals wij zien zullen, wegschuilend achter verschillende behandelingswijzen onzer gebruikelijke geneeskunde.

Maar wat nieuw is en toekomt aan de school van Nancy, dat is in de eerste plaats *de systematische beredeneerde toepassing der suggestie bij de behandeling van zieken;* en in de tweede plaats *de aanwending van het hypnotisme* bij de suggestie, als nuttig en dikwerf noodzakelijk hulpmiddel. Dus de hypnotische suggestie aangewend als *psycho-therapeutische methode.*

In de allereerste plaats moeten wij dus aanvangen met de suggestie, zoowel als het hypnotisme te bestudeeren en van deze beide woorden eene definitie geven om te kunnen vaststellen, waarin die hypnotische suggestieve psycho-therapie eigenlijk bestaat.

In den meest ruimen zin van het woord noem ik *suggestie: de handeling waardoor een denkbeeld in de hersenen ingevoerd en door haar aanvaard wordt.*

Elk denkbeeld bereikt slechts door een zintuig de hersenen. *Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu.* Ieder van de vijf zintuigen, het gehoor, het gèzicht, de reuk, de smaak, het gevoel, kan naar het sensorium indrukken zenden, die in denkbeelden overgaan en suggesties vormen. Laat ons b. v. het gehoor nemen, dat, met het gezicht, de voornaamste toegangsweg is tot het psychisch middenpunt. Ik zeg tot iemand: »daar zit een vlieg op uw voorhoofd". Deze woorden, opgevangen door het uitwendig oor, overgebracht op de gehoorzenuw, maken een indruk op dien persoon; de indruk der trillingen wordt door de zenuw voortgeleid tot het corticale sensorieele centrum van het gehoor. Hier wordt een ruwe waarneming teweeg gebracht: de hersenen hooren. Als de persoon de taal die ik spreek niet kent, dan blijft het bij die ruwe waarneming; hij hoort leven, ontwaart klinkende trillingen doch die trillingen doen geen denkbeeld ontstaan: *sunt verba et voces.* Waar geen denkbeeld geboren wordt, bestaat geen suggestie. Maar als de persoon mijn taal wel verstaat, als hij geleerd heeft die bijzondere geluiden in verband te brengen met te voren in zijne hersenen ontstane beelden, dan worden zij begrepen; zij werken in op het middenpunt van het gehoorsgeheugen, dat die geluiden in beelden omzet. *Nu hoort de persoon en weet wat hij hoort.* De waarneming is begrip geworden; dit is een psychisch verschijnsel. De indruk op de hersenen is in een denkbeeld overgegaan.

Opdat er suggestie plaats hebbe, moet het denkbeeld door de hersenen *aanvaard* worden en is het noodig dat de persoon *geloove.* Nu komt het geloof voort uit de, den menschelijken geest eigen geloovigheid *(crédivité).* Indien ik iemand zeg: »daar zit een vlieg op uw voorhoofd," dan gelooft hij mij tot nadere informatie, omdat hij geen reden heeft om mij niet te gelooven. Het de hersenen binnengeleide denkbeeld wordt eene suggestie Maar als de persoon bemerkt dat ik hem bedrogen heb dan zal hij zijne geloovigheid tegenover mij verloren hebben. Tracht ik nu later hem datzelfde denkbeeld op te dringen dan zal hij het niet aannemen.

Het denkbeeld wordt geen suggestie meer. Wij zullen dadelijk zien waardoor het suggestie gewordene denkbeeld zich kenteekent. Alles wat door het oor het verstand binnentreedt, alles wat dan met of zonder voorafgaande contrôle daardoor wordt aanvaard, alles

wat overtuigt, alles wat geloofd wordt is eene suggestie door het zintuig van het gehoor. De advokaten, predikers, professoren, redenaars, kooplieden, kwakzalvers, verleiders, diplomaten, staatslieden enz. zij allen suggereeren. De godsdienstige en politieke dweeperij, het nihilisme, het anarchisme, het boulangisme enz. worden gekweekt en onderhouden door suggestie langs het zintuig van het gehoor.

Langs het oog bereiken tallooze indrukken de hersenen, indrukken die zich omzetten in denkbeelden en suggesties kunnen worden. Het zien van een mooi voorwerp, wekt de gedachte op van het te mogen bezitten; iemand te zien geeuwen, wekt de idée van geeuwen op; iemand eene kleine behoefte te zien doen, wekt de neiging op om ook te urineeren.

Op ziektekundig terrein, vinden wij bepaalde ziekelijke handelingen als St. Vitusdans, hysterie, zenuwachtige prikkelhoest, locale krampen, haren oorsprong nemen uit, langs het gezichtszintuig, gesuggereerde denkbeelden.

De reuk zendt denkbeelden naar het sensorium; de geur van een bloem, van azijn, van gebraad wekken de gedachten d. i. de overeenkomstige psychische beelden op van elke waargenomen indruk; de stank van uitwerpselen, van rotting, van iets dat gebrand heeft doet het denkbeeld ontstaan van de aanleidende oorzaak.

Zoo gaat het ook met den smaak. Een aangename smaak wekt eetlust op; een leelijke smaak doet walging geboren worden; handelingen die het denkbeeld vertolken van te eten, wat aangenaam en uit te werpen, wat walging verwekkend is.

Het gevoel is bij uitnemendheid suggestief: een handdruk wekt het gevoel van vriendschap op; eene liefkozing het idée van toegenegenheid of liefde. De hoedanigheden van het tastgevoel worden door de hersenen vertolkt en doen verschillende suggesties ontstaan van emotieven aard. Voor de blinde doofstommen is het gevoel, de eenig overblijvende toegangsweg tot de psyche voor de indrukken van buiten; de gevoelsspraak treedt bij hun in de plaats van de spraak door het gezicht en het gehoor en het is van genoegzame bekendheid hoe dit verfijnde zintuig bij deze ongelukkigen, hun een getrouwe vertolker wordt van wat in de buitenwereld omgaat.

Spier- en orgaan-gevoel kunnen ook uitgangspunten zijn van suggestieve denkbeelden. Spierkramp of spierpijn wekken de gedachte

op aan eene rheumatische ziekte of aan eene zenuwaandoening. Verschijnselen als de zoo uiteenloopende ingewands-gewaarwordingen, prikkeling in de luchtpijp, rommelen in den buik, intermissies in den hartslag, worden naar de hersenen geleid, hier waargenomen en kunnen omgezet worden in hypochondrische gevoelens.

Hier betreden wij het domein der auto-suggestie. Aldus noemt men de suggestie die zich zonder eenige waarneembare vreemde invloed, dus *sponte sua* bij iemand voordoet. In werkelijkheid komt de auto-suggestie niet spontaan voor; zij is steeds gebonden aan een sensorieele indruk die het leven geeft aan een denkbeeld of aan eene zamenkoppeling van denkbeelden, in verband met opgestapelde herinneringen aan voorafgegane suggesties. Ik zal u een voorbeeld noemen. Gij weet dat jonge studenten in de medicijnen niet zelden vreezen dat zij tuberkels hebben. Hoe menigmaal heb ik niet deze of gene uwer kameraden moeten geruststellen en van een meer of minder diep gewortelde auto-suggestie van dezen aard moeten verlossen. Aan het bed van den teringlijder heeft het jonge mensch de ziekte bestudeerd; hij is getroffen geworden door het vermagerde gelaat, de verlengde thorax, de trommelstokvormige vingers, de geldstukvormige sputa, het nachtzweet, hij heeft bij percussie dofheid, bij auscultatie »le bruit de pot fêlé" waargenomen, hij heeft het caverneuse hoesten, het blaasgeluid, het reutelen gehoord! Zijn weetgierige geest is vol van die verschijnselen! Laat hij nu eens wat gaan hoesten of wat pijn krijgen op de borst, dan zullen die indrukken het sensorium bereikende, het denkbeeld van tuberkulose kunnen opwekken en dit denkbeeld post vattende in de hersenen zal op zijne beurt alle daarop betrekking hebbende kersversch in het sensorium ingeprente gewaarwordingen kunnen wakker maken. Hoeveel jeugdige medici zijn er niet die zich het hart onderzoeken of die als zij s' nachts dit orgaan in het oor hooren kloppen, overvallen worden door de gedachte dat zij aan insufficientie van de aorta lijden! Wanneer een denkbeeld gebonden geweest is aan eenige gewaarwording, dan kan dat denkbeeld wêer worden opgewekt als de zelfde gewaarwording zich spontaan voordoet. Stelt eens dat iemand, door het lezen van een aangrijpende roman, hevig ontroert en daardoor hartkloppingen krijgt. Eenige maanden later krijgt die zelfde persoon, tengevolge van een geforceerde marsch,

andermaal hartkloppingen waardoor nu de herinnering aan zijn lectuur en aan de daardoor ontstane gemoedsaandoening wêer levendig wordt. Bij het leggen van een knoop in den zakdoek om zich een of ander te herinneren, verbindt men een denkbeeld aan een gezichts- of gevoelsindruk, opdat, wanneer die indruk zich herhaalt, het denkbeeld weder moge opdoemen. Den weg welken het geheugen volgt is die van suggestie van denkbeelden door daaraan verbonden indrukken.

Als het denkbeeld langs welken weg ook in het psychisch centrum aangeland, door de hersenen onmiddelijk aanvaard wordt, met andere woorden als het denkbeeld in den ontvangen indruk besloten is dan spreekt men van *onmiddelijke suggestie.* Dit geldt bij voorbeeld voor de idée die ons wordt ingeprent door het levende woord, door het onderwijs, de prediking, de overtuiging. Ontstaat daarentegen het denkbeeld in de hersenen zelven ten gevolge van den ontvangen indruk, dan spreekt men van *middellijke suggestie.* In dit geval dient men rekening te houden met de individueele rol van elk sensorium; naar gelang toch van de aangeboren eigenschappen, — van de erfelijke eigenaardigheden, van den aanleg en van de verkregen gewoonten — door opvoeding, nabootsing of vroegere suggesties ontstaan, zullen de hersenen ook verschillend reageeren en den ontvangen indruk in uiteenloopende denkbeelden omzetten.

Men kan de proef op de som nemen door een zeker aantal zeer jonge (b. v. nog zuigende) kinderen onverwacht een ongewoon geluid te doen hooren, b. v. een stoot op de fluit. Op dien leeftijd toch zijn de hersenen nagenoeg geheel vrij van verkregen indrukken en reageeren dus met hare aangeboren eigenschappen en haar natuurlijken aanleg. Wat ziet men nu gebeuren? Het eene kind wordt bang en gaat schreeuwen; een ander zal juist met schreeuwen ophouden en lachen; een derde zal blijken geven van nieuwsgierigheid en om zich henen vorschen naar een oorzaak voor het leven. Wat maakt b. v. ook het baden niet een verschillende indruk op kinderen: terwijl het een genoegen is voor het eene, maakt het een tweede boos en een derde angstig.

Wij kunnen dus gerust zeggen dat voor eenzelfde oorspronkelijke psychische indruk, het daaruit voortvloeiend denkbeeld — de suggestie dus — verschillend zijn zal naar gelang van de aangeboren

psychische constitutie van de verschillende hersenen. Zoodra de kinderen wat ouder zijn, hebben de opvoeding, de omgeving waarin zij leven, de verkregen suggesties, reeds haar spoor achtergelaten en dus kunstmatig gewijzigd wat de natuur geschapen heeft. De oorspronkelijke aanleg blijft voortbestaan; slechts binnen zekere grenzen kan de opvoeding dien wijzigen, want het aangeborene staat pal en werkt — als een soort van erfelijke hoogere en voorafgaande suggestie — de opvoedings-suggesties tegen, die niet altijd bij machte zijn eerstgenoemde te veronzijdigen. Kinderen uit een zelfde gezin, die onderworpen zijn aan gelijke tucht en eenzelfde opvoeding krijgen, zullen niettemin uiteenloopend reageeren op eenzelfden indruk. Stelt eens dat zij gezamelijk iets ondeugends gedaan hebben en zij daarvoor dezelfde straf krijgen; dan zal bij het eene kind wroeging ontstaan en het voornemen rijpen om het feit, waarvoor hij rechtmatig gestraft is, niet meer te bedrijven; een ander kind zal kwaad worden en lust gevoelen om zich te wreken; terwijl een derde het koeltjes opneemt en niets om de straf geeft. Ook hier dus, bespeurt men dat de suggestieve resultante, van een zelfde indruk, afhangt van ieders psychische constitutie. De opvoeding heeft de aangeboren aanleg niet ongedaan kunnen maken.

Hieruit blijkt dus dat de suggestie geen lijdelijke daad is, dat zij niet een eenvoudig in de hersenen achtergelaten indruk is. Onze psyche neemt een werkzaam aandeel bij het omzetten van den indruk in het denkbeeld en bij het verwerken van de aldus ontstane ideé; elk denkbeeld brengt andere gedachten voort en deze vervormen zich in gevoelens, in aandoeningen, in beelden uit wier zamenkoppeling een veelledig eindgeheel ontstaat dat naar mate van de individualiteit steeds verschilt. Laat onderscheidene personen maar eens denken over een en dezelfde indruk: het opgaan van de zon b. v.; of wel over een en hetzelfde onderwerp: het duel, om iets te noemen. Ieder hunner zal er wat anders van maken. De ideé of de eerste gewaarwording rijpt in de hersenen. Het sensorium komt — door een onbewuste werking, waaraan vroegere indrukken deelnemen zoowel als in 't geheugen bewaarde denkbeelden en de aangeboren individueele wijze van zijn — tot een verschillend begrip, dat den stempel drukt op de psychische individualiteit. Van dien ingewikkelden arbeid van de hersenen kennen wij alleen het aanvan-

kelijke denkbeeld of de eerste gewaarwording: de ingangspoort; en het eindbegrip: de uitgangsdeur. Wij zijn onszelven bewust van eene intellectueele spanning die wij voortbrengen; men noemt dat denken. Maar door welk mechanisme heeft nu die onbewuste inspannende hersenwerking plaats, eene werking die gewaarwordingen in denkbeelden omzet, die door het vormen van eene idée, andere sluimerende gedachten wakker schudt, ze verbindt en ordent en dat alles buiten ons weten, om ten slotte — als ik het zoo uitdurkken mag — een zichtbaar en tastbaar voortbrengsel van onzen geest ter wereld te brengen? Dat zal het geheim blijven van onze bewerktuiging.

De suggestie sluit in zich de eerste indruk, dat is de *kiem;* en de verwerking van die kiem is het psychisch terrein dat haar bevrucht. En zoowel als elke bodem niet gelijkelijk alle kiemen tot rijpheid brengt, zoo ook verwerken de hersenen alleen die kiemen die bij hare constitutie passen. Muziek doet bij den een de teêrste snaren trillen, wekt bij hem een wereld van gedachten en gevoelens op; op een ander blijkt zij niet den minsten invloed te hebben. Een mooi schilderij opent voor het zieleoog van den artiste verschillende gewaarwordingen en begrippen, maar voor hem wien artistiek gevoel ontbreekt blijft hetzelfde kunststuk een doode letter. Zooveel hersenen, zooveel verschil in vatbaarheid voor een zelfde indruk en in suggestibiliteit.

Bij het aanstippen van deze belangrijke kwestie, was het mijn doel om uit te doen komen hoe uitgebreid en vruchtbaar het veld is dat de leer der suggestie omvat. Ons opvoedings-systeem houdt misschien niet genoeg rekening met deze, toch voor de hand liggende, gegevens. Onze paedagogen zijn te veel overtuigd dat elk goedgevormd brein openstaat voor alle kennis en alle intellectueele begrippen kan verwerken. Op de scholen onderwerpt men onze jonge lieden aan een zelfde wijze van leeren; allen wilt men in denzelfden vorm gieten; op dezelfde wijze opleiden om ze gereed te maken voor de meest verschillende loopbanen. Hoe menig verstand dat in eene bepaalde richting had kunnen ontwikkeld worden is er niet bot gemaakt door deze onzinnige wijze van opvoeding, die geen rekening belieft te houden met gemis aan aanleg! Iemand die aanleg heeft voor mathesis, kan tegelijk bepaald ongeschikt zijn voor taalstudie

of zal wellicht alle aanleg missen voor de kunst en omgekeerd. Indien het behalen van een akademischen graad in letteren of wetenschappen de eenige weg was om kunstenaar te worden, zooals zij het is om het diploma van geneesheer, advokaat of ingenieur te verwerven, wat zouden er dan al een artisten hunne roeping hebben moeten opgeven. Met geweld alle onderdeelen der menschelijke wetenschappen in één brein te willen instampen staat gelijk met den eisch dat elke grond geschikt zij om alle plantenkiemen tot rijpheid te brengen. Neen de roeping der waarlijk verlichte paedagogie is eene andere. Geleid aan de hand der psychologie moet zij voortaan streven om elk brein te doen voortbrengen waartoe het in staat is, om ieders aangeboren aanleg vruchtbaar te maken en te ontwikkelen, om het onderwijs in overeenstemming te brengen met de individueele suggestibiliteit van elke leerling!

Wij hebben eene definitie gegeven van suggestie. De suggestie is geschied; de indruk is denkbeeld geworden en de idée door het brein aanvaard. Op dit middenpuntzoekend, volgt nu een middenpuntvliedend verschijnsel. Dit belangrijk phenomeen leidt geheel ons handelen en daarop berust de gansche psychotherapie, die wij nu gaan bestudeeren: *Elk gesuggereerd en aanvaard denkbeeld tracht over te gaan in eene handeling*, d. i. in eene gewaarwording, een beeld, eene beweging. Dit is eene, uit de waarneming afgeleide, psychologische wet. *Elke door een denkbeeld in werking gebrachte hersencel, brengt de zenuwvezelen in werking, die dat denkbeeld moeten verwezenlijken.*

Ik zal u eenige voorbeelden geven welke deze grondwet, die men *de wet van het idéo-dynamisme* zou kunnen noemen, bewijzen.

1°. *Het denkbeeld wordt gewaarwording.*

De gedachte dat men ongedierte heeft, doet jeuken ontstaan. In dit geval is het denkbeeld naar de peripherie van het lichaam overgevoerd, in den vorm eener gevoelsgewaarwording. Dikwijls kan de persoon het jeuken zoo sterk ontwaren dat hij zich krabt. »De gedachte aan het wrijven van een drooge spons over een lei, doet mij even onaangenaam aan — zegt Herbert Spencer — als wanneer ik het werkelijk hoor en zie.”

Mallebranche [1]) verhaalt van een geleerde die toen hij een aderlating zag verrichten op den voet van zijne minnares, plotseling op de overeenkomstige plaats hevige pijn kreeg en deze verscheidene uren behield. Een dergelijk geval vermelden Marmisse [2]) van Bordeaux en Lauzanus [3]). Een jongmensch die eene venaesectie zag doen op een lijder aan pleuritis, kreeg twee uren na de operatie, in de plooi van de elleboog een hevige pijn die pas na twee dagen verdween.

Gratiolet [4]) vertelt van een student in de rechten die voor het eerst van zijn leven een chirurgische operatie — het wegnemen van een gezwelletje in het oor — zag en zoo'n hevige pijn in het oor kreeg dat hij het uitschreeuwde.

Dat zijn dus indrukken, door het gezicht op de hersenen overgebracht en tot denkbeelden vervormd, terwijl die denkbeelden op hun beurt naar buiten geprojecteerd worden als gevoelsgewaarwording.

Wat zijn er niet een al bedriegelijke en valsche gewaarwordingen van psychischen oorsprong! Zoowel als het brein dikwijls onze sensorieele indrukken verbetert, kan het somtijds ook denkbeeldige gewaarwordingen scheppen. In der tijd, toen ik externe was bij professor Sedillot, kwam er eens een patiënt onder behandeling die geen vast voedsel slikken kon. Bij onderzoek voelde de hoogleeraar nabij den ingang van den slokdarm, achter het schildkraakbeen, een belemmering, die de spijsbrok terughield en telkens weer terugwierp. Zoo diep mogelijk den vinger in de keel voerende, voelde Sedillot duidelijk een gezwel, dat hij beschreef, als een fibreuze polyp, die het lumen van den slokdarm bijna afsloot. Twee chirurgen van naam onderzochten na hem en bevestigden zonder aarzelen, de aanwezigheid van de tumor. De slokdarmsnede werd verricht maar er was geen gezwel te vinden. Later bij de lijkopening bleek het dat de patient geleden had, aan kankerachtige vernauwing van de cardia.

Misschien is dit voorbeeld slecht gekozen. Mag men aannemen dat de heelkundigen werkelijk een gezwel gevoeld hebben? Of hebben zij maar gevoeld wat hun leeraar meende te voelen, meer ver-

---

[1]) Vergelijk Charpignon. Etude sur la médecine animique et vitaliste.

[2]) 1861. Gazette des hopitaux.

[3]) J. B. Demangeon. De l'imagination, 1829.

[4]) 1863. De la physionomie.

trouwende op zijn woord, dan op hun eigen gewaarwordingen? Ik weet het niet.

Laat ik u een ander voorbeeld van sensorieele illusie van psychischen oorsprong aanhalen, dat ik ontleen aan prof. Emile Yung [1]) van Genève:

»In mijn laboratorium voor mikroskopie laat ik de studenten vaak proef-voorwerpen, b. v. diatomeën nateekenen. »Hier zult gij spilvormige diatomeën in vinden," zeg ik hen bij het geven van eenig preparaat, »let vooral goed op dit of dat bijzondere van den bouw, gij zult zoo of zoo een vorm zien" — dien ik met nadruk aangeef — »en nu moet gij zoo getrouw mogelijk teekenen, wat gij ziet." In het eerst zien en teekenen de jongelui gewoonlijk alles wat ik hen mondeling aankondig, bijzonderheden die overigens werkelijk bestaan en meer of minder duidelijk te zien zijn. Doch na eenige dergelijke oefeningen, zijn er weinigen die niet een afbeelding met potlood geven van vorm en bouw van een geheel denkbeeldig preparaat dat ik hen beschreven heb, met al het gezag dat een leeraar kan hebben, over zijn leerlingen. Ik overhandig hen namelijk een met hars afgesloten, van een etiketje voorzien, mikroskopisch preparaat, dat alleen daarin van de andere verschilt, dat dit niets bevat. Dit belet hen echter niet het denkbeeldig voorwerp af te beelden dat ik hun heb afgemaald. Zoo heb ik een dertigtal teekeningen in mijn bezit die mikroskopische voorwerpen voor moeten stellen (meestal rechthoekige diatomeën met schuine strepen) die alleen bestaan hebben in de verbeelding van de teekenaars." Eene auto-suggestie is dikwijls, zooals ik u reeds gezegd heb, slechts een in gevoelsgewaarwording overgegane idée. Ik kan u op dit oogenblik in onze kliniek wijzen op twee belangrijke voorbeelden hiervan: Gij zult u dat kind herinneren op mijne afdeeling, dat met een abortief-vorm van febris mucosa onder behandeling kwam en dat ter hoogte van den navel, een hyperaesthetische plaats had, ter grootte van een vijffrankstuk. Men kon die plaats niet aanraken of het kind schreeuwde het uit van de pijn. Die pijn bestond sedert een jaar en had weêrstand geboden aan alle medicaties. Zij was ontstaan na een ligte ontvelling aan den navel, zonder bekende oorzaak; de plek was nog niet geheel droog en met een korstje bedekt. Het gelukte mij, het

[1]) Hypnotisme et spiritisme. Conférences faites à Genève. 1890.

patientje in enkele seconden in diepen slaap te brengen en het te suggereeren dat de pijn geheel verdwenen was d. i. ik nam het denkbeeld weg, dat die pijnlijke gewaarwording schiep. Toen het kind wakker werd maakte ik het opmerkzaam dat de pijn verdwenen was en sedert dien tijd kan het niet nalaten om mij elken morgen bij de visite met een soort van triomf er op te wijzen dat het zonder eenige pijn de navelstreek kan betasten en er zelfs in durft knijpen.

Een bed verder lag een jong meisje in het stadium decrementi van typheuse koorts met hevige pijn in den onderbuik. Die pijn was, nu drie dagen geleden, ontstaan na het overgeven van een spoelworm. Door hypnotische suggestie nam ik de pijn weg, maar het meisje bleef een vreemd lichaam voelen, dat zij voor een worm hield die van den navel naar het midden van het sternum opkroop. Toen een gepaste suggestie, na twee keer herhaald te zijn, geen succes had, heb ik haar santonine laten gebruiken en haar gezegd dat dat een wormdoodend middel was. Er kwamen geen wormen te voorschijn op de toediening van het medicament, maar mijne medicatie nam het denkbeeld weg dat de gewaarwording voortbracht, waardoor ook deze verdween.

Iets hooger heb ik reeds gezegd: »Als eene idée met eenige gewaarwording is verbonden geweest, dan kan diezelfde gewaarwording, mocht zij zich bij gelegenheid weêr doen gevoelen, andermaal diezelfde idée opwekken.

»Wederkeerig, als een denkbeeld dat zich op het oogenblik aan den geest voordoet, zich reeds vroeger heeft voorgedaan, gekoppeld aan eene bijzondere gewaarwording, dan zal de terugkeer van dat denkbeeld ook weêr diezelfde gewaarwording opwekken, tenzij deze niet krachtig genoeg is geweest om stevig verbonden te blijven aan het gezegde denkbeeld."

Hack-Tuke, die deze wet formuleerde, steunt haar met het volgende voorbeeld:

»Gratiolet verhaalt dat hij als kind aan gezichtszwakte lijdende, verplicht was een bril te dragen. De drukking van den bril op den neus was hem zoo onuitstaanbaar dat hij hem af moest laten. Twintig jaren later nog, kon hij geen persoon zien met een bril op den neus of hij gevoelde onmiddellijk weêr die ellendige gewaarwording van vroeger."

Van overeenkomstigen aard is een feit medegedeeld door Bennett van Edinburg: »Eene vrouw werd verdacht haar pasgeboren kind vergiftigd te hebben. Toen men bezig was het kistje op te graven gaf de aanwezige officier van justitie te kennen, dat hij reeds de afschuwelijke lijkenlucht rook en vreesde te zullen flauw vallen. Hij verwijderde zich dan ook. Bij het openen bleek het echter dat het kistje leêg was."

Het zien van de doodkist was voldoende om de idée van een lijk op te wekken en uit die idée — in den geest verbonden aan de herinnering van rottingslucht — sproot deze gewaarwording voort.

2°. *Het denkbeeld zet zich om in beeld of gezichtsgewaarwording.*

Hier ontstaat dus eene werkelijke hallucinatie van psychischen oorsprong. »Ik ken personen" zegt de heilige Theresia »die zoo zwak van geest zijn, dat zij, alles wat ze denken, zich ook inbeelden te zien." Zij vindt dien toestand gevaarlijk.

Hieronder laat ik twee voorbeelden volgen die ik aan Hack-Tuke ontleen:

Eene dame reisde op een dag van Penryn naar Falmouth. Zij had de gansche reis door het hoofd vol over fonteinen waar men uit drinkt, en die gedachte was zoo sterk, dat zij meende op den weg een pas gebouwde fontein te zien waarop de volgende inscriptie te lezen stond: »If any man thirst, let him come unto me and drink." Eenigen tijd later sprak ze hierover met de dochters van den persoon, die zij meende dat die fontein had laten zetten. Deze, zeer verbaasd over het verhaal, ontkenden ten stelligste het bestaan van de fontein. De dame ging daarop naar de plaats in kwestie toe om zich te vergewissen of zij gedwaald had. Zij vond daar slechts enkele verspreide steenen, die zonder twijfel het punt van uitgang der suggesties van een overspannen verbeelding hebben gevormd.

Het tweede feit is aan Dr. Wigan overkomen. Deze bevondt zich op een avondpartij te Parijs, korten tijd na een gebeurtenis die de publieke opinie sterk in beweging had gebracht, namelijk het ter dood brengen van den maarschalk Ney. De kamerdienaar die de gasten aandiende, verstond een gast die zich Maréchal *aîné* noemde verkeerd en riep luid: Maréchal Ney! Een electrische schok

voer als het ware door het gansche gezelschap zegt Dr. Wigan, en een oogenblik had hij het beeld van den veldheer zoo duidelijk voor de oogen, dat het was alsof hij hem in werkelijkheid aanschouwde.

Het hooger vermelde, aan professor Yung ontleende, geval is van soortgelijken aard.

3⁰. *Het denkbeeld gaat over in een orgaans- of ingewandsgewaarwording.*

Deze gewaarwording zelve kan den aanstoot geven tot organische werkingen. Dr. Durand (de Gros) verhaalt van een proefneming in een hospitaal waar men aan een zeker aantal lijders, onder den vorm van drankjes, enkel suikerwater had toegediend. Een poos daarna wendde men groote ontsteltenis voor en verzekerde dat men zich bij ongeluk vergist had en eene oplossing van braakwijnsteen had ingegeven. Vier vijfde deel van de zieken werden misselijk en kregen brakingen. Het denken aan een braakmiddel is hier dus voldoende geweest om het gevoel van walging en de daaraan beantwoordende braking op te wekken. Dit is eene zelfde geschiedenis als de bekende purgatie met pillen van brooddeeg. Van Swieten verhaalt dat hij eens langs het kreng van een hond liep en dat de stank hem deed braken. Toen hij eenige jaren later die zelfde plek voorbijging, kwam die gebeurtenis hem zoo helder voor den geest dat hij misselijk werd en overgaf. Een gezichts- en een reukindruk waren hier dus geassocieerd aan een ingewands-sensatie; de herinnering aan die indruk, is voldoende geweest om dezelfde sensatie weêr op te wekken:

Dezelfde schrijver zag iemand, na het nemen van een walging verwekkend geneesmiddel, rillingen krijgen en looze brakingen, en later zelfs gepurgeerd worden enkel door het zien van het kopje, waaruit hij het ingenomen had.

De vroegere wonderdoeners en toovenaars trokken partij van dezen aanleg en geschiktheid van veler goedgeloovig brein om gesuggereerde gewaarwordingen te verwezenlijken.

Het zoogenaamd »envoûtement" (van voult, vultus, aangezicht) was eene betoovering, die daarin bestond, dat men een beeld in was had van den persoon dien men kwaad gezind was, wilde pijnigen of zelfs wilde dood maken. Als men nu met een naald in eenig deel van het wassenbeeld stak dan werden de uitwerkselen van de wond

door den bedoelden persoon gevoeld en als men maar lang met martelen aanhield, dan kon men hem dooden. Deze middeneeuwsche tooverkunst, die trouwens reeds in de grijze oudheid bekend was, heeft menig ellendig dweeper gruwelijke folteringen bezorgd, dank zij de geloovige en onwetende justitie van die dagen. [1])

4⁰. *Het denkbeeld zet zich om in beweging.*

Deze verandering kan middelijk, door tusschenkomst van eene gevoelsgewaarwording of van eene emotie plaats hebben. Zoo b. v. zal het denken aan een vloo het gevoel van jeuken opwekken dat ons doet krabben; zoo doet de gedachte aan snuif, prikkeling ontstaan in den neus, dat niezen uitlokt; zoo eindelijk brengt de gedachte aan gevaar, iemand uit vrees, aan het loopen.

De omzetting kan ook onmiddelijk geschiedden. »Als ik mij niet inhield zou ik u een klap geven!" Deze zin drukt zeer goed uit dat ik mij moet inspannen om de ideo-dynamische werking — het geven van de klap — te beletten.

Dansmuziek brengt onwillekeurig ons lichaam in beweging en als men zich niet inhield, als ons verstand niet remmend tusschenbeide kwam, dan zou men dikwijls automatisch dansen, medegesleept door het denkbeeld, dat een gehoorsgewaarwording suggereerde. Zoo loopen de kinderen op het geluid van de trom, op de toonen van de muziek, zonder vooroordeel gehoorzamend aan den onweêrstaanbaren invloed van het gesuggereerde denkbeeld. Al de kunststukken van het Cumberlandisme berusten op het zelfde beginsel. Als sommige personen met inspanning denken aan eene zekere handeling, dan kunnen zij niet nalaten kleine bewegingen te maken alsof zij die handeling uitvoeren; zij brengen hunne gedachte niet op het medium over maar zij verraden die gedachte; het medium leest niet in het brein van zijn sujet maar hij raadt diens gedachte uit zijn handdruk, zijne gebaren, zijn gelaatstrekken, zijne bewegingen; slim en geoefend als hij is, volgt hij slechts de aanwijzingen die de gevoelige persoon hem geeft. Hij noemt haar den naam waar zij aan denkt, door haar opeenvolgend alle letters van het alfabet te doen aanraken. Zoodra de hand een gewenschte letter aanraakt, verraadt zij dit door een kleine spierbeweging die den gedachtenlezer niet

---

[1]) Vergelijk Charpignon, *loc. cit.*

ontgaat. Hij raadt het getal dat de persoon in gedachte heeft, door haar hand die het potlood op het papier doet rusten, vast te houden terwijl zij aan het getal blijft denken. De hand wordt nu door het denkbeeld onbewust in beweging gebracht en schrijft spontaan het gedachte getal, terwijl de proefnemer slechts de beweging volgt. Deze vindt een voorwerp dat verborgen is of voert eenige door het sujet bedachte en gewilde handeling uit, door de hand van laatstgenoemde vast te houden. Hij beweegt die hand naar verschillende richtingen, slechts die volgende, waar heen zij neigt en hij laat het sujet vòòr hem loopen naar den kant waar diens gedachte hem drijft. De invloed van die gedachte op een gevoelig en gewillig sujet is van dien aard, dat zij hem vroeger of later en als het ware tegen zijn wil en onbewust tot het doel leidt.

Zelfs de weêrstand die de persoon biedt wordt dikwerf door een handig medium overwonnen, daar dit, door herhaald toespreken zijn sujet dwingt het denkbeeld vast te houden, zich te blijven bepalen bij het doel en het er ten slotte henen leidt na langer of korter aarzelen.

Chevreuil [1]) heeft er op gewezen dat spierkracht zich kan ontwikkelen buiten invloed van den wil. Personen die rond een tafel plaats nemen met het doel haar te zien dansen, zijn niet voornemens het meubel genoegzaam te drukken om het in beweging te brengen. Maar die drukking is ongewild en onbewust, want de handen, de vingers gehoorzamen aan de sterke inspanning van den geest; onwillekeurig drukt ieder der aanzittenden: eene lichte beweging ontstaat en het gezicht van de bewegende tafel versterkt de suggestie van beweging, die steeds toeneemt, dank zij de meerdere kracht onbewust uitgeoefend door gesuggestioneerde deelnemers aan de proefneming.

»Door opvoeding en door gewoonte" zegt Alfred Maury, »kunnen wij aan een gedachte, bewegingen (die deze voorstellen), zamen koppelen; bewegingen die wij uitvoeren, bijna zonder het zelve te weten." »Een musicus die bezig is op de piano een motief te improviseeren van zijn compositie, ziet of kent om zoo te zeggen

---

[1]) Sur la baguette divinatoire, le pendule explorateur et les tables tournantes. Paris. 1854.

geen der bewegingen die zijn vingers moeten doen, om dìe toetsen op het klavier aan te raken, die zijn geest verlangt. De muziekale gedachte vertolkt zich dadelijk door bewegingen der vingers, die opvoeding en gewoonte ons geleerd hebben dat noodig zijn om de gedachte toonen voort te brengen. Wij handelen evenzoo wanneer wij spreken. Dan weten wij niet welke beweging wordt uitgevoerd door onze tong, onze tanden, ons verhemelte, onze keel om de verschillende klanken uit te brengen die onze gedachte vertolken moeten. Wij kennen alleen de gedachte en als wij er niet opletten, zijn we er ter nauwernood bewust van dat we spreken." [1])

In de voorafgaande voorbeelden gaat het denkbeeld over in een positieve; in die, welke nu volgen, gaat de idée over in een negatieve handeling. Met andere woorden: het denkbeeld neutraliseert de handeling; het belet het uitvoeren van eene beweging, het voorkomt dat eene gewaarwording het sensorium bereikt.

1⁰. *Het denkbeeld belet eene beweging.* Hierdoor wordt eene psychische verlamming voortgebracht. Russel-Reynolds deelt de geschiedenis mede van eene jonge dame, die behalve groote tegenspoeden van finantieëelen aard ook het ongeluk had haar vader — door physieke en moreele vermoeienissen — lam te zien worden. Deze slag trof haar diep; zij kreeg dientengevolge pijn in de onderste ledematen en meende toen vast en zeker dat zij ook lam zou worden; haar voorgevoelen werd bewaarheid: zij kreeg eene totale paraplegie. Het toedienen van versterkende middelen, electriciteit en wrijvingen maar vooral de verzekering van spoedige en radikale genezing haar door den geneesheer dien zij goed vertrouwde gegeven, deden het meisje in weinige dagen herstellen.

Iemand van mijne kennissen, zegt Christison, was dikwijls niet in staat om eenige handeling die hij zich voornam uit te voeren. Als hij zich zou uitkleeden, was hij soms twee uren bezig voor dat hij een kleedingstuk kon uittrekken. Al zijn geestvermogens waren goed, alleen haperde het aan zijn wilskracht. Eens vroeg hij om een glas water; men reikte het hem op een blaadje aan; doch niettegenstaande zijn dorst, kon hij het niet aanpakken en de knecht heeft een half uur geduld moeten hebben, voordat de belemmering

[1]) A. Maury, Le sommeil et les rêves. Paris, 1878.

tot handelen opgeheven was. Bij zwaarmoedigen, hysterischen en zenuwlijders in 't algemeen, komen niet zelden dergelijke voorbeelden voor. Gij zult er een groot aantal van vinden in onze ziektegeschiedenissen. Tevens zult gij dan ook zien, hoe weinig moeite het kost om kunstmatig, bij wijze van proefneming, zulk eene psychische verlamming te veroorzaken.

2⁰. *Het denkbeeld veronzijdigt eene gewaarwording.* Laat ik u hier het voorbeeld in herinnering brengen, waarvan, ik reeds in mijn boek »De la suggestion" melding gemaakt heb. »Een misdadiger op de pijnbank, verbaasde ons door zijn boven menschelijke onverschilligheid voor pijn. Bij het indrijven van een eerste wig die hem reeds zijn beenderen dreigde te verbrijzelen, scheen hij zoo kalm te slapen, alsof hij lekker in zijn bed lag. Toen hij nu bij het indrijven van een 2e, 3e en zelfs van een 4e wig zoo roerloos bleef als een standbeeld, toen, kreeg ik het vermoeden dat hij een toovermiddel bij zich droeg. Om mij daarvan te verzekeren, liet ik hem naakt uitkleeden en vond niets bij hem behalve een klein rolletje papier verstoken in zijn linker oor, en daarop de af beelding van de drie koningen met een randschrift: »Schoone ster die de wijzen uit het Oosten verlost hebt van Herodes' vervolging, verlos mij van alle kwelling."

3⁰. *Het denkbeeld vernietigt een orgaangewaarwording.*

Onder de talrijke gevallen van dezen aard komt ons het volgende dat wij aan Charpignon, wiens zegsman Nicolas Veneste was, ontleenen, vooral belangwekkend voor: »Pierre Burtel, de kuiper van mijn vader, zei mij eens iets onaangenaams. Mij hierover willende wreken, dreigde ik hem dat ik hem onmachtig zou maken om den bijslaap uit te oefenen (lui nouer l'aiguillette) als hij getrouwd was; en men moet weten dat hij op trouwen stond. De man sloeg geloof aan mijn zeggen en mijne bedreiging maakte zoo een diepe indruk op zijn steeds met toovenarij en duivelskunsten vervulden geest, dat hij, toen hij getrouwd was, nagenoeg een maand lang, met zijn vrouw geen gemeenschap kon hebben." Dit vernomen hebbende kreeg ik berouw, dat ik zoo'n zwakzinnig man zoo geplaagd had en deed mijn best om hem te overtuigen dat het maar malligheid van mij was geweest; maar wat ik ook praatte, het baatte mij niets, de man bleef gelooven dat ik hem impotent gemaakt had. De pastoor

van Notre-Dame is er nog bij te pas gekomen en dien is het gelukt den stakkert te genezen, zonder dat hij door den ring van zijn vrouw heeft behoeven te urineeren."

Geneesheeren worden niet zelden geraadpleegd voor soortgelijke denkbeeldige impotentia virilis. Wij hebben er twee gevallen van behandeld. Onlangs consulteerde mij een heer voor eene nog al zonderlinge kwestie. Hij is lange jaren getrouwd met zijne vrouw, die hij lief heeft en van wie hij dolgaarne kinderen zou hebben, doch nooit heeft hij in haar tegenwoordigheid erectie kunnen hebben. Toch is hij niet impotent, want hij heeft zelfs tot drie malen toe in eene nacht gemeenschap gehad met eene vrouw, die hij dan ook als concubine had genomen, hopende door haar omgang zijne volledige geschiktheid tot coitus ook met zijne vrouw te zullen terugkrijgen. Die proefneming had echter niet tot het gewenschte resultaat geleid. Ik heb gepoogd hem door suggestie te genezen; ik weet niet of ik er in geslaagd ben, daar ik patient slechts twee dagen behandeld heb en hij in een ver verwijderd land woont en niets meer van zich deed hooren.

Bij deze persoon werkte buiten kijf het denkbeeld alleen, remmend, op de gewilde handeling. Niet onwaarschijnlijk mislukte een eerste poging tot coitus van den jong getrouwde man, door emotie, iets wat zich meermalen voordoet. Zijn voor indrukken overvatbaar zenuwstelsel ondervond nu, bij elke nieuwe poging, diezelfde emotie die op haar beurt weêr de psychische onmacht te voorschijn riep, terwijl zijn wil niets vermocht tegen het verlammende denkbeeld.

Laat ik nog als voorbeeld van eene door een denkbeeld geneutraliseerde orgaangewaarwording, de proefnemingen van langdurig vasten aanhalen. Deze sedert eenige jaren in de mode zijnde manie van vasten wordt tot 30 ja 40 dagen volgehouden door enkele dweepzieke menschen.

Elders[1]) heb ik de navolgende uitleg van het feit als zoodanig gegeven:

Als, onder gewone omstandigheden, een mensch sterft ten gevolge van eenige dagen vasten, dan sterft hij van honger, van de zenuwtoestand honger, eene werkelijke ziekte die met stupor en collapsus eindigt, maar hij sterft niet van voedselonthouding.

---

[1]) Gazette hebdom. de médecine et de chirurgie, 1886. p. 601).

Voedselonthouding zonder honger, doodt pas na zeer langen tijd. Melancholici blijven twintig tot zestig dagen zonder te eten en zonder gevaar van te sterven. Koortslijders, hysterische patienten met afkeer tegen spijzen, verdragen weken lang, een geheele of bijna geheele onthouding van voedsel.

Vrijwillige vasters nu, behooren tot laatstgenoemde catégorie; zij verdragen het vasten best omdat een domineerend denkbeeld bij hen het hongergevoel veronzijdigt. Succi b. v. kan — volgens Dr. Bufalini — met opgewondenheid spreken over het zoogenaamd geheim-elixer dat hij bezit of meent te bezitten en over het vermeend nut van deze, zijne uitvinding.

Succi is een geloovige en overtuigd van de macht van zijn middel, een dweeper, in zijn onwrikbaar geloof aan de heilzame invloed van zijn drank; door suggestie neutraliseert hij de gewaarwording van honger.

De overtuiging dat genoemde vloeistof hem gevoed heeft, dat hij zoodoende geen krachten verliest is voldoende om het verschijnsel honger te neutraliseeren; het denkbeeld is in handeling overgegaan. Hij windt zich op, gewent zich aan vasten, voedt zich met zijn denkbeeld en vertoont zich gaarne aan het bezoekend publiek; hij geniet van zijn zegepraal; de geest beheerscht het lichaam; zijn verbeelding bewaart hem voor de akelige gewaarwording van honger; het sensorium door de suggestie gepantserd is onvatbaar om honger te voelen. Succi sterft niet van honger, omdat hij geen honger heeft; hij wordt geen slachtoffer van gebrek aan voedsel en ondervind er de gevolgen niet van; bovendien gebrek aan voedsel alleen doodt niet in dertig dagen.

DERDE LES.

Over geneeskundige suggestie. Het centraal zenuwstelsel beheerscht de verschillende organen en hare functiën. Werking van den geest op het lichaam. Psycho-therapie. — De goedgeloovigheid en het hersen-automatisme ondergaan den invloed van de hoogere faculteiten van de hersenen. Middelen die de laatste in slaap wiegen of verdooven en de eerste doen toenemen of verhoogen. Natuurlijke slaap. — Geloof; genezing door godsdienstige suggesties. — Suggestie door middel van: electriciteit, magneten, metalen, empirische middelen, tractors van Perkins, suspensie.

Wij hebben als definitie van suggestie gegeven: het invoeren van een denkbeeld in de hersenen en het aanvaarden daarvan door het brein.

Nu zal men ons wellicht tegenwerpen dat men niet alleen denkbeelden maar ook gewaarwordingen, bewegingen, daden, suggereeren kan. Van de actieve gevoels- of bewegingsverschijnselen kan men b. v. jeuken, dorst, gevoelloosheid, niezen, loopen enz. door suggestie doen ontstaan. Maar wel beschouwd zijn deze opgewekte verschijnselen reeds in daden omgezette gedachten; zij zijn een uitvloeisel der suggestie d. i. van het, in het brein neêrgelegde, denkbeeld. De hersenen brengen de verschijnselen: jeuken, dorst, loopen. enz. eerst tot verwezenlijking als de grondidée, haar psychisch begrip, haar beeld, direct of door herinnering, in het brein opgewekt wordt. De handeling zelve, gevoel, beweging, is slechts de verwezenlijking der suggestie die op haar beurt een zuiver psychisch factum is. Desniettemin bestaat zij, ook als de hersenen haar niet kunnen verwezenlijken. Ik zal b. v. een lamme suggereeren dat hij loopen kan; hij gelooft mij, maar zijne pogingen falen. Nu bestaat de suggestie, maar zij kan zich niet in de gewilde

handeling omzetten omdat de werktuigen die tot het volbrengen er van noodig zijn, ontbreken. De suggestie is een middenpuntzoekend verschijnsel, hare verwezenlijking is middenpuntvliedend; zij projecteert het denkbeeld naar buiten. Wanneer de hersenen, langs den weg der gehoorzenuwen, het denkbeeld van jeuken op het voorhoofd in zich hebben opgenomen, dan scheppen zij de gevoelsgewaarwording en zenden die om zoo te zeggen naar de gevoelszenuwen van het voorhoofd. Zoowel als men uit het oogpunt van de suggestie, als psychisch factum, zeggen kan: ,,*Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*'', zoo kan men uit het oogpunt van het door de suggestie verwezenlijkte factum ook zeggen: »*Nihil est in sensu quod non prius fuerit in intellectu.*''

De geneesheer kan de suggestie aanwenden tot een geneeskundig doel. Nu wij weten, dat het denkbeeld streeft om zich in daad om te zetten, dat de hersenen door het denkbeeld aangezet op hare beurt de zenuwen aanzetten die de idée verwezenlijken zullen; nu het bewezen is dat het denkbeeld aldus in gewaarwording, beweging, beeld kan overgaan; nu ligt het ook voor de hand om deze psycho-physiologische macht van het organisme dienstig te maken aan het genezen van ziektetoestanden, door het opwekken van daartoe nuttige handelingen. Stelt eens dat iemand lijdt aan gevoelloosheid van de ledematen, dan dringt men aan het brein het denkbeeld op dat de armen en beenen weêr voelen kunnen en de hersenen streven er naar om deze idée — zoo het mogelijk is — tot waarheid te maken d. i. om het normale gevoel te herstellen. Of wel de patient is lam: en de hersenen, op het denkbeeld gebracht dat de beweegbaarheid terugkeert, zenden een aanmerkelijke stroom van motorische kracht naar de werkelooze beweegzenuwen. Bestaat er stoelverstopping, dan werken de hersenen in, op de ingewandszenuwen en verhoogen de peristaltische beweging, en op de secretorische en vaatbeweegzenuwen van het darmslijmvlies, waardoor een ruime afscheiding van vochten wordt uitgelokt, bestemd om de ontlasting te vergemakkelijken. Klaagt een zieke over pijn en heeft men zijn brein weten te beduiden dat de pijn gestild wordt, dan ontstaat een dusdanige wijziging in den toestand van de — het gevoel waarnemende — cellen van de hersenbast, dat deze geen pijn meer gevoelen. Om

kort te gaan, de hersenen hebben de macht om de verschillende functieën aan te zetten of te remmen overeenkomstig met het — tot een geneeskundig doel — gesuggereerde denkbeeld. Brown-Séquard preekt van »*inhibition*" (remming) en „*dynamogénie*" (krachtvorming).

Alle organen, alle functieën worden door zenuwmiddenpunten beheerscht. Elk stipje van het organisme heeft om zoo te zeggen zijn uiteinde in eene hersencel die zijn *primum movens* is. Elke beweging gaat uit van een motorisch centrum in de hersenschors, zoo wordt ook elke gewaarwording, van de spieren, van de ingewanden, van het sensorium, van het tastgevoel, waargenomen door een gevoelscentrum in de cortex cerebri. De afscheidingen, de uitscheidingen, de voeding, de ademhaling, de bloedsomloop staan allen, onder het onmiddelijk bestuur van de hersenen. In haar hoedanigheid als psychisch orgaan oefenen zij bij alles haar invloed uit. Psychische stoornissen oefenen een terugslag uit op de spijsverteringsfunctieën. Door bezorgdheid, overmatige inspanning van gedachten, door gemoedsaandoeningen als: schrik, toorn, verdriet, vreugde, ontstaan digestiestoornissen; de eetlust kan abnormaal groot, maar ook verminderd zijn en geheel ontbreken; de maag verteert slecht, trekt zich pijnlijk zamen (maagkramp); er heeft geen of te ruim afscheiding van maagsap plaats of het maagsap ondergaat veranderingen in zamenstelling. Er ontstaat braking als de nervus vagus geprikkeld wordt, hetzij door een organische aandoening van de hersenen of wel als gevolg van eene dynamische stoornis door gemoedsbeweging veroorzaakt.

Gemoedsaandoeningen kunnen oorzaak zijn van diarrhée, maar ook van verstopping, van brakingen en opgeblazenheid; zij oefenen invloed uit op het mechanisme der galafscheiding, en kunnen zoowel overmatige galvorming als galstuwing of terughouding ven gal veroorzaken. De voeding is afhankelijk van den psychischen toestand, door tusschenkomst der trophische, secretorische en vaatbeweegzenuwen. Aanhoudende droefenis heeft invloed op de voedingsfunctieën: zij werkt storend op de assimilatie, de spijzen voeden niet; de bloedlichaampjes kwijnen, worden vernietigd en niet vernieuwd; bleekzucht, bloedarmoede, uit putting, glycosurie, purpura enz. zijn de gevolgen van gemoeds-stoornissen. De productie van lichaamswarmte is afhankelijk van den normalen anatomischen toestand en van het richtig functioneeren der hersenen. Onlangs heeft men corticale centra

voor warmtevorming beschreven. Eulenburg en Landois hebben in de hersenschors eene plaats gevonden, wier prikkeling afkoeling veroorzaakt van de ledematen der tegenovergestelde lichaamshelften; wier vernietiging, eene warmteverhooging van 1 à 2° Celsius ten gevolge heeft. Arohnsohn en Sachs zagen bij den hond en het konijn vermeerdering der lichaamswarmte optreden, na een steek in de hersenen op het vereenigingspunt van de pijl- en voorhoofdsnaden. Bokaï spreekt van centra wier prikkeling de temperatuur doet stijgen en van afzonderlijke remmings-centra voor de achterste en de voorste lichaamshelft; door deze zenuwmiddenpunten zou de werking, van de vasomotorische centra voor het verlengde merg, geregeld worden. Ott neemt alleen remmingscentra aan en wel één gelegen boven de *Fossa Sylvii* en een ander voor den *Sulcus cruciatus*. Het bestaan dier verschillende centra is bestreden geworden door Kuessner en Raudnitz.

Klinisch bewezen is: dat sommige organische aandoeningen van de hersenen (traumatisme, bloeds-uitstorting), de lichaamswarmte kunnen doen toenemen; eveneens dat zekere geneesmiddelen (chinine, antipyrine enz.) de temperatuur verlagen kunnen, door in te werken op thermogene zenuwcentra, die de lichaamswarmte regelen.

Behoef ik u nog te wijzen op de groote rol die de psyche door tusschenkomst van de nervi sympathicus en vagus op bloedsomloop en ademhaling uitoefent? Het is u toch genoegzaam bekend hoe men door gemoedsaandoeningen of wel zelfs door eenvoudig ingespannen te letten op den hartslag: hartkloppingen, flauwtes, onregelmatige hartswerking, vertraging van den pols of wel versnelde, benauwde of onregelmatige ademhaling kan doen ontstaan.

Worden de urine, zweet, speeksel, darmvocht, sperma-afscheidingen niet elk oogenblik gewijzigd door het hersen-dynamisme? Ook behoef ik u wel niet in herinnering te brengen hoe gemoedsindrukken: overmatige urine-afscheiding, tijdelijke glycosurie, speekselvloed, kunnen veroorzaken; hoe angst iemand doen zweeten of hem diarrhée bezorgen kan? Die feiten zijn te bekend om er lang bij stil te staan.

Een en ander is genoeg om den belangrijken invloed van den geest op het lichaam, van de psychische functiën van de hersenen op de organische functiën te bewijzen. Van dezen invloed nu

moet de geneesheer partij trekken om genezing te verkrijgen. De rol van de suggestie toegepast op de geneeskunde, het doel der psychotherapie is derhalve: de tusschenkomst van den geest in te roepen, om het lichaam te genezen.

De hedendaagsche geneesheeren, steeds doordrongen van de thans nog heerschende materialistische denkbeelden, zijn gewoon geraakt om het lichaam te beschouwen als eene machine, die weliswaar eenige biologische eigenschappen bezit — dat wil men dan schoorvoetend nog wel toegeven — doch overigens slechts gehoorzaamt aan natuur- en scheikundige wetten. Zij willen diensvolgens dan ook, het kranke lichaam geheel behandelen als een werktuig dat herstelling behoeft of wel hoogstens als eene zieke plant, zooals de wijnstok b. v. die door *phylloxera* is aangetast. Nu zal niemand het afkeuren dat men aderlaat of doet purgeeren, dat men desinfecteert, dat men het zenuwstelsel tot meerdere werking aanzet of tracht te bedaren, dat men koude aanwendt en warmte, de microben verjaagt of onschadelijk zoekt te maken, den hartslag doet verlangzamen, dat men maagopwekkende middelen geeft enz. enz. Zeer zeker, de mensch *is* deels eene machine, de mensch groeit en brengt voort, even goed, als eene plant. Maar de geest telt ook mede in 's menschen organisme. Men kan de geest maar niet wegcijferen in ons physiologisch en pathologisch leven! Nevens de psycho-biologie bestaat er ook eene psycho-therapie. 's Menschen geest is een machtige hefboom en hij die geroepen is om genezing te bewerken, moet van dien hefboom gebruik weten te maken.

Mens agitat molem et magno se corpore miscet.

Het drijven van de hersenen om, door haar aanvaarde denkbeelden, te verwezenlijken is eene eigenschap, die het brein als psychisch orgaan bezit en de hoeksteen waarop de suggestieve geneeskunde rust. En nu naderen wij de praktische zijde van de kwestie namelijk de »*modus faciendi*".

Men kan eerst dan spreken van suggestie en van eene door suggestie uitgelokte handeling, als het brein het denkbeeld aanvaard heeft en dat tot verwezenlijking kan brengen.

Nu wordt in gewone omstandigheden niet elk denkbeeld aanvaard, ook wordt niet elk aanvaard denkbeeld gerealiseerd al zoude het ook steeds voor verwezenlijking vatbaar zijn.

Wanneer ik iemand klakkeloos zeg: »gij kunt uw arm niet bewegen!" dan zal die iemand mij niet gelooven; hij weet dat hij het wel kan en hij bewijst het door dat lidmaat te bewegen.

Zeg ik aan iemand wiens arm verlamd is, »gij kunt uw arm bewegen" dan zal hij mij ook niet gelooven en te vergeefs pogingen aanwenden om deze te bewegen. Zijn eerste indruk, als ik maar met den noodigen klem het verzeker, zal wel zijn om te gelooven; zijn eerste handeling kan zijn eene poging om den arm te bewegen; misschien ook wel zal hij er geen moeite voor doen; dat zal geheel afhangen van zijne meerdere of mindere goedgeloovigheid, eene eigenschap die, elken menschelijke geest, aangeboren is.

Maar die goedgeloovigheid heeft hare grenzen, meestal strekt zij niet ver genoeg om een idée ingang doen vinden veel minder dus nog om de suggestie te realiseeren.

Want de hoogere faculteiten van het brein, met name het oordeelen,. de aandacht, die de hersen-contrôle uitmaken, oefenen een wijzigenden invloed uit op de goedgeloovigheid die het denkbeeld wil doen aannemen en op het hersen-automatisme dat de idée in handeling overbrengt.

De rede komt tusschenbeide en belet de suggestie of maakt haar ongedaan. Het denkbeeld wordt niet aanvaard. De rede bestrijdt de goedgeloovigheid, zij remt het hersen-automatisme. Het denkbeeld dat ik tracht te suggereeren krijgt geen vasten voet. Zelfs zoo het denkbeeld een oogenblik aanvaard wordt, komt de handeling die het moet uitlokken: de beweging (den arm bewegen), het gevoel (jeuken), het beeld (het zien van een hond b. v.) niet of verminkt tot stand. De bovenste verdieping van de hersenen toch (daarmede bedoel ik schematisch het gedeelte v. d. hersenen waarin de contrôle faculteiten huizen oefent eene reguleerende werking uit op de beneden-verdieping (dien naam gaf ik aan dat deel v. d. hersenen, waar de faculteiten der verbeelding en v. h. automatisme resideeren), zooals de hersenen in het algemeen reguleerend ingrijpen op het ruggemergs-automatisme; het is zooals gij weet proefondervindelijk bewezen dat het wegnemen van de hersenen de reflex-werkingen van het ruggemerg versterkt.

Al wat de vermogens der rede vermindert, al wat de hersencontrôle doet opheffen of minder scherp maakt, versterkt eenerzijds

de goedgeloovigheid, terwijl het anderzijds het automatisme der hersenen d. i. de geschiktheid om het denkbeeld in handeling over te voeren, verhoogt.

In den natuurlijken slaap sluimert de aandacht; de afgesloten zintuigen brengen geen indrukken over naar de hersenen; deze houden zich lijdelijk; de contrôle waakt niet; de verbeelding regeert als meesteres. Indrukken die van de peripherie of van de ingewanden komen bereiken nog steeds de hersenen; sluimerende gedachten, herinneringen, worden door deze indrukken opgewekt of ontstaan onmiddelijk door de onbewuste werking der hersencellen die den indruk bewaard hebben van voorgaande denkbeelden. Deze indrukken of denkbeelden worden aanvaard en in beelden omgezet. Het droomen is de vertolking in naar buiten geprojecteerde beelden van deze ongeordende, onzamenhangende indrukken en denkbeelden welke in het wilde uit de verbeelding en uit het vegetatief leven opdoemen. Daar de rede, die anders contrôle uitoefent, niet waakt, dringen zij zich met al hare onmogelijkheden en tegenstellingen aan den geest op. Door de contrôle op te heffen, doet de slaap de suggestibiliteit sterk toenemen.

Doch ook in den — aan den slaap voorafgaanden — toestand van verdooving en gedurende den overgang van slapen tot waken, schept zich de verbeelding een wereld vol beelden en schimmen, die Dr. Maury zoo schoon beschreven en hypnogogische hallucinatiën genoemd heeft. Droomen zijn physiologische auto-suggestiën, die — als het ware door inbraak — in de hersenen gedrongen zijn, tijdens de afwezigheid van de meesteres van het huis, d. i. in dien tijd waarin de aandacht niet op haar post was.

In wakende toestand bestaat contrôle. Om het denkbeeld te doen aanvaarden, dient men de goedgeloovigheid te verhoogen en dat kan men bereiken langs velerlei weg.

Een eerste middel is de godsdienstige suggestie; als deze inwerkt op geloovige zielen dan kan zij de goedgeloovigheid opvoeren tot oprecht geloof. Het geloof verplaatst bergen, het verricht wonderen, omdat het blind is, niet redeneert, alle contrôle uitsluit en zich der verbeelding opdringt. Het godsdienstig denkbeeld werkt zonder omwegen, zonder wijzigende bijgedachte, zonder achterdocht op te wekken, op het hersen-automatisme in en gaat in handeling

over. Zij zijn waarachtig, de genezingen verkregen door de priesters in de tempels van Aesculapius, door talismans en amuletten, door relikwieën van heiligen, door de duivelbannende priesters, door vrome mannen — die aan God de kracht ontleenden tot genezen — zooals Greatrakes, Gassner, de pastoor van Ars, de prins von Hohenlohe, de leden van het Rozekruis, door de tusschenkomst der godheid te Lourdes en elders! De zoogenaamd wonderbaarlijke genezingen zijn niet altijd verzinsels; het zijn genezingen door suggestie, door de onwetendheid tot mirakelen verheven, terwijl de twijfelzucht van anderen ze als bedrog brandmerkt.

Ontelbaar zijn zij de geloofsgenezingen! In mijn boek »De la suggestion" heb ik er enkele aangehaald. Hieronder wil ik nog eenige voorbeelden geven:

Eene ongehuwde dertigjarige vrouw leed steeds, tegen den tijd der menstruatie, aan zekere zenuwbezwaren, vooral aan een gevoel van uitputting en machteloosheid. In de maand September 1846 kreeg zij blaasverlamming, een toestand die verscheidene maanden bleef voortbestaan; 30 Maart van het volgend jaar ontstond er hemiplegie — volledig voor zoo verre de beweging betreft, onvolledig wat het gevoel aangaat — die weêrstand boodt aan verschillende behandelingswijzen.

Op het laatst van April, was er nog geene verandering te bespeuren in patiënte's toestand; alleen de blaas functioneerde weêr goed.

Het meisje verdrietig dat niets baatte en vreezende dat zij tot last werd van hare ouders, gaf haar verlangen te kennen om eene mis bij te wonen die voor haar zou gelezen worden in eene kapel die beroemd was door de vele genezingen die daar geschied waren. In de kapel gedragen, hoort patiënte aandachtig de mis aan en laat zich naar de heilige tafel brengen. Nauwelijks heeft zij gecommunieëerd of de lamme staat op en loopt heen met een flinke pas, tot verbazing van de omstanders [1]).

Desmarres, verhaalt in zijn »Traité d'ophthalmologie" het volgende feit:

»Een jeugdig seminarist van Versailles, die reeds langen tijd aan hypertrophie van het hart leed, verloor plotseling het gezichtsver-

---

[1]) Vergelijk: Journal de méd. de la Loire-inférieure. t. XXXIII p. 102.

mogen op beide oogen. Ik constateerde eene compleete blindheid, (apoplexia retinae)[1]) en ried een ingrijpende behandeling aan; doch daar het jonge mensch weldra in een gesticht zou gedaan worden kwam daar niets van. Even voor zijn vertrek uit het seminarium begaf Renaud, zoo heette de jongeling, zich naar de mis en kreeg onder het communieëeren zijn gezicht terug. In het seminarium schreef men die genezing aan een wonder toe en deed naar wijd en zijd geschriften en afbeeldingen verspreiden die het mirakel moesten vereeuwigen.

»Laat ons nu eens het woord geven aan den heer Henri Lasserre waar deze een mirakel van Lourdes vertelt:

»Een kind van tien jaren, kreeg 25 Januari 1865, juist op het oogenblik dat men aan tafel ging, een gevoel van belemmering in de keel en kon onmogelijk meer eenige vaste spijs doorslikken. Dr. Noguès geneesheer te Toulouse die er bij geroepen werd achtte het lijden als van nerveusen aard. Eenige dagen daarna gelukte het slikken dan ook weêr, maar die toestand van kramp herhaalde zich met tusschenpoozen tot ongeveer einde April. Van toen af bleef de zenuwaandoening stationnair en moest men het patiëntje in leven houden met vloeibare kost: bouillon en melk. Was er in de bouillon wat sago of iets dergelijks, dan kon het niet door het nauwe keelgat heen. Geen wonder dus dat er vermagering optrad en het kind verzwakte. Te vergeefs deden verschillende geneesheeren hun best om de oorzaak van de kwaal op te sporen.

»Den 10den Mei kwam er chorea bij. Na eene behandeling van veertien dagen werd men de rustelooze beweging van het hoofd en de beenen meester, maar de krampachtige vernauwing van het slokdarmhoofd bleef weêrstand bieden. Geneesmiddelen van allerlei aard, een verblijf buiten op het land, de baden van Luchon, zeebaden, kortom alles, werd gedurende twee jaren lang, maar helaas, vruchteloos beproefd.

»Eens op een dag las de jongen toevallig een geschriftje over de verschijning te Lourdes. Hij was daar erg door getroffen en gaf aan zijne moeder te kennen, dat wellicht de heilige Maagd ook hem genezen kon.

---

[1]) De oogspiegel bestond destijds nog niet.

»Het kind was verschrikkelijk vermagerd en doodsbleek; toen de oude doctor Gintrac den slokdarm met de sonde onderzocht, meende hij behalve de bijna volledige vernauwing en afsluiting van den oesophagus, ruwheden van het slijmvlies te bespeuren die hem niet aanstonden en denken deden aan eenig organisch lijden.

»Daar het kind er op aan bleef dringen om naar Lourdes te gaan, ging men er eindelijk toe over, dus twee jaren na het eerste optreden van de kwaal. Toen hij in de galerij gebracht was die zich boven de grot bevindt, begon hij een vurig gebed. De priester wijdde hem aan de heilige maagd onder het opzeggen van de daartoe gebruikelijke gebeden. Hierna bracht men patiëntje in de grot zelve waar het neerknielde voor het Mariabeeld en andermaal bad. Toen voelde de knaap zich eensklaps door de hemelsche genade verlicht, stond op, nam een glas en dronk eenige teugjes van het wonderdoende water. Daarna nam hij stralende van vertrouwen, een beschuit aan, dat zijn vader hem aanbood en riep terwijl hij dat opat: »Vader ik slik! ik kan weêr eten! ik was er zeker van want ik had het geloof!" Het kind was gered en heeft, van af dat oogenblik, alles weder mede kunnen eten."

De heeren hebben op een mijner ziekenzalen die aan tuberculose lijdende oude man wel gezien, die sedert verscheidene maanden niets dan vloeibare spijzen meer slikken kon; alle vaste voedsels, zei hij, blijven vastzitten in den slokdarm achter het kraakbeen en dan moet ik ze uitspuwen; wij meenden dat hier een tuberculeuse aandoening van het strottenhoofd in het spel was, die, hetzij door continuiteit van weefsel, hetzij door contiguiteit, op den slokdarm werkte; namelijk ten gevolge van, door pijn in de larynx opgewekte, spierkramp. Het gelukte ons zonder veel moeite om patiënt in diepen slaap te brengen en hem in dien toestand, de mogelijkheid om vaste spijzen door te slikken, te suggereeren. Na de eerste séance kon hij brood eten, na de tweede kon hij zijn vleesch gebruiken en een appel eten.

De hypnotische suggestie heeft in dit geval hetzelfde uitgericht als de godsdienstige suggestie.

Het geloof is niet iedereen gegeven. Ook andere middelen

kunnen ons dienen om de goedgeloovigheid te versterken. Men kan het denkbeeld in de hersenen binnenleiden onder den dekmantel van een of ander (overigens onwerkzaam) geneesmiddel. De suggestie door een geneesmiddel geeft dikwijls zeer goede resultaten. Wat zijn er niet tal van zieken genezen door pillen van brooddeeg, door water, dat men den patiënten onder weidsche namen toediende met de verzekering dat dit of dat effect er door zou verkregen worden. Doctor Lisle [1]) paste eene behandelingswijze toe die eenig en alleen beruste op het gebruik van brooddeeg-pillen. Zijne pillen waren verzilverd; hij hield er twee soorten op na: zenuwpillen en purgeerpillen. Eens behandelde hij een hypochondrist, die aan hardnekkige stoelverstopping meende te laboreeren, doch in werkelijkheid niet te klagen had over zijne darmfunctiën. Patiënt had allerlei soorten van purgeermiddelen gebruikt en beweerde daar nooit eenig gevolg van te hebben gehad. Dr. Lisle meende geen gevolg te moeten geven aan zijn aanhoudend zaniken om andere purgeermiddelen. Op een goede dag scheen zijn geduld uitgeput en gaf hij patiënt te kennen dat hij hem dan het sterkste purgans zou toedienen dat hij kende. Onze hypochondrist volgde trouw het voorschrift van den doctor op die hem vijf zoogenaamde purgeerpillen had gegeven waaraan hij er elk kwartier één van gebruiken moest. Reeds na de derde pil had hij een flinke ontlasting en in zeven uren tijds moest hij wel twintig malen naar een zekere plaats. Het effect was zoo sterk dat patient in een toestand van verzwakking kwam die wonderveel deed denken aan collapsus na een hevige aanval van cholerine.

Een jaar of drie geleden wilde ik hier, in 't ziekenhuis, een proef nemen met sulfonal om de slaapverwekkende kracht van dit nieuwe middel te beoordeelen.

Twee zieken, die sedert eenige weken aan slapeloosheid leden, werden door mij voor die proefneming uitgekozen. Om het experiment zuiver te nemen en mij voor mogelijke inmenging van suggestie bij die proef te vrijwaren schreef ik een drankje van gewoon water, met een paar droppels oleum menthae voor en verzekerde hen dat zij, twintig minuten na het innemen van dit nieuwe ge-

[1]) Vergelijk: Union médicale, 24 en 26 Oct. 1861.

neesmiddel, een onverwinnelijke slaap zouden krijgen. En dit bleek inderdaad ook het geval te zijn; beiden sliepen zoo heerlijk als zij het in geen weken gedaan hadden.

Nu zou men onverstandig doen met uit te bazuinen dat volgens mijne ervaring sulfonal alleen door suggestie werkt. Niets is minder waar. Wel degelijk is sulfonal een slaapmiddel, zoowel als chloral bij voorbeeld en wel zonder dat men de patiënten behoeft te suggereeren. Maar, om het experiment wetenschappelijk bewijzend en afdoend te nemen, vond ik het noodig het element suggestie buiten te sluiten.

Niet zelden moet men de gunstige invloed van eene mechanische behandeling of van de applicatie van een instrument bij zieken voor een groot deel op rekening schrijven van suggestie. Ter illustratie hiervan mogen de twee volgende voorbeelden dienen: Korten tijd na de ontdekking van de stikstofoxydule meende Dr. Beddoës[1]) dat deze stof wellicht een goed geneesmiddel kon zijn bij verlamming. Davy, Coleridge en hij besloten er dan ook eens de proef mede te nemen op een paralyticus van goeden huize. Men had patiënt geene bijzonderheden medegedeeld omtrent de nieuwe behandeling die hij moest ondergaan. Daar Davy verwachtte dat de lichaamstemperatuur na het gebruik van het medicament stijgen zou, wilde hij, alvorens dit te geven, den thermometer aanleggen. Toen patiënt den thermometer tusschen de tanden voelde dacht hij dat dit het instrumentje was waarvan de doktor hem zooveel wonderbaarlijks had gezegd en overtuigd dat nu de genezing begon, riep hij uit: ik voel mij al veel beter!" In plaats van het bedoelde geneesmiddel aan te wenden, gingen de geneesheeren nu kalm door met den thermometer te appliceeren. Veertien dagen lang werd deze geheimzinnige talisman met de noodige plechtigheid onder 's mans tong gelegd met het gelukkig gevolg dat patiënt het volledig, normaal, gebruik van zijne ledematen terug bekwam en geheel genas. Dr. John Tanner, schrijft Hack Tuke[2]) heeft zeer goede resultaten verkregen door de toepassing van electro-magnetisme bij hysterische

---

[1]) Dublin review, 1880 p. 386.

[2]) Le corps et l'esprit, par D. Hack Tuke. Trad. de Victor Parant.

aphonie. In meer dan vijftig gevallen verkreeg hij daarmede genezing, en geen enkele maal heeft hij een ongunstig resultaat op behoeven te teekenen. Het is van groot belang, meent Dr. Tanner, om vòòr dat men het electro-magnetisme toepast, den patiënt te verzekeren dat hij zeker genezen zal; zoo men hem hier niet van kan overtuigen dan is er ook meer dan waarschijnlijk een ongunstig resultaat te wachten.

Het is mij herhaalde malen gelukt, gevallen van functioneele aphonie te genezen door het electriseeren van den hals, doch steeds droeg ik zorg den patiënt tevens te beduiden dat de stem daardoor terug zou keeren. Eens is het gebeurd dat de electriseermachine defect, dus niet bij de hand was en men wat te lang talmde met mij een andere toestel te bezorgen. Het wachten moe, ving ik aan de streek van het strottenhoofd te palpeeren en maakte heen en weer schuivende bewegingen met dit orgaan, terwijl ik onderwijl den patiënt betuigde dat hij nu spreken kon; en inderdaad de stem kwam terug.

De magneet en de metalen hebben vele genezingen tot stand gebracht.

Aan het eind van de vorige eeuw waren de magneten van den abt Lenoble zeer in zwang en genazen tal van bezwaren; deze geneesmethode kwam zoo in de mode en genas zooveel kwalen, dat de »Société royale de médecine" twee harer leden een onderzoek naar die magnetische geneeswijze opdroeg. Deze heeren, Andry en Thouret, concludeerden in hun rapport dat het mineraal magnetisme genezend werkt in verschillende zenuwtoestanden.

Dr. Burcq's metallotherapie, werd lange jaren gehouden voor een, volkomen oprecht gemeend maar dwaas, denkbeeld van een naïeven geest, tot dat zij eindelijk officieel (in de »Salpétrière" te Parijs) aan een onderzoek onderworpen werd. De commissie »ad hoc" concludeerde in haar rapport, dat de metalen werkelijk esthésiogene kracht bezitten en zoo werd den uitvinder recht gedaan. Wat mij aangaat, ik heb tot heden, door behandeling met metalen zoowel als met magneten, nooit gevolgen zien optreden die niet gemakkelijk door suggestie konden verklaard worden. Ik ontken daarom niet dat er in die therapie meer schuilen *kan;* ik herhaal alleen: als de suggestie buitengesloten was, heb ik nooit eenig gevolg waargenomen. Tallooze malen heb ik verschillende metalen of magneten aange-

legd op de gevoellooze huid van hystericae, zonder iets te zeggen, zonder dat patiënten ook raden konden wat ik deed; en er gebeurde niets. Maar als ik nu eenzelfde metaal of eenzelfde magneet op de hand legde van patiënt en onderwijl met verheffing van stem tegen de omstanders sprak: »let eens wel op, als ik dit metaal of die magneet op de hand leg dan zult ge zien dat binnen drie minuten het gevoel in de hand en den voorarm, b. v. weêr is teruggekeerd," dan verkreeg ik niet zelden het gewenschte gevolg.

Er is suggestie verscholen in elke geneeswijze, zoo wel in de electro- als de balneo- en hydro-therapie, in massage, in homoeopathie of in de methode van Mattéi. Ik vermag met behulp van electriciteit pijnen weg te nemen: zenuwpijn, rheumatisme, lendeschot enz. als ik den patiënt met stelligheid verzeker dat de pijn daardoor bepaald weg zal gaan en als ik zorg draag zijne aandacht voortdurend aan de kunstbewerking te binden. Zeer dikwijls gelukt een soortgelijke vermomde suggestie veel beter dan de eenvoudige mondelinge suggestie. Een mijner patiënten die sedert eenige maanden aan hevige pijnen in de lendenen en in de beenen leed, behandelde ik aanvankelijk door middel van electriciteit met suggestie. Bij elke séance verdwenen de pijnen, maar slechts voor enkele uren. Daarop probeerde ik de hypnotische suggestie. Patiënt kwam slechts in eene zeer ligte slaap. Het daardoor verkregen effect was niet zoo goed, daar lijder meer vertrouwen stelde in electriciteit. Hij suggereerde zich zelve dat de hypnose alleen, hem niet baten kon. Daarop hervatte ik weêr de eerste methode van behandelen en mocht den lijder in twee tot drie weken tijds genezen.

Professor Forel uit Zurich, deelde op het congres voor hypnotisme het navolgende geval mede:

»Eene hysterica die aan aanvallen van stuipen leed en tevens nachtwandelaarster was, mocht ik door suggestie van hare toevallen genezen maar het nachtwandelen bleef voortduren. Om haar ook hiervan te ontheffen heb ik wetende dat zij een groote afkeer had voor water, de volgende kunstgreep te baat genomen: ik verzekerde haar namelijk dat een geprolongeerd vol bad haar zou genezen en liet haar een ganschen dag lang in het bad verwijlen. Van af dien tijd heeft ze geen aanvallen van slaapwandelen meer vertoond."

Van tijd tot tijd, wordt de medische wereld verheugd, met

nieuwe geneesmiddelen en nieuwe geneeswijzen die dikwijls aangeprezen en gesteund worden door autoriteiten in het vak. Alle practici, tuk om op de hoogte te zijn van de tegenwoordige wetenschap, prijzen om het zeerst het nieuwe middel aan en de geneeskundige tijdschriften worden weldra overstroomd met mededeelingen van gevallen van genezing door het nieuwe middel. Het duurt echter niet zoo heel lang of de opgewondenheid bedaart, en men hoort er niet meer van spreken. Het woord van Dr. Double is dan ook een waar woord: »Haast u van het middel gebruik te maken, haast u, nu het nog geneest!"

In het jaar 1794 verscheen er te Florence van de hand van Dr. Ranieri Gerbi, hoogleeraar in de mathematische wetenschappen te Pisa, een vrij wel opgesmukte verhandeling, over een insekt van het genus der korenwormen dat op distels voorkomt; hij gaf er den naam aan van *curculio anti-odontalgicus* en wel om deze redenen: als men een dozijn van deze insektjes tusschen duim en wijsvinger fijn kneep en de overblijfselen tusschen de vingers behield tot alle vocht verdampt was, dan verkregen daardoor de vingers het bijzondere vermogen — een vermogen dat ze wel een rond jaar behielden — om oogenblikkelijk de pijn te stillen van een gecariëerde tand wanneer men slechts een of meermalen, gedurende enkele minuten, de zieke tand daarmede aanraakte. Kwam de pijn terug, dan raakte men de tand nog maar eens op nieuw aan. De geleerde professor gaf op, dat hij zijne methode beproefd had op 629 personen en er daarvan 401 had mogen genezen.

Dr. Carradori was van meening dat die zelfde kracht ontleend kon worden aan verschillende soorten van coleoptera. Genoemde geneesheer en de hof-tandmeester van Weimar, Hirsch gebruikten dan ook voor hetzelfde doel, de *coccinella septem-punctata*. Virey [1]), aan wiens artikel ik bovengemelde bijzonderheden ontleen, gelooft dat in de genezing door die aanrakingen, de verbeelding of het vertrouwen wel de hoofdrol gespeeld hebben.

Te dier zelfder tijd vond Dr. Perkins, die in 1779 te New-York overleed, twee kleine klossen uit die hij *tractors* noemde; zij waren uit verschillende metalen vervaardigd en met de dikke einden aan

---

[1]) Article: Magnétisme du Dict. des sciences médicales. 1818.

elkaar vastgemaakt, terwijl het dunnere einde van de eene klos in een punt en van de andere, stomp uitliep. Door nu om de beurt, dan het stompe en dan weer het spitse eind, over een pijnlijke plaats voort te bewegen, werd de pijn gestild. Deze methode kreeg weldra een uitgebreide toepassing zoowel in Engeland als in Amerika. Men schreef de werking aan galvanisme toe, daar men opgemerkt had dat de patiënten bij het begin van de kunstbewerking een zure en metallische smaak in den mond gewaar werden, iets, dat niet gebeuren zou, als gouden of ivoren voorwerpen werden gebezigd.

Om die kwestie uit te maken zegt Hack-Tuke, hebben de doctoren Haygarth en Falconer uit Bath, op een zeker aantal patiënten in hun ziekenhuis, proefnemingen gedaan. Zij namen twee houten tractors die nagenoeg denzelfden vorm en kleur hadden als die van Perkins en kozen voor hunne experimenten gevallen van slepend rheumatisme, van de hand, den elleboog, de knie en de heup. Een van de patiënten meende aan jicht te lijden. De verschillende aangedane gewrichten, dat van de heup uitgezonderd, waren gezwollen en het lijden dagteekende van verscheidene maanden her.

Van de vijf patiënten, schrijft Dr. Haygarth, was er maar één die geen vermindering van pijn voelde: drie hunner vonden reeds bij de eerste bewerking baat. Één zieke, verzekerde dat hij zijn knieën warm voelde worden en dat hij dadelijk veel beter kon loopen; een ander bleef negen uren lang verlost van pijn; toen hij naar bed ging kwam de pijn terug. Een derde, voelde na de toepassing een paar uren lang, jeuken.

Toen den volgenden dag de kunstbewerking herhaald werd, maar ditmaal met de origineele tractors, bleken de resultaten geheel dezelfde te zijn. Wanneer men de tractors wil toepassen, zegt Dr. Haygarth verder, dan moet men het doen met een zekere plechtigheid. Het is vooral zeer aan te bevelen om tijdens de bewerking over het groot aantal wonderbaarlijke genezingen te spreken die reeds door deze tractor's zijn verkregen, anders loopt men gevaar minder gunstige resultaten te moeten aanteekenen dan de onze waren. Alles toch, hangt klaarblijkelijk af, van den indruk dien men op de zieken weet te maken.

Dr. Richard Smith heeft, in navolging van Dr. Haygarth, met

pseudo-tractors proeven genomen in het hospitaal te Bristol en ongeloofelijk bevredigende uitkomsten verkregen. Een patiënt die sedert eenigen tijd laboreerde aan eene rheumatische aandoening van den schouder, waardoor hij zijn arm niet gebruiken kon, kon na twee zittingen de hand van de zieke zijde zonder pijn naar den anderen schouder brengen; met elke zitting nam de beterschap toe en na korten tijd was hij geheel hersteld. Na het verrichten van deze kuur, zegt Richard Smith, stroomden de zieken in zoo grooten getale toe dat ik mij niet langer dan vier of vijf minuten, met elken patiënt kon bezig houden en toch, waren de uitkomsten prachtig. Gewoonlijk ontstond er warmte van de huid op de plaats van aanraking, dikwijls voegden zich daar schietende pijnen bij die korter of langer aanhielden.

Een der patiënten had sedert ruim vier maanden hevige pijnen in de dij, die ontstaan waren na het werken in een vochtige kolenmijn. De bewerking met de tractors veroorzaakte aanvankelijk hevige pijn, zoodat hij er 's nachts niet van slapen kon. Na echter, eenige dagen de behandeling te hebben voortgezet, verminderden de pijnen en was patiënt dankbaar, eindelijk een goed middel gevonden te hebben voor zijn lijden. Eens, voegt Dr. Smith er bij, kwam dezelfde persoon bij mij met erge hoofdpijn. Zachtjes bewoog ik de stukjes mahonyhout, zoo wat anderhalve minuut over zijn voorhoofd toen patiënt aangaf vermindering van pijn te voelen; na twee minuten was de pijn bijna weg; na drie of vier minuten stond hij van de stoel op zeggende: »ik dank u wel doctor, nu voel ik mij zoo goed als het maar kan."

De houten tractors hadden dus even goed gewerkt als de metalen ditos. De verbeelding alleen, bewerkte de genezing.

Deze feiten zijn overbekend; elke medicus heeft overeenkomstige ervaring gehad; en toch breng ik ze andermaal en met nadruk in herinnering omdat de geneesheeren ze gaarne vergeten en zich door nieuwe uitvindingen laten vangen. In onze dagen, zijn de tractors van Perkins vervangen door het suspensie-apparaat voor lijders aan tabes dorsualis.

Deze toestel werd, ter behandeling van tabetici, oorspronkelijk toegepast en aanbevolen door Dr Motschutkowsky, een Rus. Dr. Raymond importeerde die nieuwigheid uit Rusland in Frankrijk.

Zij werd in de Salpétrière beproefd en heeft van dien tijd af, spoedig de gunst mogen verwerven van geneesheeren en leeken. Vele lijders hebben aan dat apparaat werkelijk een tijdelijke verbetering te danken. Men heeft die opvallende verbeteringen toegeschreven aan wijzigingen in den bloedsomloop van het ruggemerg of aan rekking van zenuwen. Reeds van den beginne af, vermoedde ik in dien nieuwen toestel een verkapte suggestie en besprak de suspensie in dien zin, op eene vergadering van de société de médecine te Nancy, waar men mijne meening echter heftig bestreed. Dr. Haushalter, chef de clinique van mijn ambtgenoot Spillmann heeft de methode beproefd, bij een zeer groot aantal lijders; hij verkreeg mooie resultaten, niet alleen bij ataxie maar ook bij andere vormen van myelitis, bij rheumatisme, hysterie, nachtelijk bedwateren, kortom bij tal van toestanden zoowel van neurotischen als van anderen aard: hij is dan ook tot de conclusie gekomen dat suggestie de hoofdrol speelt in de nieuwe behandelingswijze. Om de opgeworpen hypothèse: wijziging in de circulatie of zenuwrekking, te ontzenuwen en haren steun te ontnemen heb ik bij lijders de horizontale ophanging beproefd. Patiënt wordt horizontaal van den grond gelicht, met behulp van een breeden gordel die om den romp geslagen is, terwijl hoofd en beenen door embrasses worden gesteund. Op deze wijze kan er natuurlijk van vermeerderde bloedsaandrang noch van zenuwrekking meer sprake zijn. Welnu, zoo toegepast, heb ik door de suspensie opmerkelijke genezingen mogen waarnemen. Een tabeslijder die niet meer loopen kon en zich ook niet meer op de been kon houden zonder te leunen, kon na enkele séances vrij redelijk alleen loopen. Een lijderes aan ischias, die sedert eenige weken door pijn gedwongen werd het bed te houden, kon na eenige zittingen weêr opstaan, en bleek aanmerkelijk verbeterd te zijn. Eene diffuse myelitis, gepaard met volslagen verlamming der onderste extremiteiten verbeterde veel in tien séances; patiënte kon de teenen bewegen en de beenen van haar bed af laten glijden, wat ze te voren niet kon. Eene overgevoeligheid van den buik van hysterischen aard, vergezeld van brakingen, werd in enkele zittingen genezen. Deze resultaten waren dus alleen op rekening te schrijven van de verkapte suggestie.

Ik heb nooit gezegd — wat men zoowel in Frankrijk als in t'

buitenland voorgeeft dat ik zou gezegd hebben — dat alles suggestie is; dat electrotherapie, hydrotherapie, massage en zelfs gewone geneesmiddelen *alleen* door suggestie werken; dat de verschillende geneeswijzen niets zijn en de menschelijke verbeelding alles is. Dat zou eenvoudig onzin zijn. En toch, 't is vreemd! niettegenstaande ik op het congres voor hypnotisme protest heb aangeteekend tegen die systematische verminking van mijn gedachte, toch blijft men voortgaan — en niet alleen de wetenschappelijke maar ook de politieke pers doet zulks — mij dingen in den mond te leggen, die ik nooit gezegd heb.

Ik heb niet gezegd dat *alles* suggestie is, maar wel dat *in* alles suggestie is. Ik geef gaarne toe dat hydrotherapie, balneotherapie, electrotherapie, massage misschien ook metallotherapie ja zelfs suspensie op zich zelf, eene niet tegen te spreken werking uitoefenen op de functiën van het organisme. Maar die werking is weinig bekend: wat de schrijvers over de geneeskrachtige waarde van die verschillende methoden zeggen is vaag, verward en niet zelden spreekt de een den ander tegen, omdat men er niet op bedacht is geweest, vóór alles rekening te houden met het element suggestie en te waken dat dit bij de proefneming, buiten spel bleef.

VIERDE LES.

Over het hypnotisme. Empirische middelen die door de monniken van den berg Athos, door de Fakirs en Yoguis in Engelsch-Indië, door de toovenaars in Egypte, door de gzanes, de marabouts, de Aïaoussas in Afrika, aangewend worden. Praktijken van Mesmer. Ontdekking van het kunstmatig somnambulisme door den markies de Puy-ségur. — De suggestie door den abt Faria. Het hypnotisme van Braid. Leerstuk der suggestie en hare toepassing in de geneeskunde door Liébeault. Braid's definitie van hypnotisme. Hypnotisme zonder slaap, met werkelijke slaap, met de illusie van slaap. — De slaap is slechts een der verschijnselen van het hypnotisme. Het hypnotisme is een psychische toestand, die de suggestibiliteit verhoogt. — Definitie van het woord: dierlijk magnetisme.

Onder de vele hulpmiddelen die de goedgeloovigheid helpen bevorderen en daardoor het denkbeeld gemakkelijker in de hersenen doen opnemen, en ligter in handeling doen overgaan, bestaat er geen zoo geschikt als het hypnotisme. Het is het *meest* afdoend, en dikwijls het *eenig* afdoend hulpmiddel.

Ik heb u eene definitie gegeven van suggestie, nu wil ik dit ook trachten te doen van het woord hypnotisme. Staat mij toe u vooraf een kort historisch overzicht te geven, dat ons helpen zal om den oorsprong van het hypnotisme te vinden.

Het is, even als de suggestie, eeuwen oud.

De monniken van den berg Athos brachten destijds zich zelven in hypnose door hun navel te fixeeren; zij kwamen namelijk daardoor in een langdurende cataleptische extase.

Iets overeenkomstigs doen heden nog (en zoo deden zij reeds vòòr 2400 jaren) de fakirs en de Yoguis in Achter-Indië. Zij

fixeeren de punt van hun neus, daarbij verlangzamen zij den adem of houden dien geheel in, en bepalen tevens geheel hun aandacht op genoemd lichaamsdeel tot dat zij aan de punt daarvan eene blauwachtige vlam ontwaren; hierbij nemen zij allerlei buitengewone cataleptische houdingen aan.

Sedert onheugelijke tijden bestaat in Egypte volgens Dr. Rossi [1]) eene klasse van menschen die het eigenaardig beroep van Mandeb uitoefenen. Op een wit porceleinen bord teekenen zij met pen en inkt twee in elkander gekruiste driehoeken en vullen de in deze geometrische figuur voorkomende ruimte aan met kabalistische teekenen. De persoon, met wie de proef genomen wordt, moet zijn blik vestigen in het middenpunt van den dubbelen driehoek. Na een vier à vijf minuten, begint hij een zwart punt te zien midden op het bord; dat punt wordt grooter, en neemt achtereenvolgens den vorm aan van verschillende voor hem zwevende verschijningen. Hij verkeert dan in een toestand van hallucinatie waarin hij veelal van een buitengewone somnambulistische luciditeit blijk geeft.

Andere toovenaars laten hun sujet eenvoudig staren in een bal van kristal.

De arabische gzanes, toovenaarsters of waarzegsters maken, volgens den heer de Pietra-Santa, met een zwarte kleurstof op de handpalm een cirkel en te midden daarvan een punt. Door gedurende enkele minuten, naar dien cirkel te staren, worden de oogen moê en het gezicht beneveld, wat weldra door slaap en het optreden van ongevoeligheid gevolgd wordt.

De marabouts van zekere godsdienstige sekten in Marokko, plaatsen een gewone met water gevulde flesch op een, met een wit servet bedekte, tafel en stellen daar een klein brandend lampje achter. Op een stoel voor de flesch gezeten, moet het sujet naar het lichtend puntje blijven staren. Na korte oogenblikken voelt hij de oogleden zwaar worden, deze sluiten zich spoedig en de slaap treedt in.

De Aïaoussas die hunne voorstellingen tijdens de laatste expositie te Parijs hebben gegeven, bezigen andere hulpmiddelen om in een toestand van geestverrukking en gevoelloosheid te geraken.

---

[1]) Vergel. Figuier. Histoire du merveilleux.

Onder het geluid van den arabischen trommel en van ijzeren castagnetten, gepaard aan het opsnuiven der geuren van aromatische stoffen, die men hen brandende onder den neus houdt, winden zij zich op; hoofd en tronk beginnen zekere regelmatige bewegingen uit te voeren, bewegingen die, langzamerhand onder het uitstooten van keelgeluiden, overgaan in steeds snellere en nu onregelmatige en woeste lichaamswringingen. Dan treedt gevoelloosheid op en kunnen zij gestooten glas slikken, zich de wangen doorsteken met scherpe wapenen, met hunne voeten strijken langs of loopen op roodgloeiende staven van metaal enz.

Men ziet dus dat, reeds lang, ruwe empirie hetzelfde teweeggebracht als nu het hypnotisme: gevoelloosheid voor pijn, catalepsie, hallucinatiën. Doch de wetenschap heeft die verschijnselen miskend en ze aan wonderdoeners overgelaten.

Het dierlijk magnetisme heeft de waarheid niet van hare windselen kunnen bevrijden. Mesmer's zonderlinge manipulatiën en aanrakingen, zijn eigenaardig optreden met den conischen staaf, de door hem uitgedachte baquets, wekten — door meer of minder op de verbeelding te werken zijner patiënten — verschillende zenuwstoornissen op: geeuwen, krampen, huilen, aanvallen van hysterie, catalepsie, ook wel slaperigheid en slaap, kortom een mengelmoes van hysterie en van hypnotisme. Even als de chemie besloten was in de alchimie, zoo schuilde ook het hypnotisme in het magnetisme.

Mesmer heeft de slaap waargenomen, zonder er waarde aan te hechten; hij zocht bovenal aanvallen van stuipen uit te lokken die hij noodzakelijk hield voor de genezing; hij wekte veeleer hysterie op dan hypnose.

Een van Mesmer's leerlingen, de markies de Puységur, ontdekte in 1783 het kunstmatig somnambulisme als een verschijnsel van den magnetischen toestand. Hij nam bij een boer, dien hij magnetiseerde, een kalme slaap waar, zonder pijnen en zonder convulsieën. In Mei en juni 1784 had hij reeds een tiental gevallen van kunstmatig somnambulisme geobserveerd, onder zijn onderhoorigen te Buzancy, waar hij een landgoed bezat. Van af dit tijdstip, worden er door magnetische passes of door het aanraken van een gemagnetiseerde boom, geen aanvallen van stuipen meer opgewekt, maar beöogt men integendeel een kalme

slaap met verhooging der intellectueele functieën en een lijdelijke gehoorzaamheid van het sujet. Er was een stap gedaan in de richting van de waarheid. Men geloofde niet meer aan de geheimzinnige werking van een door 't gansch heelal verspreid fluide, dat het voermiddel zijn zoude voor den invloed tusschen de hemelbollen onderling, de aarde en de bezielde lichamen en op het dierlijk lichaam zou inwerken door in het substratum van de zenuwen door te dringen; maar men geloofde nog wel aan een fluide van nerveusen of anderen aard dat uit zou gaan van den magnetiseur en door hem naar willekeur zou kunnen geprojecteerd worden buiten zijn lichaam op dat van anderen. Het is de wil die magnetiseert, zegt de Puységur. Zijne formule was: »Gelooft en wilt".

Hij, die het allereerst een juist en waar begrip gaf van de verschijnselen van helderzienden slaap, zooals hij het hypnotisme noemde, was de Portugeesche abt Faria, die in 1814 te Parijs veel van zich deed hooren. Volgens Faria, moet men de oorzaak van dien slaap zoeken in den wil van het sujet. Een magnetisch fluide of een magnetische invloed, die van persoon op persoon zoude overgaan bestaat niet. De oorzaak, die de wijzigingen in het organisme te weeg brengt, huist in de hersenen van het sujet, in zijne verbeelding. Alexander Bertrand nam de theorieën van Faria aan.

Het was dus bewezen dat verschillende handelingen, als daar zijn: aanrakingen met handen en voeten, wrijvingen, zekere gebaren: passes genoemd, die men op eenigen afstand van het lichaam doet, strak aanstaren, op sommige personen zulk een invloed kunnen hebben, dat zij daardoor in een meer of minder diepe verdooving, in een toestand van aangename rust of slaperigheid komen, terwijl in een klein aantal gevallen slaapwandelen optreedt, gepaard met gevoelloosheid voor pijn, catalepsie, vatbaarheid voor hallucinatieën en amnesie bij 't ontwaken. Het in 1831, in de Académie des sciences, voorgelezen merkwaardig rapport van Husson beaamt de werkelijkheid van bijna alle verschijnselen die door den abt Faria geheel op rekening werden gesteld van patiënt's verbeelding.

Niet aan James Braid komt dus de eer van de ontdekking van het hypnotisme toe. Het woord hypnotisme, den *naam* alleen, zijn wij hem schuldig. Desalniettemin verdient Braid's naam met eere

genoemd te worden in de geschiedenis der wetenschappelijke bronnen van het hypnotisme en dat niet alleen voor zijne belangrijke en ernstige studieën op dit gebied, maar ook omdat hij bewezen heeft dat zijne methode kan toegepast worden op bijna alle personen en berust op eene algemeene physiologische wet; ten slotte nog, door de ontdekking van hare geneeskracht.

De gedenkwaardige werken van Braid vermochten de aandacht der officieele wetenschappelijke wereld, niet op nieuw, op de verschijnselen van het hypnotisme te vestigen. Slechts enkele pioniers der wetenschap, als daar zijn Durand (de Gros) en Charpignon zijn voortgegaan met zich aan die onderzoekingen te wijden, op gevaar af van zich aan minachting en spot van andersdenkenden bloot te stellen. Toen in 1859, Dr. Azam van Bordeaux, Braid's reeds vergeten uitvinding bekend maakte, zag men in het braidisme slechts eene nieuwe wijze om gevoelloosheid op te wekken. De heelkundigen namen er gedurende een jaar de proef mede en lieten de methode weêr rusten toen zij bespeurden dat deze geen standvastige resultaten opleverde.

Dr. Liébeault uit Nancy is de man, die de kwestie op het terrein waar zij in werkelijkheid thuis behoort, heeft overgebracht. Hij heeft zooals wij zien zullen, den waren aard van het verschijnsel beter gevat dan Braid. Terugkeerende tot Faria's leer, wist hij aantetoonen dat de hypnose een rein psychologisch feit is waarvan de suggestie ons den sleutel geeft; op de meest overtuigende wijze heeft hij de verschillende stadieën van den hypnotischen toestand beschreven Hij is de schepper van de suggestieve psychotherapie, die door Braid nog maar gebrekkig begrepen werd.

Maar Liébeault's boek, in 1866 in 't licht gegeven: *Du sommeil et des états analogues considérés surtout au point de vue de l'action du moral sur le physique*, en zijne geneesmethode, bleven volslagen onbekend voor de medische wereld tot ik in 1883 ze bekend maakte door eenige artikelen in de *Revue médicale de l'Est* en door mijne brochure: *La suggestion dans l'état hypnotique et dans l'état de veille.*

Intusschen had Charles Richet in 1875, de aandacht gevestigd op het somnambulisme dat men opwekken kan door eene methode die veel overeenkomst heeft met die van Braid. Hij liet de kwestie

van mogelijke therapeutische toepassing van dien toestand, onbesproken.

Drie jaren later, in 1878, bestudeerden Charcot en zijne leerlingen het hypnotisme bij hysterischen. Zij meenden in de zich voordoende verschijnselen eene met hysterie overeenkomende zenuwziekte te zien: de hypnose zou steeds geënt zijn op een hysterischen stam en zou drie karakteristieke stadia vertoonen. Het was nu niet meer, zooals Faria, Braid en Liébeault hadden aangegeven, een physiologische of psycho-physiologische toestand en het uitvloeisel eener algemeene wet van het dierlijk organisme; het werd nu een ziekte-toestand dien men bij hysterischen kan opwekken en zijn analogon vindt in een werkelijken hysterischen aanval. Niemand hunner dacht aan de mogelijkheid om de hypnose als geneesmiddel te gebruiken. Van 1878 tot 1884, vervolgden zij, van deze stelling uitgaande, hunne proefnemingen, ontspoord — als ik het zoo zeggen mag — op een weg die hen slechts tot valsche uitkomsten kon leiden. De uitgave mijner brochure, die van mijn boek en de werken van de school van Nancy, brachten het vraagstuk terug op zijn werkelijk terrein. De veelvuldige publicaties uit alle landen die ons leerstuk en zijne therapeutische toepassingen hebben bevestigd, hebben hun ontstaan te danken aan ons initiatief, voorgelicht door de praktijk van den heer Liébeault.

Laat ons tot Braid terugkeeren. Hij noemt hypnotisme: zenuwslaap en geeft er de volgende definitie van: *eigenaardige toestand van het zenuwstelsel door kunstmiddelen teweeggebracht*, of wel ook: *eigenaardige toestand van het zenuwstelsel, te voorschijn geroepen door een vast en afgetrokken richten van het zielen- en het lichamelijk-oog op een voorwerp, dat als zoodanig niet prikkelend werkt.* Twee factoren werken zamen om den toestand voort te brengen. Een *physische* factor: langdurig richten van beide oogen op een voorwerp, dat verlamming, door uitputting, van de spieren die het bovenste ooglid opheffen tengevolge heeft, maar ook stoornis teweeg brengt in het evenwicht van het zenuwstelsel; en een *psychisch* element, namelijk de aandacht waarmede de geest aan een eenig denkbeeld gekluisterd is. Dan vervalt de patiënt in een toestand van onverschilligheid; hij is om zoo te zeggen ontoegankelijk voor elke gedachte, voor elken invloed buiten die van het beeld dat zijn

geest vasthoudt. In dien toestand wordt de verbeelding zoo levendig, dat elk aangenaam denkbeeld dat van zelve opdoemt, of door een andere persoon gesuggereerd wordt, al de kracht van daadwerkelijkheid verkrijgt als het sujet die persoon bijzonder vertrouwt of op haar let. Het komt mij echter voor dat Braid, door ondervinding geleerd, het meeste gewicht is gaan hechten aan het psychische element. »Bij geoefende sujetten is de verbeelding alleen, voldoende om hypnose op te wekken. Bij zeer gevoelige personen toch, is de eenvoudige onderstelling, dat er iets verricht wordt om hen te doen inslapen, al genoeg om den slaap voort te brengen." Derhalve zou dan de hypnose een zenuwslaap zijn, teweeggebracht door het concentreeren van den geest op één denkbeeld.

En toch is deze definitie bij lange na niet toereikend. De op verschillende wijzen opgewekte hypnose is niet steeds een toestand van slaap. »Het is eene meerdere of mindere graad van verdooving, een indommelen, slaperigheid en in een klein aantal van gevallen dat wat de magnetiseurs: somnambulisme noemen." (Husson).

Braid zelf zegt dat men zich het hypnotisme niet als één toestand moet denken. »Het vormt veeleer eene reeks van verschillende toestanden met tallooze variaties, van af de ligtste droomerij met toename of afname der functiën, tot aan het diepste coma met volledige verlies van bewustzijn en wil."

»Om juist te gaan, voegt de schrijver hieraan toe, zou men van hypnotisme slechts kunnen spreken bij die personen, die werkelijk in slaap vallen en bij het ontwaken vergeten zijn wat er plaats had gedurende hun slaap. Bestaat een dergelijke slaap niet, dan is er slechts sprake van dommelen, van droomerij. Het zou dus zaak zijn eene terminologie te scheppen die aan deze slaapvormen beantwoordt. Want inderdaad komt ter nauwernood een van de tien personen, die geschikt blijken te zijn om door hypnotisme te genezen, in die phase van onbewuste slaap. In zoo'n geval, kan het woord hypnotisme deze personen in de war brengen, en hun doen gelooven dat zij niet het minste voordeel kunnen trekken van eene handelwijze, waarvan de klaarblijkelijke en karakteristieke gevolgen, niet die zijn, welke haar naam doen verwachten. Na rijp overleg, heb ik gemeend, deze leemte op de volgende wijze te kunnen aanvullen:

»Men zal van hypnotisme spreken, als er sprake is van een

kunstmatig opgewekte slaap met verlies van geheugen van wat er gedurende het slapen met patiënt voorviel."

Naar Braid's voorbeeld, geven alle schrijvers als definitie van hypnotisme: zenuw-slaap of kunstmatig opgewekte slaap. Deze definitie komt mij voor, het begrip niet genoegzaam weêr te geven; zij omvat niet alle verschijnselen die men door het hypnotiseeren kan opwekken.

Slechts een zeker aantal personen aan dien invloed onderworpen, hebben den schijn van diep te slapen, en herinneren zich niets als zij wakker worden. Anderen zijn zich bewust dat zij slapen of geslapen hebben, maar herinneren zich bij het ontwaken alles. Een derde categorie ontwaart slechts eene verdooving, en meer of minder slaperig gevoel. Nog anderen, slapen geheel niet of ten minste zij zijn zich niet bewust te slapen of geslapen te hebben.

Heeft men nu recht om te zeggen, dat slechts de eersten in hypnotischen toestand zijn geweest? Ziethier b. v. een patiënt. Ik gebied hem: »Slaap". Zijne oogen gaan dicht, zijne leden worden slap en onbewegelijk: hij verkeert in een toestand van ontspanning en heeft den uiterlijken schijn van te slapen. Laat ik hem nu met rust, dan blijft hij in dien toestand totdat ik hem wek of totdat hij uit zich zelven wakker wordt. Hij zal dan meenen geslapen te hebben, en in niets, zal deze schijn-slaap onderscheiden geweest zijn van spontanen slaap.

Als ik de arm van dien slapenden persoon in de hoogte breng, dan blijft die arm in de aangegeven houding staan; er bestaat dan catalepsie. Nu voer ik ook den anderen arm naar boven en breng ze beide in draaiende beweging om elkander; de beweging blijft aanhouden en wordt ronddraaiend automatisme genoemd. Nu prik ik den man met een speld en hij geeft geen teeken dat hij het voelt, waaruit men besluit tot het bestaan van analgesie. Ik gebied hem: »sta op!" en hij staat op; »loop!" en hij beweegt zich in de kamer. »Gij kunt geen stap meer doen!" en zijn voeten zijn als aan den grond genageld: een en ander is de uiting van lijdelijke gehoorzaamheid. Nu zeg ik hem: »Zie hier een glas wijn, drink!" Hij neemt het denkbeeldig glas aan en maakt de beweging van drinken en slikken. Ik heb hem aldus eene hallucinatie van den smaak opgedrongen. Zeg ik hem: »Pas op! die hond wil u bijten!" en

schrijdt hij dan verschrikt achteruit, dan heeft hij eene hallucinatie van het gezicht gehad. Zeg ik den slaper: »als gij wakker wordt zult gij de militaire muziek hooren en door de zaal voorbij zien trekken," en nadat ik hem wakker heb gemaakt ziet en hoort hij die muziek, dan heb ik hem eene post-hypnotische hallucinatie van het gezicht en van het gehoor bezorgd. Hij herinnert zich niets van 'tgeen gedurende zijn slaap voorviel.

Hiermede heb ik u een type geschetst van diepe hypnose: catalepsie, analgesie, hypnotische en post-hypnotische vatbaarheid voor hallucinatiën en amnésie bij het ontwaken.

Nu zal ik denzelfden persoon op nieuw hypnotiseeren door een gebaar zonder hem te zeggen »slaap"! of wel ik zal eenvoudig tegen hem zeggen: »Gij zijt gemagnetiseerd, gij slaapt niet, gij zult u bij het ontwaken alles herinneren wat er voorvalt." Het gelukt mij nu even goed dezelfde verschijnselen: catalepsie, analgesie, automatische gehoorzaamheid, hypnotische en post hypnotische hallucinatiën op te wekken. In normalen toestand teruggebracht, herinnert zich patiënt volledig wat er met hem voorgevallen is; zelfs terwijl hij den schijn had van diep te slapen is hij overtuigd dat hij niet geslapen heeft. Behalve het voortbestaan van de herinnering, het ontbreken dus der amnesie, heeft hij in beide gevallen dezelfde verschijnselen vertoond. Kan men nu zeggen dat hij de tweede maal niet in hypnose is geweest? Zeer zeker niet! De slaap of de gedachte van te slapen is niet noodig bij eene hypnotisatie; er bestaat hypnose zonder slaap.

Ik zal u dat bewijzen op dienzelfden persoon. Ik zal nu de hypnose, dat is te zeggen de suggestie beginnen met in te werken op de beweging of op het gevoel. Ik breng de armen van het sujet omhoog; zij blijven zoo staan en hij kan ze niet bewegen; er bestaat dus catalepsie. Door de woorden: »uw lichaam is ongevoelig" voeg ik het symptoom analgesie bij het voorgaande; en ik prik hem flink met een speld zonder dat hij een gebaar maakt van pijn of van het te voelen. Nu zeg ik: »gij zijt genoodzaakt op te staan en te loopen." En de man loopt zonder zich tegen mijn bevel te kunnen verzetten. »Daar, hebt ge een appel!" En hij eet een denkbeeldigen appel. Alle die suggesties verwezenlijken zich dus, in volmaakt wakenden toestand. De man heeft zijn volledig bewustzijn, hij schijnt,

volkomen wakker en onthoudt alles wat er gebeurt. Nu pas, voeg ik hem toe: »Slaap." Daarop sluit hij de oogen en slaapt nog op den koop toe. De slaap of de schijn van slaap heeft er zich nu bij gevoegd als uiting eener bepaalde suggestie, die echter niet noodig was om de voorafgaande suggestieën te doen gelukken.

Bij de eerste proefneming met dezen persoon, ving ik de reeks der suggestieën aan, met die van slaap waaraan ik opvolgend, die van catalepsie, analgesie, en hallucinatie toevoegde.

Bij de laatste proef opende ik de reeks der suggestieën met die van catalepsie, vervolgde met die van analgésie, van automatische beweging en van hallucinatie, terwijl ik met de suggestie van slaap besloot. Heb ik nu hiermede niet het bewijs geleverd dat de slaap of het denkbeeld van slaap zelf, slechts een verschijnsel is door hypnotischen invloed verkregen, evenals zulks het geval is met dat van catalepsie en van hallucinatie; en dat het verschijnsel slaap geenszins een noodzakelijk voorspel, noch een mechanisme is dat de andere verschijnselen voortbrengt? Deze kunnen zich afzonderlijk voordoen, onafhankelijk van den slaap, onafhankelijk van elkander. Er is hypnose, zonder slaap. Alle verschijnselen van de hypnose kunnen zich voordoen zonder slaap.

Wat is bovendien slaap? Wat is zijn kenmerk? Wij kennen het wezen van den slaap niet, wij kennen slechts zijne schijnbare teekenen. Na den ganschen dag wakker geweest te zijn voelen wij ons 's avonds moede naar lichaam en geest. Onze gedachten verliezen aan scherpte, aan duidelijkheid, ons intellectueel initiatief verzwakt; wij verliezen de macht, om onze gedachten te ordenen en in zamenhang te brengen; een zekere vaagheid maakt zich van onze hersenen meester. Onderwijl zijn onze oogleden zwaar geworden, beginnen ook de ledematen loom te worden; een behoefte tot slaap overmant ons. Wij gaan liggen, sluiten de oogen, blijven onbewegelijk, ontspannen ons, zonderen ons af van de wereld, sluiten ons sensorium voor alle van buiten komende indrukken; wij suggereeren ons zelven of juister gezegd, ons organisme suggereert ons door eene instinktmatige behoefte, het denkbeeld slaap. Nu keert zich onze verbeelding in zich zelve, wij treden de wereld der droomen in; wij blijven roerloos. Zietdaar het beeld van den slaap. Als wij uit ons zelven wakker worden, dan weten wij, dat wij geslapen hebben, hetzij omdat we ons de droomen

herinneren die wij gehad hebben, hetzij omdat wij opmerken dat er een zekere tijd verloopen is, waarvan wij ons geen rekenschap kunnen geven.

Om dus den slaap te herkennen dienen ons als objectieve teekenen, de onbewegelijkheid van het ligchaam, de ontspanning der ledematen, de gesloten oogleden; de subjectieve teekenen zijn: de herinnering van gedroomd te hebben, de schijnbare onbewustheid gedurende een zekeren tijd welke werd voorafgegaan door een bewust tijdperk van slaperigheid. Maar deze teekenen kan men niet als kenschetsend voor den slaap aanmerken. De lijder die door een beroerte getroffen wordt, de patiënt met een aanval van vallende ziekte, kunnen eveneens roerloos, lijdelijk, zonder beweging daar neêrliggen en toch is hun toestand niet dien van eenvoudigen slaap. Sommige gehypnotiseerden blijven roerloos, lijdelijk, zonder beweging; zij schijnen te slapen; en als zij in hun normalen toestand teruggekeerd zijn, kunnen zij zich alles herinneren en hebben er geen bewustheid van dat zij geslapen hebben. Anderen daarentegen, en wel de beste somnambulen verkeeren in dat geval, houden de oogen open, praten, komen, gaan, gesticuleeren, verrichten arbeid, geven bewijs van een zeer levendigen geest, kortom gelijken op niets minder, dan op iemand die slaapt. En toch, als zij uit dien staat in hun normalen toestand wederkeeren, herinneren zij zich niets van al wat er voorgevallen is en zijn er zeker van, geslapen te hebben. Is dat slaap?

Een patiënt met typheuse koorts droomt hardop, hij ijlt; als hij herstellende is, herinnert hij zich niets of hij kan zich wellicht te binnen brengen waarover hij geijld heeft; hij heeft het gevoel van uit een langen slaap wakker te zijn geworden.

Men ziet dus dat noch de objectieve verschijnselen: onbeweeglijkheid en roerloosheid van het lichaam, noch de subjectieve teekenen die de bewustheid van het sujet ons aangeven: vergetelheid of langdurig onbewust zijn, voldoende zijn om den slaap te kenteekenen.

Zoolang wij niet met juistheid weten wat de physiologische slaap is en zijn wezen niet kennen, zoolang ontbreekt ons het recht om den schijnbaren slaap van den gehypnotiseerde altijd voor werkelijken slaap te houden.

Het is waarschijnlijk, en ik geloof zeker dat het zoo is, dat er

onder de in hypnose verkeerenden, zijn, die de suggestie van slaap verwezenlijken. Zij zijn in niets van de gewone slapers te onderscheiden; zij zijn roerloos, snorken, hebben uit zich zelf droomen, gaan kalm met slapen door als men ze aan hun lot overlaat; zij worden, zich de oogen wrijvende, wakker en geven dan aan nog slaperig te zijn; en ten slotte herinneren zij zich hunne droomen of wel zijn alles of een gedeelte er van, vergeten. Zoowel als men door suggestie: catalepsie, anesthesie, bewegingen, illusiën, verschillende organische handelingen, heeft kunnen opwekken zoo heeft men ook de handeling van slaap in het leven kunnen roepen.

Andere gehypnotiseerden realiseeren gemakkelijk de suggesties op beweging, op gevoel, zelfs op hallucinatiën, maar zijn weerbarstig waar het de suggestie op slaap geldt; zij kunnen dat verschijnsel niet begrijpen, zij kunnen het niet psychisch verwezenlijken.

Nog anderen, door de suggestie van het spoor gebracht, schijnen slechts de illusie van slaap te ondervinden; zij meenen geslapen te hebben; niets bewijst dat zij het werkelijk hebben gedaan. Daar is b.v. eene dame aan wie ik slaap suggereer. Ik praat met haar; zij antwoordt mij; terwijl ik met haar een geregeld gesprek voer, is zij volkomen bewust, gebruikt goed haar verstand, geeft zelfs blijken van initiatief dat zich doet kennen door spontane en van oordeel getuigende opmerkingen. Zoo zeide zij tot mij: »Vergeet niet aanstaanden Maandag bij mij thee te komen drinken. Als gij weggaat, verzoekt dan aan het kamermeisje om u voor te lichten." Tracht ik bij deze patiënte eene hallucinatie op te wekken, dan zegt ze: »Doctor, spaart uwe moeite; gij weet dat heeft toch geen vat op mij." Zij staat op, keert zich om en om, wijst mij aan waar zij pijn heeft, vraagt mij om raad even als eene volkomen wakende persoon doen zoude. Terwijl zij nog tegen mij spreekt, zeg ik plotseling: »Gij zijt wakker." Nu opent ze de oogen; en alles is voorbij. Zij herinnert zich absoluut niets; en is overtuigd geslapen te hebben. Was dat slaap? Ik geloof, dat het de illusie van slaap was.

Ander voorbeeld. Ziethier een man tot wien ik zeg: »Kijk mij aan, gij zijt gemagnetiseerd." Zijn oog teekent verbazing en is starend, onbeweeglijk geworden. Ik breng hem de armen omhoog en hij kan ze niet uit die houding brengen. Ik prik hem met een speld; hij voelt er niets van. Nu zeg ik hem: »Slaapt ge?" Hij antwoordt

»Neen." Later zal hij zich dit alles herinneren of ten minste kan hij het zich herinneren. Zeg ik hem integendeel: »Ge slaapt, niet waar?" dan antwoordt hij: »Ja." En later herinnert hij zich niets en gelooft geslapen te hebben. Ik heb hem de illusie van slapen gegeven; maar geen enkel uiterlijk teeken bewees de werkelijkheid van dien toestand.

Wat nog sterker is, ik kan aan zekere goed voor suggestie vatbare personen de terugwerkende illusie van slaap bezorgen, met andere woorden de denkbeeldige herinnering aan een slaap die nooit bestaan heeft; ik kan hun doen gelooven dat zij b. v. de laatste twee uren geslapen hebben en zij zijn dan werkelijk overtuigd, dat het zoo is; dan kan het zelfs gebeuren — als logisch gevolg van hunne idée dat zij geslapen hebben — dat zij alles hebben vergeten wat in en om hen heen gebeurd is, gedurende dien tijd. Is dit niet het meest volslagen bewijs van het feit, dat het behouden bewustzijn van den persoon, geen afdoend criterium is om de werkelijkheid van het verschijnsel slaap te bewijzen?

Wanneer men dus, met Braid en zijne navolgers, van het woord hypnose, als definitie zou willen geven: kunstmatig opgewekte slaap, dan beperkt men op een zonderlinge wijze dat begrip en miskent de ware natuur van het verschijnsel.

Dat de suggestie in wakenden toestand bij zekere personen, catalepsie, illusieën, hallucinatieën, kan opwekken, evengoed als in den toestand van slaap, was ook door Braid waargenomen. Ook in Noord-Amerika waren deze »vigilant phenomena" reeds bekend in 1848, onder den naam van »*Electro-biologie.*" Braid stelde voor, dezen eigenaardigen toestand *mono-idéisme* te noemen; namelijk een toestand waarin de geest staat onder den invloed van één overheerschenden indruk; de persoon, die in dien toestand verkeert, wil hij *mono-idéist* noemen en den naam van *mono-idéo-dynamica* geven aan de physische en psychische veranderingen die zich ontwikkelen onder den invloed van het mono-idéisme.

Deze wijze van zijn kan zich dus in wakende toestand voordoen, doch ontwikkelt zich vooral gedurende den ongewonen toestand, die door het hypnotiseeren wordt opgewekt.

Maar wij hebben gezien, dat die ongewone toestand niet altijd slaap is: wij hebben gezien dat de slaap zelve een verschijnsel van

suggestie is, evenals zulks ook geldt voor catalepsie, anesthesie of hallucinatieën. Het zou, dunkt mij, het best zijn, het woord hypnotisme geheel af te schaffen en daarvoor in de plaats te stellen *toestand van suggestie.* De verschillende wijzen om hypnose op te wekken, komen daar op neêr dat zij de verschillende vatbaarheid voor suggestieën doen uitkomen of doen toenemen. Alle dynamische werkzaamheid van het lichaam kan aangezet, verhoogd, verminderd of gewijzigd worden door de suggestie; zoo: de beweging, het gevoel, de gewaarwordingen, de verbeelding, enz. Elke persoon bezit zijne bijzondere suggestibiliteit: de een zal alleen vatbaar zijn voor suggestie op de motiliteit en men kan bij haar catalepsie, verlamming, automatische beweging doen ontstaan; een ander zal vatbaar zijn voor suggestie in de gevoels-spheer en realiseert: anesthesie, analgesie etc.; een derde is bovendien suggestiebel voor zekere sensorieele voorstellingen en bij deze kan men hallucinatie van den smaak of van het gehoor doch niet van het gezicht opwekken, terwijl een vierde ook voor gezichtshallucinatie suggestiebel blijkt te zijn. Elkeen heeft, ik herhaal het, zijne verschillende wijzen van vatbaarheid voor suggestieën die men gelijktijdig of afzonderlijk kan doen uitkomen. Een zeker aantal is geschikt om de suggestie van slaap te verwezenlijken.

Wil men het woord hypnose of hypnotische toestand behouden, dan zouden wij het aldus omschrijven: *eigenaardige psychische toestand die opgewekt kan worden en de suggestibiliteit — dat is de voorbeschiktheid om den invloed te ondervinden van een door de hersenen aanvaard denkbeeld en dit te verwezenlijken — doet optreden of haar verhoogt.*

De verschijnselen der hypnose zijn derhalve in werkelijkheid, verschijnselen van suggestibiliteit.

De slaap moge niet noodzakelijk zijn om eene suggestie te verwezenlijken, zeer zeker toch vergemakkelijkt zij die realisatie. Zoowel de natuurlijke als de kunstmatig opgewekte slaap zal het intellectueel initiatief verzwakken of opheffen, zij doet de hersenwerkdadigheid zich concentreeren op de verschijnselen van automatisme en laat de verbeelding vrij, nu deze onttrokken is aan den remmenden invloed van de rede. Droomen zijn hallucinatorische anto-suggesties van den natuurlijken slaap. Men kan zich in dien slaap met den

persoon, zooals wij zien zullen, in verbinding stellen en dan alle hypnotische verschijnselen opwekken.

De slaap, wekt de suggestibiliteit op of verhoogt haar. Vele personen worden pas voldoende suggestiebel, wanneer het ons gelukt is, haar een schijnbaren slaap te bezorgen. Daarom tracht men dan ook in 't algemeen hypnose op te wekken of een zooveel mogelijk op slaap gelijkenden toestand, opdat de suggestie zoo goed doenlijk zou kunnen inwerken. Maar men vergete niet dat beide verschijnselen niet geheel correlatief zijn, en men zou zich — zooals overigens Braid reeds gezegd heeft — blootstellen aan tal van tegenslagen op therapeutisch gebied, zoo men steeds een diepen slaap wilde afwachten, om de noodige suggestieën te geven.

Het woord *dierlijk magnetisme*, moet in ruimeren zin worden opgevat dan de benaming hypnotisme, met het oog op zijne historische beteekenis. Het omvat behalve het hypnotisme alle — zoogenaamd van fluidistischen invloed afhankelijke — verschijnselen, zoowel in de nabijheid of op afstand veroorzaakt, de helderziendheid, het overbrengen van gedachten, het waarzeggen enz.

Het hypnotisme alleen, mag tot heden beschouwd worden als een werkelijk wetenschappelijke tak van het oude magnetisme.

VIJFDE LES.

Verschillende wijzen van hypnotiseeren. Het procédé van Deleuze, van Teste, van generaal Noizet. — De Hindoesche wijze van magnetiseeren. — De abt Faria wekt hypnose op door suggestie. — Methode van Charles Richet. — De in de Salpétrière gevolgde methode. — Hypnose, door verbale suggestie, volgens Liébeault. — De suggestie is de sleutel van alle die methodes.

Nu wij het hypnotisme omschreven hebben, rijst de vraag: hoe kan men hypnose opwekken? Hoe stelt men kunstmatig den psychischen toestand daar, die de vatbaarheid voor suggestie grooter maakt? De daartoe dienstige methodes bieden eene oneindige verscheidenheid aan, zij verschillen met elken magnetiseur en met elken hypnotiseur, van Mesmer en den markies de Puijségur af, tot Faria, Braid en Liébeault toe. De methode toch die men volgt, hangt nauw zamen of nog beter gezegd is een uitvloeisel, van ieders individueele opvatting en van het begrip dat men zich heeft gemaakt, omtrent den aard van het verschijnsel.

Het is wel aardig om eens na te gaan hoe de vreemde en zamengestelde handelwijzen die men vroeger noodzakelijk achtte om hypnose te wekken, geleidelijk eenvoudiger geworden zijn, om ten slotte op te gaan in de suggestieve methode van de Nancy'sche school.

De oude magnetiseurs, onmiddelijke opvolgers van Mesmer en van de Puijségur, overtuigd als zij waren van het bestaan van een fluide, sloofden zich uit met het doen van zoogenaamd magnetische »passes"

welke naar zij meenden dat fluide, in door hun gewenschte richting, door het lichaam van het sujet zoude geleiden.

Deleuze [1]), een der meest ontwikkelde magnetiseurs, geeft b. v. het volgende voorschrift:

»Neemt — terwijl gij uw aandacht geheel en al bepaalt bij de te verrichten bewerking — de duimen van den patiënt tusschen wijsvinger en duim van uwe handen en wel zoo dat de buitenzijde van uwe duimen komt te liggen tegen de binnenzijde van die van het sujet, en richt dan tevens flink uwe oogen op de zijne. Gij dient twee tot vijf minuten in die houding te volharden totdat gij ontwaart dat uwe en patiënts duimen even warm zijn geworden. Daarna neemt gij uwe handen weg, ze naar rechts en naar links wendende, terwijl gij ze zoo keert dat de handpalmen naar buiten gericht zijn en brengt ze aldus in bovenwaartsche richting tot ongeveer de hoogte van patiënts hoofd; nu laat gij ze op zijne schouders dalen en daar zoowat eene minuut rusten, vervolgens glijdt gij, met de handen nauwelijks de deelen rakende, langs de armen naar beneden tot aan de toppen van de vingers. Deze passe moet vijf tot zes keeren worden herhaald, er steeds om denkende dat gij bij het naar boven brengen de handpalm naar buiten keert en een weinig van het lichaam afhoudt. Daarna plaatst gij de handen een oogenblik op het hoofd, voert ze vervolgens naar beneden — langs het aangezicht en de voorvlakte van de borst gaande — tot aan de maagkuil, terwijl gij zorg draagt het lichaam, nu niet dichter dan tot op een à twee duimen afstands, te naderen; hierop laat gij de handen twee minuten op de maagkuil rusten, de duimen naar de hartgroeve gericht en de overige vingers uitgespreid langs de valsche ribben. Nu vervolgt gij langzaam de passe langs het lichaam en de dijen tot aan de knieën, of nog beter tot aan de teenen toe; als gij dat ten minste zonder te veel inspanning doen kunt. Diezelfde passes moet gij gedurende het grootste gedeelte van de séance herhalen. Nu en dan moet ge de bewerking ook langs patiënt's rugzijde verrichten, de handen achter de schouders plaatsen en ze langzaam benedenwaarts voeren langs den ruggegraat en van daar over de heupen en langs de dijen

[1]) Deleuze. Instruction pratique sur le magnétisme animal. Paris 1825.

tot de knieën of de voeten. Na de eerste passes verricht te hebben is het niet meer noodig de handen boven het hoofd te brengen en kunt gij volstaan de volgende passes te doen over de armen, te beginnen bij de schouders, en over het lichaam, te beginnen bij de maagkuil."

Teste [1]) heeft het procédé als volgt gewijzigd:

Hij plaatst zich op eenigen afstand voor den te magnetiseeren persoon, blijft eenige minuten in stille aandacht verzonken en brengt dan zijne rechterhand ter hoogte van patiënt's voorhoofd, van daar uit, naar beneden langs het aangezicht, de voorvlakte van de borst en van den buik langzame passes makende. Telkens als hij de hand omhoog brengt, laat hij de vingers hangen, met hare rugzijde naar het sujet gekeerd; bij het dalen van de hand moet de palmairvlakte naar den patiënt gericht zijn.

Deze manier, zegt de schrijver is erg eenvoudig, misschien zelfs te eenvoudig; ook raad ik aan, haar dan alleen te volgen als men te doen heeft met reeds meermalen gemagnetiseerden, die gemakkelijk inslapen. Voor de eerste malen is Deleuze's methode, met de door mij aangegeven wijzigingen, verreweg te verkiezen.

Hij magnetiseert ook het hoofd. Eerst doet hij eenige lange passen over het aangezicht, van boven naar beneden in de richting van de armen en van de lichaams-as, dan houdt hij zijne handen eenige minuten op enkele duimen afstands boven het voorhoofd en de slapen uitgespreid, zachte bewegingen naar rechts en links en ook in de richting naar en tot het achterhoofd makende; ten slotte laat hij de handen boven het voorhoofd verwijlen, totdat patiënt ingeslapen is. Daarna maakt hij passes over dijen en knieën om, volgens de daarvoor geijkte uitdrukking der magnetiseurs, het fluide naar beneden te lokken.

De reeds »geschulte" somnambules, magnetiseert hij door den blik. Daartoe noodigt hij het sujet uit hem zoo strak mogelijk aan te staren, terwijl hij wederkeerig onafgebroken zijne oogen op die van den patiënt richt.

Teste, had het bij het recht eind, toen hij op deze beschrijving

---

[1]) Teste. Le magnétisme animal appliqué etc. Paris 1845, en Manuel du magnétisme animal. Paris. 1853.

liet volgen: »Om kort te gaan, alle procédés gelukken als zij vertrouwen inboezemen aan hen die ze aanwenden en als deze goed doordrongen zijn van hun macht." De volle waarheid zou het geweest zijn zoo hij gezegd had »als het sujet overtuigd is van de macht van den hypnotiseur."

Generaal Noizet [1]) maakte ook van passes gebruik. Hij bracht zijn duimen in contact met die van den zieke om beider fluides goed met elkander in gemeenschap te brengen. Dan legde hij zijne handen op de schouders van het sujet, liet ze daar eenige minuten blijven en voerde ze vervolgens op korten afstand langs armen, romp en dijen tot aan de knieën. Daarna ving hij weêr aan met de duimen en herhaalde verscheidene malen diezelfde manoeuvre. Vervolgens plaatste hij zijne handen boven het hoofd van den te magnetiseeren persoon en bewoog ze langzaam benedenwaarts tot de knieën, eene passe die ook meermalen herhaald werd. Nu bracht hij de handen in de zijden in dier voege dat zijne beide duimen elkaâr in de maagkuil aanraakten; hij lei ze ook wel tegen de slapen en liet ze zachtjes dalen om weêr op nieuw te beginnen enz.; van tijd tot tijd varieerde hij die passes maar deed ze steeds in de richting van boven naar beneden. Schrijver voegt hierbij: »Ik ben overtuigd dat de eenig noodzakelijke voorwaarde om te slagen en zich te verzekeren van de uitwerkingen van het contact der fluides daarin bestaat dat men handelt met vasten wil en vertrouwen; de aard der bewegingen die men verricht doet weinig ter zake."

In het jaar 1846, magnetiseerde Dr. Esdaile te Calcutta volgens eene bij de Hindoes aldaar gebruikelijke methode: »De patiënt ligt op den rug in een duister vertrek; de magnetiseur staat aan diens hoofdeinde en buigt zich zoo dicht over den patiënt dat beider gezichten bijna elkander aanraken; nu legt hij eene hand op de maagholte terwijl hij met de andere passes maakt over het aangezicht en vooral over de oogen. Daarenboven blaast hij hem nu en dan zachtjes in den neus, tusschen de lippen en op de oogen."

In den tegenwoordigen tijd worden nog steeds passes en verschillende manipulaties gebezigd die meer of minder eenvoudig zijn en afwisselen met elken operateur. Toch had reeds in 1814, de abt Faria

---

[1]) Noizet. Mémoire sur le somnambulisme. Paris. 1854.

de ware sleutel van de hypnose gevonden. Hij was overtuigd dat de verbeelding van het sujet in deze alles deed en dat een fluide hier niets mede te maken had. Hij leidde dan ook hypnose in, alleen door suggestie: door eenvoudig bevel. Hij liet zijn sujet gemakkelijk zitten, verzocht hem aan slaap te denken en naar zijn hand te kijken, dien hij, met de rugzij naar hem toegekeerd, omhoog hield; onderwijl fixeerde hij patiënt met zijne groote oogen van op een afstand, naderde vervolgens eenige stappen en liet dan op eens zijne hand zakken, met nadruk het bevel uitsprekende om te slapen. Somtijds — doch hoogst zelden — kwam hij tot vlak vòòr patiënt en herhaalde, terwijl hij een vinger op diens voorhoofd hield, zijn bevel: »slaap!" »Van de vijf keeren zeker drie malen," zegt generaal Noizet, »gelukte het Faria, om op die manier binnen eene minuut slaap te verwekken."

Aan Faria komt buiten kijf de eer toe van het eerst het leerstuk en de methode der hypnose door suggestie opgesteld en bevrijd te hebben van de onnoodige en overtollige praktijken die haar kern omgaven. Toch is het Faria niet gelukt school te maken; de eenvoudige naakte waarheid was niet machtig genoeg om haren weg alleen te banen. Niet zoo lang geleden heeft men den Portugeeschen abt nog als bedrieger gebrandmerkt. Hoort slechts het oordeel van Bourneville en Regnard[1]): »De abt Faria stierf met den naam van kwakzalver, een naam die geen man van de wereld beter en zoo ruimschoots verdiend heeft als hij. Om zijne proefnemingen nog wonderbaarlijker te maken en gevolgelijk des te meer luister aan zijne voorstellingen bij te zetten, dacht hij eene methode uit die geen navolgers gevonden heeft en dan ook vrij wel alleen in *zijne* handen slaagde."

Nu is het opmerkelijke van de zaak dat juist die heeren Bourneville en Regnard, zijne navolgers geweest zijn! Zie hier procédés die *zij* aanraden:

»1°. Terwijl men, tusschen duim en wijsvinger, de duimen van den te hypnotiseeren persoon vasthoudt, moet men hem strak aanstaren; meestal zal men na twee à drie minuten zijne oogen rood zien worden; deze beginnen te tranen, dikwijls sluit hij de oogen en valt in slaap.

---

1) Progrès médical. 1881.

»Mocht dit niet het geval zijn, dan moet men patiënt's handen los laten, hem met de duimen zacht op de gesloten oogen drukken en de slaap zal oogenblikkelijk volgen.

»2°. Dikwijls is ook, zonder voorafgaand fixeeren, het eenvoudig drukken van de oogbollen voldoende, om hypnose in te leiden.

»3°. Men kan, door patiënt te fixeeren en te gelijk de duimen op de wenkbrauwen en de andere vingers op de slapen te doen rusten, beide methoden combineeren."

»4°. Men laat den patiënt een tusschen en boven de oogen gehouden voorwerp (potlood, zilveren penhouder enz.) aanstaren."

Is dat nu eigenlijk niet hetzelfde procédé als dat van den Portugeeschen abt, alleen met dat verschil dat Faria er tevens het bevel »slaap!" aan toevoegde?

»Het is niet noodig," laten de heeren Bourneville en Regnard hier nog op volgen, »dat men zijne wilskracht inspanne om een persoon in slaap te brengen, ook is het maken van passes geheel overbodig. Als men een patiënt reeds herhaalde malen gehypnotiseerd heeft brengt men hem veel sneller en gemakkelijker op nieuw in slaap. Het denkbeeld alleen van in slaap gebracht te zullen worden, doet zoo iemand dadelijk inslapen."

Maar is dat nu iets anders als de leerstelling zelve van Faria!? En is dit niet zijne methode!?

Die methode nu kan men noemen: *hypnotiseeren door eenvoudige suggestie.*

Het denkbeeld van suggestie is zeker door Faria beter begrepen geworden dan door Braid. De methode van den Engelschen chirurg laat zich aldus zamenvatten:

Neem een of ander glinsterend voorwerp (b. v. een lancetkokertje) tusschen duim en wijsvinger van de linkerhand en houd het op een afstand van 25 tot 45 centim. boven het voorhoofd en den neuswortel zoodat het den patiënt een groote inspanning kost om het voorwerp strak aan te staren. Nu dient men hem te beduiden dat hij aanhoudend de oogen moet gevestigd blijven houden op het kokertje en dat zijn geest zich met niets mag bezig houden als met het denken aan dat voorwerp. Nadat eerst de pupillen zich wat zamentrekken, gaan zij dilateeren; dan neemt de verwijding sterk toe om achtereenvolgens weer minder en dan weêr meer te

worden. Als men nu het voorwerp zachtjes naar den neuswortel toe beweegt, sluiten zich dikwijls de oogen onwillekeurig met een nablijvend trillende beweging der oogleden. Geschiedt dit niet of houdt patiënt zijne oogen niet onbeweeglijk vast op genoemd voorwerp gericht, dan verzoekt men hem op nieuw te beginnen en de oogen te sluiten als men weêr met het voorwerp nadert, maar vooral drukt men hem nogmaals op het hart: *dat hij in dezelfde richting moet blijven staren en alleen denken aan het voorwerp.* In de meeste gevallen zullen de oogen zich met snelknippende beweging sluiten.

Braid houdt rekening, zooals men ziet, met twee factoren: het staren van het zintuiglijk oog op één punt, waardoor een physisch of physiologisch verschijnsel wordt opgewekt: »de verlamming der opligters van het bovenste ooglid; de verlamming der zenuwcentra in de oogen en van wat daartoe behoort"; en de concentratie van het zieleoog, van de aandacht, op een voorwerp. Dit nu is niet het zuivere begrip van de suggestie, zooals Faria dat had uitgedrukt en zooals Liébeault dat weêr terug zou vinden. De empirische wijze van handelen, namelijk het laten fixeeren en het maken van passes wordt nog steeds gevolgd door Braid's navolgers die slecht op de hoogte zijn van de suggestieve leerstelling van het hypnotisme.

Charles Richet [1]) beschrijft zijne manier om slaap op te wekken als volgt:

»Ik neem in elke hand een duim van den patiënt en druk die gelijkmatig sterk gedurende drie tot vier minuten; zenuwachtige personen beginnen dan reeds eene zekere zwaarte in de armen, in de ellebogen maar vooral in de polsen te voelen. Dan ga ik passes maken, uniforme bewegingen van boven naar beneden, te beginnen van boven het hoofd waar ik eerst de handen uitgespreid houd, vervolgens laat ik ze glijden over voorhoofd en schouders, maar vooral ook over de oogleden. Daarbij maak ik de schijnbeweging als wilde ik de oogleden sluiten. Toen ik pas begon met hypnotiseeren, dacht ik dat het fixeeren van eenig voorwerp door patiënt noodzakelijk was, doch het is mij gebleken dat, dat vrij wel een on-

---

[1]) L'homme et l'intelligence. Paris, 1884.

noodige omslag is. Misschien heeft het fixeeren van den blik eenigen invloed, maar het is in elk geval niet noodzakelijk."

In de Salpétrière wijzigt zich het begrip van hypnose. Hier beschouwt men dien toestand als eene neurose die men slechts bij hysterische personen kan opwekken, eene neurose die zich in drie afwisselende vormen kan voordoen: lethargie, catalepsie en somnambulisme. De drie verschillende toestanden kan men onmiddelijk opwekken, de eene of de andere, naar gelang van de sujetten, door het fixeeren met de oogen. De lethargie kan men in catalepsie doen overgaan door patiënt's oogen te openen; de catalepsie gaat weêr in lethargie over als men het vertrek donker maakt of de oogen van het sujet sluit. Beide toestanden brengt men in dien van somnambulisme over door even patiënts kruin te wrijven. Wil men het somnambulisme weêr over doen gaan in lethargie, dan behoeft men slechts zachtjes de oogbollen te drukken. In den toestand van lethargie is de proefpersoon niet suggestiebel.

Een plotselinge en krachtige sensoriëele indruk, b. v. het onverwacht en plotseling slaan op een gong, het ontploffen van eenig schietkatoen door de electrische vonk, kan ook catalepsie te weeg brengen.

De hypnose kan nog verkregen worden door een zwakke maar aanhoudende en eenzelvige sensoriëele indruk, zoo als b. v. het tikken van een horologie: zelfs heeft men hypnose opgewekt alleen door het aanraken van zekere plaatsen van het lichaam, die men hypnogene plaatsen heeft genoemd.

Al die zoo uiteenloopende en vreemdsoortige, eenvoudige of zamengestelde wijzen van handelen hebben noch als procédé, noch als sensoriëele prikkel iets met elkander gemeen. Is het niet zonderling!?

Dezelfde plotselinge licht- of geluids-indruk, of dezelfde langzame monotone indruk, of wel dezelfde »passes", hadden dikwijls niet het minste effect op onvoorbereide doch overigens voor hypnose vatbare personen, terwijl zij pas slaap teweeg brachten, als de personen zich van hun doel bewust waren.

Alles gelukt mits de patiënt er van onderricht is. Zou dat niet zijn omdat in werkelijkheid, éénzelfde factor bij al die verschillende procédés de hoofdrol speelt, namelijk: de suggestie!? Het sujet slaapt in

(of komt in hypnose) als hij weet dat hij slapen moet, of als hij eene gewaarwording ondervindt die hem tot slapen noopt. Zijn eigen geloof, zijne psychische vatbaarheid voor indrukken, brengt hem in slaap. Deze waarheid is helder uiteengezet door den abt Faria en vooral door Dr. Liébeault.

Liébeault, de Nancy'sche geneesheer, terugkomende tot de eenvoudige methode van Faria, leidt hypnose in door mondelinge suggestie. Hij beschrijft zijne *modus faciendi* [1]) aldus:

»Terwijl het sujet onbeweeglijk zijne oogen op den operateur gericht houdt, sluit hij zijne zinnen voor uitwendige indrukken af; men maant hem aan alleen te denken aan slapen en aan genezen; men somt hem de gewaarwordingen op die gemeenlijk aan den slaap voorafgaan: verdooving van het lichaam, behoefte om te slapen, zwaarte in de oogleden, ongevoeligheid. Bespeurt men dat de oogleden knippen, zwaar worden, dat het oog als verwonderd gaat staren, dat de pupil zich verwijdt of dan grooter dan weêr kleiner wordt, dan zegt men »slaap". Sluiten de oogleden zich niet, dan herhaalt men telkens en telkens hetzelfde, en laat daarna zachtkens de duimen die men tegen de slapen hield op de oogleden glijden, terwijl men de suggesties volhoudt. Als men na eene minuut geen invloed bespeurt dan stelt men de zaak uit tot den volgenden dag."

De heer Liébeault laat den patiënt vooraf andere patiënten zien die hij in hypnose brengt, en voegt dus den invloed van de neiging tot nabootsen bij dien van het gesproken woord.

Zoowel voor Liébeault als voor Faria is de suggestie, dat is het in het brein ingevoerde denkbeeld, de sleutel van de hypnose.

Braid heeft — daar valt niet aan te twijfelen — zijne patiënten slaap bezorgd door hen een schitterend voorwerp te laten aanstaren; en door hen te voorspellen dat zij zouden inslapen.

Maar vermoeienis der oogleden is eene gewaarwording die aan het sensorium bij zekere personen, het denkbeeld van slaap geeft. Het is die gewaarwording welke de hypnose suggereert.

Enkelen die bijzonder impressionabel zijn, kunnen geen voorwerp fixeeren of hunne oogen vallen dicht; bij dezen is het voldoende

---

[1]) Liébeault. Le sommeil provoqué. Paris, 1889.

de oogleden te sluiten en ze eenige oogenblikken dicht te houden om diepen slaap op te wekken.

Het gesloten zijn der oogen, het ontbreken van gezichtsindrukken, het duister, doen den geest zich inwendig concentreeren, voorkomen alle afleiding naar buiten, en scheppen het beeld: slaap; het is een uitnoodiging om te slapen. Het is een gewaarwording die door gewoonte of door reflexwerking alle andere verschijnselen van slaap oproept.

Het meerendeel der personen echter kan een onbepaald langen tijd eenig glinsterend voorwerp aanstaren zonder in hypnose te geraken. Herhaaldelijk heb ik dit procédé bij nieuwe patiënten beproefd zonder slaap te zien intreden, zelfs niet na 10 minuten of langer. En toch verkreeg ik dan bij diezelfde lieden in enkele seconden een meer of minder volledige hypnose door mondelinge suggestie of door het uitspreken van het enkele woord »Slaap!" —

Passes, aanrakingen, sensorieele prikkels hebben geen invloed, ik herhaal het, tenzij ze geassocieerd zijn aan het den patiënt gesuggereerde of door hem geraden denkbeeld dat hij slapen moet. De zoogenaamde hypnogene punten bestaan niet, buiten suggestie. Men kan ze kunstmatig daarstellen bij elk aan hypnose gewend persoon: ik raak een of ander punt van zijn lichaam aan en hij slaapt of wel ik kan zekere bepaalde plaatsen scheppen wier aanraking alleen, hem doet inslapen. Ik herhaal nogmaals: alles hangt af van suggestie. Noch passes, noch aanstaren, hetzij van de oogen, hetzij van een blinkend voorwerp, noch eenige aanraking zijn noodzakelijk; het woord alleen is voldoende.

Gebaren dienen alleen om aan de suggestie meer kracht te geven, door deze te verschuilen achter eene materieele handeling die geschikt is om de aandacht van het sujet bezig te houden.

Alle die procédés kan men dus in werkelijkheid terugbrengen tot een enkel: de suggestie.

Het gansche vraagstuk komt hierop neer: indruk maken op den persoon om het denkbeeld van slaap te doen indringen in zijne hersenen.

Nu leert de ondervinding dat van alle middelen om indruk te maken, het eenvoudigste nog het gesproken woord is. Sommige personen en deze zijn niet zoo geheel zeldzaam, zijn zoo ontvankelijk voor dien indruk dat een enkel woord voldoende is om elk der verschijn-

selen der hypnose met of zonder slaap te doen optreden. Zonder ze in slaap te brengen, door eenvoudig toespreken — zooals ik reeds vroeger vermeld heb — breng ik bij hen catalepsie, analgesie, hallucinaties te weeg. Dat zijn suggestiebele individuen, somnambulen zonder eenige kunstmatige voorbereiding. Bij deze gaat elk in de hersenen gebracht denkbeeld in handeling over. Het aanvaarden van het denkbeeld en zijn overgang in gevoel, beweging, beeld enz. heeft plaats in zoo'n ondeelbaar oogenblik dat het initiatief der hersenen geen tijd heeft tusschenbeide te treden om het te beletten.

Bij het meerendeel is die vatbaarheid voor indrukken minder groot. Men verkrijgt dan de hypnose pas als men den indruk weet te versterken door een krachtig of overredend woord of met behulp van een of ander middel dat den geest boeit.

Het is goed, dat een te hypnotiseeren persoon te voren andere patiënten heeft zien behandelen; het is ook goed, dat hij eenige dagen in eene suggestieve omgeving vertoefd heeft, dat hij de verschijnselen van catalepsie, analgésie, passieve gehoorzaamheid, vooral ook van genezing gezien heeft, zoodat hij doordrongen raakt van het denkbeeld dat iedereen suggestiebel is.

Men wachtte er zich voor aan vreesachtigen het schouwspel te geven van hallucinatiën of andere gemoedsbewegingen opwekkende tooneelen, voor en aleer men hen zelf aan de behandeling heeft onderworpen. In 't algemeen dient men alles te voorkomen wat hun vrees of angst of weêrstand opwekken kan. Zij mogen niet dan de weldadige gevolgen van het hypnotisme gezien hebben. Als ik met iemand te doen heb die angstig is of vooringenomen tegen het hypnotisme, dan wacht ik mijn tijd af en doe niets met geweld; ik zeg hem dood eenvoudig dat in zijn geval hypnotisme nuttig kan zijn, en wijs hem op gelukkige genezingen en dan wacht ik totdat de patient zelf mij verzoekt om hem te behandelen. In het dagelijksch leven treft men vele personen aan die voor de gevaren van het hypnotisme bang gemaakt zijn, door geneesheeren die geheel onbevoegd zijn om te oordeelen en niet zelden treft men in de hospitalen dikwijls wantrouwende patiënten aan, die meenen dat men proeven op hen nemen wil. Onder die omstandigheden ontmoet men eenigen weêrstand. Zoo het mogelijk is moet een patiënt, die zich aan de behandeling wenscht te onderwerpen, in eene omgeving wonen die den opérateur

genegen is en hem vertrouwt. In dat geval wordt het terrein goed voorbereid en durft de lijder, vrij van nevengedachte, zich geheel overgeven.

Over 't algemeen, is het verkrijgen van hypnose gemakkelijk; patiënt ligt of zit op een rustbed of in een gemakkelijke stoel; ik laat hem een oogenblik bedaard tot zich zelven komen, doch spreek hem intusschen toe en deel hem mede dat hij zeer gemakkelijk in slaap zal komen en wel in een zeer aangenamen rustigen slaap, die even kalm en verkwikkend is als de gewone slaap maar zijn kan. Nu nader ik zachtjes met mijne hand zijne oogen en zeg: »Slaap".

Sommigen doen de oogen dadelijk dicht en verkeeren onder den invloed, anderen, voelen zich gevangen, zonder de oogen te sluiten, zij staren u aan en vertoonen de verschillende teekenen van de hypnose. Weêr anderen knippen herhaaldelijk met de oogleden, hunne oogen gaan afwisselend open en dicht. Gewoonlijk laat ik ze niet lang open. Gaan ze niet uit zich zelven dicht dan houd ik ze een tijdje gesloten en bespeur ik eenigen weerstand dan voeg ik den patiënt toe: »laat je rustig gaan; voel de oogleden zwaar worden, voel die loomheid in je leden, daar komt de slaap. Slaap."

Gemeenlijk na een of twee minuten bespeurt men dat de hypnose begint. Eenigen voelen zich onmiddelijk roerloos en machteloos worden; anderen trachten zich te verzetten, doen telkens de oogen open, worden elk oogenblik wakker: bij deze blijf ik aanhouden, druk hen zacht de oogen dicht en zeg: »blijf kalm doorslapen."

In de hospitaal-praktijk, waar nabootsing zoo'n aanmerkelijke rol speelt, waar het gezag van den geneesheer zooveel grooter is, waar de patiënten volgzamer, minder loos zijn, en waar men gemakkelijker indruk op hen maken kan, gaat het meest zooals ik u daar zeide. Minstens vier vijfden van mijne patiënten kan ik op die manier in een diepen slaap brengen, waaruit zij ontwaken zonder zich iets te herinneren wat in dien toestand voorviel.

Andere patiënten die minder voorbereid zijn en minder volgzaam, vooral die uit de stadspraktijk, geven niet zoo gemakkelijk gewonnen spel. Daar bij deze de hypnose minder diep is, ontbreekt hun dat bewuste gevoel van onder den invloed te zijn.

De operateur bespeurt een meerdere of mindere onrust in de houding van patiënt; somtijds zegt deze hem dat hij niet slaapt,

dat hij niet slapen kan. In dat geval redeneer ik: »ik weet dat gij mij hoort: maar gij kunt in hypnose zijn al hoort ge mij; een volledige slaap is onnoodig. Praat niet. Houdt de oogen dicht. Luister goed enz." Op deze wijze tracht ik zijn geest door zachte overreding te vangen of wel ik bereik dat doel door op een toon van gezag te spreken; dit hangt geheel af van de psychische individualiteit van den persoon. Onderwijl voer ik zacht zijn arm in de hoogte en gemeenlijk gelukt het mij, zelfs wanneer het sujet meent niet onder den invloed te zijn, meer of minder sterk uitgedrukte suggestieve catalepsie op te wekken, in vele gevallen ook automatische bewegingen en contracturen. Patiënt kan in een meer of minder vergevorderd stadium van hypnose komen, zonder eigenlijken slaap of ten minste zonder dat hij zich van slaap bewust gevoelt. Enkele malen gelukt het mij in dezelfde séance bij patiënt trapsgewijze de gansche reeks van hypnotische verschijnselen op te wekken; bij sommige personen die aanvankelijk niet hypnotisabel schenen te zijn is het mij gelukt op die wijze ook *amnésie* bij het ontwaken te verkrijgen.

Anderen komen bij eene eerste zitting niet verder als de aanvangsstadieën van slaap, en kunnen in de volgende tot volledige hypnose komen; niet allen komen zoo ver.

De hypnotiseur moet zeker van zijn zaak zijn, kalm en vastberaden. Als hij weifelt of schijnt te weifelen dan kan patiënt dit bespeuren en krijgt daardoor een contrasuggestieve impressie: hij slaapt niet in of wordt wakker. Als de hypnotiseur zich uitslooft, als hij zich erg veel moeite schijnt te geven om hypnose op te wekken dan kan de patiënt gaan denken dat hij moeielijk in slaap te krijgen is; hoe meer men zich dan inspant des te minder zal hij invloed bespeuren. Kalmte, vastberadenheid, eenvoud in de middelen die men aanwendt, ziedaar wat de meeste kansen geeft tot slagen.

Personen aan wie eene genoegzame ervaring ontbreekt in de kunst van hypnotiseeren, laten zich wel eens misleiden door enkele teekenen van bewustheid van de zijde van patiënt, als b. v. lachen, gebaren maken, de oogen openen, spreken. Zij zijn dan geneigd om te meenen dat hij niet vatbaar is, omdat hij lacht of beweging maakt. Zij vergeten dat de gehypnotiseerde een bewust wezen is dat hoort, dat zich rekenschap geeft en de indrukken ontvangt van de omgeving.

Telkens wijs ik er de studenten op en toon hun gehypnotiseerden die lachen als er zich iets voordoet dat lachen opwekt; er zijn gehypnotiseerden die men zweren zou dat hypnose voorwenden en die door waarnemers van weinig ondervinding gehouden worden voor personen die uit meêgaandheid zoo maar doen als of ze in hypnose waren. En toch bewijs ik hen vaak dat diezelfde sujetten gevoelloos voor pijn en hallucinabel zijn en bij het ontwaken niet meer weten wat zoo pas met hen voorgevallen is.

De meeste gehypnotiseerden blijven echter rustig en onverschillig liggen als men ze niet uit hun verdooving wekt; ze hebben een ernstig uitzicht en vertoonen een karakteristieke plooi in het voorhoofd; maar onder dit beweginglooos masker leeft hun bewustzijn voort. Enkele sujetten, die de zaak met een lachertje willen opnemen of weêrstand bieden, spreek ik eenigzins kortaf toe en toon hun dat ik het ernstig opneem; ik treed dan op met gezag en onder dien indruk wijkt hunne neiging tot malligheid, houdt hun weerstand op en dikwijls bereik ik dan ook mijn doel.

Er zijn weêr anderen die met den besten wil zich overgevende, niets voelen als een soort van loomheid, iets wat hun niet voldoet. Aan dezulken zeg ik somtijds: »ik laat u aan uw lot over, gij gaat uit u zelven inslapen. Houdt de oogen maar dicht, daar komt de slaap,'' en ga daarna weg. Na een tijdje, na een kwartier b. v. kom ik bij hen terug en voeg hen toe: »Slaap maar rustig door.'' Enkele malen gebeurt het dat ik daarna goed geaccentueerde verschijnselen van hypnose, flinke catalepsie soms zelfs amnésie bij het ontwaken kan opwekken. Een eerstvolgende séance verkrijg ik dan gewoonlijk eene diepe hypnose binnen weinige seconden.

Zietdaar in grove trekken onze wijze van hypnotiseeren. Elk operateur leert door gewoonte zijne manier van hypnotiseeren te wijzigen en te schikken naar ieders psychische individualiteit. Bij den één zal men slagen met zachte overreding, bij den ander moet men meer bruusk optreden. Bij deze sluit men de oogen, drukt zacht de oogbollen en spreekt hen aanhoudend, langdurig als het ware wiegend of sussend toe; bij gene neemt men een toon van gezag aan, beveelt hen te slapen alsof men geen tegenspraak duldt; bij anderen weêr suggereert men iets materieels b. v. het gevoel van warmte, van verdooving, waardoor de aandacht op eene gevoels-

gewaarwording bepaald en het sensorium gedwongen wordt zich met niets anders bezig te houden; het is niet doenlijk van een en ander vaste regels te geven. Elk hypnotiseur komt er door gewoonte toe zich zijne *modus faciendi* zelf te vormen.

Te Nancy hebben de heeren Liébeault, Beaunis, Liégeois en ik, ieder onze eigen methode van suggereeren. Dit is ook geheel en al eene kwestie van persoonlijk inzicht en van psychische observatie. Hypnotiseeren leert men op den langen duur, onder eene goede leiding, even als zulks het geval is met auscultatie, keelspiegelen, oogspiegelen enz. Men is nog geen hypnotiseur als men twee of drie menschen in hypnose gebracht heeft die om zoo te zeggen van zelf onder hypnotischen invloed komen. Men is het pas als het ons gelukt, om in een ziekeninrichting waar men gezag heeft over de patiënten, acht tot negen van de tien personen in hypnotischen toestand te brengen. Zoolang men die vaardigheid nog niet bezit, dient men voorzichtig in zijn oordeel te zijn en te begrijpen dat de practische kennis nog te wenschen overlaat.

Nu eens een woordje over het wakker maken van de gehypnotiseerden. Ik doe dat op de meest eenvoudige wijze langs suggestieven weg. Gemeenlijk zeg ik: »Het is klaar, wordt wakker!" en meestal wordt de patiënt daarop wakker. Enkelen, bij hunne eerste séances ten minste, schijnen eenige moeite te hebben om wakker te worden. Het is alsof zij het bevel niet gehoord hebben. Hun ontbreekt genoegzaam initiatief om uit zich zelven uit den hypnotischen toestand te geraken. In dat geval zet ik mijn woorden kracht bij, door te zeggen: »Daar gaan uwe oogen open! Gij zijt wakker!" of wel ik voeg een tastbare handeling aan mijn spreken toe om de suggestie te versterken en mij tot de omstanders richtende zeg ik, terwijl ik een of andere plaats van het hoofd of van het lichaam aanduid: »als ik die plek daar aanraak gaan onmiddelijk patiënt's oogen open!" en ik voeg de daad bij het woord. Bijna nimmer mist dit middel zijn doel. Ik doe nooit passes, blaas ook niet op de oogen om patiënten te wekken. Het wakker maken is zoo gemakkelijk mogelijk als men maar genoeg doordrongen is van de waarheid dat alles in de suggestie opgesloten ligt.

Eens deelde Donato mij mede, dat hem het navolgende feit niet helder was: Het kwam namelijk nog al eens voor dat andere per-

sonen, door hem eenmaal gehypnotiseerde sujetten in slaap brachten en bij hun de verschillende verschijnselen van hypnose opwekten, maar daarna niet in staat bleken te zijn diezelfde sujetten wakker te maken. Blazen, slaan, besprenkelen met koud water, niets baatte in zoo'n geval. Riep men er dan hem, Donato bij, dan behoefde hij slechts zacht op het aangezicht van het sujet te blazen om het te wekken. Zou dit vroeg hij mij eene kracht zijn die alleen den magnetiseur eigen is? Ik heb Donato toen het mechanisme van dit verschijnsel verklaard en hij heeft gereedelijk mijne verklaring aangenomen. Als een onervaren persoon iemand die hij gehypnotiseerd heeft wil wekken, kan het gebeuren dat deze niet dadelijk wakker wordt. Wordt nu de operateur zenuwachtig en doet hij zijn angst, zijne ongerustheid blijken: dan wrijft hij, blaast hij, tracht patiënt's oogen te openen en spant zich erg in. De slaper, zwijgend getuige van die pogingen en van de ongerustheid der omstanders, beeldt zich meer en meer in dat het werkelijk moeielijk is om hem wakker te maken, totdat eindelijk de man komt in wien hij vertrouwen heeft, of die doodkalm en zeker van zich zelven, met het noodige aplomb optreedt.

Ik heb te Nancy een persoon gezien die, gehypnotiseerd geweest zijnde door een doortrekkend magnetiseur, nu en dan uit zich zelven in hypnotischen toestand verviel. Hij bleef zoo uren lang, zonder dat men hem wekken kon. Eens riep men de hulp in van een mijner klinische assistenten, iemand die goed op de hoogte is en een ruime ervaring heeft in zake hypnotisme. Deze zeî heel gewoon tegen patiënt: »binnen eene minuut zult gij wakker worden, daartoe heb ik alleen noodig u hier op dit plekje van uw hoofd aan te raken." En werkelijk onmiddelijk daarna opende patiënt de oogen.

Niet altijd is het genoeg den patiënt eenvoudig het bevel te geven om wakker te worden; het is de wijze hoe en de toon waarop men dat bevel geeft, die den patiënt doen ontwaken. Zoo ik bijzondere nadruk leg op dit punt, dan is het om te doen uitkomen dat ik groot gelijk heb met te zeggen dat *alles in de suggestie opgesloten ligt.*

ZESDE LES.

Kenteekenen van den hypnotischen toestand. — Indeeling in graden volgens Liébeault. — Indeeling volgens den schrijver. — Over den bewustzijnstoestand in alle graden van hypnose. — Vergelijking met den normalen slaap. — Suggestie van beweging. — Over de catalepsie. — Verschillende varieteiten van dien toestand. — Haar psychische aard. — Suggestie van gevoel. — Spontane of gesuggereerde gevoelloosheid voor pijn. — Toepassingen in de chirurgie.

De hypnotische toestand of zooals ik mij liever wensch uit te drukken; de toestand van vermeerderde suggestibiliteit, openbaart zich door de verschillende kenteekenen die wij reeds hebben bestudeerd. In volledige, diepe hypnose bevindt zich het sujet onbeweeglijk in een toestand van ontspanning en vertoont al de kenmerken van den slaper. Gewoonlijk blijft hij in die rust verkeeren, zoolang men hem met vrede laat. Men kan bij gehypnotiseerden suggesties opwekken van onderscheiden aard; zoo 1°. dezulke die betrekking hebben op beweging als: catalepsie, automatische bewegingen, verlammingen, verschillende handelingen die met beweging zamenhangen; 2°. suggesties die op het gevoel betrekking hebben als: eenvoudige gevoelloosheid, gevoelloosheid voor pijn, overgevoeligheid, illusiën van de tastgewaarwording (koude, warmte enz.) en van sensoriëele gewaarwordingen (doofheid, blindheid, verlies van reuk,) men kan sensorieele beelden scheppen (hallucinatiën van 't gezicht, 't gehoor, reuk, smaak en gevoel) wijzigingen in de inwendige gewaarwordingen van hersenen en ingewanden (veranderingen der persoonlijkheid, walging enz.): 3°. suggesties van bepaalde

handelingen (passieve gehoorzaamheid, diefstal, moord enz.; 4°. post-hypnotische suggesties: men kan illusies, hallucinaties, handelingen suggereeren die korter of langer tijd na het ontwaken verwezenlijkt worden.

Tot den gewonen toestand teruggebracht, heeft het sujet de herinnering verloren van alles wat er gedurende zijn slaap is geschied: wij noemen dat *amnésie*. Zietdaar in korte woorden de hoofdzakelijke verschijnselen opgesomd welke men bij gehypnotiseerden kan teweeg brengen.

Maar niet bij allen kan men al deze verschijnselen doen ontstaan. De suggestibiliteit doet zich op verschillende wijzen voor en in verschillende graden; beider verscheidenheid houdt gelijken tred met de verscheidenheid der gehypnotiseerd wordende personen. Voor een juiste beschrijving en een recht begrip der hypnotische toestanden is eene klasseverdeeling in graden noodig. Die classificatie is evenwel slechts schematisch en kan niet streng volgehouden worden daar men elk sujet als eene suggestieve individualiteit moet beschouwen De gemaakte indeeling kan slechts dienen voor de meerderheid der gevallen; zij is niet ontworpen om de feiten in het keurslijf van een systeem te dwingen: anders zouden wij aan de waarheid tekort doen.

Liébeault neemt de volgende indeeling aan en gaat daarbij uit van een verschijnsel, dat zeer zelden ontbreekt in de passieve toestanden van hypnose, namelijk van de onmacht om eene inspanning te doen.

Hij onderscheidt twee slaapvormen: de lichte en de diepe slaap of somnambulisme. Bij den lichten slaap neemt hij vier graden aan:

1°. *Slaperigheid:* deze kenmerkt zich door een gevoel van verdooving, van onverschillig worden voor de buitenwereld, van zwaarte in 't hoofd, van moeite om de oogleden te openen. 6.06 % van de behandelde personen in 1888 kwamen in dezen toestand.

2°. *Lichte slaap:* bij de vorige kenteekenen voegt zich een begin van catalepsie. De slapenden zijn nog in staat om van houding te veranderen en doen het ook dikwijls als zij bespeuren dat men aan hunne macht daartoe twijfelt: 17.48 % van Liébeault's patiënten kwamen in dezen toestand.

3°. *Iets diepere lichte slaap:* gevoel van zwaarte, catalepsie, automatische bewegingen; patiënt heeft niet meer de wilskracht om de

gesuggereerde draaiende bewegingen te doen ophouden: in dezen toestand kwamen 35.89 % der slapers.

4°. *Nog diepere lichte slaap:* behalve catalepsie en automatische beweging, bieden de slapers de eigenaardigheid aan, dat zij hun aandacht alleen op den hypnotiseur kunnen richten en bij het ontwaken alleen dat hebben onthouden wat tusschen hen beiden heeft plaats gehad: 7.22 % bereikten dezen graad van slaap.

De diepe slaap of somnambulisme wordt in twee graden ingedeeld:

1°. Bij de *gewone diepe slaap, licht somnambulisme* is de patiënt vatbaar voor hallucinatiën gedurende zijn slaap; bij het ontwaken bestaat er amnésie en zijn alle zinsbegoochelingen uitgewischt. De slapers zijn aan den wil van den hypnotiseur onderworpen. 24.94 % der sujetten kwamen in dezen toestand.

2°. In *volledig somnambulisme*, den *zeer diepen slaap* bestaat er amnésie bij het ontwaken en zijn patiënten vatbaar voor hallucinatieën die ook na het ontwaken kunnen voortduren of wel optreden; het sujet is geheel onderworpen aan den hypnotiseur. Slechts 4.66 % der patiënten bereikten dien graad van hypnose.

Wat mij aangaat, ik heb niet zooals Dr. Liébeault het bestaan kunnen constateeren van dat uitsluitend rapport tusschen operateur en gehypnotiseerde, zooals deze dat van af zijn 4e graad van slaap heeft waargenomen. Bijna alle mijne somnambules stellen zich gemakkelijk in betrekking tot iedereen, geven antwoord aan wie tot hen spreken en zijn voor ieders suggestieën ontvankelijk, tenzij zij het vooropgevatte denkbeeld hebben dat zij alleen met den hypnotiseur in rapport mogen zijn. Zonder den minsten twijfel is, in deze, suggestie in het spel en hangt alles af van het africhten van het sujet. Wanneer hij in een omgeving verkeert waar de operateur gewoonlijk alleen het woord voert en zijne patiënten behandelt of met ze spreekt, dan suggereert hij zich zelven dat hij alleen den hypnotiseur ziet en hoort. Geschiedt de behandeling daarentegen in eene omgeving, waar de somnambulen met alle aanwezigen in rapport staan, dan zal hij zich zelven ook inprenten dat hij gedurende zijn slaap met ieder in verbinding blijft.

Wordt hij geheel geïsoleerd in hypnose gebracht zoodat nabootsing geen suggestieve rol vervullen kan, dan zal hij zijne persoonlijke opvatting volgen; meestal zal het blijken dat hij in rapport

blijft met hen voor wie hij ontzag heeft en dan zal zijn aandacht dus niet uitsluitend beperkt zijn tot den hypnotiseur.

Ik heb de navolgende indeeling voorgesteld:

1e Klasse. — Bij het ontwaken is de herinnering van al wat er gedurende de hypnose met patiënt voorviel volledig bewaard gebleven.

1e *graad*. Verdooving, slaperig gevoel of onderscheidene gewaarwordingen als: warmte, stijfheid door suggestie;

2e *graad*: Onvermogen om spontaan de oogen te openen;

3e *graad*: Catalepsie door suggestie met het vermogen om dien toestand te verbreken;

4e *graad*: Onweêrstaanbare catalepsie met onmacht om dien toestand zelf op te heffen;

5e *graad*: Men kan tegen den wil van patiënt contractuur opwekken door suggestie; gemeenlijk bestaat ook suggestieve gevoelloosheid voor pijn;

6e *graad*: Automatische gehoorzaamheid:

2e Klasse. — Amnésie bij het ontwaken.

7e *graad:* Bij het ontwaken weet patiënt zich niets te herinneren van wat gedurende den slaap voorviel: hij is niet voor hallucinatieën vatbaar;

8e *graad:* Vatbaarheid voor hallucinatieën gedurende den slaap.

9e *graad:* Hypnotische en post-hypnotische hallucinabiliteit.

Bij ieder van deze vormen treft men ook de kenteekenen aan van de voorgaande klassen. De personen welke den 8en en 9en graad van hypnose bereiken, realiseeren gewoonlijk ook de suggestieën van catalepsie, analgésie, contracturen en automatische gehoorzaamheid.

Deze graden, ik herhaal het met nadruk, zijn geheel kunstmatig en moeten slechts dienen als hulpmiddelen bij de beschrijving. Men zou zich vergissen als men meende dat men elk sujet gemakkelijk in een dezer klassen kon rangschikken. De psychische toestand is geheel individueel en wisselt af tot in het oneindige; deze beheerscht de verschijnselen en brengt ze voort. De psychologische verschijnselen leenen er zich niet toe om even als de natuurkundige en chemische phenomena streng gerangschikt te worden. Zoo kan het best voorkomen dat iemand hallucinabel is, maar toch bij het ontwaken uit de hypnose zich alles herinnert wat er met hem voorviel. Daarentegen kan weêr een

ander amnésie vertoonen na den slaap maar niet vatbaar zijn voor hallucinaties. Sommige realiseeren geen suggestie op catalepsie, doch zijn hallucinabel en vertoonen amnésie. Om goed begrepen te worden, zeg ik nogmaals: er bestaat geen hypnotische toestand als zoodanig; maar er zijn verschillende toestanden van suggestibiliteit die wij opwekken en wier bestaan wij aantoonen kunnen. Die verschillende schakeeringen in suggestibiliteit kunnen betrekking hebben op de meest verschillende functieën: van beweging, van gevoel, van sensorieelen aard, van gedachtenvorming, op de uitingen van hartstochten, op het verrichten van handelingen; ieder individu vertoont ten opzichte van elk dezer functieën eene hem eigen vatbaarheid voor indrukken.

Dr. Liébeault noemt, zooals wij gezien hebben, somnambulisme: een slaap met amnésie bij het ontwaken en hallucinabiliteit. Zooals men weet, is gewoon somnambulisme de eigenaardige toestand van slaapwandelaars, van personen die slapende, opstaan, loopen, verschillende handelingen doen en levendige droomen hebben kunnen. Meestal, doch niet altijd, zooals Lelut reeds heeft aangegeven, herinneren zij zich van dat alles niets als zij wakker worden. Het eenige karakteristieke kenteeken van natuurlijk somnambulisme is het doen van handelingen onder den invloed van droomen (actieve hallucinabiliteit); wij zullen dan ook het hypnotisch somnambulisme een toestand van kunstmatig opgewekte suggestibiliteit noemen met vatbaarheid voor actieve hallucinatie, al of niet gepaard aan amnésie bij het ontwaken.

Laat ons nu overgaan tot de studie van de verschillende wijzen waarop zich de hypnose voordoet en van de verschijnselen die haar kenmerken.

Ziet hier een persoon wien ik suggereer om te slapen. Dadelijk komen zijne oogleden in een aanhoudend trillende beweging en sluiten zich. Dit verschijnsel is niet constant maar komt veelvuldig voor. Als ik nu die oogleden een weinig open doe dan ziet ge de oogbollen naar boven gedraaid; ook dit doet zich niet altijd voor, veelal behouden zij hunnen normalen stand. Het aangezicht ziet strak en tamelijk ernstig; niet zelden vormt zich een plooi op het voorhoofd tusschen de wenkbrauwen; die uitdrukking treft men zelfs vrij algemeen bij gehypnotiseerden aan.

Deze teekenen doen een geoefend hypnotiseur reeds begrijpen dat de persoon onder den invloed is. De ademhaling is regelmatig en kalm, de pols normaal. Mocht gij bij een persoon, die voor de eerste maal gehypnotiseerd wordt, een vermeerderde polsfrequentie en een versnelde hijgende ademhaling waarnemen, hem zien beven en een hoogroode kleur krijgen, weet dan dat een en ander geen verschijnselen van hypnose zijn maar slechts de gevolgen van angst en agitatie veroorzaakt door den indruk die de bewerking op hem maakt.

Heeft men te doen met zenuwlijders, met hysterischen, dan kunnen zich tengevolge dier gemoeds-affectie allerlei nerveuse verschijnselen voor doen: krampen, gevoel van benaauwdheid, zelfs lichte of ernstige hysterische toevallen. Een en ander houdt op, als gij de patiënt maar weet gerust te stellen en als gij maar voortgaat kalm en bedaard uwe suggestiën te doen; van af de tweede of derde séance zult gij dan ook zien, dat dezelfde persoon in hypnose komt zonder eenig verschijnsel van dien aard meer te vertoonen. Zeer ten onrechte heeft men die zenuwverschijnselen aan de hypnose willen toeschrijven; zelfs wilde men ze als teekenen van beginnende hypnose laten gelden, terwijl zij er in werkelijkheid ten eenemale niets mede te maken hebben.

Daar ligt dus een persoon kalm en roerloos, zeer rustig neêr en doet u denken aan iemand die gewoon slaapt; ik voer nu snel zijne armen of zijne beenen omhoog; laat ik ze los, dan vallen ze slap neêr. In niets gelijkt die toestand op lethargie.

Als men een man zoo kalm, roerloos, zonder uitdrukking op het gelaat, onverschillig voor wat er om hem heen gebeurt, ziet liggen dan zou men kunnen denken dat hij zich van niets bewust is, dat hij in een op *coma* gelijkenden toestand verkeert, kortom dat zijne zinnen voor elken indruk gesloten zijn. Vele waarnemers zijn nog van meening dat in dezen toestand, dien zij *lethargie* noemen, het bewustzijn uitgedoofd is. Die meening nu is de bron geworden voor tal van dwalingen. De gehypnotiseerde is wel degelijk in bewusten toestand; hij is het in alle graden, in alle vormen van hypnose; hij hoort wat ik zeg, zijn aandacht kan geleid worden op alles wat om hem heen bestaat of voorvalt. Een toestand van niet bewust zijn in hypnose, een hypnotisch *coma* komt niet voor. Patiënt moge bij

het ontwaken zich al niets herinneren, toch zal ik u bewijzen dat die herinnering bij hem opgewekt kan worden, de herinnering van wat in zijn binnenste omging, zoowel als van wat om hem heen geschiedde, terwijl zijn uitwendig voorkomen de werkzaamheid van zijn psyche niet verried.

Let eens goed op dien quasi-bewusteloozen persoon. Zeg ik hem »geef mij de hand!", dan is het mogelijk dat hij, bij de eerste séance, roerloos blijft. Maar voeg ik er bij: »gij kunt uw arm bewegen, geef mij de hand!" dan geeft hij ze ook. Ik kan hem doen spreken. Sommigen geven dadelijk antwoord, ook bij een eerste séance reeds. Anderen antwoorden niet omdat hunne hersenen niet genoeg initiatief bezitten om de spieren, die tot het spreken noodig zijn, in beweging te brengen. Enkelen letten niet op wat ik zeide, daar hun aandacht op een persoonlijk denkbeeld gericht is: het heeft den schijn alsof zij mij niet hooren. In dat geval is het voldoende herhaalde malen dezelfde vraag te doen om antwoord te bekomen. Kunnen zij dit niet, dan versterk ik de suggestie door haar achter een stoffelijke handeling te verbergen. Ik raak een of ander punt van het hoofd of van het lichaam aan (en daartoe is het volstrekt niet noodig dat het juist de derde linker frontaal-winding zij) en zeg: »als ik dit punt aanraak, dan kunt ge spreken terwijl gij slaapt!" En onmiddelijk antwoordt mij de persoon. — »Slaap je?" »Ja". »Doet het je goed? »Ja". Dikwijls zijn die antwoorden kort en bestaan slechts uit een lettergreep, uit een snel uitgesproken woord: ja, neen. Sommige gehypnotiseerden daarentegen spreken onmiddellijk met dezelfde welbespraaktheid die zij in wakenden toestand bezitten.

Men kan dus alle gehypnotiseerden bevrijden uit hun toestand van schijnbare machteloosheid, waardoor zij dan het vermogen erlangen, door woorden en gebaren van hun bewustzijnstoestand te doen blijken. Op duizenden hypnotisatiën die ik verricht heb, is het mij slechts éénmaal voorgekomen dat een persoon, die ik in slaap gemaakt had, ineens ophield met mij in rapport te zijn. De ademhaling was eerst wat hijgend en onregelmatig geworden en toen ik daarna met haar trachtte te spreken, bleef zij bedaard doorslapen; of ik haar àl schudde, het hielp mij niet en ik moest maar kalm wachten tot het haar schikken zou om wakker te worden,

hetgeen zoo ongeveer een half uur daarna geschiedde. De persoon in kwestie was eene dame die aan aanvallen van hysterischen slaap leed: bij de eerste séances vertoonden zich die gewone aanvallen van slaap tengevolge van een soort van auto-suggestie door emotie opgewekt; het was geen gewone hypnose, het was ook geen hysterie. In de latere séances is het mij gelukt door suggestie de gemoedsaandoening te bedwingen en die slaapaanvallen te voorkomen, zoodat zij sedert dien tijd gedurende de hypnose met mij in rapport bleef.

Moet men nu dien toestand van voortlevend bewustzijn, gedurende den werkelijken- of den schijnslaap van gehypnotiseerden, beschouwen als een kenteeken den hypnotischen slaap eigen?

Zeer zeker niet. Het gelukt iemand somtijds om de aandacht van een gewonen slaper op zich te vestigen zonder dat deze ontwaakt, en dan kan die persoon antwoord bekomen en met hem praten. Eene moeder die 's avonds 'thuis komt b. v. vindt haar kind slapende, zij spreekt er tegen, en vraagt: »wil je drinken?" Dikwijls antwoordt het kind en het drinkt met de oogen dicht! Als het later wakker wordt weet het van niets. Herhaalde malen heb ik, in navolging van generaal Noizet en van Dr. Liébeault, op iemand die sliep en nog nooit gehypnotiseerd was geweest de navolgende proef genomen. Ik naderde den persoon, sprak hem zacht toe en zei hem kalm door te slapen. Soms werd hij wakker, maar andere malen bleef hij doorslapen en antwoordde mij met gesloten oogen; in 't laatste geval kon ik de verschijnselen opwekken die aan hypnose eigen zijn.

Een mijner patiënten deelde mij mede dat hij gewoon was met zijn broêr in één bed te slapen en dat het niet zelden gebeurde dat deze hem in zijn slaap ondervroeg, welke vragen hij dan beantwoordde; hij verzekerde mij dat zijn broêr van die eigenaardigheid wel eens partij trok, om hem geheimen te ontlokken die hij hem wakend niet zou hebben verklapt; bij het ontwaken 's morgens herinnerde hij zich nooit iets wat hij in den slaap had gezegd.

Dikwijls doe ik de navolgende proef, in het bijzijn van menschen die in gewonen slaap verkeeren. Met luide stem verhaal ik aan een in hypnose verkeerend persoon een denkbeeldig voorval dat den vorigen dag op de ziekenzaal zou gebeurd zijn: een be-

schonken patiënt heeft twist gehad met een ziekenoppasser, die zoo hoog liep dat ze handgemeen zijn geworden enz. Na zijn ontwaken gelooft de gehypnotiseerde dat het werkelijk gebeurd is; dit is wat ik later zal beschrijven als retro-actieve hallucinatie. Als ik nu de gewone slapers wek en hun vraag wat er den vorigen dag geschied is, dan zijn er onder hen die mij de beschreven scène met kleuren en geuren vertellen; ook zij gelooven dat het werkelijk heeft plaats gehad. Zij hebben mijn verhaal gehoord zonder dat zij er bewust van geweest zijn en zonder er den schijn van gehad te hebben; het in hun sensorium ingevoerd denkbeeld is tot eene denkbeeldige sensoriëele herinnering geworden.

Hack-Tuke maakt melding van het volgende feit, hem door Dr. Kennedy, die er een rol in speelde, medegedeeld:

»Eens ging ik met den laatsten trein van Dublin naar Kingstown om een ernstige zieke te bezoeken en moest terugkeeren staande op een dienst-locomotief. Het was een stormachtige nacht en het onweêrde. Een stukje brandende kool stoof mij in het oog en veroorzaakte mij zoo'n last, dat ik, te Dublin aankomende, mij onmiddelijk naar onzen besten oogarts Sir W. Wilde begaf. Hij lag al te bed, doch ik had zoo'n pijn dat ik tot in zijn slaapkamer doordrong. Ik vond hem in diepen slaap en of ik hem al riep of schudde, het hielp mij niet, hij sliep vast door. Ik was wanhopig en op het punt om heen te gaan, toen ik het idée kreeg eene poging te wagen om hem in zijne kwetsbare zijde aan te tasten. Ik wou probeeren hem wakker te krijgen door zijn eenige en hem geheel overheerschende hartstocht, namelijk de oogheelkunde, in beweging te brengen. Ik bracht mijn mond dicht aan zijn oor en fluisterde hem toe: »Wilde, ik heb een stofje in mijn oog: neem je instrument en haal het er uit, want ik heb zoo'n pijn!" Dit had oogenblikkelijk gunstig effect. Hij sprong op, nam mij de kaars uit de hand, greep het instrument dat ik hem aanbood, liet mij zitten, deed toen de oogleden uiteen, ontdekte het stukje kool en verloste er mij van tot mijn onuitsprekelijk genoegen. Wij verlieten elkander beiden zeer tevreden. Het kwam mij voor dat hij geheel automatisch gehandeld had, alhoewel hij op dat oogenblik wakker scheen; hij sliep onmiddelijk weêr diep in na het incident."

Deze voorbeelden leveren het bewijs, dat de gewone zoowel als

de in hypnose verkeerende slaper, teeken van bewustzijn geven kan en onder den invloed van suggestie uit zijn toestand van verdooving kan ontwaken.

Niet bij alle gehypnotiseerden kan men de uiterlijke kenteekenen van slaap waarnemen, zelfs niet bij diegene die amnésie vertoonen als zij wakker worden. Ik heb er gezien die mij met strakke, verwonderde, open oogen bleven aanstaren; men dient wel te weten dat zij onder den invloed verkeeren, om niet de kans te loopen van hun hypnotischen toestand te miskennen. Men kan ze cataleptisch maken en hallucinatieën geven, waarvan zij zich bij het ontwaken niets herinneren. Somtijds komen de patiënten er niet toe, uit zich zelven de oogen te sluiten en men zou kunnen denken, dat ze onvatbaar voor hypnose waren als men maar steeds bleef wachten tot ze uit hun zelven de oogen sloten. Andere patiënten geven den indruk van klaar wakker te zijn, terwijl zij daar met gesloten oogen liggen; zij praten, maken gebaren, hoesten, krabben zich als ze ergens jeuk voelen, nemen deel aan het gesprek, lachen en gelijken op niets minder dan op iemand die slaapt; en zij doen dat alles geheel spontaan, zonder dat men hen tot iets aanzet. Misschien slapen zij niet, maar zij verkeeren toch in hypnotischen toestand, hun suggestibiliteit is verhoogd, zij zijn vatbaar voor catalepsie, voor hallucinaties en voor amnésie bij het ontwaken.

Vele, niet genoegzaam in deze materie ervaren geneesheeren zien dikwijls in hypnose verkeerende personen zonder te begrijpen dat deze reeds feitelijk in dien toestand zijn. Zij wachten op de zoogenaamd somatische verschijnselen van de hypnose: op de ontspanning, de onbeweeglijkheid, de kalmte van een volledigen slaap. Zij zien de hypnose voorbij, omdat het minste teeken van bewustheid of van initiatief, dat patiënt geeft, hen in de war maakt, hen doet denken dat er nog geen invloed is, terwijl deze reeds wel degelijk bestaat. Zij planten onwillekeurig hun twijfel of hun meening, dat de persoon nog niet geïnfluenceerd is, op dezen over. Daar nu de operateur hem niet langer suggereert, houdt ook de patiënt op, mede te gaan met het denkbeeld dat hij in hypnose komt of reeds is. Hierdoor verklaart het zich dat ik uitstekende slapers en goede somnambules heb gevonden onder tal van personen, die door andere hypnotiseurs als voor niet hypnotisabel werden beschouwd.

Men geeft wel eens zijne verwondering te kennen als ik beweer nagenoeg alle zieken, die op mijne afdeeling liggen, in hypnose te kunnen brengen: en toch is het zoo; werkelijk, de uitzonderingen zijn weinige. Mijne leerlingen en de talrijke geneesheeren, die mij de eer aandoen mijne kliniek te bezoeken, weten dat het best.

Zoo is dan nu mijn patiënt in hypnose gebracht met of zonder oogenschijnlijken slaap. Ik zal nu op hem verschillende suggestiën aanschouwelijk voorstellen. Wij zullen beginnen met die welke op de motiliteit betrekking hebben, zij zijn het gemakkelijkst te realiseeren. Ik heb patiënt's arm opgelicht maar hij heeft die weêr laten vallen. Bij anderen blijft de arm dadelijk zoo staan. Houd ik den arm bij dezen persoon enkele seconden zoo vast, dan blijft het lid in aangegeven houding stijf staan. Bij sommigen is het noodig om hierbij tevens mondeling de order te geven dat het lid staan zal blijven, om het verschijnsel catalepsie te realiseeren. Ik kan dienzelfden toestand van stijfheid opwekken in de onderste ledematen, doch minder constant. De duur van dien cataleptischen toestand is niet onbepaald, men kan de natuurwetten zoo maar niet omverwerpen. Na korter of langer tijd, gemiddeld na 15 à 20 minuten, ontstaat vermoeidheid en langzaam en geleidelijk of in eens valt het opgeheven lidmaat neer, het been eerder dan de arm.

Niet bij alle personen kan men met hetzelfde gemak catalepsie opwekken. Hier heb ik bijvoorbeeld iemand die maar weinig invloed gevoelt; de arm dien ik ophef blijft tijdelijk zoo staan; het is als of de patiënt vergeet hem te laten vallen.

Zeg ik nu: »Gij kunt hem niet laten zakken, probeer het maar!" dan gelukt het hem wel degelijk. Mijne uitdaging heeft zijn persoonlijk initiatief wakker geschud. Herhaal ik echter diezelfde proef zonder zijn initiatief te prikkelen dan blijft de cataleptiforme stand weer voortduren.

Hier ziet gij iemand die beter onder den invloed is. Dezen tart ik om van houding te veranderen. Ik verzoek hem dringend er al zijn best toe te doen. Hij probeert het, maar zooals gij ziet, het gelukt hem niet. Deze andere patiënt verplaatst de hand een weinig maar nu kan hij niet verder en houdt er weêr mede op. Tusschen de catalepsie die een patiënt eigendunkelijk kan verbreken en de volstrekt onveranderbare, bestaan een tal van overgangen en de

graad van catalepsie die een patiënt vertoont, kwam mij voor eene goede maatstaf te zijn om de diepte te bepalen van den suggestieven invloed dien hij onderging, om na te gaan en te beoordeelen tot hoever de wil verlamd of onmachtig is geworden.

Er bestaat, wat catalepsie aangaat, een belangrijk verschil, niet alleen wat intensiteit maar ook wat hoedanigheid aangaat.

Bij sommigen is het eene zachte, weeke catalepsie. Geef ik een tikje tegen den horizontaal uitgestrekten arm, dan gehoorzaamt hij onmiddellijk aan de wetten van de zwaartekracht en valt neêr. Bij anderen bestaat wat meer rigiditeit, daar bestaat de zoogenaamde wasachtige catalepsie. De arm geeft even toe aan het ontvangen tikje maar ook maar even, hij daalt een weinig maar blijft verder zoo staan, de vingers nemen de zonderlingste standen aan en behouden die. Bij weêr anderen gaat de rigiditeit in tetanische stijfheid over. Het lid is gecontractureerd, ik moet een zekere som van kracht aanwenden om den arm te verplaatsen en nauwelijks laat ik hem los of hij veert als het ware in zijn vorigen stand terug. Bij deze laatste personen nu, kan men een werkelijke opisthotonos of pleurosthotonos opwekken en hen in hun kunstmatigen toestand van stijfkramp eene horizontale houding doen aannemen, zonder ander steunpunt als het achterhoofd en de hielen.

Catalepsie is een verschijnsel van psychischen aard, dat zijn ontstaan dankt aan een tijdelijk ontbreken van hersen-initiatief. »Het sujet, zegt Dr. Liébeault, behoudt den stand dien men zijn lichaam geeft even als hij het denkbeeld vasthoudt dat men hem suggereert." De hersenen staan stil bij de ontvangen indrukken. Het is een passief verschijnsel. Wellicht neemt ook een actief element deel in het voortbrengen van het phenomeen. Als men toch eenige oogenblikken den arm van een gehypnotiseerd persoon opgeheven houdt, dan meent deze dat hij het lidmaat opgeheven moet blijven houden; hij verwezenlijkt derhalve eene suggestie door gebaar, langs den weg van het tastgevoel en de meerdere of mindere stijfheid die hij aan het in catalepsie verkeerend lid geeft, is een bewijs van psychisch initiatief door suggestie, van de inspanning die hij doet om de gesuggereerde handeling te volbrengen. Men kan ook aannemen dat die neiging tot spierzamentrekking voortspruit uit eene toename van spiertonus, geboren door opheffing der remmende werking van

de in verdooving verkeerende psyche. Gelijk men weet, oefenen de hersenen inderdaad eene remmende werking uit op de excito-motorische reflex-prikkelbaarheid van het ruggemerg; de automatische spinaal-reflexen nemen in intensiteit toe, als het ruggemerg van de hersenen gescheiden is; zoo kan derhalve de spiertonus, die een reflex verschijnsel is van de medulla, misschien toegenomen zijn en zich uiten als contractuur.

Het feit dat men catalepsie spontaan opwekken kan, als men dat wil, in gevallen van stupor cerebri en zonder behulp van hypnose, voer ik als bewijs aan voor mijne theorie van dat phenomeen.

Herhaalde malen heb ik dat waargenomen in gevallen van typheuse koorts; een patiënt die bewegingloos met starend oog en een gezicht zonder uitdrukking neêrligt, behoudt de verschillende standen die men aan zijn arm geeft; soms wordt de arm zelfs stijf als men het lid uitstrekt en tracht te buigen. Somtijds ook, doch zeldzamer wel is waar, heb ik in dergelijk geval, ook zonder mondelinge suggestie, de armen in draaiend automatische beweging kunnen brengen; de werkelooze hersenen vervolgen lijdelijk de ingestelde automatische beweging; het kan zelfs voorkomen dat uit deze gesuggereerde catalepsie spontaan slaap wordt geboren. Het is bekend dat het aan Lasègue gelukt is om bij kalme, in somnolentie verkeerende hystericae, kunstmatig catalepsie op te wekken door haar de oogen te sluiten; de spiermassa's bieden dan een bijzonderen weêrstand aan bij drukking. Als men een lid neemt en het in het gewricht tracht te buigen, dan wordt dit half-stijf en behoudt strak en onbeweeglijk de aangegeven houding. Zonder er zich rekenschap van te geven, had Lasègue op die manier den hypnotischen toestand doen ontstaan en zoo hij er zich bewust van had kunnen zijn, zou hij bij diezelfde personen hallucinaties hebben kunnen opwekken. Diezelfde cataleptiforme verschijnselen heeft hij bovendien ook kunnen doen optreden bij zieken wier stomp uiterlijk, wier afgetrokken en onverschillig gelaat, wier spiertraagheid en trage tastgevoel-percepties, beginnende dementia verrieden.

Bij een hunner, was de stijfheid volkomen en hadden al de gewrichten — als men een lid trachte te buigen — het karakteristieke aanvoelen van een, door warmte zacht geworden pijp lak.

Bij zoete, volgzame kinderen of bij dezulke die weinig psychisch

initiatief bezitten, realiseer ik dikwijls onmiddelijk, zonder voorafgaande suggestie of hypnose, diezelfde cataleptiforme toestand. Die kinderen zijn, in dat geval, zeer vatbaar voor suggestie en gemakkelijk te hypnotiseeren.

Tot steun van wat ik hierboven aanvoerde laat ik nu het ziekteverslag volgen van een patiënt die ik op mijne afdeeling heb behandeld. Den 18 Februari 1890, werd onder behandeling genomen een man van 68 jaren, die sedert zes dagen leed aan halfzijdige verlamming (rechts) zonder verlies van bewustzijn; maar met een zekeren graad van aphasie. Toen hij opgenomen werd in het ziekenhuis had zich de motiliteit hersteld; patiënt kon zijn rechter arm en been gebruiken; er bestond nog een ligt optrekken van het gelaat naar links als patiënt lachte en er was ook nog een zekere moeielijkheid om woorden te articuleeren, waarop ik niet nader zal ingaan. Het verstand was helder, onaangetast; patiënt gaf behoorlijk antwoord op wat men hem vroeg maar sprak weinig uit zich zelven; er bestond geen incontinentie noch van urine noch van faeces. Bij dezen persoon hebt gij het volgende kunnen waarnemen: Den 20en bij de ochtendvisite, terwijl ik patiënt onderzocht, bracht ik, zonder iets te zeggen, zonder den lijder zelfs aan te zien, diens arm in de hoogte. De arm bleef in die houding stijf staan. Nu voerde ik ook de andere omhoog en ziet, ook deze bleef staan. Ik boog nu den voorarm op den bovenarm; het gansche lid contractureerde zich; het kwam in stijf cataleptischen toestand. Terwijl patiënt zoo bleef, merkte ik gelijktijdig op dat zijn gelaat een wezenlooze uitdrukking aannam; de oogen waren half gesloten en de oogleden in ligt trillende beweging. Patiënt deed denken aan een gehypnotiseerde. Nu bracht ik de armen in — om elkaâr draaiende — beweging en deze bleven doordraaien nadat ik den man had toegevoegd dat hij er niet mede ophouden kon. Op mijn bevel: »Uw linker arm is lam!" viel deze slap neêr. Daarop wekte ik hem; hij opende de oogen en beweerde geslapen te hebben, hij herinnerde zich niet dat ik hem wat gezegd, dat ik wat met hem gedaan had. — Toen ik hetzelfde experiment de volgende dagen herhaalde werd het met gelijk gevolg bekroond. Ik moet hier bijvoegen dat vóór ik patiënt de eerste maal cataleptiseerde, hij nooit iemand had zien hypnotiseeren op de zaal; hij wist niet wat ik met hem vóór had; hij wist

niet dat ik den naam had een hypnotiseur te zijn; ik handelde met hem zonder voorbedachten rade, daar ik enkel weten wilde of zijne ledematen den stand zouden behouden dien ik ze deed aannemen en had volstrekt niet het voornemen om hem in slaap te maken. Het geldt hier dus feitelijk eene werkelijke auto-hypnose die optrad door het geven van een zekeren stand aan een lichaamsdeel. Wat is er in dit geval nu eigenlijk geschied? Ik heb de armen omhoog gebracht. Deze zijn zoo blijven staan omdat aan het — door eene cerebrale aandoening verdoofde — hersen-initiatief, de macht ontbrak om ze van plaats te doen veranderen. Bovendien ontbrak de remmende invloed van de psyche op den spiertonus, waardoor deze zoo toenam, bij het eenvoudige uitstrekken van den arm, dat zij in contractuur overging. Is dit niet het klinische bewijs van onze theorie over het wezen van de catalepsie?

Wat is er nu verder gebeurd? Door patiënt in dezen toestand te doen blijven, schijnt het alsof de onbeweeglijkheid van den arm overgrijpt op den geest; ook deze verstijft door zich uitsluitend te bepalen bij de passieve inspanning om het lid in catalepsie te houden; een toestand die men mono-ideisme of monodynamisme zou kunnen noemen. Nu geen andere indruk het sensorium bereikt, krijgt het aangezicht het aanzien van een werkeloos masker, nu de oogen geene uitwendige gewaarwordingen meer overvoeren naar het onverschillig geworden brein, sluiten zij zich. De toestand van hypnose is daar. Kan men haar — tot een zekere grens — niet met dien toestand vergelijken die men bij dieren opwekt, bij den kikvorsch b. v. door dezen op den rug te leggen en hem dan met eene ligte drukking in die positie onbeweeglijk te houden? »Als wij" zegt professor Danilewsky (van Kharkoff) »de hypnose bij dieren bestudeeren, dan treffen wij daar zeker geen verschijnselen aan van mondelinge suggestie. Het is duidelijk dat wij hier meer elementaire homologe feiten moeten zoeken. Van dit standpunt uit gezien, mogen wij aannemen dat het blijven in de abnormale houding — die de waarnemer aan het dier gaf — het gevolg is van een order, of zoo men wil, van eene *suggestie*, die onder een grovere meer stoffelijke vorm werd gegeven. Deze materieele order zoowel als de verbale suggestie is eigenlijk een daad van geweld, gepleegd tegen de onafhankelijkheid

van de rede, van den wil en van de zinnen van het sujet. Als wij het dier vasthouden in eene voor hem ongewone houding met behulp onzer handen, dan geven wij het daardoor het bevel, dan suggereeren wij het, om zoo te zeggen, om die houding te blijven bewaren, even als wij eenen mensch hetzelfde bevel kunnen geven door een overeenkomstige mondelinge suggestie."[1])

Deze proefnemingen werpen een helder licht op de geschiedenis der spontane of pathologische catalepsie. In bijna alle ziekteverslagen van catalepsie vindt men als oorzaak aangegeven: psychische emotie. Zoo maakt Tissot [2]) melding van een meisje van vijf jaren dat eensklaps geheel stijf werd toen haar zusje, terwijl zij beide aan tafel zaten, een stukje uit den schotel nam dat zij voor zich zelve begeerde. Haar hand waarin zij den lepel vast hield bleef meer dan een uur lang uitgestrekt staan in de richting van den schotel. Een ander geval, bericht Henry François [3]): een soldaat die met een kameraad aan het vechten was, nam een flesch op om zijne tegenpartij te slaan, doch op 't zelfde oogenblik bleef zijn arm stijf uitgestrekt staan; zijn gansche lichaam was onbeweeglijk en zijne oogen zagen star en met een uitdrukking van woede naar zijn vijand. Fehr deelt het geval mede van een officier van justitie die bezig om zijn eisch voor te lezen, grof beleedigd werd en daarop geen woord meer uiten kon en met starre wijd geopende oogen en opgeheven vuist, naar zijn beleediger gewend, bleef staan.

In deze gevallen is het de toorn die bij voorbeschikte personen het denkvermogen beheerscht, dit als het ware stil doet staan en elke andere indruk uitwischt, zoodat het psychisch initiatief ophoudt, wijl de hersenwerkdadigheid zich geheel concentreert op het door de gramschap opgewekte denkbeeld. Vervuld en beheerscht door de psychische obsessie, laat het brein, zoodra de gemoedsaandoening het overrompeld heeft, de ledematen in de houding verblijven die zij op dat oogenblik innamen.

Andere malen geeft een hevige schrik of wel pijn hiertoe aan-

---

[1]) Recherches physiologiques sur l'hypnotisme des animaux. (Congrès internat. de psychologie physiologique) 1890.

[2]) Oeuvres complètes t. II chap. XXI.

[3]) Thèses à Paris an IX n°. 537. Recherches sur la catalepsie.

leiding. Zoo verhaalt Jones van een geval waarin een man cataleptisch werd bij het plotseling afsterven zijner vrouw. Puel meldt het optreden van catalepsie, bij twee bedienden op twee ver van elkander verwijderde punten van Genève, door een hevige donderslag tijdens een onweêr.

Ook een godsdienstig denkbeeld dat plotseling van het sensorium bezit neemt, kan aanleiding geven tot het optreden van catalepsie. Franz Hoffmann verhaalt o. a. van eene vrouw die telkens in cataleptische extase kwam als zij een psalm of een tekst hoorde waarin de liefde van Christus werd besproken. Rondelet [1]) kende een katholieken priester die bij het lezen van het evangelie steeds in catalepsie verviel, op het oogenblik dat hij de woorden »*consummatum est*" uitsprak. Jolly zag een geloovige dame cataleptisch worden onder de mis, op het oogenblik dat de officiant de heilige hostie omhoog bracht.

Ik spreek hier niet over hysterische catalepsie, waarbij dit verschijnsel gepaard gaat met andere zenuwstoornissen: krampen, hallucinatiën, extase enz. en die als uitingen moeten beschouwd worden van een bijzonderen psychischen toestand, welke even als bij de kunstmatig in hypnose gebrachte en gehallucineerde personen catalepsie kan opwekken.

Bij de spontane zoowel als bij de experimenteele catalepsie, is de rede bij een denkbeeld blijven stil staan, doch is niet — ten minste gewoonlijk niet — opgeheven. Er zijn sujetten die met de buitenwereld in betrekking blijven. Eene dame te Vesoul, wier ziekteverhaal door Levacher en Attalin [2]) wordt medegedeeld, bleef gedurende hare aanvallen alles hooren en herkende de personen aan hunne stem. Een patiënt van Mesnet gaf antwoord op de vragen die men hem stelde en hoorde zelfs zachte geluiden op grooten afstand. Andere cataleptici spreken niet, maar op hun gelaat kan men spijt lezen dit niet te kunnen doen.

Mesnet haalt soortgelijke voorbeelden aan: een zieke gaf door schreien haar neiging te kennen en tevens haar onmacht om op gestelde vragen te kunnen antwoorden. Mejuffrouw Amélie X. schrijft Favrot [3]), antwoordde door met het hoofd te schudden

---

[1]) Meth. cur. morb. lib. I, cap. XX. 1583.
[2]) Hist. acad. des sciences. 1738 p. 40. 1740.
[3]) De la catalepsie, de l'extase et de l'hystérie. Thèse de Paris, 1844 n°. 10.

op wat men haar vroeg; na afloop van den cataleptischen aanval vertelde zij wat zij gevoeld had: »het was me onmogelijk, zeide zij, om mij te bewegen; al had men mij met een gloeiend ijzer genaderd, ik zou mij niet hebben kunnen terugtrekken."

In diepe hypnose, treft men dikwijls een overeenkomstigen toestand aan; de gehypnotiseerden blijven veelal onbeweeglijk en sprakeloos, zoo lang men hen niet zegt dat zij zich bewegen en spreken kunnen. Het is mogelijk dat bij de spontane cataleptici, wier psychische toestand met dien der gehypnotiseerden overeenkomt, de suggestie ook het vermogen tot bewegen en tot spreken kan opwekken. Men vindt trouwens bij verschillende schrijvers feiten vermeld, die deze opvatting steunen. Forestus spreekt van een zieke die gedurende het acces met gulzigheid het eten opat dat men hem in den mond bracht. Coelius Aurelianus weet een geval te melden waar hij de oogbollen van een dergelijken patiënt naar alle richtingen kon doen draaien. Dezelfde auteur, Bourdin en Puel halen voorbeelden aan van patiënten die orders nakwamen welke men hen mondeling gaf; anderen weer deelden later mede, dat zij hadden willen doen wat hun bevolen was maar dit niet vermochten.

Is men nu gerechtigd uit het voorafgaande af te leiden dat men spontane catalepsie, een verschijnsel van psychischen oorsprong, genezen kan door eene psychische behandeling, door suggestie? Dit is een onderwerp waarop ik later zal terugkomen.

De suggestie kan op verschillende wijze, geheel naar den wil van den operateur op de motiliteit inwerken. Zoo kan men verlamming, contractuur, trismus, torticollis mank gaan opwekken; alle deze verschijnselen worden door den patiënt verwezenlijkt naar gelang dat hij ze begrijpt. De zoogenaamde experimenteel psychische verlammingen hebben niet de bijzondere somatische karaktertrekken die de school der Salpétrière haar toeschrijft; deze, met elk nieuw sujet afwisselende kenmerken zijn die welke de operateur of de verbeelding van het sujet hem suggereert; de deelen voelen slap of stijf aan, de verlammingen zijn volledig of onvolledig al of niet vergezeld van gevoelloosheid.

Ik ga nu over tot het behandelen van de suggesties op de sensibiliteit. Gewone gevoelloosheid of gevoelloosheid voor pijn, zonder dat die toestanden vooraf gesuggereerd zijn geworden, doen zich bij sommige in diepe hypnose verkeerende personen voor, alleen door de omstandigheid zelve dat zij in hypnose zijn. De zenuwwerkdadigheid heeft zich van de periphérie teruggetrokken in de richting naar de hersenen; de van deze ver verwijderde deelen zijn als ontbloot van zenuwinvloed. Vandaar dat personen — wier psyche met een obsedeerend denkbeeld is vervuld — ongevoelig worden voor uitwendige indrukken: een soldaat die in een heet gevecht gekwetst wordt, bespeurt dat dikwijls eerst later, als hij bloed ziet vloeien; Archimedes, geheel verdiept in de oplossing van een vraagstuk, wordt doodelijk verwond maar voelt noch ziet er iets van. Diezelfde gevoelloosheid voor pijn kan overigens ook voorkomen in den natuurlijken slaap. Er zijn personen, zegt A. Maury, die zoo diep slapen dat men ze aanraken, schudden, zelfs slaan kan zonder dat zij wakker worden. P. Prévost van Genève haalt onder anderen als voorbeeld aan, eene persoon die men een eeltplek aan den voet wegbrandde, gedurende den slaap, zonder dat zij er iets van merkte. Bij andere gehypnotiseerden bestaan anesthesie en analgesie niet spontaan, maar beide kunnen geheel of gedeeltelijk door suggestie worden opgewekt. Hier stel ik u een in hypnose verkeerenden persoon voor. Ik prik hem met een speld, hij trekt zijn hand terug en geeft dus te kennen dat hij het voelt. Nu zeg ik hem: »Van af dit oogenblik voelt ge niets meer." Ik prik hem weêr: doch het deert hem niets. Weêr anderen zijn niet vatbaar voor analgesie, terwijl men bij hen catalepsie en zelfs hallucinatiën kan opwekken.

Van de analgesie door suggestie kan bij sommige lieden partij getrokken worden bij het verrichten van chirurgische operatiën; de suggestie kan aldus de chloroform vervangen. Ik heb op die wijze abscessen geopend, thoracocentesis gedaan, meerdere kiezen getrokken zonder dat de patiënt er iets van voelde. Zelfs groote operatiën heeft men in hypnose pijnloos verricht; onlangs heeft men te Parijs eene vrouw die ik herhaaldelijk gehypnotiseerd heb, pijnloos geopereerd van cystokele vaginalis.

En toch, laat ik het hierbij voegen, de analgesie door suggestie

zal nooit, zelfs bij goede somnambulen, de chloroform-narcose verdringen. De patiënt dien men hypnotiseert met het denkbeeld dat hij in slaap eene operatie zal moeten ondergaan, zal niet *steeds* genoegzaam onder den invloed geraken; zijn aandacht maakt zich maar moeielijk los van de gedachte dat hij zoo dadelijk het mes zal voelen en heeft telkens neiging op dat idée terug te komen. De kracht der suggestie van een vreemde heeft ook hare grenzen; zij vecht tegen patient's auto-suggestie maar zij kan die niet steeds overwinnen. Eene mijner beste somnambules kan zeer gemakkelijk gevoelloos voor pijn gemaakt worden; speldeprikken, het doorboren van een huidplooi met een speld, het kittelen met een veêr in de neusgaten, ook eene krachtige aanwending van het electrisch penseel verdraagt zij best zonder iets te voelen of er op te reageeren. Eens echter wilde mijn assistent verder gaan en onderwierp haar aan den invloed van een bijzonder krachtigen electrischen stroom. Het zij nu dat de aandacht der somnambule werd opgewekt door het zich bewust worden dat een zeer sterke batterij voor haar werd klaar gemaakt, hetzij dan dat de suggestieve analgesie overwonnen werd door eene te sterke gevoelsprikkel, zooveel is zeker dat zij een kreet slaakte en blijken gaf van heftige vrees. Sedert dien dag bleef zij weêrspannig aan elke suggestie op analgesie tegenover electriciteit, doch zij bleef vatbaar voor suggestie van analgesie tegenover andere mechanische prikkels als knijpen, prikken enz. Het denkbeeld van electriciteit was genoeg om haar aandacht op de voortgebrachte gewaarwording te richten, de angst maakte de suggestie machteloos.

Daarom is het goed om, als men een somnambule opereeren wil, haar niet vooraf te waarschuwen dat men ze een kunstbewerking zal doen ondergaan, opdat zij niet inslape met de gedachte aan de pijnlijke operatie, eene gedachte die men niet zeker is van steeds te kunnen neutraliseeren.

Gij herinnert u nog die jonge vrouw met dat pijnlijk koud absces aan het bovenste gedeelte van de dij, die door professor Heydenreich in uwe tegenwoordigheid is geopereerd. Zij kwam in volledig somnambulisme en was vatbaar voor analgesie, hypnotische en post-hypnotische negatieve hallucinatiën. Herhaaldelijk heb ik haar gesuggereerd dat zij mij bij haar ontwaken niet zien zou en dan kon ik haar pijnigen zooveel ik wilde: een speld door de huid, door het

oor, in haar neusgang prikken, haar electriseeren en dat alles zonder dat zij blijk gaf er iets van gewaar te worden, zelfs kon zij het onderwijl (door suggestie) uitgieren van het lachen.

Vòòr dat nu die operatie zou gebeuren heb ik haar in hypnose de suggestie gegeven dat de kunstbewerking reeds den vorigen dag verricht was en dat zij heelemaal geen pijn meer voelen kon. Daarna werd zij gewekt en overgebracht naar de chirurgische afdeeling. Hier hypnotiseerde ik haar andermaal en nu volvoerde de heer Heydenreich de operatie die zoo wat een kwartier duurde.

Gedurende ongeveer acht minuten, voelde patiënte — gehoorzaam aan de suggestie — niets, lachte, zong, droomde hardop terwijl men de huid kliefde, spieren en spierscheeden doorsneedt. Maar eensklaps terwijl de operateur de diepere weefsellagen met het pincet verscheurde, voelde zij pijn en beweerde dat eene kameraad haar neep. Door energische suggestie gelukte het mij, wel is waar, de gedachte dat zij geen pijn had de bovenhand te doen behouden, zoodat de operatie kon beëindigd worden zonder merkbare teekenen van pijn en zonder reactie; alleen deed patiënte in haar droom blijken van uit haar humeur te zijn en gaf dat door ruwe taal te kennen; of ik al mijn best deed om haar vrolijkheid te prediken: zij verkoos niet meer te lachen: »ik verd.. hem" zei ze. Bij het ontwaken wist zij zich niets te herinneren; en den volgenden dag wilde zij niet gelooven dat zij den vorigen middag was geopereerd geworden.

Niettegenstaande dat alles, was dus het succes niet volledig. Het overbrengen naar de operatiekamer in wakenden toestand, al de toebereidselen die zij daar zag maken, hebben op haar verbeelding invloed uitgeoefend en gedurende de hypnose hebben de hersenen niet dan voor korten tijd vrij kunnen blijven van de gedachte aan de operatie. Op een gegeven oogenblik doemde die gedachte op, en deed een pijnlijken indruk ontstaan, die zij wel niet richtig wist te duiden, en weliswaar weêr weg te suggereeren was; maar toch de kans heeft ontegenzeggelijk bestaan dat zij niet geneutraliseerd had kunnen worden.

ZEVENDE LES.

Vervolg van de uiteenzetting der hypnotische verschijnselen. — Sensoriëele illusieën. — Hallucinatiën. — Werkdadige en lijdelijke hallucinatieën. — Suggesties van handelingen, van post-hypnotische hallucinatieën. — Negatieve hallucinatieën. — Retro-actieve hallucinatieën. — Gesuggereerde valsche getuigenissen. — Over de amnésie in het hypnotisme. Over de schijnbare amnésie bij suggesties die zich na langeren tijd moeten verwezenlijken. — Over retroactieve amnésie, — Het opwekken der herinneringen uit den hypnotischen toestand. — Het opwekken der herinneringen van negatieve hallucinatieën.

Nu komen wij aan de meest bevreemdende verschijnselen van den hypnotischen toestand, namelijk tot de sensoriëele suggesties, illusies en hallucinaties.

Onder *illusie* verstaat men een vervormd of kwalijk geduid sensoriëel beeld: ik suggereer aan een gehypnotiseerde dat het water dat hij drinkt wijn is; nu proeft en ruikt hij wijn; suggereer ik hem dat zijn hemd rood is dan ziet hij het ook rood niettegenstaande dat kleedingstuk wit is: dat zijn sensoriëele illusies.

Eene *hallucinatie* is eveneens een sensoriëel beeld, doch dit wordt in zijn geheel door het brein geschapen. Als ik aan een sujet zeg: »daar, neem die sinaasappel!" (De vrucht is wel te verstaan denkbeeldig,) en hij ziet haar, dan is dat eene *hallucinatie van het gezicht.* »Pak ze maar aan!" Zoo hij ze aanneemt en in zijne handen om en omdraait: dan heb ik hem eene *hallucinatie van den tastzin* bezorgd. »Wat ruikt ze lekker!" Brengt hij ze nu naar zijn neus en snuift hij er de geur van op: dan heb ik eene *hallucinatie* opgewekt van den *reukzin.* »Eet ze maar op!" Doet hij daarop de handelingen van schillen, in partjes verdeelen en met smaak opeten: dan hebben

wij eene *hallucinatie* van den *smaakzin* daargesteld. Eindelijk zeg ik: »Hoor die muziek eens!" Meent hij werkelijk muziek te hooren dan heeft hij ten slotte eene *hallucinatie van het gehoor*.

Eene hallucinatie kan lijdelijk of werkdadig zijn. Daar zit b. v. een in slaap gebracht persoon of ten minste iemand die schijnt te slapen. Ik zeg tot hem: »Je bent te Parijs, je wandelt, je gaat naar de tentoonstelling en beklimt de Eiffeltoren. Heelemaal boven gekomen zult je daar een vriend ontmoeten die je een glas Champagne offreeren zal. Je zult er muziek hooren, de illuminatie en het vuurwerk zien; en als je wakker wordt zult je weten te herinneren wat je gezien hebt." De patiënt beweegt zich niet, zijn uiterlijk verraadt niets. Wakker geworden doet hij een verhaal van wat hij gezien heeft. Ik had hem ook kunnen zeggen: »je zult gaan droomen en dit of dat zien." De hallucinatie heeft zich ontwikkeld als een lijdelijke droom: de persoon heeft de gansche door zijne verbeelding opgeroepen scène met zijn geest bijgewoond zonder dat zijn lichaam daaraan heeft deel genomen. Hij heeft in de meening verkeerd van te loopen, te klimmen, te drinken, te praten, zooals zijn ander ik zou gedaan hebben en dat terwijl hij onbeweeglijk op zijn bed lag of op zijn stoel zat. Dit is een voorbeeld van *passieve hallucinatie*.

Nu breng ik dien zelfden persoon op nieuw in hypnose en voeg hem toe: »Daar is een vriend die je komt bezoeken. Je zult zoo dadelijk opstaan en met hem praten. Hij zal je een glas wijn aanbieden dat je op zijn gezondheid uitdrinken zult. Hij wordt dronken en zal je beleedigen; je zult met hem vechten en hem de deur uitgooien; enz. Kijk, daar is hij! Sta op!" De slaper staat op, gaat zijn vriend te gemoet, schud hem de hand, praat met hem, neemt het hem aangeboden glas wijn aan en drinkt het uit; hierop volgt een geanimeerd gesprek dat in twisten overslaat, ten slotte maakt patiënt het gebaar van zijn tegenstander aan te pakken, de deur te openen en hem er uit te gooien. Gij ziet dat het tooneel gespeeld wordt alsof het werkelijkheid ware; gij kunt het van punt tot punt volgen! Dit is een voorbeeld van *actieve hallucinatie*. Het is een droom die in werkelijkheid overgaat. Het sujet speelt zijn rol met zijn lichaam en geest beide.

Somtijds kan men in den natuurlijke slaap actief droomen: men

spreekt dan van natuurlijk of spontaan somnambulisme. Ik kan overigens bij sommigen dier natuurlijke slapers den passieven droom in een actieven te veranderen; om dit te doen spreek ik den slaper toe zonder hem wakker te maken en suggereer hem eene handeling of eene hallucinatie; ik zeg hem dat hij op moet staan dat hij dit of dat zien of doen zal. Sommigen gehoorzamen dan aan deze suggestie. In dat geval heb ik hen in somnambulisme overgebracht gedurende den normalen slaap en een actieve droom bezorgd, even als ik dat wel in den hypnotischen slaap doe. Het mechanisme is geheel hetzelfde: er is in beide gevallen een speciale psychische toestand opgewekt die de suggestibiliteit verhoogt. Wij hebben gezien dat in den wakenden toestand elk denkbeeld neiging vertoont om in handeling over te gaan: elk aan het sensorium opgedrongen beeld tracht zich te verwezenlijken. Als ik zeg: »Daar is een hond!" Dan doet de verbeelding haar best het beeld van een hond voor zich te halen. Doch de aandacht waakt; de controleerende vermogens van den geest doen zich gelden en veronzijdigen het beeld dat nu niet ontstaat. In den toestand van suggestie echter bestaat die contrôle in 't geheel niet, of is veel minder volkomen; dus wordt de verbeelding niet in toom gehouden, maar regeert integendeel als meesteresse en het beeld ontwikkelt zich ten volle, met onweêrstaanbare kracht.

De individualiteit van den persoon speelt een rol in de wijze waarop de hallucinaties zich voordoen even als dat ook geldt voor de andere verschijnselen van suggestie. Sommigen wier verbeelding weinig ontwikkeld is, kunnen ze niet verwezenlijken of doen het op een vrij duistere twijfelachtige manier; het beeld is nevelachtig; het is een uitgewischte droom. »Het komt mij voor dat ik een hond zie, of wel ik dacht een hond te zien;" het is niet duidelijk. Anderen die een zeer levendig voorstellingsvermogen bezitten, zien, ruiken, hooren alsof het werkelijkheid ware. Hetzelfde is ook toepasselijk op gesuggereerde handelingen; sommige trage, doordachte personen wien het aan psychische werkzaamheid ontbreekt blijven onbeweeglijk; zij zijn lijdelijk en brengen hunne concepties niet tot uitvoering. Men moet ze aanporren, ze suggereeren om op te staan, hun zeggen dat ze het doen kunnen, dat ze kunnen spreken, zich kunnen bewegen om er hen toe te brengen hun droomen in

werkelijkheid over te brengen. Anderen gehoorzamen dadelijk en spelen het tooneel, dat in hun verbeelding plaats grijpt, met een opgewektheid, een gebarenspel, een woordenvloed, daar zij in wakenden toestand niet toe zouden in staat zijn.

Ziethier drie mannen die ik in hypnose breng en die ik daarna elk op zijne beurt een glas wijn aanbied; de eerste strekt de hand uit doch maakt verder geen beweging, die denken doet dat hij zijn glas uitdrinkt. Maar toch als ik hem ondervraag, zegt hij dat hij wijn gedronken en goed geproefd heeft. De actie is lijdelijk geweest. De tweede brengt zijne, — naar hij meent — met een glas gewapende hand tot op een zekere hoogte even boven den mond, maar houdt nu op en maakt verder geen gebaar van uitdrinken. De derde brengt het glas naar den mond, houdt het schuin en men ziet hem slikken; hij smakt met de tong, gaat met de tong langs de lippen om ook de laatste aanhangende droppels op te slurpen en zet nu het glas neêr. In het laatste geval is de hallucinatie begrepen en verwezenlijkt met een aangrijpende juistheid. Het komt ook voor dat een sujet, wien men een glas wijn te drinken aanbiedt, automàtisch de hand aan den mond brengt en daar een onbeperkte tijd laat verwijlen; ondervraagt men hem, dan beweert hij niets gedronken te hebben; hier is de hallucinatie niet gelukt. De goede wil was aanwezig; hij bezorgde de àutomatische beweging maar het beeld heeft zich niet verwezenlijkt; de hallucinabiliteit was onvoldoende.

De suggestie verwezenlijkt niet wat zij maar wil; zij verwezenlijkt zooveel als het psychisch werktuig waarop zij ingrijpt verwezenlijken kan. Elk sujet drukt den stempel zijner individualiteit op de concepties van zijn verbeelding. Denkt maar eens dat gij eenzelfde rol van een komediestuk achtereenvolgens te spelen geeft aan verschillende personen, dan zal ieder die rol weêrgeven op zijne manier met meer of minder uitdrukking en waarheid.

Hier stel ik u voor eene vrouw van veertig jaren die gisteren in de kliniek opgenomen is met influenza in het tijdperk van afnemen. Zij is eene dramatische kunstenares en zeer gevoelig voor indrukken, wat in 't algemeen het geval is met kunstenaars. Zij klaagde nog over wat pijn in de slapen, waarom ik haar gisteren voorstelde haar van die pijn te verlossen door suggestie

en haar tevens te genezen van slapeloosheid die haar de laatste twaalf dagen plaagt.

»U zult mij niet in slaap kunnen krijgen, zei ze mij, ik ben te oud.” »Zonder eenige moeite, antwoordde ik, je bent zeer gemakkelijk in slaap te krijgen, dat hebt je gemeen met alle impressionabele personen. Kijk eens hier! ik laat mijne hand eenvoudig op je voorhoofd rusten en nu ga je al slapen!” Onmiddelijk sluiten zich de oogen en patiënte slaapt. »En nu neem ik je hoofdpijn weg, van nacht zult je slapen. Daar! je hebt geen gevoel meer in je hand”. Tegelijk wek ik catalepsie en analgésie op. »Nu ben je op het tooneel; je zingt! »De patiënt zingt nu inderdaad; praat daarna met hare buren, met den régisseur en wekt aldus spontaan een zeer opgewekte droom op waarvan het punt van uitgang de gegeven suggestie is en het vervolg zich in haar verbeelding spontaan ontwikkeld heeft. Bij haar ontwaken bestond er volledige amnésie. De hoofdpijn was weg.

Vandaag hypnotiseer ik haar voor de tweede maal, ik zeg haar dat zij slapen gaat, zonder naar haar te zien of haar aan te raken. Terwijl ik de woorden uitspreek slaapt patiënte in. »En nu gaat ze op 't tooneel spelen, ze is eene zeer goede actrice die uitmuntend speelt.” Patiënte staat op, er komt leven in hare trekken die weldra de uitdrukking van ontzetting aannemen; met eene van gevoel en hartstocht trillende stem declameert zij nu een volzin uit een drama; hare ademhaling is hijgend, haar oog woest! zij gaat geheel op in haar rol. — Ik zeg haar: »Nu ben je een jongmensch, een doordraaier, een deugniet!” En onmiddelijk verandert zij van persoon, neemt de manieren aan van een jonge fat, doet als of zij eene cigarette aansteekt, loopt wat te lanterfanten, ontmoet een denkbeeldig jong meisje, vertelt die wat aardigheidjes met een dartel air van zelfgenoegzaamheid en snoeverij, geheel der waarheid getrouw. — Nu zeg ik haar: »Je bent in de kerk, het is donker; de heilige Maagd verschijnt u; zij spreekt je toe. — Oogenblikkelijk valt zij op de knieën, haar hoofd achterover buigend met een gezicht dat vervoering uitdrukt en begint te weenen. — »Je bent een heilige” voer ik haar toe. En nu schijnt haar wezen geheel veranderd, verheerlijkt, verheven, stralend door het godsdienstig gevoel waarmede het bezield is.

Ik maak haar wakker. Zij herinnert zich niets en denkt kalm op den stoel geslapen te hebben. Zoo doet zich nu de actieve hallucinatie voor met verandering van persoonlijkheid, als zij in volmaaktheid verwezenlijkt wordt door iemand die de rol begrijpt en er in opgaat. Deze artiste blijkt eene ontwikkelde vrouw te zijn en veel kunstgevoel te bezitten. »Ik heb een levendig gevoel voor dramatische kunst", zeide zij mij; »en toch heb ik de loopbaan van tooneelspeelster niet durven beginnen (zij is met een artist getrouwd doch speelt zelf slechts figuranten rollen) daar ik niet in staat ben (in wakenden toestand) te verwezenlijken of te vertolken wat ik gevoel en wat ik zou willen uitdrukken."

Laat ons hier bijvoegen dat somnambules slechts dat goed volvoeren wat zij begrijpen; een boer of een werkman, zonder opvoeding en ontbloot van artistiek gevoel, zal niet bij machte zijn in somnambulisme te verrichten wat hij in wakenden toestand niet doen kan.

Onder post-hypnotische suggesties verstaan wij dezulke die door gehypnotiseerden na hun ontwaken worden uitgevoerd. Zoo heb ik aan onze artiste van zooeven, in haar slaap en voordat ik hypnotische hallucinatieën bij haar opwekte, gezegd: »Als je wakker wordt zult je mijn horologie wegnemen, dat daar op de tafel ligt!"

Na haar wakker te hebben gemaakt, behandel ik met u andere slapende personen. Onderwijl nadert mevrouw X. langzaam de tafel. Met den rug naar dit meubel gekeerd doet ze net alsof ze door het venster kijkt; zachtjes schuift ze — op de tafel liggende — papieren over het horologie heen en doet dat kennelijk om haar spel te bedekken want nu glijdt ze er zachtjes met de hand onder en haalt voorzichtig het uurwerk weg, verbergt het onder het fichu van haar japon en gaat daarna steelsgewijze naar een hoek van de kamer. Nu ga ik naar de tafel en zoek naar mijn horologie. En dat niet vindende roep ik uit: »men heeft mijn horologie weggenomen! Wie heeft dat gedaan?"

Ik kijk om mij heen en laat mijne oogen rusten op mevrouw X.. Deze krijgt een kleur, wordt daarna bleek, valt op de knieën, en bevende van verlegenheid en ontzetting roept zij uit: »Maakt het niet bekend, geeft mij niet aan, ik smeek het u!" — »Ben jij dan de schuldige!?" »Geeft mij niet aan, ik ben geen diefegge! Ik heb het horologie niet willen stelen. Maar ik voelde een onverwinbare

neiging om het weg te nemen. Het was sterker dan mijn wil." — De arme en eerlijke vrouw is wanhopend; het is naar om getuige te zijn van haar schaamte, zij voelde zich diep ellendig en snikte zonder ophouden. Ik was verplicht haar de herinnering aan de gepleegde daad weg te nemen; daarom zei ik: »Geef mij het horologie. En nu zult ge van dat alles niets meer herinneren, je hebt geen horologie gestolen." Dit was genoeg om de herinnering uit te wisschen en ze meende dat ik gekscheerde toen ik haar het tooneel beschreef dat met haar had plaats gehad.

Het beschreven tooneel is een voorbeeld van een *post-hypnotische handeling*. Men kan zoo eveneens *post-hypnotische hallucinatieën* suggereeren.

Sommigen verwezenlijken ze spontaan; zij voelen er zich toe gedwongen. Anderen realiseeren ze niet. Bij weer anderen heeft het den schijn als hadden zij de suggestie vergeten, doch zoodra men door een of ander woord er de herinnering van opwekt, bespeurt men dat de gesuggereerde handeling ten uitvoer wordt gebracht.

Bij sommigen kunnen suggesties *na langen tijd* zich verwezenlijken. Men beveelt een slaper: »over acht, over veertien dagen, over een maand, over een jaar, op dien en dien dag, om zoo en zoo laat, zult ge dit of dat doen, of dit of dat zien." Nu is het alsof in dien tusschentijd het sujet van de gegeven suggestie niet meer afweet; terwijl op het bevolen oogenblik, het bevel toch wordt opgevolgd. Ik zal even een jong meisje dat in diep somnambulisme kan gebracht worden, hier aan u voorstellen. Verleden week heb ik haar in uwe tegenwoordigheid in slaap gemaakt en toen heb ik haar gezegd:

»Woensdag aanstaande, als gij hier in de collegiekamer binnen komt zult ge uwe vriendin Lisa (ook eene patiënte van de ziekenzaal) daar op een bank zien zitten; gij zult met haar praten, en het daarna zamen oneens worden; ten slotte zal ze je een sinaasappel aanbieden en daarmede zal de vrede weêr gesloten zijn."

Daar komt Henriette aan. Zij gaat naar de bank toe en knoopt een gesprek aan met Lisa (die er niet is) wacht haar antwoord af, doch het duurt niet lang of zij krijgt woorden met haar en toont haar de vuist; »Wat!? een sinaasappel! 'k wil geen sinaasappel van je hebben! ik wil niets van je hebben;" na eenige oogenblikken

herneemt ze: »nu geef ze me dan maar; ik ben niet meer kwaad op je. Dank je!" En nu schilt ze de vrucht, gooit de schillen weg, zuigt de partjes uit en herneemt haar gesprek totdat ik er een einde aan maak door haar andermaal in slaap te brengen.

Nu zal ik een lijder aan maagzweer, een vijf en dertig jarig man binnen laten komen. Vijf dagen geleden gaf ik hem de suggestie dat hij hier in de collegiekamer een sergeant van zijn voormalig regiment zou vinden, dat deze hem beschuldigen zou een horologie gestolen te hebben, dat zij daarna zamen zouden gaan vechten en dat hij zelf op de grond zou gegooid worden.

De man komt binnen; hij is min of meer uit het veld geslagen bij het zien van al die personen. Ik geef hem een stoel en vervolg mijn college. De hallucinatie blijft achterwege. Na een minuut of vijf wachtens begon ik mijne pogingen om ze op te wekken. Ik roep hem toe: »Waar zit je daar zoo naar te turen?" »O!" zegt hij, »naar een sergeant van mijn regiment. Ik heb hem best gekend. Hij zegt dat ik zijn horologie heb gestolen. Nu, dat is een leugen, ik heb niets gestolen." En met een staat hij op geeft stompen in de lucht en valt plotseling als neêrgeveld op den grond Ik moet hem helpen opstaan: hij ziet geen sergeant meer; deze is verdwenen.

Dat zijn nu twee voorbeelden van actieve hallucinatiën die met grooten termijn gesuggereerd zijn; in het eerste geval heeft zich de suggestie spontaan gerealiseerd; in het tweede is het noodig geweest de verbeelding — die als het ware broeide op de hallucinatoire handeling — een stootje te geven, zonder hetwelk zich de suggestie niet zou hebben verwezenlijkt.

De suggereerde hallucinatie kan ook eene negatieve zijn. Terwijl de positieve hallucinatie een denkbeeldig sensorieel beeld schept, wischt de negatieve een werkelijk bestaand sensorieel beeld uit; het sujet ziet, hoort, voelt een aanwezig persoon niet; dit zijn negatieve hallucinatiën van het gezicht, van het gehoor, van het gevoel.

Laat ons als voorbeeld Henriette nemen die ik in slaap heb gebracht. Ik suggereer haar; zij geeft geen antwoord. Ik knijp, ik prik, ik steek haar met een speld in den neus, ik kom haar met de punt van een pennemes vlak voor het hoornvlies; ik ligt haar

japon, haar hemd op; zij geeft niet het minste blijk dat zij er iets van merkt en gaat gewoon zonder gemaaktheid voort met de omringende personen te babbelen. Ik zeg haar de grofste beleedigingen. Zij praat ongestoord door: het is alsof ik voor haar niet besta.

Die *negatieve hallucinatie* kan ik slechts bij een klein getal van goede somnambulen voortbrengen.

Zooals ook Forel zeer goed geobserveerd heeft, is elke positieve hallucinatie met eene negatieve gepaard en wederkeerig; want als ik een sujet b. v. in eene kamer een groot plein doe zien met soldaten, dan moet dit beeld de werkelijk aanwezige voorwerpen d. i. de reëele sensorieele waarnemingen uitwisschen om er de nieuwe fictieve beelden voor in de plaats te stellen. Eveneens zal een sujet, voor wie ik mij onzichtbaar maak, geen leegte opmerken op de plaats waar mijn persoon zich bevindt, maar hij zal er wel een of ander positief voorwerp zien dat zijn verbeelding hem ingeven zal b. v. een stoel, eene tafel, een muur; hij zal eene positieve sensorieele waarneming scheppen die de plaats inneemt van de geneutraliseerde perceptie.

Ik heb: *retroactieve hallucinaties* genoemd: herinneringsbeelden die enkel en alleen hun oorsprong vinden in het brein van het sujet en dus niet beantwoorden aan eenige werkelijkheid. Professor Forel wenscht hieraan liever den naam te geven van *denkbeeldige retroactieve herinneringen*; onder deze benaming verstaat men zoowel de illusies als de hallucinaties. Deze valsche herinneringsbeelden kan men met goed gevolg suggereeren aan tal van personen, zoowel in werkelijken of schijnbaar hypnotischen slaap als in wakenden toestand. In mijn boek: *De la suggestion*, heb ik er talrijke voorbeelden van medegedeeld; professor Liègeois en ik, wij hebben het eerst op dit verschijnsel opmerkzaam gemaakt. Ik heb bewezen dat men, aan zekere voor suggestie bijzonder vatbare personen, kan doen gelooven dat zij bepaalde gebeurtenissen hebben bijgewoond, dat zij deel genomen hebben of tegenwoordig geweest zijn bij een of ander drama.

Het in wakenden of slapenden toestand gesuggereerde denkbeeldige tooneel doet zich dan in hun geest voor alsof het werkelijk voorgevallen was. Ik heb aangetoond hoe een dergelijke herinnering aanleiding geven kan tot het afleggen van *valsche getuigenis geheel ter goeder trouw* en hoe rechters van instructie er aan blootstaan om

onbewust valsche getuigen te vormen, door op die manier zonder het te weten te suggereeren.

Laat ik u even de proefneming herinneren waarbij gij gisteren tegenwoordig waart. Ik vind een patiënt slapende; ik weet dat hij suggestiebel is, aan chronische myelitis lijdt, dikwijls gehypnotiseerd geweest en vatbaar is voor hallucinaties met amnésie bij het ontwaken. Terwijl hij daar nu — uit zich zelven — slaapt, nader ik hem en voeg hem toe: »ik weet wel waarom je nu zoo slaapt! Je hebt van nacht niet geslapen. Je buurman van n°. 6 heeft je wakker gehouden met zijn hoesten, hij heeft ook gezongen en het venster opengemaakt; later heeft hij in de kachel gepookt en zoo'n leven gemaakt dat alle andere patiënten er wakker van geworden zijn."

Ettelijke minuten later maak ik hem wakker. Hij wrijft zich de oogen, meent van zelf wakker geworden te zijn en herinnert zich niets. Daarop zeg ik tot hem: »Slaap je zoo een ganschen dag? — »Neen", zegt hij, »maar ik heb van nacht niet geslapen." »Waarom niet?" —

— »N°. 6 was niet goed, hij had het zoo benauwd en klaagde steen en been; ik weet niet meer wat hij deed, hij heeft ook gezongen en zich aangesteld alsof hij ijlde. En toen heeft hij het venster opengedaan en is in de kachel gaan poken." — »Is dat waar, hebt ge dat gehoord?" — »O! niets zekerder dan dat, de geheele zaal heeft het gehoord." —

Daarop laat ik zijne verbeelding het thema verder uitwerken en doe nieuwe herinneringen ontstaan die ik hem niet in den slaap suggereerde. »En hebben de andere patiënten niets gezegd? Wat heeft n°. 4 wel gezegd?" — »N°. 4 heeft gezegd: doe toch het raam dicht en maak zoo'n kabaal niet! Daarop hebben ze zamen woorden gekregen: n°. 4 is opgestaan, naar hem toegegaan en ze zijn aan 't vechten geraakt." — »En was de pleegzuster er niet?" — »De zuster heeft ze niet tot bedaren kunnen krijgen." — »Is toen de directeur niet gekomen? je hebt hem toch wel gezien met zijn blauwe kamerjapon!" — »Hij had zijn kamerjapon aan en hij heeft hem gezegd dat hij ze van daag allebei aan de deur zou zetten." — »Het is niet waar! Al wat je daar verteld hebt, heb je gedroomd!" — »Ik heb *niet* gedroomd, neen, neen ik was heel goed wakker! Al de andere patiënten kunnen het getuigen." Achtereenvolgens ondervraag ik nu de andere zieken op de zaal; zij zijn allemaal wakker.

Van de veertien, hebben zeven het gehoord en gezien; zij waren overtuigd dat het gebeurd was; zij zagen het voor hunne oogen.

Die zeven personen waren eveneens suggestiebel en vroeger gehypnotiseerd geweest. Een lijder aan algemeene paralyse zonder delirium, wiens verstand vrij wel intact was gebleven, daarbij geheel niet kwaadwillig van aard en dus zeker geen simulant, deed mij met zijn langzame, eentoonige stem het volledig relaas van wat er gebeurd was. — »Dat heb je van hooren zeggen, antwoordde ik, maar heb je het ook gezien?" — »Zeker heb ik het gezien, ik sliep niet." — »Hoe laat is het gebeurd?" — »Tusschen twaalf en een uur van nacht." — »Wie is er het eerst begonnen?" — »N°. 6 heeft leven gemaakt en het venster geopend." — »Hebt je den directeur ook gezien?" — »De directeur is gekomen; hij had zijn kamerjapon aan. Hij is bij het bed gekomen van n°. 6 en heeft toen gezegd dat hij ze allebei aan de deur zou zetten." —

Een ander verhaalde mij de door beide patiënten gevoerde woordenwisseling met zoo'n overvloed van bijzonderheden en tevens op zulk een nuchtere manier dat men zou gezworen hebben dat hij de zuivere waarheid vertelde. De persoon in kwestie, n°. 4 die al dat leven zou gemaakt hebben — maar die tevens niet zoo suggestiebel is als de anderen — herinnerde zich van niets; op hem had de retroactieve hallucinatie geen vat.

Nu zal ik de proefneming eens herhalen op eene andere manier: Daar ziet gij drie personen, die op een der andere ziekenzalen t'huis behooren, zij waren niet bij het tooneel van zooeven tegenwoordig. Ik breng ze in slaap: de een lijdt aan maagverwijding, de andere aan long-emphyseem; de derde verkeert in het herstellingstijdperk van typheuse koorts; geen van deze lieden heeft nerveuse stoornissen gehad; zij zijn allen suggestiebel doch zij zijn niet hysterisch.

Mij tot een hunner richtende, begin ik aldus:

»Gisterenmiddag om vier uur hebt je een dronken man in de zaal zien komen, die erg aanging, schreeuwde en zong; hij heeft je willen slaan; toen hebt je den ziekenoppasser geroepen en die heeft hem de deur uitgegooid. Dat herinnert je u toch nog wel?" Hij knikt van ja. — Ongeveer een kwartier daarna maak ik den slapende wakker

en vraag hem wat er gisteren toch is voorgevallen. Nu vertelt hij mij het — door mij bedachte — voorval en is volkomen overtuigd van de waarheid van het quasi-gebeurde.

De twee anderen sliepen onderwijl kalm door en schenen geheel vreemd te zijn gebleven aan wat er om hen heen gebeurde. Ik maakte er een van wakker en stelde hem de vraag: »Wat is er gisteren in jelui zaal gebeurd?" — Hij dischte mij dezelfde historie op. — Nu wek ik ook den anderen. Ook deze antwoordde op mijn vraag met datzelfde verhaal. — Het baatte mij niet of ik hun al zei dat ik hen dat alles had gesuggereerd. Zij bleven overtuigd dat het werkelijk had plaats gehad.

Menigmaal heb ik deze proefneming herhaald op wakende personen, op gehypnotiseerden en ook op personen die in natuurlijken slaap verkeeren. Zelfs onder deze laatste zijn er die de retro-actieve hallucinatie hooren en in zich opnemen Niet steeds gelukt de proefneming op dezelfde manier. Onder de tot getuigen opgeroepen personen zijn er die het gezien, het *goed* gezien hebben; anderen hebben niets gezien; weêr anderen hebben het niet gezien, maar zij hebben de geschiedenis van hunne buren vernomen; deze vertellen wat ze meenen gehoord te hebben, zij getuigen dus niet op grond van wat zij zelven gezien maar op wat zij van anderen gehoord hebben. Gij ziet dus, mijne heeren, hoe men, onder begunstiging van een natuurlijken of een kunstmatigen slaap, een onwaar denkbeeld, een hersenschimmige herinnering, een valsche getuigenis in de hersenen kan doen ingang vinden.

De slaper hoort een persoon die spreekt, als zijn aandacht zich op dezen vestigt, hij verstaat en boekt het gehoorde; hij neemt het gezegde voor goede munt op, zonder in eenige beoordeeling te treden. Bij zijn ontwaken herinnert hij zich uit zich zelven niets. Maar nauwelijks wek ik de herinnering op van eenig onderdeel van het gefingeerde tooneel of dit staat hem klaar en helder voor den geest. Daar nu de persoon zich geen denkbeeld van de oorzaak vormt, niet weet dat het eigenlijk een gesuggereerde droom is, daar zijn slaap geen spontane herinneringen heeft achtergelaten, zoo aanvaardt hij de denkbeeldige herinnering als eene werkelijkheid. Men zou van den slaap kunnen zeggen, »dat het een toestand is waarin men gelooft dat het gebeurd is." En ik voeg er dezen raad

bij: »vertelt nooit een geheim in tegenwoordigheid van een slapende persoon als gij ten minste voor dezen het geheim verborgen wilt houden. Het kan toch zijn dat hij het hoort en in zijn geheugen boekt!"

Na deze korte schets van enkele der voornaamste uitwerkselen van suggestibiliteit te hebben gegeven ga ik met u het vraagstuk der *amnésie* bestudeeren.

Wij hebben gezien dat een deel der gehypnotiseerden als zij ontwaken geen herinnering behouden hebben van wat er gedurende den slaap is voorgevallen; andere daarentegen kunnen zich alles te binnen brengen. Tusschen die beide uitersten van volkomen vergetelheid en van volledige herinnering nu liggen tal van tusschenstadiën. Sommigen meenen dat zij den operateur hebben hooren praten, maar weten niet wat hij gezegd heeft; anderen kunnen zich enkele dingen te binnen brengen: b. v. dat zij gedronken hebben maar van het overige weten zij niets. Gemeenlijk, kunnen de hallucineerbare personen, zich niets herinneren; toch zijn er die hierop uitzondering maken en zich alle hallucinatiën en alle handelingen, die zij gehad of bedreven hebben te binnen brengen. Somtijds bestaat er bij het ontwaken geen herinnering. Maar langzamerhand, in den loop van den dag of in den avond, komt die herinnering opdagen, en dan kan het voorkomen dat patiënt, omdat hij zich alles te binnen brengt, ter goeder trouw meent dat hij niet geslapen heeft, en maar slaap heeft voorgewend; hij bekent gaarne aan personen van zijne omgeving dat hij eigenlijk niet slaapt, en zich zoo maar houdt om den doctor genoegen te doen en dat hij het aan dezen niet durft zeggen. Zulks kan alleen dan voorkomen als men den patiënt geen hallucinaties heeft gesuggereerd, als hij zich niet herinnert gedroomd te hebben, daar droomen het denkbeeld van slaap in zich sluit; als al wat men het sujet heeft doen ondergaan, zich bepaalt tot het toespreken en het opwekken van gesuggereerde bewegingen. Als die personen uit patiënts omgeving niet erg met hypnose ophebben en eer kwaadgezind dan goede waarnemers zijn, dan gelooven zij al heel ligt even als patiënt zelf, dat deze zich eenvoudig slapende hield uit louter welwillendheid. Ik herinner mij b. v. eene teringlijderes, een jong meisje dat zich den dood van hare zuster zoo had aangetrokken dat zij begon

te kwijnen; de eetlust ging weg, zij sliep slecht, hare vrolijke stemming maakte plaats voor zwaarmoedigheid, en volgens het zeggen der ouders, kreeg zij af en toe aanvallen van flauwte. In werkelijkheid waren dat echter geen flauwten doch accessen van hysterische slaap. Men kwam met die patiënt bij mij en het gelukte mij haar zeer spoedig in diepen slaap te brengen; zij was niet hallucinabel doch realiseerde mijne suggestie op catalepsie, analgésie en draaiend automatisme; bij het ontwaken bestond er bijna volledige amnésie. Na eenige weinige zittingen was de eetlust teruggekeerd zoo ook de normale nachtslaap; kortom een gunstig resultaat was niet te loochenen en dit werd door den huisarts die over de gunstige verandering verbaasd was aan zijn eigen medicatie toegeschreven. Het jonge meisje schiep er behagen in haar doctor in dien waan te laten en vertelde het mij met de grootste voldoening. Na acht dagen behandeling bleef zij weg. Eenige maanden later ontmoette ik haar vader en vroeg hem hoe het zijne dochter ging.

»Het schijnt u te verwonderen dat gij ze niet meer ten uwent gezien hebt,'' zei hij, »ik zal u zeggen hoe dat komt, u moet dan weten dat zij mij heeft gezegd dat zij bij u niet sliep, dat ze zich alles herinnerde (de herinnering die bij het ontwaken ontbrak doemde later op) en zij er beschaamd over was dat zij u eigenlijk fopte. Maar toch,'' hernam de vader, »ben ik overtuigd dat zij onder uw invloed was. Want u hadt haar in de hypnose gezegd, dat zij twee malen daags na de hoofdmaaltijden gedurende twintig minuten slapen zou en dat nu is inderdaad ook het geval geweest.''

Bij anderen schijnt de amnésie volledig en duurzaam te zijn.

Hetzelfde geldt ook voor de droomen van den normalen slaap. Nu eens herinneren wij ons het gedroomde dadelijk bij het ontwaken, dan weêr doemt die herinnering pas eenigen tijd later op als zij levendig gemaakt wordt door eene of andere toevallige omstandigheid die aanleiding geeft tot een associatie van gedachten; somwijlen ook blijft ons droomleven een gesloten boek en het is ons alsof wij niet gedroomd hebben.

Onlangs deelde eene moeder mij mede dat haar kind gedurende zijn slaap alles hoorde wat er in de kamer werd gezegd terwijl het toch oogenschijnlijk volmaakt rustig en onverschillig voor alles

lag te slapen. Bij het ontwaken 's ochtends wist het steeds een trouw verslag te geven van het gesprokene, terwijl het zich toch bewust was diep te hebben geslapen.

Hoe moet men zich de amnésie bij het ontwaken uit den gewonen of uit den kunstmatigen slaap denken?

Reeds vroeger maakte ik gewag van de navolgende uitlegging die Dr. Liébeault er aan gegeven heeft. 'Al de zenuwwerkdadigheid is gedurende den toestand van slaap opgehoopt in de centra waar de vermogens der verbeelding huizen; de bovenste hersenlaag die de vermogens der aandacht herbergt is verdoofd; de zintuigen bieden het sensorium geene indrukken aan; de peripherie is werkeloos. Al het zenuwlicht — als men ten minste deze uitdrukking bezigen mag — dat in het centrum opgehoopt en daarvoor beschikbaar blijft, wordt geworpen op de aan de verbeelding gesuggereerde indrukken en beelden. Daarom zijn deze dan ook levendiger en helderder dan in den toestand van waken; geholpen door die aangezamelde zenuwkracht die zich op één voorwerp zamentrekt, kunnen de hersenen nu een arbeid verrichten waartoe ze in wakenden toestand niet in staat waren. Men slaapt in, denkende aan een op te lossen vraagstuk, aan eene kwestie die men maar niet tot klaarheid brengen kan en men ontwaakt dikwijls met de gevonden oplossing. Toch is men zich niet bewust van den gedurende den slaap verrichten hersenarbeid, de herinnering hieraan is uitgewischt even als die, aan de indrukken, handelingen, gedachten en beelden tijdens den diepen slaap. En dat waarom? Omdat al die zamengedrongen zenuwwerkzaamheid, al dat opgehoopte zenuwlicht zich bij het ontwaken op nieuw verdeelt en zich over het gansche organisme verspreidt; de vermogens van de rede, de sensorieele organen trekken het tot zich om de indrukken van de buitenwereld en die van het inwendig organisme te ontvangen en na te gaan; de beelden van den slaap worden bij het ontwaken niet genoegzaam meer verlicht om tot bewustheid te geraken. Zij worden weer op nieuw bewust als door het terugkeeren dierzelfde concentratie van zenuwwerkzaamheid, ook diezelfde bewustzijnstoestand zich andermaal openbaart.

Het is opmerkelijk met wat een gemak bij sommige personen die herinneringen verschijnen en ook verdwijnen. Let b. v. eens op deze persoon. Ik zeg hem: »sluit de oogen." Deze sluiten zich dadelijk

en hij verkeert in den bewustzijnstoestand die de verhoogde vatbaarheid voor suggestie of wel den hypnotischen toestand daarstelt. Ik zeg hem: »Hoe heet je? Hoe oud ben je? Is het waar dat je gestolen en een maand gevangen gezeten hebt? Je bent een gemeene vent! enz." De persoon antwoordt mij op elk mijner vragen de eene na de andere. Terwijl hij bezig is met antwoorden, zeg ik plotseling: »Doe je oogen open." Hij opent ze. En nu vraag ik: »Wat heb ik tegen je gezegd?" »U hebt niets tegen me gezegd!" Hij weet nergens van. »Sluit de oogen!" Hij sluit ze. »Wat heb ik tegen je gezegd?" Nu herhaalt hij mij wat ik hem gezegd heb. — »Maak je oogen open!" Hij weet andermaal van niets af. —

Achtereenvolgens neem ik nu ook de twee andere somnambules onder handen en vertoon hetzelfde verschijnsel ook op deze. Of ik hen in diepen slaap ook al dingen zeg die *per se* een diepen indruk op hen nalaten moeten, zoodra zij de oogen openen is alle herinnering weg! Het beeld houdt op verlicht te worden het is onzichtbaar voor het bewustzijn, voor het zielenoog.

Ik heb getracht om het verschijnsel der *suggesties met langen termijn* door dat mechanisme te verklaren. Ik denk mij dit namelijk zoo: dat de persoon wien men eene handeling — welke zich pas over verscheidene weken verwezenlijken zal — suggereert, niet gedurende al dien tijd onwetend blijft van het gegeven bevel; ik geloof dat telkenmale als patiënt zijne gedachten concentreert d. i. telkenmale als zijn aandacht niet door zijne zinnen naar buiten wordt afgeleid, ook de herinnering aan de suggestie herleeft. Want de somnambules die voor deze soort van suggesties ontvankelijk zijn, ontleenen die hoedanigheid niet aan africhting, zij verwezenlijken *proprio motu* wat wij op hen demonstreeren. Zij gaan met groote gemakkelijkheid van den eenen bewustzijnstoestand in den anderen over. Wanneer hunne hersenen niet worden beziggehouden door indrukken van buiten, of door het werkzaam initiatief van de aandacht, dan concentreeren zij hunne gedachten en vervallen in dien bewustzijnstoestand waarin de herinneringen uit den hypnotischen toestand zich voordoen; zij denken er aanhoudend aan, zij wachten op den gesuggereerden termijn, zij weten dat het verschijnsel moet optreden. Zoodra ik hun toespreek verdwijnt de concentratie; de aandacht doet het licht zich naar buiten

verspreiden en de herinnering aan de suggestie dooft uit. Als de suggestie zich verwezenlijkt, dan gelooft de somnambule — daar zij zich niet herinnert wat zij in haar anderen bewustzijnstoestand heeft gedacht — ter goeder trouw dat het verschijnsel zich heeft gerealiseerd buiten haar weten. Dat is dus een geval van dubbele bewustzijnstoestand overeenkomende met dat van de bekende Felida van Dr. Azam.

Toch komt het mij voor, dat de uitlegging die ik van de amnésie bij het ontwaken geef, niet geheel afdoende is. Ziet hier bij voorbeeld een vrouw die ik mijne suggesties geef, terwijl zij de oogen open heeft. Zij is dus in rapport met iedereen. Ik laat haar een werkje doen; zij doet alsof en zij verbeeldt zich werkelijk dat zij breit. Onderwijl praat ik met haar en laat haar de bijzonderheden vertellen van haar ziekte, tevens doe ik haar denkbeeldige dingen zien: een hond die haar de hand likt; ik laat haar een stukje sinaasappel eten. Ik neem derhalve al haar zintuigen in beslag om op die wijze den zenuwinvloed te verspreiden over de sensorieele organen en haar aandacht te verdeelen; ik tracht aldus te voorkomen eene uitsluitende concentratie van het zenuwleven op een enkel voorwerp, door het aantal punten waarop de psychische werkzaamheid zich verdeelen moet te vermenigvuldigen. — Tot de werkelijkheid teruggeroepen blijkt het mij dat zij zich van al t' voorgaande niets herinnert.

Maar er is meer. De amnésie der gehypnotiseerden kan zich ook uitstrekken over een korter of langer aan de hypnose onmiddellijk voorafgegaan tijdperk [1]), een feit dat ik reeds heb vermeld onder den naam van *retro-actieve amnésie*.

Bij hun ontwaken kunnen sommige personen zich niet alleen niet te binnen brengen wat er geschiedde gedurende hun slaap, maar zij kunnen zich ook niet herinneren, dat ik in den loop van den ochtend tegen hun gesproken heb, noch dat zij mij gezien hebben. Daar hebt gij bijvoorbeeld dezen man dien ik in slaap heb gebracht. Ik wek hem. Hij wrijft zich de oogen uit en kijkt met een verwonderde blik om zich heen. »He! waar ben ik? ik dacht

[1]) Dit feit wordt door Chambard vermeld in: Dict. encyclop. des sciences médicales. (article somnambulisme).

dat ik te bed lag!?" Hij herinnert zich niet dat hij van morgen opgestaan is, zich gekleed heeft, hier in de collegiekamer is gekomen en daar in hypnose is gebracht. Hij weet dat hij mij in de ziekenzaal bij de ochtendvisite heeft gezien, maar daarmede houden zijne herinneringen op en hij verkeert in de meening dat ik hem in zijn bed in slaap heb gebracht.

Het ligt voor de hand dat men deze retro-actieve amnesie, die zich over het voorafgaand waken uitstrekt op geene wijze kan verklaren. Het eenige wat men zeggen kan is, dat analoge feiten zich spontaan kunnen voordoen als gevolg van ernstige psychische storingen. Zoo gebeurt het somtijds dat personen na typheuse koorts niet alleen vergeten zijn wat er geschied is tijdens het tijdperk van stupor en delirium, maar ook zich niets meer herinneren kunnen uit de eerste periode van hun ziekte toen zij nog volkomen bewust en hunne verstandelijke vermogens ongekrenkt waren. Ook ziet men wel dat menschen, na een aanval van delirium potatorum, zich niet herinneren welke buitensporigheid in drinken zij begaan hebben en ook niets meer weten van al wat aan de dronkenschap voorafging. Misdadigers die onder den dwang van een ziekelijke impuls hun wandaad bedreven, voeren niet zelden aan — en dat wel ter goeder trouw — dat zij niet weten de misdaad verricht te hebben en zich ook niet te binnen kunnen brengen wat aan de misdaad voorafging.

Zietdaar de feiten, mijne heeren: wij moeten ons met hunne waarneming tevreden stellen maar nog niet beproeven ze te verklaren: het gebied der psychologie is nog te weinig onderzocht om al hare geheimnissen te kunnen doorgronden. Het is reeds iets waard dat men het bestaan der mysterieën erkent. Bovendien de *amnésie* na den kunstmatig opgewekten slaap is nooit volledig; de herinneringen zijn latent, zij zijn niet verdwenen. Ik heb bewezen dat als men aan een in somnambulisme verkeerend persoon die bij het ontwaken gewoonlijk amnésie vertoont, zegt: »wanneer gij wakker wordt, zult ge u alles herinneren wat er geschied is," dat zich deze persoon dan ook na het ontwaken alles herinnert. Sommigen kunnen zich zelven dit spontaan suggereeren. Eene zeer ontwikkelde vrouw, die ik in diepen slaap brengen kon, herinnerde zich gewoonlijk niets bij 't ontwaken; ik voerde met haar, als zij sliep, lange gesprekken en dat wel heelemaal alsof zij zoo gewoon

wakker was. Zij herinnerde zich later niets. Eens bij haar ontwaken, zei zij tot mij: »Ik herinner mij daar dat ik u dit of dat moet zeggen. Op het oogenblik dat wij er, gedurende mijn slaap, zamen over praatten heb ik tot mij zelven gezegd: dat moet ik onthouden als ik wakker zijn zal. »En alleen deze herinnering die zij zich zelve had gesuggereerd, is bewaard gebleven.

Ik heb nog een ander — vòòr mij onbekend — feit aan het licht gebracht. Wanneer wij meenen dat er volslagen amnésie bestaat bij een persoon die ontwaakt uit diep somnambulisme, en hij zich dus spontaan niets uit dat slapend doorgebrachte tijdperk kan te binnen brengen, dan is het voldoende hem te zeggen: »nu gaat gij u alles herinneren wat er gebeurd is." Daagt de herinnering niet onmiddelijk op dan leg ik mijn hand op patiënts voorhoofd en zeg: »daar komt de herinnering." Na zich eenige tijd goed bedacht te hebben, herinnert hij zich alles en vertelt met volkomen juistheid al het gebeurde. Dit bewijst dat het bewustzijn niet weg was, dat de somnambule nooit handelt als een onbewust automaat, dat hij ziet, hoort en weet wat hij doet; hij is beheerscht door gesuggereerde beelden, gedachten en indrukken, door eene verhoogde goedgeloovigheid, door eene neiging tot gehoorzamen, welke niet of minder gebreideld wordt door het verdoofde initiatief. Dit is geen ontbreken van bewustzijn; het is een andere bewustzijns-toestand.

Ik heb ook het bewijs geleverd, dat de herinneringen van negatieve hallucinatiën even goed opgewekt kunnen worden als de andere. Laat ons als voorbeeld Henriette nemen aan wie ik zoo even eene negatieve hallucinatie heb gesuggereerd. Toen zij wakker werd zag, voelde noch hoorde zij mij. Terwijl ik haar met een speld prikte, met de baard van een pen in de neusgaten kittelde en in het oor peuterde, riep ik haar toe: »Je bent een slechte vrouw, je hebt een kind gehad en dat hebt je dood gemaakt!" enz. Onderwijl, herinnert gij u dat zij kalm met u gepraat heeft en kennelijk niets van mij, noch van mijne woorden gewaar werd. Zij is overtuigd dat ik toen afwezig was. Nu zeg ik haar: »Henriette, je gaat je nu alles herinneren wat ik gezegd en gedaan heb, terwijl ik weg was." Zij antwoordt: »Maar u waart er niet!" Ik houd vol, leg mijn hand op haar voorhoofd met de woorden:

»toch zult ge u nu alles gaan herinneren!" Zij verzamelt een oogenblik haar gedachten en de herinnering doemt op; nu zegt ze: »Kijk, ik heb gedroomd! Het is niet mogelijk, u hebt mij geprikt, in den neus gekitteld," en even daarna op een toon van verontwaardiging: »Het is een leugen wat u van mij heb gezegd! Ik heb geen kind gehad!"

Het blijkt dus dat zij gezien en gehoord heeft toen zij meende niet te zien en niet te hooren, het was eene negatieve illusie.

Ik heb u aangetoond dat de gesuggereerde amaurose een gelijksoortig verschijnsel is; zij stelt eene psychische blindheid daar. De persoon ziet maar de geest veronzijdigt het geziene; het lichamelijk oog ziet, doch het geestelijk oog, het zieleoog is blind. Ik bewijs dit op de volgende manier: na eene door mij gegeven suggestie van volledige blindheid op het linkeroog, ziet patiënt met dit oog niet meer; als ik met een speld het hoornvlies nader, geeft hij geen enkel blijk van onrust. Als ik nu een prisma voor het rechteroog en daarvoor een voorwerp, een potlood b. v. houd, dan ziet de persoon zeer duidelijk twee potlooden en beide beelden zijn even zuiver en komen goed overeen met de verschillenden standen die ik aan het prisma geef. Daar het prisma het beeld van het rechteroog doet afwijken, maakt het dus dat men twee beelden ziet; had ik het linkeroog afgesloten of was het linker werkelijk blind, dan zou de patiënt maar één beeld waarnemen en wel dat van het rechteroog, hetgeen door het prisma is afgeweken. Daar patiënt twee beelden ziet, ziet hij ook met beide oogen. Hij gedraagt zich dus alsof hij simuleerde (wat men ook constateeren kan met den toestel van Snellen); en toch simuleert hij in werkelijkheid niet; hij ziet buiten zijn weten; hij ziet als zijne verbeelding in de war gebracht door het prisma of door Snellen's instrument, het waargenomen beeld niet uitwischt.

Hetzelfde geldt voor doofheid. Gij waart daarvan in de vorige les getuige. Ik had aan Henriette nadat ik haar in slaap had gebracht, gezegd: »Als je wakker wordt zult je bespeuren dat je doof bent en niet meer spreken kunt." Een half uur daarna was ik deze suggestie vergeten toen ik Henriette wekte. Zij stak toen haar tong uit en gaf te kennen dat zij niet spreken kon. Ik riep haar toe: »Kom maar hier dan zal ik je genezen." Zij bewoog zich niet.

Ik herhaalde mijn bevel. Zij, de volgzame patiënte, bleef kalm zitten en wou niet opstaan. Toen was Dr. Liébeault — die onder mijn gehoor was — zoo goed mij te herinneren dat ik haar doofheid had gesuggereerd. Het was mij toen voldoende te zeggen: »Henriette je hebt je gehoor terug!" Onmiddelijk kwam zij daarop naar mij toe en verzocht mij met gebaren haar ook van haar stomheid te bevrijden. Zij had mij dus hooren zeggen: »je hebt je gehoor terug!" De doofheid was een psychisch gebrek en was slechts denkbeeldig even als zulks het geval was met de gesuggereerde blindheid en even als men gevoelloosheid en verlamming door suggestie kan scheppen. Derhalve ziet, hoort en voelt de persoon wien men eene negatieve hallucinatie of illusie heeft opgedrongen maar hij weet niet dat hij ziet of gezien, gehoord en gevoeld heeft. Men kan de herinnering weer opwekken aan wat die persoon gezien heeft terwijl hij zich niet bewust was dat hij zag.

Men kan veronderstellen dat de gewaarwordingen het corticale centrum van het sensorium bereiken, dat zij zich griffen in de sensorieele cellen van de hersenschors doch niet in het domein doordringen van het bewuste weten. Later als ik tracht de herinnering op te wekken, dan verzamelt het individu zijn denkvermogen en dan pas wekt de handeling die zijn indruk achterliet in de sensorieele hersencellen, de werkzaamheid op der psychische cellen; het begrip gaat in het bewustzijn over; het organisch geheugen wordt tot bewust geheugen.

Maar de proefneming met het prisma bij de eenzijdige blindheid, die van de — door mondelinge suggestie opgeheven — doofheid, duiden er bepaald op dat de indruk tot het bewustzijn doordringt; de proefpersoon ziet door het prisma en zegt wat hij ziet; hij hoort als men zegt dat hij hooren kan.

Men moet dus wel aannemen dat de verbeelding — door de suggestie aangezet — hier remmend tusschen beide komt; zij wischt telkens de bewust wordende indruk uit. Beide deze feiten, de perceptie en hare neutralisatie, hebben gelijktijdig plaats; zij dekken elkander zoo volkomen dat het den proefpersoon is alsof hij niet ziet. Ik weet niets wat meer indruk maakt dan deze proefneming op een goede somnambule. De persoon in kwestie verraadt niet het minste spoor van waarneming: of ik hem al martel, hem met

ruwheid behandel, hem de malste dingen zeg om zijn lachlust gaande te maken of hem beleedig, ten einde zijn verontwaardiging op te wekken: hij blijft volmaakt onverschillig met andere personen praten en kijkt vreemd op als men hem nieuwsgierig aanstaart of, naar hij meent zonder reden, om hem schijnt te lachen. De beste acteur zou niet in staat zijn de rol vol te houden die zoo onschuldig gespeeld wordt door oprechte en eerlijke lieden, welke zoo weinig gewoon zijn hunne indrukken te verbergen. Men zou er op zweren dat zij van niets bewust zijn. En zeer groot is dan ook de verbazing, als ik het bewijs lever, dat wel degelijk alles waargenomen, alles bewust is geweest, zonder het inderdaad te zijn!

Ik heb elders gezegd: er gebeurt niets in den toestand van hypnose, dat ook niet in wakenden toestand geschieden kan. Zijn wij niet somtijds allen in zekere mate onderhevig aan overeenkomstige verschijnselen?

Onderwijl wij b. v. verdiept zijn in een arbeid die al onze geestkrachten in beslag neemt, wordt er nevens ons gepraat en geredeneerd. Wij hooren er niets van daar onze geest elders is, en zich uitsluitend bezighoudt met onze eigen overpeinzingen. Als het gedaan is, hebben wij er geen idée van dat er nevens ons gepraat, nog minder wat er gepraat is. Als later echter eene toevallige omstandigheid eene bepaalde zamenkoppeling van denkbeelden komt op te wekken; dan bemerken wij dat tal van dingen — die wij meenden niet gehoord te hebben — ons duidelijk voor den geest komen. Wij hadden wel gehoord; ons oor had het geboekt; doch de psychische indruk is zoo flauw, zoo vluchtig geweest dat zij uitgewischt bleef tot op het oogenblik dat zij door den schok der herinnering werd opgewekt.

ACHTSTE LES.

Over misdadige suggesties. — Uiteenloopende gevoelens dienomtrent. — Somnambules zonder overtuiging. — Weêrstand tegen zekere suggesties. — Somnambules, die zich met hun rol geheel vereenzelvigen — Somnambules die door impuls handelen. — Misdaden. — Gabrielle Fenayrou en Gabrielle Bompard. — Valsche getuigenissen ter goeder trouw. — Misdadige suggesties bij een rechtschapen persoon. — De rechtszaak Chambige. — Gewijzigd bewustzijn of „tweede toestand". — Voor een deel bestuurt suggestie alle onze handelingen. — Zedelijke verantwoordelijkheid. —

De proefnemingen waarbij gij tegenwoordig zijt geweest geven mij aanleiding thans met u een van de ernstigste vragen die de mensch zich stellen kan te gaan bespreken: ik bedoel den vrijen wil en de verantwoordelijkheid van den mensch! Wij zijn allen in zekere mate voor suggestie vatbaar; onze rede daar wij zoo trotsch op zijn, laat ons somtijds in den steek. De slechte gedachten banen zich dan als door inbraak een weg tot onze van contrôle verstoken verbeelding, en de gedachte neigt om zich in handeling om te zetten. In hoeverre kunnen wij aan die neiging weêrstand bieden? En kan de wet van het idéo-motorisch of idéo-dynamisch automatisme, krachtens welke de gedachte in handeling vervormd en onze hand gewapend wordt, ons niet als het noodlot dwingen? Kunnen misdaden worden volbracht door suggestie?

Deze vraag wordt door de school van Nancy bevestigend beantwoord. De heeren Liébeault, Liégeois en Beaunis, zijn even als ik van gevoelen dat zekere somnambules, hetzij in toestand van slaap, hetzij wakende, met gedweeheid een order kunnen uitvoeren, die hen gesuggereerd is: men kan er dieven, falsarissen, moordenaars

van maken. Mij dunkt dat de talrijke proefnemingen die hieromtrent door mijn vriend en ambtgenoot Liégeois genomen zijn, die meening allezins wettigen.

Diezelfde vraag wordt echter in tegengestelden zin beantwoord door de school van Parijs, aan wier hoofd mijn beroemde leermeester Charcot staat en die als woordvoerders de heeren Brouardel en Gilles de la Tourette telt. Professor Delboeuf uit Luik, die onze overige denkbeelden omtrent hypnose en suggestie deelt, gaat in deze kwestie met de denkwijze der Parijssche school mede. De heeren Dumontpallier en Bérillon zijn weder van ons gevoelen. Men ziet dus dat in deze principiëele kwestie de meeningen verschillen. Het ligt voor de hand dat dit vraagstuk door eene afdoende proef nog niet opgelost is geworden.

Men heeft beweerd dat de somnambules alleen die suggesties verwezenlijken welke hun aangenaam zijn. Eene vrouw zou zich alleen dan in toestand van somnambulisme geweld aan laten doen, als het haar luste geen weerstand te bieden. Zoo haar zedelijk gevoel uit den aard zwak is, dan zou zij zich een zacht geweld getroosten. De misdaden die wij onzen proefpersonen laten verrichten zouden studeerkamer-misdaden zijn. Nemen wij eens aan dat dit jonge meisje hier in somnambulisme verkeert; gij geeft haar een denkbeeldig vergif; zij doet dat in een glas water en geeft het hare moeder te drinken. Dan zou ze u slechts gehoorzamen, omdat ze best weet dat het hier maar een proefneming geldt en dat gij volstrekt niet van plan zijt om hare moeder het leven te benemen. Een man wien ge een bordpapieren mes in handen en tevens order geeft daarmede zijn buurman te doorsteken, weet dat hij met dat mes geen kwaad kan en buigt het kalm plat op de borst van zijn tegenstander. Geeft men hem een pistool in handen dan is hij volkomen gerust dat het niet geladen is. Zijn vertrouwen in u is zoo groot, dat hij de suggestie zoo gedwee als een lam opvolgt. De man weet dat het maar malligheid is en speelt te goeder trouw de hem door u toegedachte rol.

Welnu, dat is werkelijk zoo wat sommige somnambules betreft. Deze spelen hun rol zonder overtuiging. In onze droomen gaat het somtijds eveneens toe. Of zoo gij liever wilt: wij droomen op eene lijdelijke manier zonder het precies te weten: ons vorig bewustzijn

blijft nevens het nieuwe voortbestaan. Men neemt een werkzaam aandeel in de verschrikkelijkste gebeurtenissen, men lijdt schipbreuk, men beklimt het schavot, men ziet er zijn dierste betrekkingen en vrienden om 't leven brengen en dat alles zonder in 't minst ontroerd te zijn. Het hart klopt niet sneller, de ademhaling is niet gejaagd; men blijft onverschillig en koud bij het drama waarin men toch een rol speelt, kortom het is of het alles een ander ik geldt. Het bewuste wezen, ik herhaal het, waakt naast het andere wezen dat ik *onderbewust* wil noemen. Het gevoel van onze identiteit is overwegend boven dat van de hallucinatie die onze zinnen treft, doch den zedelijken bodem van ons wezen niet bereikt.

Zoo kan het ook gebeuren, dat als ik een aandoenlijke hallucinatie opwek, de zinsbegoocheling zich realiseert doch zonder dat de patiënt blijk geeft van eenige aandoening. Ik zal b. v. tot een hunner zeggen: »Kijk daar, een hond! pas op, het is een kwaâje, hij zal je bijten!" Patiënt ziet een hond, machinaal ligt hij den arm op en brengt de hand naar zijn kuit waar hij quasi gebeten is; maar hij doet dat alles zonder blijk te geven van eenige aandoening, zonder dat zijne trekken in het minst angst teekenen. Hij zegt wel dat hij de hond ziet, dat hij de beet voelt, dat hij bloedt; maar hij zegt het op zoo'n kalme onverschillige toon, alsof het een ander geldt en niet hem zelven. Hij is onder den invloed eener hallucinatie, maar zijn zedelijk wezen vereenzelvigt er zich niet mede. Als ik hem de suggestie geef om zijn buurman te doorsteken, dan zal hij zich langzaam in beweging stellen, zonder overtuiging en zijn offer zwakjes treffen, een beetje harder als ik er op aandring. Men ziet dat geen hartstocht zijn hand bestuurt.

Andere personen weêrstaan de hun gegeven suggesties. Niet alle somnambules toch zijn wezens zonder weêrstands-vermogen, naar geest en lichaam overgegeven aan den hypnotiseur. Zij kunnen een zeker initiatief behouden: onder deze zijn er die slechts de hun onverschillige of welgevallige suggesties volvoeren. Ziethier b.v. eene zeer goede somnambule die ik in slaap heb gebracht. Ik tracht hare kleêren op te ligten. Maar daar komt haar schaamtegevoel tegen op: zij bloost en biedt weêrstand alsof ze wakker ware. — Nu gebied ik haar een horologie weg te nemen; zij weigert en zegt mij dat ze geen diefegge is. — Het baat mij niet om haar in de war te

brengen door haar op te dringen dat zij eigenlijk iemand anders is, iemand die slecht is van aard, die er niets slechts inziet. Het is mogelijk dat zij lijdelijk mijn gezegde zal aannemen, maar het zal mij niet gelukken haar tot een diefstal over te halen, ik kan haar weêrstand niet breken. Van onmiddellijke, volkomen, blindelingsche gehoorzaamheid met volle overtuiging af tot onverwinnelijke weêrstand toe, komen alle schakeeringen voor, bij somnambules. Het komt voor dat enkele aanvankelijk weêrstand bieden, maar toch eindigen na veel en langdurig weifelen, om de slechte daad die men van hen vergt uit te voeren. Het ligt bovendien voor de hand, dat het aangeboren of door opvoeding verkregen zedelijkheidsgevoel op zich zelf eene voorafgaande primordiale suggestie daarstelt die alle nakomende suggesties neutraliseert. Als ik eene somnambule suggereer dat voortaan niemand haar zal kunnen in slaap brengen dan ik, dan is het mogelijk dat zij voortaan door andere personen niet zal kunnen worden gehypnotiseerd. Zeg ik haar: »indien men u de suggestie geeft van te stelen of eenige slechte daad te doen, dan zult ge daar geen gevolg aan geven;" dan kan het zijn dat zij zich later steeds geharnast voelen zal tegenover misdadige suggesties die men haar zou willen opdringen. Welnu eene persoon met zedelijke beginselen, godsdienstig en menschlievend van aard, bezit de verdedigingswapenen tegen het slechte, welke ik mijner somnambule door middel van die moreele suggestie in hypnose heb gegeven. In haar jeugd heeft men in haar brein gegrift: »gij zult niet stelen; gij zult niet dooden;" en die langs opvoedkundigen weg opgedrongen suggestie kan zich zoo duchtig in haar geweten ingeworteld hebben, dat zij gevrijwaard is tegen misdadige denkbeelden die men haar later zou willen suggereeren.

Bovenstaande feiten nu geven gelijk aan de waarnemers te Parijs en te Luik. Doch men heeft ongelijk gehad met te generaliseeren. Als het waar is dat vele personen onaangename suggesties kunnen weêrstaan, dat sommige de suggestie slechts uitvoeren als een acteur die zijn rol slecht speelt, dan is het niet minder waar dat er weêr andere zijn die volstrekt geen weêrstand bieden kunnen en geheel opgaan in de hun opgelegde rol. Bij deze vernietigt het *onderbewust* wezen het bewuste: het werkelijk bewustzijn bestaat niet meer; zij volvoeren ontwijfelbaar de misdaad.

Gaat het niet evenzoo in den natuurlijken slaap? Als men droomen, droomen kan zonder ze mede te leven, als zij — zooals ik zei — den zedelijken bodem van ons wezen niet bereiken, als het gevoel onzer identiteit de bovenhand heeft en bij de hallucinatoire handeling bovendrijft, zijn er dan ook niet andere droomen in welke wij ophouden ons zelven te zijn, in welke wij ons met lichaam en ziel in de huid gestoken voelen van den persoon die onze verbeelding ons suggereert!? Wij vallen bij voorbeeld in een afgrond of wel een leeuw bespringt ons: een verschrikkelijke angst maakt zich van ons meester, de pols versnelt, de ademhaling wordt gejaagd, het aangezicht bleek; ons uiterlijk weêrspiegelt wat er in de ziel omgaat. Wij gillen, roepen om hulp, verdedigen ons. Kortom wij hebben een afschuwelijke nachtmerrie! En bij het ontwaken, slaken wij een zucht van verlichting. Wij hebben onzen droom medegeleefd. Zijn er geen voorbeelden bekend van ontoerekenbare misdaden en overtredingen gepleegd in somnambulistischen toestand of in een toestand van actief droomen? Volgens A. Maury kan een volmaakt zedelijk persoon die slaapwandelaar is, in den toestand van somnambulisme een misdadiger worden. Dr. Mesnet heeft de geschiedenis medegedeeld van een verpleegde in het hospitaal St. Antoine die herhaalde diefstallen pleegde in somnambulistischen toestand. Juist die diefstallen gaven aanleiding tot de ontdekking dat de man slaapwandelaar was. Toen hij bediende was bij een kapper te Parijs had het de aandacht getrokken dat er achtereenvolgens verscheidene voorwerpen gemist werden. Toen men nu die voorwerpen terugvond op de kamer van genoemden persoon, werd hij aangeklaagd en door de rechtbank voor diefstal veroordeeld. In Maart 1877 hebben de couranten melding gemaakt van eene vrouw die zich zelven bestal. Zij geloofde dat 's nachts een dief binnensloop en beval daarom haar zoon om op te passen en de wacht te houden. Deze was niet weinig verbaasd toen hij ontdekte dat zijne moeder zelve de diefstallen pleegde. In den Moniteur van 2 Juli 1868 stond het verhaal te lezen van een kweekeling uit het seminarium van Saint-Pons die in den nacht opstond, zich naar het bed van een zijner slapende leeraren begaf en hem drie messteken toebracht welke — gelukkig kwalijk gericht zijnde — slechts den matras doorboorden. Het was de eerste maal dat slaapwandelen zich bij dat jonge mensch voordeed. Toen men

hem den volgenden dag mededeelde wat hij gedaan had, bleek het dat hij er geheel onwetend van was; hij gaf zijn innig leedwezen te kennen en vroeg om naar huis terug te mogen gaan. Niet minder leerzaam is het feit dat in de amerikaansche couranten van 1876 de ronde deed; het betrof namelijk een kind dat gedurende een aanval van somnambulisme een zijner kamaraadjes doodde en in de gevangenis gekomen, wegens dat delict, in den volgenden aanval een zijner medegevangenen om het leven bracht.

Kan nu wat in natuurlijk somnambulistischen toestand geschiedt ook niet plaats grijpen in den kunstmatig opgewekten toestand van slaapwandelen? Herinnert u maar eens die jonge artiste die ik in haar slaap de suggestie gaf om mijn horologie te stelen als zij wakker werd. Zij deed het immers zonder aarzelen en gij hebt gezien hoe ontsteld en beschaamd zij was bij de ontdekking, hoe zij beefde en ons smeekte haar toch niet aan te klagen! Dat was geen gesimuleerde gemoedsaandoening, geen komedie-spel! Het was werkelijk gebeurd. En toch die jonge vrouw was eerlijk en braaf!

Het valt niet te loochenen; er zijn onder de somnambules personen die bij hun ontwaken de gesuggereerde handeling *per se* uitvoeren moeten, die even gedwongen handelen als »impulsieve epileptici." Zoodra zij ontwaken, staan ze automatisch op en bewegen zich als door een onverwinbare kracht gedreven; het is alsof ze niet nadenken; zij gaan recht op hun doel af. Wat gaat er in hun brein om? Staan zij onder de heerschappij van hallucinaties van ijlhoofdige gedachten? Zijn zij zich bewust van een denkbeeldige drijfveer die hen doet handelen? Of wel is het een automatische handeling, eene redelooze *idée fixe* die hen beheerscht? Ik geloof dat zulks somwijlen het geval is. De lijder aan vallende ziekte, die zich op iemand werpt en zijn slachtoffer doodt, weet wel dat hij moordt maar hij weet niet altijd waarom. Sommige krankzinnigen zeggen: »Ik heb het malle denkbeeld om het huis in brand te steken of mijn kind te vermoorden." — »Waarom? Om welke reden? Houdt ge niet van uw kind?" — »Ja, zeker houd ik van mijn kind? Ik weet dat het slecht van me is. Ik heb geen de minste reden om het te vermoorden. Maar die gedachte is sterker dan ik!" — Ik ben overtuigd dat de invloed der suggestie op sommige personen zoo overwegend zijn

kan dat door haar een overeenkomstige psychische toestand in het leven wordt geroepen, een blinde instinktmatige redelooze impuls tot de gesuggereerde handeling. Dus wordt door suggestie eene tijdelijke, voorbijgaande, impulsieve krankzinnigheid geschapen. Het is mogelijk dat een eerlijk man onder den dwang — door krankzinnigheid of epilepsie opgewekt — een afschuwelijke misdaad verricht. Kan de suggestie niet datzelfde verschijnsel doen geboren worden? Ik ontmoette eens een zeer beschaafde dame in een winkel, eene vrouw wier eerlijkheid en zedelijkheid boven alle bedenken verheven zijn en die bovendien zacht van karakter is. Zij was wat men noemt een zenuwachtig persoontje en haar man hypnotiseerde haar dagelijks met een geneeskundig doel. »Ik durf u niet aanzien doctor," zei ze tot mij, »want ik weet zeker dat ik dan in slaap val!" Ik antwoordde: »het is in 't geheel niet noodig dat ik u aanzie, u slaapt al!" Op hetzelfde oogenblik sluit ze de oogen en is in somnambulisme. Toen verzocht ik haar man die de dame vergezelde dat hij haar eene post-hypnotische suggestie geven zou. Deze gaf haar daarop de suggestie om mij aan de ooren te trekken. Ik wekte haar toen, maar hield mij op eenigen afstand van haar verwijderd. Nauwelijks had zij de oogen geopend of zij kwam recht op mij toe en trok mij aan de ooren. »Waarom doet u dat mevrouw?" »Ik weet het niet," antwoordde zij, »het was een invallende gedachte, ik begrijp niet hoe ik er toe kwam, maar ik kon niet anders." — »Welnu het is eene suggestie die uw man u heeft gegeven. En als hij u nu eens gesuggereerd had mij met een dolk te doorsteken?" »Ik zou het gedaan hebben," zei ze kortaf op een toon zoo beslist dat het mij voorkwam dat die daad even zeker door haar zou volbracht geworden zijn als dat zij haar voornemen daartoe uitsprak.

Andere somnambules handelen niet op die bruuske wijze. Bij hen is het geen instinktieve impuls maar een ijlhoofdig denkbeeld of eene hallucinatie die tot de bevolen handeling leidt. Als ik een hunner bijvoorbeeld in zijn slaap zeg: »als je ontwaakt zult je mijn beurs die daar op tafel ligt, stelen," dan aanvaardt hij dat denkbeeld òf dadelijk òf na herhaalde suggesties. Bij het wakker worden bedrijft hij den diefstal. Vraag ik hem daarop: »waarom hebt je mijn beurs gestolen?" dan kan hij antwoorden: »ik neem slechts mijn eigendom terug; u waart mij geld schuldig dat ik u

geleend heb en dat u mij niet wildet teruggeven; het is geen diefstal, het is eerlijk terugnemen van geleend goed.'' In dat geval heb ik dus 's mans begrip van zedelijkheid geen geweld aangedaan. De moeielijkheid is door zijn ontwikkelde verbeeldingskracht overwonnen. Weêrhouden door de voorafbestaande moreele suggestie heeft de verbeeldingskracht zelve den persoon een illusoire retro-actieve herinnering opgedrongen waardoor de diefstal gewettigd scheen en de suggestie voor verwezenlijking vatbaar werd. Aan denzelfden in hypnotischen slaap gebrachten persoon zeg ik: »daar hebt je een geladen pistool, als je wakker wordt zult je dien man doodschieten.'' Bij zijn ontwaken lost hij een pistoolschot op bedoeld individu. Waarom? omdat de ander hem uitgedaagd en beleedigd heeft. Die andere, hield op hem (den dader) zijn pistool gericht; hij (de dader) was dus wel verplicht om zich te verdedigen. Dus ook hier is het niet een instinctief bedorven moreel gevoel, maar eene hallucinatie die tot de misdaad drijft! En die hallucinatie werd door de verbeelding van den aan de suggestie gehoorzamende persoon, gevormd, opdat er een redelijk voorwendsel zoude bestaan voor het bedrijven van de daad. Bovendien kan ik die hallucinatie, dat ijlhoofdige denkbeeld dat sommige personen behoeven om de misdaad te voltrekken, scheppen, als de auto-suggestie in gebreke bleef om mij spontaan haar hulp te verleenen. Ik kan hem b. v. zeggen: »Daar staat de man die je vrouw verleid heeft, je zult je eer wreken en hem doodschieten.''

Overigens kan men best begrijpen dat zoo men te doen heeft met individuën wier zedelijk gevoel weinig ontwikkeld en wier suggestibiliteit groot is, men de verbeelding niet behoeft te hulp te komen met dergelijke uitvluchten. Hier is de bodem van nature geschikt voor misdadige gedachten. Bij deze kan men onmiddelijk suggereeren dat zij stelen of moorden moeten, alleen voor het genoegen om te stelen en om te moorden. Men kan hen gemakkelijk verleiden daar het zedelijk bewustzijn dat de suggestie verwerpen kan, bij hen niet bestaat.

Eene vraag die ik niet weet te beantwoorden is deze: »Is de suggestie in staat, het zedelijk gevoel van menschen die dit in hooge mate bezitten, onmiddelijk zoo te verzwakken en te bederven dat zij in eens tot het volbrengen van een misdaad gebracht kunnen worden?''

Maar ik ben overtuigd dat een eerlijk man, door een impulsieve duizeling medegesleept of onder den dwang van een ijlhoofdig denkbeeld of van eene hallucinatie, een misdaad verrichten kan. Is dat niet het voortbrengend mechanisme van vele misdaden? Dat psychologisch mechanisme kan door de suggestie verwezenlijkt worden.

Worden nihilisten, anarchisten, socialisten, oproermakers, staatkundige of godsdienstige dweepers van allerlei aard, in werkelijkheid niet tot misdaad gebracht door suggestie? En als men bij een oproer, bij een volksoploop een gansche volksmassa — waaronder toch ontegenzeggelijk ook tal van brave lieden zich bevinden — zich met woede en bloeddorst ziet werpen op een arm weêrloos slachtoffer dat door een kwaadwillige aanklacht aan haar wraakzucht is overgeleverd, is dat dan niet een uitwerksel van collectieve suggestie?

Een denkbeeld verspreidt zich onder de menigte, een enkel woord gaat van mond tot mond: spion, verrader, uitzuiger van het volk! De gemoederen worden meer en meer opgewonden. De een sleept den ander mede! Niemand denkt er aan om te onderzoeken; blinde hartstocht maakt zich van allen meester en het woeste, het dierlijke, in den mensch is ontketend!

Nu zal men opwerpen: »Dat heeft niets met hypnotische suggestie te maken en uwe proefnemingen geven ons geen beslissende bewijzen. Gij hebt schijnmisdaden maar geen werkelijke misdaden doen verrichten." Dat wil ik toegeven en er tevens bijvoegen dat ik nimmer tot het nemen van beslissende proefnemingen zal overgaan. Maar men beweert ook: »Er bestaat geen enkel voorbeeld van een werkelijke misdaad die zou bedreven zijn onder den invloed van hypnotische suggestie. Raadpleegt vrij de jaarboeken der gerechtshoven. Gij zult er geen vinden." Het is mogelijk. De misdadigers zijn in het algemeen geen hypnotiseurs en alle hypnotiseurs zijn geen misdadigers. Bovendien gesteld dat een man — die genoegzaam op de hoogte is van al wat hypnose betreft — misbruik gemaakt had van zijn macht om een misdaad te suggereeren, dan zou hij het zelf toch zeker niet aan de klok hangen en de persoon die gesuggereerd was geworden, zou het niet weten. Maar wáár is het dat suggestie een rol speelt in vele misdaden.

Men heeft de kwestie niet begrepen omdat men gemeend heeft

dat om eene suggestie te kunnen geven men hypnose behoeft en dat hypnose een slaap is die men slechts verkrijgen kan door langdurige manoeuvres, het maken van passes of het doen aanstaren van een glinsterend voorwerp. Wij hebben gezien dat hypnose mogelijk is zonder slaap, dat men in wakenden toestand met vrucht kan suggereeren, dat bij zekere personen eene sterk uitgedrukte vatbaarheid voor suggesties, ook in hun normalen toestand, bestaat; door een eenvoudig mondeling bevel kan men bij dezen analgésie, catalepsie, hallucinaties, opwekken en verschillende handelingen uitlokken. Elk met de noodige overredingskracht in hun brein ingevoerd denkbeeld — als het door de hersenen wordt aanvaard en deze er zich niet tegen hebben kunnen wapenen — elke door verrassing aan hun — voor indrukken zoo vatbaar — sensorium opgedrongen gedachte, gaat in handeling over. Men heeft bij deze suggestiebele individuen noch slaap, noch eenige voorafgaande manoeuvre noodig; de suggestie geschiedt buiten hun weten om en soms buiten het weten van wie de suggestie geeft.

Op dit oogenblik is een rechtsgeding aanhangig dat de gemoederen van het publiek sterk in beweging brengt. De denkbeelden die ik hier boven uitsprak vinden daarin hunne toepassing.

Er is een misdaad gepleegd die een ander misdrijf waarin Gabrielle Fenayrou eene groote rol speelt in herinnering brengt. In mijn boek over de suggestie roerde ik laatstgenoemde strafzaak die ik in korte woorden hier omschrijf, even aan: Gabrielle Fenayrou is stemmig opgevoed, zag niet dan goede voorbeelden onder de personen van hare omgeving en was steeds bekend als een zachtzinnig en fatsoenlijk meisje. Zij trouwt en de eerste jaren van haar huwelijk zijn gelukkig. Zij wordt eene zorgende echtgenoote en eene goede moeder. Daar komt op zekeren dag een aspirant-apotheker bij haar man in dienst, dien zij weldra nog al aardig gaat vinden. Haar man — die alleen oog heeft voor zijne zaken welke niet voor den wind gaan — veronachtzaamt haar en zij wordt de minnares van het jonge mensch. Later wilt de echtgenoot zich wreken op zijn gewezen leerling, die na zijne vrouw verleid te hebben hem concurrentie aandoet door eene apotheek die hij in de buurt geopend heeft en welke floreert, terwijl zijn zaak meer en meer achteruit gaat. Om die wraak te kunnen volvoeren begint hij opnieuw zijne vrouw het

hof te maken. Het gelukt hem hare liefde te herwinnen en nu dringt hij haar de overtuiging op dat zijn concurrent oorzaak is van hun beider ongeluk en beduidt haar dat deze van kant moet worden gemaakt. Zij geeft aan die suggestie toe. Gehoorzaam aan de inblazingen van haar man, verleent zij een rendez-vous aan haar gewezen minnaar onder voorwendsel dat zij hare vroegere betrekkingen met hem wenscht te hernieuwen. Op weg naar de aangegeven plaats van bijeenkomst, gaat ze even eene kerk binnen om te bidden en levert daarna, zonder de minste aandoening, koeltjes weg den man, dien ze lief heeft gehad, over aan haar echtgenoot die hem vermoordt. Gabrielle geeft niet het flauwste blijk van spijt over haar daad, gevoelt niet de minste wroeging; zij schijnt het afschuwelijke van hare handeling niet in te zien.

Niets in haar antecedenten kon deze monsterachtige ontaarding van haar zedelijk gevoel doen voorzien. De onderwijzeres van de kostschool, waar Gabrielle haar opvoeding genoten had, verklaarde voor de jury, dat zij destijds de gehoorzaamste en meest gedweëe harer leerlingen was. Een getuige zei van haar: »zij was als een week deeg, even vatbaar voor slechtheid als geneigd tot deugd." In psychologische taal overgezet beteekent dit: zij had een voor alle suggesties toegankelijk brein. Ik voeg er bij dat haar zedelijk gevoel niet genoegzaam ontwikkeld was om op te kunnen wegen tegen hare buitengewone suggestibiliteit. Het geldt hier misschien minder een ontaarding dan wel een totaal ontbreken van zedelijk gevoel: »het was een instinktieve imbecilliteit."

Zonder twijfel biedt het geval van Gabrielle Bompard veel overeenkomst aan met het voorgaande. Ook deze vrouw is slavin van hare instinkten, ook haar ontbreekt zedelijk gevoel. Zij is misschien verstandiger, weet met slimheid en handigheid de plannen die zij gevormd heeft uit te voeren, zij is geestig in de conversatie. Maar daar zij den breidel van het zedelijk gevoel mist, daar zij overgegeven is aan de suggesties van haar instinkt, geen wil heeft, geen initiatief bezit, weet zij zich ook niet te gedragen en wordt een speelbal van haar zinnen en voor den wil van anderen.

Toen zij nagenoeg nog kind was, lokte zij reeds jonge lûi binnen. Thans bekommert zij zich geen zier over haar misdaad: zij spreekt er lachende over, kan zonder de minste gemoedsbeweging

aan de plaats denken waar de daad volbracht werd en vindt het heerlijk dat zij zoo de aandacht trekt; zij speelt handjeplak met hare bewakers; zij eet met flinken eetlust en verwondert zich dat men haar gevangen houdt. Haar zedelijk geweten maakt haar geen verwijten; het bestaat eenvoudig niet.

Bovendien is Gabrielle Bompard zeer ontvankelijk voor suggesties: zij is zeker in hypnose te brengen. De kunstmatige slaap is evenwel niet noodig om hare suggestibiliteit op te wekken: deze is ook in gewone omstandigheden groot. Met lichaam en ziel heeft zij zich overgegeven aan Eyraud, een verloopen zaakwaarnemer, veel ouder dan zij en die met allerlei middeltjes aan den kost zoekt te komen. Zij is jong, ziet er lief uit, heeft een zekere beschaving en iets pikants dat haar bij uitstek geschikt maakt om in de demi-monde fortuin te maken; desniettegenstaande blijft ze onder den plak van een wezen dat haar exploiteert en haar misschien wel slaat. Gehoorzaam aan zijne suggesties, laat ze zich overhalen den deurwaarder dien hij ombrengen wil bij hem te brengen: zij is bij den moord aanwezig, zij helpt zelfs mede om het slachtoffer te binden, om den zak waar men het lijk in wegstopt, dicht te naaien; zij brengt bovendien den nacht door in eenzelfde vertrek met het cadaver; geen zweem van wroeging kwelt haar. Nu volgt zij den man met wien zij leeft op zijn reizen en trekken door Europa en Amerika, prostitueert zich op diens bevel aan verschillende personen die zij op hun weg ontmoeten. Tenslotte knoopt ze bij zoo'n avontuur betrekkingen aan met een ontwikkeld man die belangstelling voor haar gevoelt, haar op zijn beurt weet te boeien en aan dezen bekent zij haar misdaad, terwijl zij zich door hem zonder moeite laat overhalen om zich aan de policie over te leveren. Een handige schelm, die de gevolgen berekent van zoo'n handeling en uitgeslapen is in de kunst om zich uit moeielijkheden te houden, zou zeker die laatste suggestie niet hebben aanvaard. O! zeker, aanvankelijk tracht zij haar baantje schoon te vegen; zij maakt zichzelve niet zwart; zij verdicht haar verhaal en schuift haar aandeel, zegt men, op rekening van een denkbeeldigen man met een blonden baard. Zij liegt, volgens zeggen altijd, alsof het gedrukt staat! Elken dag weet ze wat anders te vertellen. Met helsch overleg weet ze de justitie op een dwaalspoor te brengen. Kan

men nu uit deze feiten het besluit trekken dat zij eene slimme bedriegster is?

Toch niet, want later onder den suggestieven dwang van het gerechtelijk verhoor, bekent zij haar aandeel in de misdaad: »zij heeft den zak dichtgenaaid, zij heeft meêgeholpen om het cadaver als een hoentje te binden." Nu doet ze geen moeite meer om hare medewerking te verbloemen. Is dat nu eene slimme handeling?

Dikwijls liegen suggestiebele personen, omdat zij door hun verbeeldingskracht het eerst van allen gefopt worden. Zij verfraaien de waarheid door er wat van hun eigen maaksel aan toe te voegen of er wat van af te knijpen. Wat de — door eigenbelang, door den indruk van het oogenblik, door de denkbeelden die het gerechtelijk verhoor in hen opwekt — bewogen verbeelding hen suggereert, dat nemen ze als waarheid aan. Het is best mogelijk dat Gabrielle Bompard — door het gerechtelijk verhoor in een of anderen zin gedreven, misschien ook aangespoord door het verlangen om haar rol in het drama te verbloemen — in haar verbeelding illusoire herinneringen opduikt die zich aan haar opdringen alsof zij gebeurd waren, dat zij onbewust waarheid en leugen dooreenmengt en ten slotte zich niet meer weet te ontwarren uit dit labyrinth van werkelijk doorleefde gebeurtenissen en van door haar verbeeldingskracht in 't leven geroepen of vervalschte werkelijkheid.

Dat is nu maar niet een eenvoudige geestesopvatting. Gij hebt u kunnen overtuigen hoe gemakkelijk het is om bij in wakenden toestand verkeerende suggestiebele personen, denkbeeldige herinneringen te scheppen die daarstellen, wat ik *retro-actieve hallucinatieën* genoemd heb; gij hebt gezien hoe gemakkelijk het is valsche getuigen te vormen die toch volkomen te goeder trouw zijn.

Gij hebt talrijke proefnemingen bijgewoond die mijne opvatting bewijzen.

Laat ik nog van het volgende experiment melding maken, dat ik in 1889 op het internationaal congres voor hypnotisme reeds heb medegedeeld: Dr. Semal uit Mons deed mij eens de eer aan eene mijner klinische lessen bij te wonen. Bij die gelegenheid suggereerde ik aan een slapenden patiënt dat mijn collega photograaf was en dat hij den vorigen middag om 4 ure op de zaal geweest was om zijn portret te maken en hem twee francs gegeven had. Wakker geworden, was

onze man overtuigd dat Dr. Semal met zijn photografietoestel op de zaal geweest was enz. enz. — Maar vooral opmerkelijk was het, dat drie volmaakt wakker en goed bij hun verstand zijnde zieken de verzekering gaven dat zij er ook bij geweest waren toen Dr. Semal bedoelden persoon photografeerde. — Of ik hun al zeide dat er van die gansche geschiedenis niets waar was, dat het maar eene suggestie was die ik hun kameraad had gegeven: zij bleven overtuigd van 't geen zij quasi hadden bijgewoond. — Zoo ik elk dezer suggestiebele personen afzonderlijk nog ondervraagd had, ware het mij gemakkelijk geweest om de suggestie nog door auto-suggestie uit te breiden, en er hen nog een en ander van hun eigen vinding aan te doen toevoegen.

Eene onlangs voorgekomen gerechtelijke vergissing, die gelukkig nog bijtijds erkend werd, dank zij het edelaardig optreden van een braaf man, den senator Marcou, levert het bewijs dat deze proefnemingen ook uit een meer dan theoretisch opzicht belangstelling verdienen.

Een zekere Pradiès, pachter van de hoeve Petit-Condom in de buurtschap van Narbonne werd door drie Spanjaarden bestolen en bijna vermoord. De vrouw van Pradiès kwam haren man te hulp, kwetste een van de aanvallers met een degenstok en werd daarna door dezen afgemaakt. Twee der moordenaars werden gepakt; de derde die de vrouw had gedood, wist te ontkomen. Pradiès gaf zijn signalement op: de man zou blind en van de pokken geschonden zijn; bovendien moest hij te herkennen zijn aan een litteeken van de hem door zijne vrouw toegebrachte degenwond. Het signalement scheen duidelijk genoeg.

De publieke opinie verdacht Borras ook wel Joseph genoemd, een neef en landgenoot van een der gevatte moordenaars. Zijn uiterlijk beantwoordde echter in geenen deele aan het signalement door Pradiès gegeven.

De praatjes volgens welke Borras de dader zou zijn, schrijft senator Marcou in een nummer van »le Temps" ontleenen hun oorsprong aan het babbelen van de buurvrouwen bij het ziekbed van den gekwetste. Zij hielden niet op met telkens en telkens te verzekeren dat niemand anders als Joseph de dader was of kon zijn. Ten langen leste vonden die praatjes weêrklank in het hoofd

van den uitgeputten pachter en vestigde zich bij hem de overtuiging dat het werkelijk zoo was. Van af dat oogenblik verzekerde hij aan wie het maar hooren wilde dat Joseph de dader was. Bij zijne confrontatie met Borras, hield de lijder, door bovenvermelden invloed beheerscht zijn gezegde vol; hij stierf eenige dagen later. De geneesheeren die Pradiès behandeld hebben, hebben getuigd dat de man tot aan zijn dood helder van geest is geweest.

De ongelukkige Borras werd ter dood veroordeeld doch zijn vonnis daarna veranderd in levenslange galeistraf. De werkelijke dader is in Spanje ontdekt en Borras, slachtoffer van een gerechtelijke vergissing, heeft na drie jaren bagno zijne vrijheid teruggekregen.

Zoo heeft in dit geval de publieke opinie — door in te werken, op een door zedelijk en lichamelijk lijden meer impressionabel geworden brein, dat overigens volgens getuigenis der geneesheeren tot het laatst toe helder is gebleven, aan dezen man een valsche getuigenis gesuggereerd, daarbij een werkelijk beeld met blonde haren en van de pokken geschonden, uitwisschende om er een illusoir beeld voor in de plaats te stellen. Dit is feitelijk eene retro-actieve sensorieele illusie door suggestie opgewekt, die zich met zulk een schijn van waarheid opdringt, dat de ongelukkige niet ophield vol te houden dat Joseph de dader was geweest.

Sommige personen hebben zoo'n groote verbeeldingskracht dat het voldoende is deze in beweging te brengen om haar door auto-suggestie bij hen een volmaakt denkbeeldige herinnering te doen scheppen.

Staat mij toe u andermaal voor te stellen de u reeds bekende Henriette. Zij heeft aan hysterie geleden doch is sedert drie jaren door suggestie genezen; zij biedt geen verschijnsel van zenuwlijden meer aan. Het is een goedhartig en fatsoenlijk meisje. Praat maar met haar, ondervraagt haar zooveel gij wilt! Gij zult bepaald niets vreemds in hare gedragingen of in haar optreden kunnen ontdekken. Zij is volmaakt gezond van geest; eene commissie van psychiaters zou te vergeefs bij haar naar eenig spoor van psychisch-lijden zoeken. — Ik weet dat zij zeer vatbaar voor suggestie, gemakkelijk in hypnose te brengen en hallucinabel is in wakenden toestand. Ik zal op haar een proef doen die ik nooit te voren met haar, noch in hare tegenwoordigheid op eenige andere patiënt heb verricht.

(Het voorgaande werd gezegd terwijl de persoon in kwestie afwezig was).

Nu laat ik haar komen en spreek haar toe: »Henriette, ik heb je gisteren op het Stanislasplein ontmoet! maar meid-lief, wat zag je er uit! Zeg, kind! wat was er toch met je gebeurd, toen ik je zag?" Haar strak aanziende herhaal ik de vraag nog eens. Nu komt er een andere uitdrukking op haar gelaat: men kan zien dat eene herinnering opdoemt; zij krijgt een kleur en antwoordt: »Ik durf het niet zeggen." — Op mijn aanhouden komt er nu bijna fluisterend: »Men heeft mij geslagen." — »Wie heeft dat gedaan?" — »Een werkman." — »Waarom toch?" — Zij zwijgt: zij is beschaamd en wil niet bekennen. — »Kom, zeg het mij maar!" — Nu fluistert ze mij in het oor: »Ik wou niet met hem meêgaan." — Haar ernstig aanziende, vervolg ik: »Henriette! je spreekt onwaarheid! je wilt me bedriegen. Spreek! waarom heeft hij je geslagen?" Zij verbleekt, wordt meer en meer verlegen, zet het op een huilen en terwijl zij haar gezicht met de handen bedekt, vervolg ik: »Zeg mij eerlijk wat je gisteren uitgevoerd hebt?"— »Ik heb hem zijn horologie willen rollen."— »En verder?"— »Toen heeft de politie mij gepakt." De arme stakkert bezwijkt haast van schaamte. Nu wisch ik de herinnering uit door haar te zeggen: »Je bent dat alles weêr vergeten." Hiermede is de retro-actieve hallucinatie verdwenen.

Het behoeft geen betoog dat wij met een zeer suggestiebel persoon te doen hebben wiens verbeeldingskracht door herhaald hypnotiseeren afgericht, met bijzondere juistheid de denkbeelden die hij vormt in beelden overbrengt. Maar misdadigers door suggestie zijn ook bovenmate suggestiebel! Vindt ge niet met mij dat deze proefnemingen buitengemeen leerzaam zijn en tot nadenken stemmen?

In beide door mij aangehaalde voorbeelden van strafzaken, geldt het individuen die alle zedelijk gevoel missen en wier hersenen een geschikte bodem aanbieden voor misdadige suggesties. Men zou zeer gemakkelijk voorbeelden kunnen vinden van fatsoenlijke en eerlijke lieden die door suggestie tot handelingen gebracht zijn strijdig met hunne ware natuur. Nog levendig herinnert men zich de strafzaak waarin Chambige een hoofdrol vervulde en

waarbij het niet is mogen gelukken het geheimzinnige tot klaarheid te brengen.

Eene jonge vrouw uit de hoogere kringen, wier zedelijkheid boven alle bedenken verheven was, die bovendien innig veel hield van haar man en kinderen, ontvangt bezoeken van zekeren Chambige, een jongmensch die een vriend is van hare familie. Op een goeden dag vindt men haar in een afgelegen gebouwtje, achter in den tuin geheel naakt, gedood door een pistoolschot terwijl haar lichaam de sporen draagt van verkrachting. Chambige vondt men naast haar, flauw gevallen en eveneens door een pistoolschot gekwetst. Toen hij bijkwam beweerde hij dat de jonge vrouw, dol op hem verliefd, zich aan hem had overgegeven onder voorwaarde, dat zij, noch hij, haar schande zouden overleven. Hij had onder eede beloofd dat hij eerst haar en daarna zich zelf het leven benemen zou.

Wat was er waar van dat verhaal? Chambige legde zijn verklaring af met zoo'n uitdrukking van openhartigheid dat hij impressie maakte, zelfs op diegenen welke in hem slechts een gewonen moordenaar zagen. Velen hebben in dit treurspel enkel de handeling gezien van een aan erotische waanzin lijdend individu. Het is bekend dat hartstocht de meest eerlijke karakters op een dwaalspoor brengen kan.

Mijne opvatting van de zaak is eene andere geweest. De arme vrouw heeft even voor het misdrijf, dus op een oogenblik dat volgens Chambige bedoelde afspraak tusschen hen beide bestond, een kalmen brief geschreven aan ik weet niet meer welk familielid, waarin zij het over haar gezin en hare kinderen heeft, zelfs ook — als ik mij niet vergis — over Chambige en dat op zoo'n natuurlijke, doodgewone manier dat zij tijdens dat schrijven in een volkomen normale geestes-stemming moet geweest zijn. De vrouw die zoo schreef, kon te gelijkertijd niet bewust zijn van de aanstaande gebeurtenissen. Zij dacht toen noch aan het verzaken van hare plichten, noch aan een gewelddadige dood.

Ieder die mevrouw Grille gekend heeft is overtuigd van haar onschuld. Zij is eene dochter van brave ouders. Aan goede voorbeelden in haar omgeving heeft het haar nimmer ontbroken. Hare opvoeding is eene streng-zedelijke geweest. Zij trouwde uit liefde met

een man dien ze hoogachte en zij hield dol van hare kinderen. Zij was zacht van aard, min of meer bedeesd, had een goed, lieftallig karakter en was volstrekt niet hartstochtelijk Zij was suggestiebel: eens op een dag viel zij in hypnotische extase door het fixeeren van een blinkenden lepel. Zij hield niet van Chambige; zij was bang voor hem. Ik weet deze bijzonderheid van iemand die met hare familie omging en haar, zoowel als haar man, goed kende.

Hoe zal men nu dat geheimzinnig treurspel verklaren? Is Chambige zoo maar gewoon weg een moordenaar en tegelijkertijd een bedrieger, die, na die arme vrouw — welke weigerde hem ter wille te zijn — verkracht en vermoord te hebben, die geschiedenis bedacht heeft om een romaneske tint te geven aan een door zijne ongezonde verbeelding bedachte misdaad en om voor zijn kennissen te poseeren als verliefde treurspelheld!? Zoo iets geloof ik evenmin.

Chambige's verbeelding was — het is waar — verdorven in de school der jonge psychologische decadenten die de zinnelijke gewaarwording in de plaats stellen van het sentiment. Met een helder verstand bedeeld, wist hij zich bij zijn kameraden te doen doorgaan als een uitnemende geest en hij was zelf overtuigd van zijn superioriteit, daarbij ontbrak het hem geheel of gedeeltelijk aan zedelijk gevoel. Chambige had behoefte aan aandoeningen, hij offerde alles op om aan die neiging bot te vieren. Daarbij had hij ook den moed van zijne overtuiging: hij doet zijn verhaal met allen schijn van waarheid en oprechtheid; op de jury maakte hij niet den indruk van een bedrieger die eene onschuldige vrouw schendt, vermoordt en lastert, maar dien van een open man zonder hart en zonder vooroordeelen, wien het ontbreekt aan elk zedelijk gevoel en die met stoutmoedigheid gehoor geeft aan den aandrang van zijne instinktieve suggesties.

Hij maakte kennis met mevrouw Grille en de lust bekroop hem haar te bezitten. Door zijne ontwikkeling, zijn wilskracht en zijne voortvarendheid gewoon om te heerschen, zoo duurde het niet lang of het gelukte hem overmacht te krijgen op dezen zwakken geest. De arme vrouw hield niet van hem, maar hij beheerschte, hij betooverde haar. Zij gevoelde in zijne nabijheid een moeielijk uit te drukken malaise, een zekere angst. Zoowel als zij eens door op een lepel te staren in hypnotische extase verviel, zoo kan zij alleen

door Chambige's tegenwoordigheid in verwarring en daarop in somnambulistische extase gekomen zijn; hetzij door hem aan te zien of wel door zijne eigenaardige manier van doen, wellicht ook door zijne declaraties; in dien staat ging hare individualiteit te loor en verkeerde zij in subconscienten toestand (condition seconde). Chambige deed alsdan met kracht zijn invloed gelden en drong haar een ander bewustzijn op. Zij was dan in nog grooter mate suggestiebel. Nu suggereerde hij haar een ziekelijke hartstocht, eene zinnelijke opwekking waaraan de arme vrouw, daar de vermogens van de rede niet remmend konden optreden, geen weerstand kon bieden. Chambige oefende suggestie uit zonder het te weten: mogelijk meende hij wel dat die vrouw hem werkelijk liefhad. Hij begreep niet dat die suggestieve verliefdheidswaanzin alleen bestond, dank zij den gewijzigden bewustzijnstoestand; een toestand, buiten zijn weten in het leven geroepen, door zijn overmacht op deze ijlhoofdige verbeelding. Het normaal bewuste wezen had hem niet lief, het vervalschte onderbewuste wezen beminde hem.

Als mevrouw Grille tot haar normaal bewustzijn teruggekeerd was, herinnerde zij zich niets van al het gebeurde. Zoo is het mogelijk dat zij op den ochtend van den moord, toen zij haar brief schreef, niet wist wat er geschieden zou: haar geest was kalm. Een oogenblik later heeft Chambige haar onder zijn invloed kunnen krijgen, haar naar het paviljoentje in den tuin kunnen voeren, een krankzinnige hartstocht in hare verbeelding en een onweêrstaanbare opwekking van hare zinnen kunnen doen ontstaan. Zoo de vrouw haren verleider heeft doen beloven haar te dooden omdat zij de schande niet overleven wilde, dan is dat toe te schrijven aan een zekere mate van zedelijk gevoel, dat in haar nieuwen bewustzijnstoestand bleef voortleven, als een oude, niet te ontwortelen, door overerving of door opvoeding verkregen suggestie: dan was het te danken aan haar waarachtig onvernietigbaar zedelijk bewustzijn, dat in den somnambulistischen toestand kon overheerscht maar niet uitgedoofd worden. Doch de suggestie nam bezit van haar gansche lichamelijk en zedelijk wezen: de gesuggereerde onweêrstaanbare hartstocht vervoerde haar. Zij hield op, zich zelve te zijn!

Zoo komt het mij voor dat de psychologie van dit drama — beschouwd

van uit het gezichtpunt der suggestie-leer, zooals ik die opvat — moet worden begrepen. De edele man die haar zijn naam schonk beoordeelde zijne vrouw goed, toen hij zei: levend of bewust zou zij zich nooit aan dien ellendeling hebben overgegeven!

Het is bekend hoe gemakkelijk sommige personen spontaan komen in dien tweeden bewustzijnstoestand, die niet anders is als een toestand van somnambulisme of van somnambulistisch leven. Slaap is niet het karakteristieke kenteeken van somnambulisme, ik herhaal het u nogmaals: er bestaat een somnambulistisch waken waarin het bewustzijn voortleeft; toch is deze bewustzijnstoestand in zóóverre anders als de gewone dat de vermogens der rede zwakker zijn of geheel ontbreken, terwijl die der verbeelding tegelijk met het ideo-dynamisch automatisme met kracht optreden. De persoon is zich zelf niet meer.

Herinnert u de somnambule Felida maar eens, die zoo zorgvuldig door Dr. Azam is bestudeerd geworden. In normalen toestand is haar gemoedsstemming ernstig en droefgeestig. Zij is dan erg bezorgd over haar ziekelijken toestand: zij spreekt weinig, voelt weinig behoefte tot affectie — naar het schijnt ten minste — haar wilskracht is dan grooter en zij werkt hard; zij schijnt in dien toestand vrij wel onverschillig voor al wat niet te maken heeft met haar lijden. In haar tweede bewustzijn is Felida's gemoedsstemming opgewekt, levendig, vrolijk; haar uiterlijk beweeglijk en prettig. Alle vermogens schijnen beter ontwikkeld; de verbeelding en de aandoeningen van affectieven aard zijn meer opgewekt; de wilskracht is minder sterk uitgedrukt. In dezen toestand laat Felida zich verleiden door den man, die haar later gehuwd heeft, zij wordt zwanger en spreekt over dien toestand zonder zorg of droefheid terwijl zij eenigen tijd later, als ze in haar eersten of normalen bewustzijnstoestand terugkomt, een zenuwtoeval krijgt op het vernemen dat zij bevallen moet.

Dr. Bellanger [1]) deelt het volgende zeer belangrijke geval mede:

Eene jonge vrouw van zeer goede familie, lief en zacht van karakter en zeer beschaafd, werd wegens hysterische toevallen door een jong

[1]) Le magnétisme et chimères de cette science occulte par le docteur Bellanger Paris 1854 chap XI p. 207 et 293. —

geneesheer gehypnotiseerd. Door zijne behandeling ging elk toeval in een acces van somnambulisme over. Gedurende den toestand van somnambulisme gaf zij eens aan haar doctor te kennen dat zij hem lief had en tegen haar zin getrouwd was. Het gevolg hiervan was: zeer intieme betrekking van deze beiden, doch alleen in patiëntes toestand van somnambulisme.

Zij wist in haar normalen toestand van dit alles niets af. Zwanger geworden begreep zij haar toestand niet, zij had in geen jaar met haar echtgenoot gemeenschap gehad en zij was er zeker van dat zij zich zelve niets te verwijten had. Zij meende dan ook de verschijnselen van graviditeit aan een zeldzaam voorkomende ziekte te moeten toeschrijven. In toestand van somnambulisme begreep zij wel wat het was, doch dan maakte zij zich niet ongerust over hare positie. Maar als de ongelukkige vrouw ten langen laatste op de hoogte kwam van de kwestie en dus in normalen toestand wist dat zij bevallen moest, toen overviel haar een afschuwelijk gevoel van angst; zij verloor haar verstand, zij dacht aan boozen invloed van geesten, aan tooverij. Op het oogenblik van hare bevalling was zij volslagen gek; zij werd naar een gesticht vervoerd.

Mevrouw de B. schrijft Dr. Bellanger, heeft geen oogenblik schuld gehad; alleen de somnambule in haar was schuldig. Hoe het ook wezen moge, zij genas en hare aanvallen van hysterie bleven weg. Eerst vele jaren later zag zij Dr. H. terug maar vermoedde nooit dat deze de held was geweest in het avontuur waarvan zij het slachtoffer werd.

Deze voorbeelden bewijzen dat het natuurlijk of kunstmatig opgewekt somnambulistisch leven wijziging brengt in karakter, neigingen en instinkten, dat het den zedelijken weêrstand vermindert en tot handelingen voeren kan die het normale leven afkeurt of waarvan het onwetend blijft. Eene vrouw van onberisplijke zeden, die in gewone omstandigheden zeker aan verleiding weerstand biedt, kan in dien tweeden bewustzijnstoestand voor verleiding bezwijken.

Hier is nog een ander voorbeeld van verdubbeling der individualiteit, het werd onlangs door Proust medegedeeld in de Académie des sciences morales et politiques. Het betreft een hystericus, een 33 jarig advokaat met een helder verstand, die zeer gemakkelijk hypnotisabel is. Een hard geluid, een stoot op de fluit, licht door een

spiegel weêrkaatst, dat zijne oogen treft, doen hem in hypnotischen slaap vallen. Het is hem eens gebeurd dat hij onder zijn pleidooi, terwijl hij strak werd aangezien door den president van de rechtbank, plotseling met spreken ophield en insliep. In dien toestand doet zich bij hem dikwijls het verschijnsel voor van verdubbeling der individualiteit; hij vergeet zijn voorafgaand leven en komt in een tweeden bewustzijnstoestand; hij gaat en komt, neemt plaats op de spoor, maakt visites, koopt, speelt. Als hij weêr zijn normale bewustzijn terugkrijgt, dan is hij absoluut onwetend van wat er in de laatst verloopen periode met hem omgegaan is. Eens op een dag, na een woordentwist met zijn schoonvader, krijgt hij een aanval van somnambulisme en komt in tweeden bewustzijnstoestand. Drie weken later vindt men hem in het Departement de la Haute Marne terug; men verneemt dat hij bij een pastoor geweest is, die hem vreemd vond, dat hij een oom is gaan bezoeken, een bisschop *in partibus* en dat hij bij dezen de boel niet alleen stuk geslagen maar ook boeken verscheurd heeft en zelfs handschriften van dien oom. Men hoort ook dat hij voor 500 francs schuld heeft gemaakt, voor de rechtbank te Vassy gedaagd en voor oplichterij veroordeeld is geworden. Een andere keer is hij weêr beschuldigd voor oplichterij; toen had hij onder een valsche naam eenige franken geleend van een beambte van het Paleis van Justitie. Al zijne herinneringen die in den normalen toestand ontbreken worden weêr bewust als hij in toestand van kunstmatig somnambulisme komt.

Die afwisselende bewustzijnstoestanden doen zich misschien menigvuldiger voor dan men wel denkt; het kan best gebeuren dat men ze niet herkend. Eerst dan worden zij als ziekelijk beschouwd als er volstrekte amnésie bestaat van den eenen in den anderen toestand, als de persoon niet weet wat hij gedurende een bepaalde periode van zijn bestaan heeft uitgevoerd. Maar is die amnésie een constant verschijnsel? Wij hebben gezien dat de feiten uit het kunstmatig opgewekt somnambulistisch leven niet altijd uit de herinnering verdwenen zijn; de amnésie kan onvolledig of voorbijgaande zijn, zij kan geheel ontbreken. Zou dit ook niet het geval zijn wat de feiten uit het spontaan somnambulistisch leven of uit den tweeden bewustzijnstoestand betreft? En in die gevallen waar de her-

innering behouden is gebleven, daar is het zeer moeielijk den toestand te herkennen: het denkbeeld van somnambulisme komt dan niet in ons op. Wij kennen tal van personen wier leven vol inkonsekwenties en wier handelingen en uitingen in aanhoudende tegenspraak met elkander zijn Zoo zal een bepaald persoon b. v. onberispelijk van gedrag zijn, beschroomd, terughoudend in zijn doen en laten maar overigens verstandig en een man van orde wezen; met recht meent men bij hem het bestaan van een volmaakt zedelijk en verstandelijk evenwicht te mogen aannemen. En toch merkt men op dat van tijd tot tijd zijn humeur verandert, dat hij wispelturig wordt, buitensporigheden doet, zich laat leiden door zijn instinkten en dat hij afkeurenswaardige handelingen pleegt. Hij is een slecht mensch, maar toch alleen bij tusschenpoozen. Een gewijzigde bewustzijnstoestand kan zich in allerlei graden voordoen, van af een eenvoudig onaangenaam humeur, alleen merkbaar voor de omringende huisgenooten tot aan een volslagen ommekeer van het zedelijk wezen. Die ommekeer kan eene werkelijke zielsziekte vormen; in werkelijkheid zijn alle zich met tusschenpoozen herhalende zielsziekten: periodische melancholie, tusschenpoozende drinkzucht, voorbijgaande krankzinnigheid, slechts gewijzigde bewustzijnstoestanden. Alleen de sterkst uitgedrukte vormen trekken onze aandacht, de lichtere, ontgaan ons en wij zijn geneigd aan een wispelturig humeur toe te schrijven, wat reeds kenteekenen zijn van een pathologische toestand van het bewustzijn.

Gij hebt gezien, hoe gemakkelijk bij sommige hypnotisabele personen eene suggestie, deze wijzigingen in dèn zielstoestand doet ontstaan. Men doet naar believen vreugde of droefheid, kalmte of opgewondenheid, gehoorzaamheid of insubordinatie, liefde of haat ontstaan. Het doen of laten, de handelingen van den persoon kunnen zich geheel voegen naar de gesuggereerde psychische neigingen.

Een bekend schrijver die zich veel beweegt op wetenschappelijk gebied, Henry de Parville heeft, dank zijn helder doorzicht, deze kwestie, naar mij voorkomt, goed begrepen. »De spontane toestand van automatisme en van verdubbeling van het bewustzijn," schrijft hij, »komt niet zoo zelden voor, als men aanvankelijk geneigd zou zijn te meenen. Als men goed zoekt kan men er in tal van omstandigheden sporen van ontdekken. Somtijds treedt die toestand op

door africhting in hypnose. Hoe het zij, bij voorbeschikte personen is het niet moeielijk dat verschijnsel kunstmatig op te wekken. Zoo heb ik drie jaren lang een jong mensch en eene jonge vrouw geobserveerd, bij wie die verwisseling van bewustzijnstoestand op een ongeloofelijk snelle manier plaats grijpt.

»Het jong mensch is 25 jaar oud; men kan hem in een oogwenk een volmaakt andere individualiteit doen aannemen. In zijn gewone doen is hij treurig gestemd, zachtaardig, kalm, bedeesd en zoo vatbaar voor indrukken, dat hij b. v. niet gaarne een levende visch in zijn handen houden of een worm van den grond oprapen zou. In eens wordt hij opgeruimd, moedig en ondernemend. Laat men hem een worm zien dan zal hij het beest aanpakken, met welgevallen beschouwen enz. Maar zoodra is hij niet in zijn vorigen toestand terug — wat men gedaan krijgt door even zijn voorhoofd aan te raken — of bij het zien van den worm wendt hij het hoofd af. »Maar zoo even hebt je dien worm toch wel in de hand gehad" zeg ik hem. Hij antwoord: »Wat een onzin, ik heb een afschuw van die vieze beesten, voor geen geld nam ik er een in de hand." Kennelijk is hij vergeten wat er pas geschied is. Nauwelijks zie ik hem even aan of hij verandert weêr, en neemt kalm weg den worm op zonder dat ik hem die handeling suggereer.

»De vrouw die ik bedoel is om en nabij de 40 jaren oud, een sterk verstandelijk zeer ontwikkeld persoon, doch zeer hypnotisabel. Zij is van fatsoenlijke, zelfs deftige afkomst en gedraagt zich dienovereenkomstig, ook is zij zedig en ingetogen bij het preutsche af. »Nauwelijks druk ik haar even zacht op de oogbollen, of eene andere persoonlijkheid treedt op. Men kan nu in hare tegenwoordigheid vrij over allerlei gewaagde onderwerpen spreken zonder dat ze er boos om wordt; zij lacht er veeleer om, beantwoordt de quasi-aardigheden en trekt zich niets aan. Zoo ik eene sekonde later, als zij in haar normalen toestand teruggebracht is haar aldus toesprak zou zij zich diep beleedigd betoonen. Het meest opmerkelijke van dit geval is, dat ik met een weinig africhting geslaagd ben om haar, achtereenvolgens binnen den tijd van een kwartier een onbepaald aantal keeren, over te doen gaan van den eenen in den anderen bewustzijnstoestand, zoodat men een geregeld gesprek kan voeren en het precies is alsof men verschillende personen

voor zich had. In enkele sekonden gaan de personen in elkander over zonder dat ze er iets van merken. Mevrouw X verdubbelt zich en zij, zoowel als de nieuw ontstane, die we Mevrouw Y zullen noemen, voeren het gesprek ieder voor haar eigen rekening alsof zij twee verschillende individuen waren, terwijl de eene absoluut onwetend is van het bestaan der andere. Als gevolg hiervan ontspint zich een drukke woordenwisseling, die zeer vermakelijk is. Elke individualiteit behoudt streng hare onafhankelijkheid en geraakt — niettegenstaande de omwisseling van bewustzijnstoestanden — volstrekt niet in de war: alles komt tot zijn recht en ketent zich behoorlijk aan het voorafgaande, zonder eenig verlies van geheugen en zonder dat de patiënt in 't minste verwonderd schijnt. Die snelle en opeenvolgende verwisselingen zijn bijzonder treffend."

Men kan deze proefnemingen met gemak bij tal van somnambules instellen; zij verwezenlijken kunstmatig wat men in de medegedeelde feiten van dubbele individualiteit of dubbel-bewustzijn als spontaan te geschieden vermeld vindt. De hypnose schept niets nieuws, zij toont het bestaan der psychologische verschijnselen aan, zooals die zich *sua sponte* kunnen voordoen.

Is het mogelijk dat misdadige suggesties opwellen of opgewekt kunnen worden onder begunstiging van een veranderde bewustzijnstoestand? Voor mij schijnt dat niet twijfelachtig.

Leveren de feiten daar ik u opmerkzaam opgemaakt heb, een voldoend bewijs voor de stelling dat een goed begrip van de leer der suggestie aan de justitie in vele omstandigheden licht kan verschaffen? En moet men deze kennis niet een noodzakelijkheid achten voor rechters, zedemeesters, criminalisten, philosophen, voor hen allen wier vrije geest zich los weet te maken van vooringenomen denkbeelden en wien slechts de eenige hartstocht der werkelijke waarheid, der ware rechtvaardigheid in beweging brengt?

Men treft in alles suggestie aan; suggestie leidt vele onzer handelingen en zoo men aan dat woord hare ruimste en meest ware beteekenis geven wil, dan moet men zeggen, dat in alle daden zoowel goede als kwade, de suggestie eene rol speelt. De grootste misdadigers zijn niet altijd de meest schuldigen. Wellicht is Troppmann slechts het onverantwoordelijk slachtoffer geweest eener auto-

suggestie. Als ik zoo iets zeg doe ik de rechters van hun zetel opspringen. En toch, laat ons eens nagaan, die Troppmann heeft naar men weet, te voren nooit zeer afkeurenswaardige handelingen bedreven; bijzonder slechte antecedenten kent men van hem niet; en nu volvoert hij als eerste misdaad, als aanvangersmisdaad dat ongehoord afschuwelijk monsterachtig stuk van een gansche familie van 7 of 8 personen om het leven te brengen; dien moord lang vooruit te bedenken en met bijzondere handigheid voor te bereiden. Den vader lokt hij in een bosch in den Elzas, vergiftigd hem daar met pruissisch zuur en begraaft hem. Nu graaft hij een kuil in een veld te Pantin, lokt er den oudsten zoon heen, slaat dezen dood en begraaft hem; vervolgens graaft hij een kuil voor de moeder en 4 of 5 kinderen, weet die daar ook heen te krijgen, slaat ze met houweelslagen dood en gooit ze door elkander in die kuil. Daarna wil hij naar Amerika trekken, zich doen doorgaan voor den vader dien hij gedood heeft en door middel van ik weet niet welke combinatie het kleine hebben en houden van de vermoorde familie te gelde maken.

Wat een buitengemeene slimheid, wat een reeks afschuwelijke moorden voor een onzeker gewin en dat door iemand, wiens verstand en vermetelheid gemakkelijk eene eenvoudigere, meer winstgevende misdaad hadden kunnen doen bedenken. Misschien denkt men wel dat die Troppmann een man van athlethische statuur was! Niets daarvan. Hij zag er armzalig pieterig uit: noch zijn uitwendig voorkomen, noch zijn moreel, gaven aanleiding bij hem voorbeschiktheid te onderstellen voor de helsche daad die hij ten uitvoer bracht. Is het mogelijk dat het denkbeeld van zoo'n afschuwelijke moord wortel schiet in een gezond brein? Slechts een zedelijk monster kan zoo iets bedenken en ten uitvoer leggen! Een monster is een ziekelijk product. Men heeft gezegd dat het denkbeeld van een misdaad van het zelfde allooi voorkomt in een roman van Ponson du Terrail, dien de moordenaar gelezen had. Heeft het lezen van dit boek of heeft iets anders die afschuwelijke gedachte in zijn brein doen opkomen? Heeft die gedachte zich niet aan hem opgedrongen als een obsessie, als een onweêrstaanbare auto-suggestie, waartegen zijn rede misschien geworsteld heeft zonder zich van haar te kunnen bevrijden? Dat monsterachtig ziekelijk begrip is in zijn brein opge-

schoten als een kwaadaardig gezwel dat zich in een orgaan ontwikkelt; het heeft zich van hem meester gemaakt, zoo als bij anderen zonder reden de idée fixe van zelfmoord zich opdringt; het ziekelijk begrip heeft zijn arm gewapend en er den man toe gebracht die helsche daad brutaalweg te verwezenlijken! Ik beweer niet dat de gang van zaken zoo geweest is, ik weet er niets van. Ik zeg alleen dat zoo iets mogelijk is.

Zoo zijn voorafgaand leven reeds kenteekenen gedragen had van ziekelijke neigingen, dan zou ik nog geen zeker oordeel durven vellen. Als ik van twee kinderen, die zamen in dezelfde omgeving opgevoed zijn, het eene reeds vroeg blijken zie geven van eerlijkheid en zedelijkheid, die hem zijn gansche leven door zullen bijblijven, terwijl het andere zich van de wieg af vertoont als een deugniet, doof voor vermaningen, die slechts gehoor geeft aan zijn slechte neigingen en zijn leven lang een misdadiger zijn zal, dan vraag ik mij af of hunne moreele evolutie zoowel als hunne physieke ontwikkeling niet reeds voorbereid waren in het ei! En dan vraag ik weêr: waar blijft nu de verantwoordelijkheid? Mij in tegenwoordigheid van een misdadiger bevindende, denk ik bij mij zelven hoe was zijn zedelijk wezen oorspronkelijk bij de geboorte? Welk aandeel hierin komt toe aan den bodem, aan de bewerktuiging, aan de erfelijke suggestibiliteit? Welk deel moet men toerekenen aan de suggesties van opvoeding, en van omgeving, van wat de persoon leert, van wat hij droomt, welk deel aan die hem gegeven door de personen die met hem in aanraking komen, door de omstandigheden van zijn leven? Hoe groot was zijn weêrstands-vermogen? Welk aandeel blijft nu voor den vrijen wil over? Hoe groot is wel de verantwoordelijkheid?

Ik wil de maatschappij niet ontwapenen. Zij heeft het recht zich te verdedigen. Zij heeft het recht om gevaarlijke elementen te vernietigen of onschadelijk te maken ter wille van haar behoud. Zij mag en moet gebruik maken van beschermende maatregelen.

Zij kan zich vrijwaren en nuttig suggereeren door goede voorbeelden en door de vrees voor straf!

Maar is zij bij machte steeds eerlijk recht te spreken en dit alleen te doen na grondige kennisname van de zaak? Ik kom er eerlijk voor uit, dat als ik geroepen werd om op ziel en geweten af mijn oordeel

uit te spreken over de werkelijke schuld van een misdadiger, dat ik dan geen schuldig zou durven uitspreken; de grondslagen waarop ik dat oordeel zou moeten bouwen zouden mij ontbreken. Ik zou menschelijke rechtvaardigheid plegen en deze is niet altijd rechtvaardigheid!

NEGENDE LES.

Over de betrekkingen tusschen hypnotisme en hysterie. — De klassieke tijdperken van de groote hysterie. — Invloed van de suggestie op de ontwikkeling van een hysterische aanval. — Suggestibiliteit van hysterische personen. — Over ovarialgie en over de zoogenaamde hysterogene plaatsen. — Over suggestie als een hulpmiddel om hysterische aanvallen te onderbreken. — Hysterische gevoelloosheid en blindheid. — Over de valsche buik-tympanie der hysterischen. — Over pijn als zoogenaamd caracteristicum bij doorborende maagzweer. — Over pseudo-neuralgieën. — Over pijnlijke punten bij ischias.

Nadat ik in de voorgaande lessen getracht heb u een zoo duidelijk mogelijk begrip te geven van hypnotisme en suggestie, en daarna zoo beknopt mogelijk de voornaamste verschijnselen — die men in dien toestand kan opwekken — beschreven heb, wil ik nu overgaan tot de behandeling van een laatste vraagpunt: de betrekkingen namelijk die er bestaan tusschen hypnotisme en hysterie.

De school van de Salpétrière heeft gemeend beide toestanden met elkander te kunnen gelijkstellen.

Alleen lijders of candidaat-lijders aan hysterie zouden hypnotisabel zijn; hypnose zou slechts een vorm zijn van hysterie; zij is zelfs dienstig om latente hysterie te ontdekken; zij kan hysterie opwekken. Er bestaat een groot hypnotisme en kleine abortief toestanden. Vóór den arbeid van de Salpétrière, geleken hypnotisme en hysterie beide op een chaos, op een amalgaam van slecht bestudeerde en slecht bij elkander gevoegde verschijnselen. De school der Salpétrière heeft in dien chaos orde gebracht; die orde heeft haar ontstaan te

danken aan een nauwkeurig waarnemen van de opvolging en aan de behoorlijke rangschikking der verschillende verschijnselen; zij heeft verschillende phases of periodes aangegeven die in een regelmatige orde zich opvolgen en wier cyclische ontwikkeling het tableau daarstelt van de klassieke groote hysterie en van het klassieke groot-hypnotisme. Deze opvatting der verschijnselen nu komt mij voor in strijd te zijn met de daadzaken. Niets is minder waar dan de bewering dat alleen hysterischen in hypnose kunnen gebracht worden. Ik heb het bewijs geleverd dat in een hospitaaldienst — derhalve in eene inrichting waar de geneesheer een zeker gezag uitoefent op de patiënten en waar deze gemakkelijker den invloed eener suggestieve omgeving gevoelen kunnen of met andere woorden door het voorbeeld kunnen worden medegesleept — bijna alle personen in diepen hypnotischen slaap kunnen gebracht worden, en velen hunner nog wel in dien vorm welke met hallucinabiliteit en amnesie bij het ontwaken gepaard gaat, terwijl de hysterischen onder hen niet meer vatbaarheid vertoonen dan de overigen. Ik zal het volstrekt niet tegenspreken dat lijders aan werkelijke hysterie, met verschijnselen van globus, toevallen, gevoelloosheid enz. meestal zeer suggestiebel zijn, maar neurasthenici zonder toevallen zijn het meestal weinig of niet. Het is juist bij deze lijders dat men het minst kans tot slagen heeft; hoe meer de neurasthenie tot hypochondrie overhelt, hoe meer de verbeelding in beslag genomen wordt door aandoeningen en denkbeelden welke zich daar van tijden herwaarts genesteld hebben, met andere woorden hoe meer de auto-suggestie het brein beheerscht, des te minder heeft in het algemeen suggestie van anderen, vat op de hersenen. Zoo men al moet toegeven dat werkelijk hysterischen meer impressionabel zijn, dan is het omdat hunne aandoeningen en hunne denkbeelden minder stabiel zijn dan die der neurasthenischen. De gedachten en aandoeningen van hysterischen zijn beweeglijk, vluchtig en wisselziek. Hysterischen zijn even ontvankelijk voor indrukken die hen door anderen, als voor die welke hen door hun eigen organisme gesuggereerd worden; hunne verbeelding wordt niet zoo aanhoudend door individueele indrukken in beslag genomen. Bij hen heeft de auto-suggestie niet zoo diep wortel kunnen slaan dat het sensorium geheel gesloten zijn zou voor alle suggestie van buiten.

Men kan in waarheid met professor Forel zeggen: »Het brein

is het voertuig dat men van noode heeft om hypnotische verschijnselen op te wekken en hoe gezonder dit voertuig is, des te beter zullen wij er indruk op kunnen maken". Soldaten, werklieden, landbouwers, bedaarde ernstige menschen zijn gemeenlijk gemakkelijk te hypnotiseeren want hun is het mogelijk zich rustig, zonder weêrstand te bieden over te geven, zonder alles haarfijn na te gaan en te ontleden, zonder nevengedachten van contra-suggestie te voeden. Zenuwachtige, overbeschaafde personen, vrouwen die hare gedachten niet bepalen kunnen, wier geest steeds in beweging is, zijn moeielijker in hypnose te brengen, tenzij zij bijzonder impressionabel zijn, dat is: vatbaar voor een diepen indruk van de zijde van den hypnotiseur, een indruk die hun geest van kritiek of van tegenspraak overheerscht en neutraliseert. Doch laat ons elkander goed begrijpen: die psychische vatbaarheid voor indrukken is nog geen hysterie. Zoo men dat denkt, dan dient men ook aan te nemen dat alle zieken, die onder mijne behandeling komen, verkapte hysterischen zijn.

Wij hebben gezien dat de verschillende phases van het groot hypnotisme zooals de Salpétrière die beschrijft, niet bestaan. Het zijn door suggestie verkregen toestanden; het groot-hypnotisme is eene gesuggereerde hypnotische neurose, wier bestaan anders dan door suggestie, ook geloochend wordt door de heeren Liébeault, Delboeuf, Forel, Moll, van Renterghem, van Eeden en Wetterstrand.

Men zou bij een aanval van groote hysterie vier tijdperken moeten onderscheiden. Het eerste, soms door voorloopers voorafgegaan, is het epileptoïde tijdperk dat 2 tot 5 minuten duurt: verlies van bewustzijn, tonische phase met bewegingen gedurende vijftien sekonden, tonische phase met tetanische onbeweeglijkheid gedurende vijftien sekonden, klonische phase met snelle en kort durende trekkingen van de in stijfkramp verkeerende leden gedurende dertig sekonden, daarna ontspanning, snorkende ademhaling van dan eens langeren, dan eens korteren duur; het verloop van deze gansche periode heeft veel overeenkomst met een aanval van vallende ziekte.

De tweede periode is die der stuiptrekkingen en groote bewegingen en duurt eene tot drie minuten: het zijn clonische krampen met zeer uitgebreide en onregelmatige bewegingen: buiging, uitstrekking, cirkelboogvorming, onlogische houdingen.

De derde periode kenmerkt zich door hartstochtelijke houdingen of plastische standen; zij heeft een duur van vijf tot vijftien minuten. In dezen toestand ijlt patiënt en leeft met zijn waandenkbeelden mede: de strakke blik kenteekent nu eens vreugde, dan weer vrees of ook wel cynisme. De ijlende persoon beschrijft liefdestooneeltjes, ziet bloemen, maalt een moordtooneel af. Er bestaat anesthesie, patiënt heeft hallucinaties en behoudt de herinneringen aan de waanvoorstellingen.

De vierde of prolongatie-periode, ook wel hallucinatieperiode genaamd, kan van eenige minuten tot zelfs eenige dagen voortduren. Patiënte ziet b. v. dieren: ratten, slangen, adders; zij kan vrolijk, treurig, woedend, gemeen zijn; zij ziet en verstaat alles, maar de waarnemingen van buiten worden verkeerd opgevat of valsch begrepen en doen illusies ontstaan die de geestverbijstering met hallucinaties blijven voeden.

Alle die verschijnselen, deugdelijk waargenomen en even deugdelijk beschreven in het boek [1]) van Dr. Richer komen voor bij hysterie en kunnen zich in de aangegeven rangorde voordoen. Doch ik veroorloof mij de vraag te stellen is die opvolging der verschijnselen zoo zeker, zoo telkens terugkeerend dat men gerechtigd is er een klassiek en volmaakt type voor de groote hysterie van te maken?

Niet gaarne zou ik hierop bevestigend antwoorden. Ik heb evenals ieder geneesheer die verschillende symptomen: epileptoïde toevallen, groote bewegingen, ijlhoofdigheid, hallucinatieën enz. waargenomen, maar nooit met die regelmatige opeenvolging en ik geloof niet dat iemand anders dan de geneesheeren van de Salpétrière zulks gedaan hebben. Als men zoo vaak gezien heeft hoe suggestiebel hysterische personen zijn, zelfs gedurende hunne aanvallen, hoe gemakkelijk zij de verschijnselen vertoonen die men verwacht, of die zij door anderen hebben zien voortbrengen, dan kan men het zich moeielijk ontveinzen dat nabootsing — die hier als autosuggestie optreedt — eene groote rol vervult in het ontstaan der phenomenen. Eene hysterica die zware toevallen van anderen bijgewoond heeft, zal met nauwkeurigheid — de opvolging in acht nemende — de verschijnselen die zij bij anderen zag optreden,

---

[1]) Etude clinique sur la Grande Hysterie par le docteur Paul Richer. 1885.

wêergeven en dat des te eerder, als zij vermoedt dat men op haar let en als zij er bewust van is, dat de waarnemer denkt de verschijnselen in een zekere rangorde te zullen zien optreden. Heeft zij eens zoo'n volledig toeval gehad, is eenmaal haar cerebro-spinaalzenuwstelsel gewoon geraakt aan het mechanisme — als ik het zoo noemen mag — van dien zamengestelden verschijnselengroep, dan zal ze die gemakkelijk herhalen, zoodra eenige de minste stoffelijke of psychische prikkel daartoe den aanstoot geeft. Ik geloof dus dat de aanval van groote hysterie, die de Salpétrière voor klassiek houdt en die zich als een hysterische rozenkrans in juist afgepaste, nauwkeurig opeenvolgende tijdperken laat aflezen een kunstproduct, eene arteficieele hysterie is.

Wat ik hier beweer kan ik met bewijzen staven op vele mijner hysterische patiënten. Ik zal u hier een voorbeeld geven: Op de ochtendvisite van 10 Juni 1890 trof ik een jong meisje (hysterica sedert 2 jaren) aan, dat pas binnen gebracht en opgenomen was; ik trof haar aan midden in een hysterisch toeval.

Het hoofd was achterover gebogen, het lichaam gekromd in pleurosthotonos; de contraktuur wisselde af met groote bewegingen en stuiptrekkingen; de ademhaling was gejaagd. Toen ik drie minuten van dat schouwspel getuige was geweest, zei ik luide tegen mijne omgeving dat de zieke nu in een nieuwe phase zou komen: dat ze nu een partij vechtende mannen zou zien, ellendelingen die het huis in brand willen steken enz., kortom dat ze in het tijdperk kwam van akelige en droevige hallucinaties. Het duurde inderdaad niet lang of hare trekken verrieden angst, zij stak haar hoofd onder de dekens en schreeuwde van ontzetting. Nu verzekerde ik aan de omstanders dat er eene verandering van tooneel op til was, dat zij dronken mannen zou zien dansen, duiveltjes zou zien die haar onder den kin kittelen en aan 't lachen brachten. En werkelijk daar veranderde haar gezicht, zij zag verbaasd om zich heen en proestte het uit van het lachen. Daarna deed ik door suggestie eene nieuwe phase van stuiptrekkingen en groote bewegingen optreden, die ik weêr plotseling deed ophouden en met deze den ganschen aanval, door haar het voorhoofd aan te raken met de woorden: »ik behoef slechts dit plekje even aan te raken om patiënt wakker te maken." Zij herinnerde zich van het gebeurde niets.

Die hysterica nu, zag ik voor de eerste maal en zij kende mij niet; nooit had ze eenige proefneming of séance van suggestie bijgewoond. Alles heeft zich verwezenlijkt op de eenvoudigste, de meest onschuldige manier mogelijk. Ik heb het acces in die richting geleid die mij goeddacht; ik heb op dat voor indrukken zoo bovenmatig vatbaar zenuwstelsel, een reeks van ziels- en zenuwstoornissen voortgebracht zooals die mij opvolgend voor den geest kwamen. — De hystericae zijn inderdaad bij uitnemendheid suggestiebel. Men heeft bij de studie der hysterie hiermede niet genoegzaam rekenschap gehouden; en zoo werden er verschijnselen gevormd, die het karakter van juistheid, dat men hen toeschrijft, alleen aan de suggestie te danken hebben.

Het phenomeen der zoogenaamde hystero-gene punten of plaatsen ontleent insgelijks hoofdzakelijk aan suggestie haar bestaan.

De ovariaal-streek wordt vooral als hysterogeen beschouwd; van hier uit zou dikwijls de *aura* uitgaan. Als men in deze streek — op het kruispunt dat bepaald wordt door de snijding van een horizontale lijn die beide spinae anteriores superiores ilei verbindt en van een loodrechte die zijdelings het epigastrium begrenst — flink drukt, dan zou eene hevige pijn ontstaan die uitstraalt naar de maagkuil, soms gevolgd wordt door *globus* en door een gevoel van worging waarna ten slotte een werkelijke aanval van stuipen kan optreden.

Het feit *qua tale* is zonder twijfel waar; de juiste localisatie van de pijnlijke *aura* in de ovariaalstreek evenwel komt mij overdreven voor. De heer Féré zou zelfs twee malen gedurende eene zwangerschap zich vergewist hebben van eene verplaatsing der pijnlijke zoogenaamde ovariaal-punten, en wel in eene richting naar boven, gelijken tred houdend met de toename in omvang van de zwangere baarmoeder; na de bevalling zou hij diezelfde punten ook weêr — naar gelang van de voortgaande involutie van de uterus — lager gevonden hebben.

Ziet hier mijne heeren, wat ik altijd bij hystericae heb waargenomen. Gewoonlijk hebben zij vrij hevige pijn, hetzij spontaan, hetzij bij drukking van den buikwand, soms aan weêrszijden, soms aan een kant of wel het ergst aan één kant van den buik. Andere malen, misschien niet zoo dikwijls, doet de pijn zich het ergst gevoelen in de bovenbuikstreek, soms is zij het hevigst nabij de

valsche ribben. In de meeste gevallen is zij vrij wel over den ganschen buikwand verspreid, zelden op één punt gelocaliseerd. Zoo men die plaats drukt, dan neemt de pijn toe; deze geeft soms aanleiding tot meer of minder hevige verschijnselen van *aura* waaruit een volledig toeval zich ontwikkelen kan. Diezelfde verschijnselen ontstaan echter op elk deel van de pijnlijke oppervlakte, onverschillig waar men ook drukt; ik heb mij nooit kunnen overtuigen dat het ovariaalpunt meer hysterogeen was dan de aangrenzende streken. Zoodra de buik bij hystericae slechts een beetje gevoelig is en zelfs dan als hij het spontaan niet is, dan kan men bij het meerendeel *ad libitum* hysterogene punten maken. Dikwijls neem ik de volgende proef bij hystericae die voor de eerste maal op mijne afdeeling komen. Als zij klagen over eene pijnlijke plaats in den buik, zeg ik haar; »ik zal de plek, waar je pijn voelt, eens aanraken" en terwijl ik nu druk boven den navel vervolg ik »däár zit de pijn." Gemeenlijk schreeuwen zij het uit van de pijn die zij voelen uitstralen naar de maagkuil; zij voelen zich benauwd en krijgen een rood opgezet gelaat. Als ik bleef drukken dan zou er een meer of minder hevig hysterisch toeval op kunnen treden. Daarna breng ik mijne hand boven het ovarium terwijl ik tegen de omstanders zeg: »hier kan ik zoo hard drukken als ik wil zonder dat eenige pijn te veroorzaken!" en voeg ik de daad bij het woord dan geeft patiënte ook geen blijk van eenige pijn te hebben. Een andere maal druk ik ter hoogte van de laagste intercostaalruimten en vorm daar de hysterogene plaats. Bij mannelijke hysterische- of zenuwlijders valt het mij even gemakkelijk eene pseudo-ovarialgie te vormen en door drukking op de plaats, waar de eierstok zou moeten zitten, eene reeks van hysteriforme verschijnselen op te wekken. Nu zou ik niet gaarne uit het voorafgaande de gevolgtrekking willen gemaakt zien dat de eierstok nooit het uitgangspunt zijn kan van hysterie, ook niet dat de ovariaalstreek niet bijzonder pijnlijk en hysterogeen kan wezen; ik verklaar alleen dat de invloed van het ovarium als oorzaak en aanleiding tot hysterie overschat wordt en dat in sommige gevallen zuiver gelocaliseerde ovarialgie aan medische suggestie haar aanzijn te danken heeft.

Men heeft behalve het ovarium, nog andere hysterogene plaatsen van het lichaam vermeld, als: eene ter hoogte van het borstbeen, eene andere

in eene tusschenribs-ruimte vlak bij het sternum, een derde onder het buitenste uiteinde van het sleutelbeen, onder de mammae, in de mammae zelve, op sommige doornvormige uitsteeksels van de hals en borstwervels of vlak daarnevens, ter weêrszijde van de lendenen, in de lies, op het hoofd, aan de ledematen in de vouw van den elleboog, in de kniekuil, aan de enkels, enz. enz. Zooals men ziet, wisselen die plaatsen van voorkeur opvallend af bij de verschillende personen en komen in buitenmate grooten getale voor. De waarheid is dat dergelijke plaatsen niets bepaalds hebben Hysterische personen hebben omschreven pijnlijke plaatsen of wel verspreide hyperaesthesieën en het drukken op een pijnlijke plek bij eene hysterica kan hysterische verschijnselen doen ontstaan. Overigens kan men bij ieder dezer patiënten zooveel pijnlijke punten scheppen als men zelf maar wil.

Als ik een of ander plekje van het lichaam druk, er bijvoegende: »hier voelt je geen pijn" dan geeft patiënt ook geen pijn te kennen; druk ik daarop een ander punt zeggende »hier doet het erg pijn!" dan geeft hij een schreeuw, laat zich achterovervallen en er kan een volledig hysterisch toeval optreden. Bij vele hysterischen kan men door suggestie hysterogene streken vormen, zooals men bij hypnotisable personen, eveneens door suggestie, hypnogene plaatsen kweeken kan.

Het is bijna niet te gelooven hoe moeielijk het is, zich te vrijwaren voor inconscient suggereeren; men kan onbewust zenuwpijnen, hysterogene en hypnogene streken, gevoelloosheid, zelfs denkbeeldige ziekelijke antecedenten scheppen, men projecteert bij den zieke zijne eigen concepties naar buiten, men stelt eene ziektegeschiedenis op met vooraf bedachte concepties die ons voor den geest zweefden, want het brein van zenuwlijders, dat dikwijls bij uitstek suggestiebel en kneedbaar is, doet alle indrukken die men der hersenen aanbiedt in werkelijke gewaarwordingen of in herinneringen overgaan. Gij hebt allen op mijne afdeeling dat jonge mensch gezien dat aan neurasthenie lijdt na influenza; gij weet dat hij zeer suggestiebel en goed hypnotisabel is. De eerste maal dat ik hem zag, sloot hij op mijn zeggen »je gaat slapen" onmiddelijk de oogen; de oogleden boden die eigenaardig trillende beweging aan die men meermalen bij gehypnotiseerden ziet; hij verkeerde in diepen slaap, was anaes-

thetisch, hallucinabel en bij het ontwaken bleek het dat er amnésie bestond. Gij hebt u kunnen overtuigen dat ik bij hem in wakenden toestand zooveel pijnlijke punten kan opwekken als ik maar wil; door hem op zekere wijze te ondervragen, is het mij gemakkelijk hem nerveuze antecedenten te bezorgen; ik laat hem zeggen dat hij tien jaar geleden van een leêr gevallen is, waarbij hij de voet verzwikte, dat hij toen vier weken te bed heeft moeten liggen en ten gevolge daarvan eene overgevoeligheid heeft gekregen in zijn beide beenen en bovendien pijnen in de arm-gewrichten. Hij bevestigt dat alles en den volgende morgen weet hij dat mij uit zich zelven mede te deelen; hij is bovendien overtuigd, dat alles werkelijk zoo gebeurd is. Op die manier heb ik willekeurig gesuggereerd; indien ik het terrein, waarop ik werkzaam was, niet genoegzaam gekend had, dan zou ik heel best onbewust hebben kunnen suggereeren en zonder het te weten een ziekteproces, dat vooraf in mijn brein bestond, hebben kunnen scheppen.

Zoowel als men door drukking van de hysterogene ovariaalstreek hysterische toevallen opwekken kan, zoo kan men ook volgens de schrijvers, als men gedurende den aanval op het ovarium flink drukt het acces onderbreken en doen ophouden. Het drukken van den eierstok doet soms het hysterisch toeval ophouden, maar lang niet altijd. Dikwijls heb ik deze methode beproefd zonder gunstig gevolg en ik ben geneigd te gelooven dat de suggestie niet vreemd is aan de goede resultaten van die drukking; ik geloof dat dit procédé gelukken zal als patiënte van het hooren zeggen weet of raadt dat men drukt om daardoor de trekkingen te doen ophouden. Met zekerheid kan ik dit zeggen; dat hysterische toevallen altijd of bijna altijd kunnen worden onderdrukt door eenvoudig mondelinge suggestie; hystericae toch verliezen nooit of nagenoeg nimmer haar bewustzijn; zij blijven even als gehypnotiseerden altijd in betrekking met de buitenwereld; zij blijven suggestiebel, ook gedurende hare toevallen. Ik ben zelfs niet overtuigd dat zij gedurende de epileptoide aanval, dus dan als zij op ware epileptici gelijken, buiten bewustzijn zijn. Zij bijten zich niet op de tong; zij kwetsen zich bij het vallen niet, zij bezorgen zich geen brandwonden door stuipen te krijgen vlak voor een haard, zooals dat wel met ware epileptici het geval is. Zelfs als zij, na het einde van een aanval, voorgeven zich van het

gebeurde niets te herinneren, gelukt het mij meestal om ze door eenvoudige suggestie, zonder ze vooraf in slaap te brengen dus in wakende toestand, alles te doen herinneren wat er geschied is gedurende het acces. Hiertoe is het voldoende hen, gedurende enkele minuten, eenvoudig hun aandacht te laten concentreeren. Ziethier een voorbeeld: In de maand November van het voorgaande jaar hebt gij op mijne afdeeling eene vrouw gezien die aan toevallen leed waarvan den aard niet zoo gemakkelijk te bestemmen was.

Eens had ze op de zaal een toeval, dat door de verpleegster en door de aanwezige personen werd beschouwd als van epileptischen aard te zijn: eene voorafgaande *aura*, in den vorm van pijn die van de hand naar den schouder toe uitstraalde, daarna clonische krampen; na eenige minuten verlies van bewustzijn, terwijl de stuipen nog meerdere minuten aan blijven houden en schuim voor den mond. De patiënte gaf vóór, niets te weten van wat er gebeurd was na het ontstaan van de *aura* en van de eerste trekkingen. Volgens haar zeggen was zij volkomen haar bewustzijn kwijt geweest. Sommigen onder u die bij den aanval tegenwoordig waren, meenden dat, alhoewel het toeval niet de klassieke verschijnselen aanbood van vallende ziekte, het toch een epileptisch karakter droeg: het totaal verlies van bewustzijn, het schuim voor den mond deden het u denken.

Toen kwam het denkbeeld bij mij op, om te trachten patiëntes herinnering van wat er in de zoogenaamd onbewuste periode was voorgevallen, op te wekken, even als ik de herinnering opwek van in somnambulistische toestand gebeurde feiten. Ik lei mijne hand op patiëntes voorhoofd en verzekerde haar dat zij zich nu alles ging herinneren wat er gedurende den aanval voorgevallen was. Zij verzamelde hare gedachten eenige minuten en langzamerhand werd het geheugen wakker: zij had groote clonische bewegingen gemaakt met armen en beenen, hevige pijn in de maagkuil gehad en was toen op haar linkerkant gaan liggen; Caroline, de liefdezuster, had al dien tijd stevig haar hand vastgehouden terwijl zij zelve al door uitriep: »o! wat heb ik een pijn.” Werkelijk is dat alles zoo gebeurd. Derhalve is er ook geen verlies van bewustzijn geweest gedurende den aanval, evenmin als zulks bij gehypnotiseerden het geval is; er bestond slechts amnesie bij het ontwaken en die amnesie was niet volledig, aangezien de herinneringen door suggestie konden

worden opgewekt. Het was hysterie. Bij werkelijke epilepsie, daarentegen, gaat het bewustzijn gedurende den aanval geheel verloren en kan men, na het insult, het gebeurde gedurende het acces niet bewust doen worden.

Aangezien het nu voor mij, op grond van menigvuldige waarnemingen, volkomen vaststaat dat hystericae gedurende haar aanval haar bewustzijn behouden en in betrekking blijven met de buitenwereld, en deze patiënten tevens bij uitnemendheid suggestiebel zijn, zoo ben ik op het denkbeeld gekomen om door eenvoudige suggestie de ontwikkeling van een toeval te beletten en in de meerderheid der gevallen ben ik in mijne pogingen gunstig geslaagd.

De eerste maal dat ik dit in praktijk bracht is geweest in Aug. 1887 toen men mij op een policiebureau requireerde, voor een jong mensch, dat bewusteloos op straat neêrgevallen en daar binnen gedragen was. Hij zal zoo ongeveer een half uur op het bureau geweest zijn toen ik kwam; ik vond hem liggende op den grond, alle ledematen gecontractureerd, de handen dichtgeknepen, de kaken op elkaâr geklemd, met gesloten oogen; hij was ongevoelig voor pijn en het had allen schijn alsof hij onbewust was van al wat er met hem en om hem heen voorviel.

Men had den man gewreven, met koud water besprenkeld, doch te vergeefs. Men dacht dat hij een aanval van vallende ziekte had. Dat die contractuur meer dan een half uur aanhield, deed mij denken dat ik hier met een hysterisch toeval te doen had. Ik poogde hem — niettegenstaande zijne oogenschijnlijke bewusteloosheid — door suggestie wakker te maken. »Gij kunt de handen openen" zei ik, »Kijk maar! ik doe ze open en zij blijven open. Nu maak ik ook den mond open, de kaken zijn niet stijf meer." Onderwijl, gelukte het mij zonder geweld handen en kaken te openen; daarop bewoog ik ook zachtjes de ledematen en zei ten slotte: »Nu gaan ook je oogen open en je gaat wakker worden, als je wakker bent zult ge u heel lekker voelen, precies alsof je geen benauwdheid gehad hadt." Binnen de drie minuten deed de man de oogen open en zag verwonderd om zich henen; hij kende mij niet en had mij ook nooit vroeger gezien; gedurende zijn hysterischen slaap had hij mij niet hooren spreken. — En toch had hij mij zonder twijfel verstaan, aangezien ik hem door mondelinge suggestie heb wakker kunnen maken. Hij

is niet buiten bewustzijn geweest, doch heeft evenals de in diepen slaap zijnde gehypnotiseerden, in een andere bewustzijnstoestand verkeerd, die gevolgd is door schijnbare amnesie bij het ontwaken.

Den volgenden dag bezocht de jonge man mij op mijn spreekuur, en toen gelukte het mij — in tegenwoordigheid van mijn vriend Dr. Auguste Olivier, geneesheer aan de Parijsche hospitalen — hem dadelijk in somnambulisme te brengen, gevolgd door amnesie bij het ontwaken.

Ik was deze patiënt geheel vergeten, toen ik 18 maanden later in eene apotheek werd geroepen voor een soldaat, die men daar bewusteloos had binnengebracht en die, naar men zei, een aanval had van epilepsie. Hij lag daar bewusteloos op den grond met stijve ledematen; men wreef hem, deed hem vlugzout ruiken doch zonder eenig gevolg. »Het is geen vallende ziekte" zei ik toen tegen den apotheker, »het is een hysterisch toeval even als hij nu anderhalf jaar geleden ook gehad heeft." Daarop deelde ik hem het bovenbeschreven geval mede en liet er luide op volgen: »ik zal trachten hem door suggestie bij te brengen evenals de vorige maal." Nu volg ik dezelfde manier als de andere keer, alleen doe ik het wat vlugger. Ik zeg eenvoudig: »Binnen drie minuten zult je wakker worden, bedaard opstaan en je heel lekker gevoelen." Daarop doe ik door suggestie de contractuur ophouden. Drie minuten daarna opent de man zijne oogen en wil opstaan; daar zijne kameraden hem hierbij wilden helpen, vervolg ik: »Het is onnoodig, hij kan zich best alleen redden." En inderdaad staat hij nu zonder moeite op en is verbaasd zich in een apotheek te bevinden, hij weet van niets af. Ik vraag hem nu of dat de eerste maal is dat hij zoo gevallen is. Daarop antwoordt hij dat het al langer dan een jaar geleden is dat hij door een benauwdheid overvallen werd in de Pépinière [1]) en toen door Dr. Bernheim is bijgebracht. Hij herkende mij evenmin als ik hem in zijn uniform herkende. Een andermaal werd ik eens geroepen bij eene mijner patiënten, eene jonge dame, die ik reeds dikwijls voor hysterische verschijnselen had behandeld.

Zij had een toeval; het aangezicht was rood en opgezet, de

---

[1]) Een wandelpark te Nancy.

ademhaling versneld, hijgend, de ledematen door clonische spiertrekkingen hevig bewogen, de oogen waren gesloten, oogenschijnlijk had patiënte haar bewustzijn verloren. Ik had haar vroeger al herhaaldelijk gehypnotiseerd. Onmiddelijk na mijn binnentreden zei ik tot haar: »ik ga je in slaap brengen om dat toeval weg te nemen; je hebt geen pijn meer, je kunt weêr ruim ademhalen, je slaapt heel diep!" Binnen twee minuten hielden de stuipen op en sliep patiënt heerlijk en kalm. Daarop vervolgde ik: over vijf minuten zult je wakker worden, weer frisch en heerlijk uitgerust precies als uit je gewonen slaap, je zult niets moê zijn en je ook niet herinneren dat je een toeval gehad hebt. Na gezegden tijd opende zij werkelijk hare oogen en was verwonderd mij te zien; zij herinnerde zich niets van haar toeval.

Het gelukt mij zeer dikwijls om hysterische toevallen van patiënten op mijne afdeeling zoo op eens of na enkele minuten te doen ophouden; gewoonlijk behoef ik slechts te zeggen: »Het is gedaan, de benauwdheid is over. Wordt wakker!" Of wel ik spreek eenvoudig tegen de omstanders b.v.: »Let maar op nu gaat ze ontwaken." Bestaat er pijn in de maagkuil, een gevoel van zamensnoering in de keel, dan leg ik mijn hand op de pijnlijke plaats met de woorden: »Ik neem de pijn weg en nu wordt de ademhaling weêr vrij; het is heelemaal over." Hoogstzelden mislukt het om door suggestie snel een acces te doen ophouden. Is het een eerste maal gelukt een aanval te onderdrukken, dan slaagt men een volgende keer telkens gemakkelijker en spoediger.

Onlangs heb ik met enkele mijner ambtgenooten eenige proefnemingen gedaan in het Hotel Dieu te Parijs, waarover in de politieke pers eigenlijk veel te veel geschreven is geworden. Op de afdeeling van Dr. Mesnet hadden twee hysterische vrouwen eene hevige woordenwisseling gehad, met het gevolg dat een harer een zwaar toeval kreeg; zij rolde over den grond en had hevige stuiptrekkingen. De aanwezige studenten konden haar niet in bedwang houden. Ik had moeite om haar te naderen, zoo'n geweld maakte het arme schepsel. Met luider stem zei ik plotseling: »Over eene minuut zal ze wakker worden, dan zal alles over zijn en zij zal zich heel lekker gevoelen." En een minuut later stond ze inderdaad op. De aanval was gebroken. De andere (hare tegenpartij) die

door geest van navolging een aanval van hysterischen slaap gekregen had, werd eveneens door eenvoudig verzekerend toespreken gewekt door Dr. Dumontpallier. Deze wijze van handelen is op mijne afdeeling gebruikelijk geworden. Mijne internes en zelfs de ziekenverpleegsters onderdrukken onmiddelijk, door suggestie, de voorkomende hysterische toevallen.

Een officier van gezondheid van de landmacht, die onder mijne toehoorders was geweest op een collegie waarop ik deze daadzaken behandelde, kwam mij den daaropvolgenden dag vertellen dat hij datzelfde procédé had toegepast in een geval dat volkomen op de eerste, door mij vermelde, casus geleek. Ziet hier het feit zooals bedoelde collega het mij heeft medegedeeld. De 22 jarige X kwam 13 Nov. 1889 in militaire dienst. Hij heeft een goede constitutie maar is van een zenuwachtig temperament en zou tot zijn tiende jaar niet ziek geweest zijn. Toen heeft hij chorea gehad; de verschijnselen bepaalden zich tot vreemde en huppelende bewegingen van den linkerarm die langzamerhand en na verloop van drie maanden geheel hebben opgehouden. Huisschilder van beroep, heeft hij drie malen een aanval van loodkoliek gehad, waarvoor hij telkens ongeveer vier weken behandeld is doch waaruit hij geen nablijvende stoornissen heeft overgehouden. Zijne moeder, die in 1885 overleed, was eene zenuwachtige vrouw en zou zelfs aan hysterische toevallen hebben geleden.

Den dag van de loting voor de nationale militie, 13 Januari 1889, bevond hij zich s'avonds 10 ure aan tafel en zat kalm met het overige gezin te eten, toen hij eensklaps ongesteld werd. Hij ontwaarde een gevoel van toesnoering in den buik, kreeg een aanval van stuipen, verloor zijn bewustzijn terwijl zijn gansche lichaam stijf werd en bleef. Die aanval heeft een uur geduurd. Voor de keuringscommissie heeft hij geen reclames ingediend, omdat hij meende niet ziek te zijn en ook geen gebrek te hebben; dat toeval beschouwde hij als een eenvoudig zenuwverschijnsel en telde het niet, bovendien dacht hij toch vrijgesteld te zullen worden van de militie omdat hij een broêr in actieve dienst had. In dit opzicht had hij zijne rekening buiten den waard gemaakt, daar hij een onwettig kind was en er dus geen termen voor vrijstelling bestonden.

Dit trok hij zich erg aan. Hij trouwt daarop den eersten Juni, waarna de toevallen zich herhalen; hij heeft er vijf gehad tot op het oogenblik van zijn opname in den dienst, waarvan enkele overdag, en andere s'nachts. Van deze laatsten zou hij niets geweten hebben als zijne vrouw het hem niet had gezegd.

Patiënt is verstandelijk goed ontwikkeld, is tot op zijn tiende jaar op de lagere school geweest en heeft bij het verlaten van de school eene verklaring mede gekregen van het geregeld afloopen van den cursus. Zijn kompagnies-kommandant is over hem tevreden en ik durf gerust zeggen dat hij de beste soldaat van zijn kompagnie is; hij heeft goede vooruitzichten in dienst en veel kans om spoedig onderofficier te worden.

Den 6 Febr. 1890 kreeg hij zijn eerste toeval bij de troep; hij was toen drie maanden in dienst; het gebeurde even na de réveille en hij zou juist de kamer gaan aanvegen. Plotseling ontvalt hem de veger; hij ziet dat zijn vingers zich onwillekeurig krampachtig buigen en strekken en maakt zijne kameraden daarop opmerkzaam zeggende: »kijk eens hoe vreemd!" Op 't zelfde oogenblik wordt hij heelemaal stijf en wankelt; men ondersteunt hem bijtijds en brengt hem te bed. Tegen half tien werd ik er bijgeroepen en zag hem languit, onbeweeglijk stijf liggen; zijn aangezicht is bleek, de oogleden zijn gesloten, het oog is ongevoelig voor licht; hij doet denken aan iemand die rustig slaapt en niet bewust is van wat om hem heen voorvalt. Ik had hem te voren nooit gezien en moest dus alleen uit de mededeelingen der omstanders, omtrent de bijzonderheden die zij hadden waargenomen, het besluit trekken dat ik hier met eene hysterische contractuur te doen had. Ik besloot patiënt te wekken door eenvoudige suggestie zooals ik dat professor Bernheim den vorigen dag had zien doen. »Ik ben de dokter van je regiment," zei ik, »die je gaarne mag lijden en die je komt helpen, want je hebt een flauwte gekregen; je handen zijn krampachtig gesloten, je armen zijn stijf! Ik wrijf ze om ze wat losser te maken. Zietdaar, je voelt je al wat beter; ik maak je vingers open, ik buig je polsen, je elleboog, je onderbeen, je dij; zoo gaat het goed. Alle stijfheid is verdwenen." Ten slotte mij tot zijn kameraden richtende, eindigde ik met de woorden: »Je zult zien, nu wordt hij wakker." En zoo geschiedde het ook tot groote

verbazing van de omstanders: de oogleden begonnen te trillen en gingen open; patiënt was wakker en heel verwonderd dat er zooveel menschen om hem heen stonden, vroeg hij, waarom hij te bed lag; hij herinnerde zich niets van 't voorgevallene. Op eenige door mij tot hem gerichte vragen bleef hij het antwoord schuldig, zoo verbluft was hij en pas toen ik hem op de hoogte had gebracht van het gebeurde was het hem doenlijk mij eenige inlichtingen te geven.

Den volgenden dag gaf hij mij de bijzonderheden op uit zijn vroegere levensloop, de feiten die ik hierboven heb medegedeeld.

Den 15 Febr. had dezelfde patiënt andermaal een acces dat ik echter niet bijgewoond heb; den 19e deed zich eene ligte flauwte voor zonder stuipen en hiervoor werd hij in het hospitaal gezonden om voor de keuringscommissie gebracht te worden.

Zietdaar de ziektegeschiedenis zooals die mij door mijn collega is medegedeeld. Ik heb haar met alle bijzonderheden overgenomen. Gij ziet dat men door suggestie, hysterici — die een toeval hebben — wekken kan en dat elkeen zulks vermag te doen die zich van de suggestie met verstand weet te bedienen. Het lag natuurlijk voor de hand om te beproeven langs suggestieven weg patiënt van zijn toevallen te genezen, en dat zou zonder twijfel en zeer gemakkelijk hebben kunnen geschieden. Doch dit mocht niet zijn, daar eene ministerieele circulaire den officieren van gezondheid streng verbiedt, het hypnotisme toe te passen op militairen, zelfs dan als een geneeskundig doel wordt beoogd.

Er bestaan evenwel hysterische personen genoeg, die, uit geest van tegenspraak of wel omdat zij door te krachtige indrukken van auto-suggestieven aard beheerscht worden, niet gehoorzamen aan de suggestie om te ontwaken. Zoo gebeurde het mij nu twee jaren geleden dat ik te Reims geroepen werd bij eene jonge vrouw die sedert een reeks van jaren aanvallen van asthma had, gepaard met tallooze bezwaren van hysterischen aard. Zij had de fatale gewoonte aangenomen om zich driemaal daags met morphine in te spuiten. Elken ochtend vast had zij een hysterisch toeval met contractuur en pseudo-asthma dat aanhield totdat haar man haar eene onderhuidsche inspuiting had gedaan; vòòr dien tijd kwam zij nooit bij.

Ik zag patiënte voor de eerste maal s'morgens juist tijdens zoo'n aanval; ik suggereer haar wakker te worden zonder in-

spuiting; ik blijf volhouden en beveel haar te ontwaken. Maar zij gehoorzaamt niet en blijft oogenschijnlijk doof, zoo voor mijne woorden als voor mijn bevel. Na een kwartier uurs vruchteloos mij te hebben ingespannen, zei ik: »U weet nu dat u in geen geval morphine krijgt; toch zult u wakker worden!" Daarna bemoeide ik mij niet meer met haar. Ik dacht niet geslaagd te zijn en bleef nog wat praten met haar man, toen patiënte een minuut of vijf daarna in eens de oogen opende en verbaasd was een vreemde in haar kamer te zien. Nu stelde de echtgenoot mij aan zijne vrouw voor; zij kende mij niet.

Eenigen tijd later te Nancy onder mijne behandeling gekomen is zij daar in enkele séances genezen van haar hysterie en tevens van haar morphinezucht die al acht jaren bestond; haar asthma heeft niet voor de suggestie willen wijken.

Nu zal ik u ook eens twee gevallen mededeelen waar het mij niet gelukte den aanval bij een eerste maal te coupeeren; het zijn tevens de *eenige* waarin mijne pogingen niet met gunstigen uitslag bekroond werden. Een jong meisje uit Brussel met vreemde hysterische toevallen die zich dagelijks driemalen herhaalden en waarvan elk acces een tot twee uren duurde, werd mij ter behandeling toevertrouwd. Te vergeefs poogde ik door suggestie het eerste acces dat ik bijwoonde te coupeeren; hoe meer ik haar suggereerde dat zij de oogen zou openen, des te stijver hield zij ze dicht. Patiënte was behept met een instinktmatigen haar zelf onbewusten geest van tegenstand. Toch kan men niet zeggen dat zij zich tegen de suggestie verzette; zij was volgzaam maar haar primitieve neiging tot tegen-suggestie was sterker dan haar eigen wil. Alhoewel het mij niet gelukte patiënte door directe suggestie te genezen, heb ik haar door een bijzondere manier van suggereeren toch van hare toevallen weten af te helpen.

Het tweede geval geldt de jeugdige echtgenoote van een geneesheer. Die dame was reeds drie à vier jaar lijdende aan hevige pijn in de precordiaalstreek waarbij zich al spoedig aanvallen van hysterischen aard hadden gevoegd. Die aanvallen duurden drie à vier uren en kenmerkten zich door verheffing van pijn, hevige dyspnoea, versnelling van den hartslag en ijlhoofdige denkbeelden. Het gelukte mij niet die aanvallen door suggestie te doen ophouden. De pijn en

de luchthonger bemeesterden haar denkvermogen zoo geheel en al dat zij onverschillig bleef voor mijne suggestie. Na eenige minder gelukkige pogingen bracht ik patiënte eindelijk, gedurende een pijnvrije intermissie, in diepen hypnotischen slaap en toen bleek mijne suggestie bij machte te zijn den terugkeer der accessen te beletten en de aanhoudende precordiaalpijn weg te nemen zoodat zij na enkele weken blijvend genezen heen kon gaan.

Men ziet andermaal hieruit welk eene belangrijke rol de suggestie vervult in de uitingen van hysterie en hoe gemakkelijk de leer der suggestie vele harer verklaart. Als men bedenkt hoe suggestiebel hystericae zijn dan valt het niet moeielijk het mechanisme te verklaren van verschijnselen als ovarialgie, hysterogene punten evenmin als van het optreden der klassische tijdperken der groote hysterie en van het onderdrukken van hysterische toevallen door het drukken van de ovaria of op eenvoudig bevel. Hypnose is geen hysterie, doch hysterie brengt een anderen bewustzijnstoestand voort die de suggestibiliteit doet toenemen en onder de verschijnselen aan hysterischen eigen, zijn er, die zich volkomen verhouden alsof het verschijnselen waren van auto-suggestie.

Onder deze rubriek is bijvoorbeeld de hysterische anesthesie te brengen. In werkelijkheid bestaat zij niet, zij is zuiver denkbeeldig, zij is van psychischen aard. Als eene hysterica, totale gevoelloosheid van een arm heeft, dan kan zij zich toch best van haar hand bedienen, er mede breien, naaien, schrijven; zij zal de pen niet uit de vingers laten glijden; eene moeder die haar kind vasthoudt met gevoellooze handen, zonder dat zij er naar kijkt zal het nooit laten vallen, zooals zeker gebeuren zou als hare gevoelloosheid van anderen dan hysterischen aard was. Eene hysterica met gevoelloosheid van de voetzolen kan best loopen, zonder naar den grond te zien; zij loopt alsof zij den grond voelde en in werkelijkheid voelt zij dien zonder het te weten dat zij hem voelt. Ik heb aangetoond dat amblyopie en achromatopsie van hysterischen aard, dezelfde kenmerken dragen als de overeenkomstige door suggestie opgewekte afwijkingen. Het netvlies ontvangt den indruk, deze wordt voortgeplant en in het centrum van de hersenschors waargenomen, maar de geest neemt haar niet waar; het is eene negatieve illusie. De persoon voelt en ziet, doch hij meent, niet te voelen en niet te zien. Ik heb ook

bewezen met het prisma en met den toestel van Snellen dat het door suggestie amaurotisch geworden oog even goed ziet als het andere. De persoon doet alsof hij simuleert en toch simuleert hij niet. Hysterische en gesuggereerde gevoelloosheid of blindheid zijn in wezen niet verschillend. Beide zijn van psychischen aard, beide wijken door suggestie. Gaarne geef ik u toe dat wij de oorzaak van het verschijnsel niet kennen. De hysterica is halfzijdig gevoelloos of blind zonder het te weten; bewust, heeft zij zich niet kunnen suggereeren. Het is toevallig, wanneer men haar onderzoekt op huid-sensibiliteit en op gezichtsscherpte, dat men tot de ontdekking komt en dat zij zelve het bespeurt dat zij aan een kant gevoelloos en blind is. Door welk mechanisme moet men zich het ontstaan dier afwijking verklaren? Waarom weigert het bewuste wezen van een persoon, zintuigelijke en gevoelsindrukken die van eene bepaalde lichaamshelft komen waar te nemen, als die indrukken toch werkelijk door de centra van de hersenschors gepercipiëeerd zijn! Moet men aannemen dat de percepties eerst dan bewust worden als zij van het corticale perceptie-centrum overgebracht zijn naar bijzondere zenuwcellen die wij psychische cellen zullen noemen en tot de bovenste verdieping van de hersenen behooren, waarin het verschijnsel van bewustzijn wordt voortgebracht? Wanneer de gezichtsindruk bijvoorbeeld niet verder komt als tot het gezichtscentrum in de hersenbast (lobula plicae curvatae of lobula occipitalis) dan ziet de persoon, maar weet niet dat hij ziet. Gaat de indruk verder en bereikt zij — laat ons zeggen — de psychische cellen van den lobulus frontalis, waarin het begrip ontstaat, dan pas wordt de gezichtsindruk bewust. Derhalve kan eene stoornis in de psychische cellen, het bewust worden van het geziene verhinderen en aldus eene werkelijke blindheid veroorzaken. Deze hypothese is intusschen verre van bevredigend. Een ding is zeker en dat is, dat die stoornis in de meeste gevallen niet veroorzaakt wordt door eene diep ingrijpende beleediging, aangezien eene eenvoudige suggestie meestal voldoende is om het verschijnsel te doen ophouden, dat is, om de psychische oorzaak weg te nemen die de gevoels- of zintuigelijke waarneming uitwischte.

Vele verschijnselen van hysterie vinden eene gereede verklaring in de leer der suggestie. Onder deze behoort ook het verschijnsel

van tympanitis abdominalis, waarvan ik een merkwaardig geval op mijne afdeeling heb mogen behandelen. Gaarne wil ik u daar een en ander van mededeelen. Door u de ziektegeschiedenis van patiënte met tympanitis of juister gezegd pseudo-tympanitis abdominalis te verhalen, komen wij tevens op het domein van de suggestieve geneeskunde, waaraan ik nu mijne laatste lessen wil wijden.

Marie H., keukenmeid, oud 25 jaren, werd 20 Oct. 1887 op mijne ziekenafdeeling opgenomen. Sedert Febr. 1884 leed zij aan zware hysterische toevallen. Het eerste ontstond na eene gemoedsbeweging; sedert herhaalden zich de accessen bij de minste onaangenaamheid vooral even vòòr het intreden der menstruatie. Vier jaren geleden werd zij zwanger; gedurende de zwangerschap had ze alle dagen toevallen; de verlossing werd met de forceps getermineerd. Den daaropvolgenden dag stond zij reeds op, doch na een paar dagen kreeg zij pijn in den buik, kloven in de tepels en de hysterische toevallen vermenigvuldigden zich, zij deden zich nu 2 tot 3 malen daags voor. Een van die accessen duurde drie uren. Sedert herhaalden zij zich minstens 3 à 4 malen in de week. H. is zeer impressionabel, beeft en wordt boos om de beuzelachtigste redenen, zij is het toonbeeld eener hysterica.

Op dit oogenblik, 27 Dec. ('89), doen zich sints een maand geene hysterische toevallen meer voor terwijl toch anders reeds 4 jaren lang geen week zonder acces voorbij gegaan is. Dit heeft zij aan de hypnotische suggestie te danken, eene behandeling die zij sedert 1 Nov. ll. volgt. Patiënte komt in diepen hypnotischen slaap. Bij de eerste séances was zij erg onrustig en dikwijls dreigde een aanval van stuipen op te treden als ik pogingen deed om haar in slaap te brengen. Als ik dadelijk na het ontwaken den buik palpeerde voelde zij pijn en zou ik het onderzoek voortgezet hebben, dan had zij zeker een toeval gekregen. Palpatie van den buik werkte dus als hysterogeen agens. Door kalme en herhaalde suggestie, zijn binnen weinige zittingen al die verschijnselen van onrust en prikkelbaarheid verdwenen en nu slaapt ze in en ze ontwaakt uit hypnose, zonder eenige gemoedsbeweging terwijl het palpeeren van den buik haar geen pijn meer veroorzaakt. Patiënte is zacht van humeur geworden, volgzaam en arbeidzaam, zij doet werkzaamheden op de ziekenzaal; af en toe heeft ze wel eens opwellingen van drift die echter onmiddelijk voor suggestie wijken. Toevallen blijven weg; zij had haar laatste acces nu zoo wat vijf weken geleden; dat toeval ging gepaard met woest ijlen en hallucineeren, zij was toen zoo wild dat zij uit het venster wou springen. Sedert dien, bleef zij kalm.

Op dien laatsten hevigen aanval volgde een vrij ruime menstruatie die veertien dagen aanhield en wel in hevigheid afnam, doch niet geheel gestuit kon worden door suggestie. Sedert tien dagen heeft het vloeien opgehouden. Bij inwendig onderzoek zijn geene afwijkingen te bespeuren. Doch van dien tijd dagteekent bij haar het verschijnsel van opzetten en aanzwellen van den buik, gepaard met pijn bij drukking in de streek boven de liezen, onder den navel en in den maagkuil. De ontlasting blijft normaal; er doen zich brakingen voor terwijl de

tympanitis ook gedurende den slaap blijft voortduren. Patiënte klaagt alleen over gevoel van opgezetheid en pijnlijkheid in den buik. Er is weinig eetlust maar de digestie is ongestoord. Door suggestie verdwijnt de tympanitis snel, wat gepaard gaat met loozen van winden. Als ik aan patiënte in hypnose zeg: „Nu verdwijnt die opgeblazenheid!" dan ziet men binnen korte oogenblikken den buik in omvang verminderen en geheel afzwellen. Men kan zich dan overtuigen dat de buikwand lenig is geworden; omgekeerd kan ik de tympanitis ook binnen even korten tijd doen terugkeeren.

Den 12 December bijvoorbeeld, terwijl zij in hypnose was zei ik haar: „Als ik nu hier deze linker rib zachtjes druk (ik voegde de daad bij 't woord) dan gaat de zwelling weg; en doe ik nu 'tzelfde hier op de tegenovergestelde rechter rib, dan zwelt de buik weêr op." Op deze manier verkrijg ik naar welgevallen binnen enkele seconden tympanisatie en detympanisatie van den buik. Bij het ontwaken is patiënte van alles onwetend, zij herinnert zich niets van het gebeurde. Toch bleef haar organisch geheugen functioneeren, want zoodra ik nu, terwijl zij wakker is, bedoelde rechter rib aanraak zonder een woord er bij te zeggen, dan zet de buik weêr op; raak ik daarna de linker rib aan dan verdwijnt weêr de zwelling. Ik heb aldus eene tympanogene en eene détympanogene streek gevormd.

Het verschijnsel ontstaat niet door kromming van de wervelzuil, want het doet zich eveneens voor als ik lijderes lang uit laat liggen op een horizontaal vlak, of wel als ik haar tegen een muur doe leunen zoodat de columna vertebralis onbeweeglijk blijft. Men kan bovendien door meten zich overtuigen dat de omvang van den buik is toegenomen.

Den 15 Dec. onder anderen was de buik, in gezwollen toestand, gemeten over crista ilei en navel 95 centim., over de valsche ribben 79 centim.; diezelfde maten zijn eenige seconden later, als door suggestie de zwelling heeft opgehouden, respectievelijk 81 en 76 centim. Nu doe ik den buik opnieuw opzetten en wordt daarna 93 en 77 centim. gevonden voor diezelfde maten. Derhalve is in gezwollen toestand de omvang 12 tot 14 centim. toegenomen. Bij percussie is het geluid sonoor en herinnert aan het geluid dat men hoort bij kloppen op een door gassen uitgezetten buik. Pols en ademhaling zijn meer frequent tijdens den toestand van tympanitis. Den 15 Dec. telde de pols 140 slagen en was het aantal respiraties 48 gedurende den gezwollen toestand v. d. buik, tegen 112 pulsaties en 86 respiraties na dien tijd. Den 16 Dec. waren die cijfers tijdens de tympanitis 96 en 36 en daarna 80 en 28. Den 22 Dec. P. 112, R. 40 bij een opgezetten P. 95 en R. 36 bij een normalen buik.

28 Dec. De buik is opgezet na suggestie: onmiddelijk daarna gemeten, tel ik 94 puls. en 36 resp.; na eenige minuten puls. 84, resp 32; dadelijk na het afzwellen P. 72, resp. 32; eenige minuten later P. 68, resp. 32.

30 Dec. Bij spontaan opgezetten buik, is de grootste omvang 88 centim. Door suggestie neemt de zwelling toe en komt op 91 centim. Na afzwelling is de omvang 78 centim.

Den 31 Dec. is de omvang 98 centim.; de buik is hard, geeft een sonoor geluid bij percussie en is sterk opgezet; het gelaat is hoogrood en patiënte

klaagt erg over pijn; pols 108, ademhalingen 52 in de minuut; de ademhaling vertoont den costalen typus. Percussie van den thorax geeft een sterk tympanitisch geluid.

Na passende suggestie verdwijnt de zwelling, en nu is de grootste omvang van den buik maar 39 centim., de pols slaat 84, het aantal ademhalingen is op 28 gevallen; de respiratie is weêr costo-abdominaal geworden; het percussie-geluid van den thorax klinkt minder tympanitisch.

Door den thorax te percuteeren gedurende en na afname van de zwelling van den buik, kan men zich overtuigen dat het middenrif en de onderste longgrens, in de axillairlijn gedurende de tympanitis veel lager staan. De matte toon begint rechts bij de 8e rib, links bij de 9e rib. Na het verdwijnen van de zwelling, stijgt de matte toon 5 centimeter. Derhalve daalt het diaphragma als de buik in omvang toeneemt, en stijgt weêr zoodra de zwelling ophoudt.

Het pseudo-tympanisme heeft zich spontaan, niettegenstaande de suggestie nog ongeveer een veertien dagen blijven vertoonen, daarna bleef het verschijnsel weg. Patiënte verliet 10 Februari 1890 geheel hersteld het hospitaal.

Bovenstaand geval is dus eene pseudo-tympanitis zonder gasvorming; het zwellen van den buik wordt veroorzaakt door het dalen van het middenrif. De suggestie vermag het volumen van den buik, door eenvoudige spierwerking, naar willekeur te doen toenemen en afnemen.

Hiermede is intusschen het mechanisme van die opzwelling nog niet genoegzaam opgehelderd; want eene daling van het diaphragma in pathologische gevallen bij voorbeeld door een pleuritisch exsudaat, door zwelling van het longweefsel of wel door de aanwezigheid van een gezwel in lever of milt dat de ingewanden nog meer verdringt als de laagstmogelijke stand van het middenrif het doen kan, zijn gewoonlijk niet in staat zoo'n aanmerkelijke toename in omvang van den buik te veroorzaken. Wellicht is hiertoe tevens een eigenaardige toestand van de buikspieren noodig, een verminderde tonus waardoor zij zich als een elastieke bal laten uitrekken. Het eenige wat men met zekerheid zeggen kan, is dat deze pseudo-tympanitis niet vergezeld gaat van eenige gasvorming in den buik; het opzwellen en het afzwellen had oogenblikkelijk plaats zonder de minste lozing van gassen.

Het mechanisme bij zoogenaamde nerveuze zwangerschap is vermoedelijk wel hetzelfde. Eene vrouw die zich verbeeldt zwanger te zijn, die haar baarmoeder voelt toenemen in omvang, suggereert zich zelve onbewust dat haar buik geleidelijk dikker wordt; zij realiseert het mechanisme der buikspieren dat die zwelling veroor-

zaakt. Naar mate de zwangerschap voortschrijdt, wordt de buik dikker doordien het middenrif daalt en de buikwanden zich uitrekken. Als zij de tweede helft van haar zwangerschap begint, voelt zij door autosuggestie kindsbewegingen en er zijn voorbeelden genoeg dat geneesheeren die dwaling deelden.

Die nerveuze pseudo-tympanitides zijn slecht bekend; haar mechanisme, haar werkelijke aard is den meeste schrijvers onbekend gebleven en daarom vestig ik er hier bijzonder de aandacht op. Men vindt hier en daar in de medische litteratuur tal van waarnemingen en ziektegeschiedenissen die duidelijk het bewijs leveren dat overeenkomstige feiten herhaaldelijk zijn voorgekomen en tevens dat men ze verkeerd begrepen heeft. In een voor de Parijssche medische faculteit verdedigd proefschrift behandelt Cadet, de »Pneumatose gastro-intestinale des hystériques." De voorbijgaande tympanitides, zegt hij, kunnen optreden na den maaltijd, na gemoedsbewegingen, gedurende de menstruatie of gedurende hysterische toevallen; zij verdwijnen zonder gaslozing.

Hij heeft, evenals Demarquay, in gevallen van slepende tympanitis — die dikwijls als gevolgziekte optreedt van dysmenorrhee of van amenorrhee — plotselinge afwisselingen waargenomen van uitzetten en van zamenvallen van de ingewanden, en hij vindt dat een der vreemdste verschijnselen van die ziekte.

De twee ziektegeschiedenissen die ik hier laat volgen ontleen ik aan genoemd proefschrift van Cadet; ik geef ze verkort weêr. Beide leveren het bewijs hoe hardnekkig die pseudo-tympanitis zijn kan en hoe gemakkelijk een geneesheer in de verleiding komt haar op eene irrationeele manier te behandelen als hij er de ware natuur niet van herkent.

De eerste waarneming geldt eene jeugdige hysterica van 17 jaren.

Den 22 April 1870 is de buik, zonder pijnlijk aan te voelen, trommelzuchtig geworden; dit deed zich voor na een zenuwtoeval dat opgetreden was bij het plotseling ophouden van de menstruatie. Eenige dagen daarna doen zich brakingen voor en wordt patiënte opgenomen op de zieken-afdeeling van Dr. Potain. Zij werd achtereenvolgens behandeld met bloedzuigers, ijzerpreparaten, bromureta, valeriaan en met vesicatoria, doch zonder eenig gunstig resultaat. De spijsvertering was normaal, er bestond geen stoelverstopping; vroeger heeft ze geleden aan hysterische hoest en heupzenuwpijn.

In de maand Januari 1871, werd zij op de afdeeling van Dr. Desnos over-

gebracht en bleef daar geruimen tijd in observatie. Uit haar ziektegeschiedenis teeken ik 't volgende op: „Dikwijls verdween de zwelling van den buik, zonder eenige merkbare aanleiding en zonder dat er winden naar beneden geloosd werden. In dien toestand kan men zich — daar alsdan de buikwand leniger en gemakkelijker in te drukken is — door diep te palpeeren, overtuigen dat er geen gezwel *in abdomine* aanwezig is. Korten tijd later hernam de buik weêr zijn vroegeren omvang." — Dit zelfde verschijnsel werd herhaaldelijk waargenomen.

Den 18 Juli 1871, vond ik opgeteekend: *de buik zakt af en toe, als het ware, in om korte oogenblikken later weêr op nieuw zich uit te zetten.* Patiënte klaagt over een gevoel van zwaarte en van zamensnoerende pijn die zich tot in de lendenen en tot in de hartkuil uitstrekt; zij kan niet recht overeind staan. Geen enkele behandeling geeft eenig nuttig resultaat, te vergeefs werden absorbentia, narcotica, nux vomica gegeven, hydrotherapie en electriciteit geprobeerd, purgantia aangewend; alles bleef zonder nuttig effect en patiënte verliet 8 Augustus het hospitaal, in denzelfden toestand als waarin zij kwam.

De tweede ziekte-geschiedenis betreft een jong meisje van 19 jaren, linnenmeid van beroep en verpleegd op de afdeeling van Dr. Hérard. In Juli 1870 heeft zij eenige zenuwtoevallen gehad. In November daaraanvolgende bleven plotseling de menses weg. Hevige buikpijnen in April 1871, gevolgd in de eerste dagen van Mei door plotseling optredende tympanitis van den buik, Toen zij 11 Juni in 't hospitaal kwam vond men annesthesie, vooral aan de linker zijde en vertoonde patiënte enkele stuipachtige bewegingen. Als lijderes een toeval heeft, neemt de buik dikwijls snel in omvang af om weêr aan te zwellen zoodra de stuiptrekkingen verminderen.

In tympanitischen toestand heeft de buik een omvang van 90 centim. Patiënte braakt veel als de buik trommelzuchtig is. Den 30 Juni pungeert Dr. Desnos den darm met de fijnste troisquart van Dieulafoy; doch er komt geen gas te voorschijn. Toch was de volgende dagen de buik iets minder gespannen: 82 centim., vermoedelijk ten gevolge van den prikkel veroorzaakt door de punctuur. Daarna kwam de omvang van den buik weêr op 88 à 90 centim. terug.

Den 20 Juli, toestand onveranderd. Nu pungeert men ter hoogte van de maag en aspireert met de pomp van Dieulafoy; tot vijf malen toe zuigt men de pomp vol met lucht uit de maag. De zwelling in het epigastrium was daarna kennelijk minder; maar de buik bleef even dik en gespannen; eenige dagen later was ook het epigastrium weêr opgezet en pijnlijk.

Cadet is van gevoelen dat er in deze gevallen minder sprake is van meerdere vorming dan wel van ophooping en ijler worden van gassen onder begunstiging van spierverlamming van den darmrok. Het plotseling verdwijnen van de opzetting van den buik schrijft hij toe aan samentrekking van buik- en darmspieren waardoor

tijdelijk de expansie der gassen verhinderd en deze gecondenseerd worden en gevolgelijk minder ruimte behoeven. Een oogenblik later als de spiercontractie nalaat, zetten de ingewanden weêr uit en met deze haar luchtvormigen inhoud.

Deze uitlegging is niet aannemelijk. Men kon zich bij onze hysterica gemakkelijk overtuigen dat als de buik door suggestie verslapt was, hij weinig gassen bevatte en als hij weêr opgezet was zag noch voelde men eenige uitgezette darmlis; het plotseling opzetten van den buikwand deed meer denken aan een elastieke bal die opgeblazen wordt. Bovendien als men in dezen vorm van tympanitis chloroform-narcose inleidt — dus als door spierontspanning de contractuur opgeheven wordt — dan ziet men de zwelling van den buik ophouden. De opzetting mag dus niet aan spierverlamming worden toegeschreven.

»De invloed van chloroform op dit verschijnsel is bestudeerd geworden door Luton, Spencer Wels en Talma. Door toediening van chloroform zegt Luton [1]) ziet men oogenblikkelijk, ook de omvangrijkste tympanitische zwelling van den buik bij hysterischen verdwijnen. Ik zelf heb een dergelijk geval waargenomen en was niet weinig verbaasd den buik zoo eensklaps in omvang te zien afnemen, zonder dat er eenige lozing van winden noch naar boven noch naar beneden plaats had. Hoe moeielijk het verschijnsel ook te verklaren zij, aan de realiteit van zijn bestaan kan niet getwijfeld worden. Bovendien nauwelijks ontwaakt patiënt uit zijne narcose of het meteorisme verschijnt weêr."

Spencer Wells maakt melding van verschillende varieteiten van uitzetting van den buik bij hystericae. Somtijds is de buikwand gelijkmatig uitgezet, bolvormig en hard en herinnert aan vergevorderde zwangerschap; in chloroform narkose ziet men dan den buik inzinken en kan men met gemak palpeeren tot op de wervelkolom toe. Andere malen is de zwelling omschreven en kan aan het bestaan van een tumor doen denken, vooral als de onderliggende darm harde faeces-knollen bevat. Een herhaald onderzoek, het toedienen van purgantia, zoo noodig van chloroform moeten hier leiden tot een richtige diagnose. Het kan voorkomen dat een

---

[1]) Dictionnaire de Jaccoud. Article: Tympanite.

latente ovariaal tumor en hysterie gezamenlijk, oorzaak zijn van plaatselijke pseudo-tympanitis. Ook een fibroom, een abnormale stand van de baarmoeder kunnen als oorzaak optreden. Genoemde engelsche gynaekoloog geeft in zijn werk de afbeelding van een buik die doet denken aan het bestaan van een ovariaal- of een uterien-gezwel. De buik was hard, weêrstandbiedend en gaf bij percussie een sonoor geluid; de spieren waren krampachtig zamengetrokken; het geheel gaf de illusie van een gezwel met kindsbeweging. Toen, onder den invloed van chloroform, de zwelling verdween en deze na het ophouden van de narkose weêr terugkeerde bleek het dat men te doen had met eene pseudo-tympanitis.

Bij eene andere vrouw deed de eigenaardige vorm van de zwelling denken aan het bestaan van een dubbelzijdige ovarium-kyste; de rechte buikspieren vormden een zuivere afscheidingslijn tusschen beide buikhelften. Na toediening van chloroform was van zwelling niets meer te bespeuren. Een derde patiënte werd opgenomen in het hospitaal met de diagnose: ovariaal-tumor; er werd bij percussie een tympanitisch geluid gehoord, men voelde boven de pubis een verharding en bij inwendig onderzoek meende men beginnende graviditeit te herkennen. Toen, onder chloroform invloed, de buikwand lenig was geworden, kon men de baarmoeder voelen.

Professor Talma die bovenstaande gevallen refereert maakt melding van vier eigen waarnemingen van overeenkomstigen aard. Wij ontleenen aan hem de navolgende observatie:

Een meisje van 23 jaar, lijdt sedert maanden aan opzetting van den buik. Een chirurg, die de aanwezigheid van een tumor vermoedde, chloroformiseerde haar tot het doen van een operatie. Met het optreden van de narkose verdween echter de dikke buik om na het ophouden van den chloroforminvloed weêr terug te keeren. Bij onderzoek vond Talma den buik zeer aanmerkelijk en gelijkmatig uitgezet; de percussie gaf een helder tympanitisch geluid. Patiënte leed tevens dikwijls aan pijnlijk en uren durend hevig hikken. Bij elke schok werd de buikwand nog meer gespannen en hoorde men een intensief laryngeaal geluid. Er bestond geen luchtslikken; de ademhaling was bijna uitsluitend costaal. De algemeene toestand was bevredigend. Als patiënte sliep was de buik nog wel gespannen, maar toch minder dan in wakenden toestand. Over dag was de omvang van den buik bij afwisseling meer en minder aanmerkelijk. Bij catheteriseering van de maag blijkt, dat deze weinig gas inhoudt. De zuiver costale ademhalingstypus gedurende het tijdperk van tympanitis, wordt costo-abdominaal als patiënte in chloroform narkose

is gebracht. Als na het eindigen van de narkose de buik weêr tympanitisch geworden is, kan men drie, vier, tot vijf uitsluitend abdominale inspiraties waarnemen zonder dat deze door uitademingen gevolgd worden. Dit proces van abdominaal inademen zonder door uitademing gevolgd te worden, blijft voortgaan totdat de buik zijn vroegere abnormale uitzetting weêr bereikt heeft. Daarna houden de bewegingen van den buikwand gedurende in- en uitademing nagenoeg geheel op, met andere woorden het middenrif ontspant zich niet meer; de ademhaling is nu zuiver costaal geworden.

Bovendien staan de onderste longrand en het middenrif gedurende den toestand van tympanitis zeer laag, in de axillairlijn bereikt die grens de 10e rib; zij stijgt gedurende de narkose, als de buik ingezonken is, tot den onderrand van de 7e rib.

Dit komt overeen met wat wij, bij onze patiënte, hebben waargenomen. Talma besluit hieruit dat de tympanitis veroorzaakt wordt door zamentrekking van het diaphragma. Het is geen voortdurende zamentrekking; de buik is in den slaap minder opgezet en overdag wisselt zijn toestand, van al dan niet tympanitisch zijn, steeds af.

Men begrijpt dat ik alleen heb willen spreken van de nerveuse pseudo-tympanitis bij hystericae en niet van werkelijke tympanitis die bij deze patiënten eveneens voorkomen kan. Men dient dus goed te onderscheiden, want de behandeling hangt er van af. In de eerstbedoelde vorm slechts, is de suggestieve therapie geïndiceerd.

Door eene nerveuse pseudo-tympanitis met purgantia en darmpuncties te behandelen zou men kans loopen het euvel dat men bestrijden wil, erger te maken. Ik heb dit — te weinig bekende — verschijnsel van hysterie zoo uitvoerig behandeld om deze practische gevolgtrekking te rechtvaardigen.

Door in het onderhavig hoofdstuk eenige verschijnselen van hysterie, als aanvallen van stuipen, ovarialgie, hysterogene punten, zintuigs- en gevoelsanesthesie, amblyopie, tympanitis, te behandelen, heb ik willen doen uitkomen dat deze zich evenals verschijnselen van autosuggestie verhouden; dit geldt ook voor verlammingen en contracturen.

Wij kennen wel is waar de aanleidende oorzaak van het psychisch of nerveus dynamisch mechanisme dezer verschijnselen niet, wij weten niet welke peripherische viscerale of centrale indruk deze symptomen suggereert; maar wij weten wèl dat de verstandig geleidde therapeutische suggestie dikwijls invloed op haar heeft.

Niet alleen op het domein der hysterie en der neurosen kan mis-

kenning van de suggestie tot dwaling aanleiding geven. Om u hier het bewijs van te leveren zal ik een voorbeeld kiezen uit een ander hoofdstuk van de ziektekunde. Daartoe diene deze ziektegeschiedenis:

De zieke over wien ik u spreken wil, is 27 Febr. 1890 op mijne afdeeling opgenomen. Hij is een jonge man van goede constitutie, wat lymphatisch maar zonder ziekelijke antecedenten; hij heeft geen koorts; zijn pols is regelmatig en telt 76 slagen; de slijmvliezen zijn wat bleek.

Veertien dagen geleden heeft hij plotseling koliekaardige pijnen gekregen gepaard met diarrhée, hij had vijfmalen daags stoelgang. Die diarrhée waarvoor hij niet behandeld werd en zich ook diaetetisch niet in acht nam, duurde drie dagen, hield toen twee dagen op om op nieuw te beginnen; hij had toen viermalen daags alvus. Nu drie dagen geleden, had hij drie bloederige ontlastingen; het bloed dat hij kwijt raakte was helder en zou ongeveer 1 liter hebben bedragen? Daarop voelde hij zich zwak, moest zijn arbeid staken en het bed houden.

De diarrhée heeft aangehouden, ook de koliekaardige pijnen, doch hij heeft geen bloed meer ontlast.

Van nacht is hij om één ure al wakker geworden en kon de slaap niet meer vatten wegens de buikpijn.

De eetlust is goed; maar als hij gezeten heeft dan voelt hij dat het eten niet goed zakt, hij heeft echter noch eructatie, noch zuur; steeds heeft hij min of meer pijn in het epigastrium en vijf tot tien minuten na den maaltijd komen de koliekaardige pijnen.

Dat zijn de bijzonderheden die wij van hem zelven te weten komen. Uwe eerste gedachte, alvorens tot het objectief onderzoek van den patiënt over te gaan, was zeker dat patiënt aan ulcus perforans ventriculi aut duodeni lijdt, en dat daaraan zeker zijn bloedverlies toe te schrijven was.

Onze chef de clinique en onze interne beiden helden tot deze diagnose over. Om steun voor die diagnose te zoeken, onderzoeken wij de regio epigastrica, waar patiënt aangeeft pijn te voelen en wij zoeken vooral naar het aanwezig zijn van de voor ulcus perforans pathognomonische pijn ter hoogte van den processus xiphoideus.

Ik heb u gezegd dat het ulcus perforans zich kenmerkt door pijn, die zeer intens en scherp omschreven zich doet gevoelen, als men boven het zwaardvormig uitsteeksel drukt; er kan zich op ongeveer gelijke hoogte in de ruggegraat ook pijn voordoen. De buik is plat. Bij onderzoek geeft patiënt aan hevige pijn te voelen, drie centimeter onder den processus xiphoideus; de plek waar die scherpe lancineerende pijn gevoeld wordt, heeft de uitgebreidheid van een francstuk en kan met het dermographisch potlood juist omschreven en aangeteekend worden. Terwijl ik nu de wervelzuil van boven naar beneden gaande onderzoek, geeft patiënt zoodra ik den processus spinosus

druk die zich op overeenkomstige hoogte bevindt van den processus ensiformis, eveneens pijn aan.

Alle andere punten van buik en rug zijn pijnloos bij drukking.

Het plaatselijk onderzoek bevestigde dus de diagnose: spijsverteringsbezwaren, koliekpijnen 5 tot 10 minuten na den maaltijd, melaena, pijnlijk punt in de regio xiphoidea en eveneens ter hoogte van den correspondeerenden processus spinosus. Het scheen dus rationeel om aan te nemen dat het bloed afkomstig was van een ulcus rotundum van de maag of van den twaalfvingerigen darm.

Gij waart allen overtuigd. Daarop liet ik patiënt op zijde liggen om den anus te kunnen onderzoeken. En toen hebt gij allen bij den ingang van het rectum een haemorrhoidaalknobbel gezien, ter grootte van een hazelnoot en daarop een door een bloedstolsel gesloten wondje.

Het bloed, dat is nu duidelijk, kwam niet van de maag en niet van het duodenum, maar wel van de aambei. Laat ons nu het ziekteverhaal voleindigen. Behalve de opgenoemde pijnlijke punten had patiënt nog een ander punctum dolens, namelijk een stekend gevoel bij drukking van het uiteinde van de elfde linkerrib; ook als hij diep ademt voelt hij daar pijn. Eene potio thebaïca gepaard met een doelmatig dieet (melk, rijst, eieren) doet reeds den eersten dag de diarrhée ophouden. Den 1n Mei heeft patiënt nog altijd een pijnlijk punt in het epigastrium en aan het uiteinde van de 11e rib; de pijn in de rug is weg. Nu breng ik zonder eenige moeite patiënt in diepen slaap gevolgd door amnesie bij het ontwaken. Den 2n Mei is de pijn in het epigastrium, ten gevolge van de den vorigen dag gegeven suggestie, verdwenen; nog steeds pijn in de zij. Een volgende suggestie doet ook deze pijn ophouden. Den 3n Mei verzoekt patiënt die geheel vrij van alle pijn, ook van digestie-bezwaren en van darmlijden is, om ontslagen te worden.

Het geldt hier dus eenvoudig eene diarrhee met koliekpijnen bij een patiënt die tevens aambeijen heeft; er bestond geen zweer. Waar kwam dan die bedrieglijke voor ulcus perforans zoo karakteristieke pijn vandaan? Ik zal het u zeggen. Ik zelf was er de schuld van. Ik heb die pijn bewust gesuggereerd. Duidt het mij niet euvel dat ik u om den tuin geleid heb. Het is ter uwer leering en om te voorkomen dat gij bij gelegenheid onbewust diezelfde suggestie doen zoudt. Ik zag dat ik met een impressionabel persoon te doen had. Alle personen die bloed verloren hebben, die anemisch zijn, zijn impressionabel. Die zenuwachtige overmatige vatbaarheid voor indrukken bleek mij uit het pijnlijke punt in de zij (het bleek bij physisch onderzoek van de borst dat de ademhaling geheel normaal was); en men weet dat zenuwpijnen zich veelvuldig bij anemie voordoen.

Voordat ik er toe overging om de regio sub-xiphoidea metho-

disch te onderzoeken, heb ik vluchtig den buik gepalpeerd en mij overtuigd dat die niet gevoelig was. Toen kwam ik op het denkbeeld om de pathognomonische pijn op te wekken; ik wees u de juiste plaats aan waar men bij maagzweer de pijn voelt en ik zei: »nu zullen we eens zien of die pijn bestaat." Werkelijk gaf patiënt de pijn aan juist zooals ik die beschreven had; zijne hersenen, onder den invloed van het uitgesproken denkbeeld, projecteerden de door mij gesuggereerde pijn op de aangewezen plaats. Op dezelfde manier bezorgde ik patiënt ook de pijn in den rug. Wat ik nu bewust deed had ik even gemakkelijk onbewust kunnen doen. Ik wist toch op dat oogenblik werkelijk niet dat aanwezige haemorrhoïden mij den sleutel tot de diagnose geven zouden. Maar ik betwijfelde het bestaan van maagzweer op grond dat het verloren bloed helder afging; wat niet het geval had kunnen zijn wanneer die vloeistof het gansche darmkanaal had doorloopen; in dat geval toch is het bloed gedeeltelijk gedigereerd en op teer gelijkend.

Alvorens u de illusie te ontnemen, heb ik eerst de diagnose willen bevestigen door een pathognomonisch kenmerk te scheppen. Ik wist niet dat een bloedende aambei een zoo klemmend bewijs voor uwe vergissing zou leveren en den twijfel rechtvaardigen die ik koester omtrent de waarde van de pijn in het epigastrium en in den rug, als diagnosticum bij ulcus perforans.

De pijn bij doorborende maagzweer werd het eerst door Cruveilhier en na hem vooral door Brinton beschreven. Cruveilhier drukt zich aldus uit: »Eerst ontwaart patiënt een onaangenaam gevoel, een doffe pijn in het epigastrium; dan komt er een tijdstip waarop bij dat — aan alle dyspepsiën eigen — gevoel van malaise zich aanvallen van pijn voegen die een eigenaardig karakter hebben. Het bestaat hierin dat de pijn zich zeer omschreven op een klein plekje ter hoogte van den processus ensiformis voordoet, voorts dat die pijn brandend is en doet denken aan het gevoel van een open wond of wel aan dat van nijpen, van knagen of bijten of van herhaalde steken met een pennemes. (Sommige patiënten vergelijken het gevoel bij de pijn opgewekt door een op de huid geappliceerd vesicatorium.)

De pijn treedt dikwijls onmiddelijk na het gebruik van spijzen op, andere malen ontstaat ze pas na $\frac{1}{4}$, na $\frac{1}{2}$ uur, na 1 tot 4 uren;

en blijft voortduren tot de maagdigestie is afgeloopen. Als deze xiphoidaalpijn erg hevig wordt dan gaat zij gemeenlijk gepaard met pijn op de overeenkomstige plaats in de wervelkolom. Bij drukking neemt zij op beide plaatsen belangrijk toe, dan eens is de pijn voor, dan weêr eens is zij achter het ergst; somtijds is het den zieke alsof men een ponjaard door en door stak."

Brinton geeft de navolgende door mij bekorte beschrijving: De pijn heeft een eigenaardig karakter. Zelden, zoo ooit, is zij schietend of stekend; eerst is er een aanhoudend dof gevoel van zwaarte of van toesnoering in het epigastrium dat zachtjes aan overgaat in eene brandende knagende pijn. Zij treedt twee à tien minuten na het slikken op en duurt een tot twee uren aan een stuk; somwijlen treedt zij een half tot een vol uur na den maaltijd op. Eindelijk wordt de pijn aanhoudend en kan dagen en weken duren. Eerst zetelt zij midden in het epigastrium of onder den processus xiphoideus en beslaat een kringvormige oppervlakte van een à twee duim in diameter. Brinton deelt ook nog mede dat die pijn op andere plaatsen voorkomt, zooals in de navelstreek als het ulcus in de groote bocht van de maag zetelt, in het linker hypochondrium als de cardia de aangedane plaats is, in het rechter hypochondrium als de zweer meer nabij den pylorus gelegen is; alhoewel dit niet altijd doorgaat. Een spinaal pijnlijk punt beschrijft hij als gelegen tusschen de 8e rugge- en de 2e lendenwervel; door drukking op de pijnlijke plaats in het epigastrium wordt soms de pijn in den rug opgewekt.

Brinton's beschrijving is door alle klassieke schrijvers die over ulcus perforans gehandeld hebben, overgenomen; allen hebben hem lof toegezwaaid voor zijne juiste beschrijving die het kardinale kenmerk zoo goed doet uitkomen! Niemand heeft echter de aandacht gevestigd op het hemelsbreed verschil tusschen Cruveilhier en Brinton waar het aankomt op den aard van de pijn; volgens den een toch kan de pijn zijn »als van elkander opvolgende steken met een pennemes" terwijl zij volgens den ander »zelden stekend of schietend is." Beide, dat is waar, spreken van een gevoel van branden, van knagen. In de daad daar het hier betreft een zweer die knaagt, kan dat best het denkbeeld opwekken van knagende pijn tenminste bij den geneesheer en gevolgelijk, zooals wij zullen zien, bij den zieke.

Zeker, er is niet aan te twijfelen, de ronde maagzweer kan even als alle maagaandoeningen gepaard gaan met pijnlijke gewaarwordingen in het epigastrium. Maar zijn die gewaarwordingen zoo zuiver, zoo precies en gelocaliseerd als de schrijvers het willen doen gelooven? Voordat ik met de suggestie bekend was, had ik die pijn wel waargenomen, ik vind ze herhaaldelijk vermeld in mijne aanteekeningen, maar nooit was ze mij zoo karakteristiek voorgekomen om mij van haar alleen te durven bedienen als differentieel diagnosticum. Het ulcus perforans is een lijdelijke aandoening, eene — door de niet invretende maar digestieve werking van het maagsap vergroote — nekrobiose; het is geen ontstekingachtige aandoening, er bestaat geen bloedsaandrang om de zweer heen; het weivlies van de maag blijft ongeschonden, zoo lang de zweer niet tot haar doorvreet. Van een theoretisch oogpunt uit beschouwd, moet de maagzweer niet pijnlijk zijn. Waarom zou die zweer pijn veroorzaken in den buikwand en in de columna vertebralis, als de maag noch vaat- noch zenuwverbinding met deze twee streken heeft. In het epigastrium kan men het bestaan van pijn nog begrijpen daar eene drukking hier ter plaatse op de zweer kan overgebracht worden! Maar door de wervelkolom heen is het overbrengen van de drukking kwalijk aan te nemen. De gemakkelijke theorie der reflexen maakt alles begrijpelijk, dat is waar! En ook als het feit klinisch bestaat, dan doet de theorie er niet veel toe; dan moet men het aannemen.

Maar het feit zelf betwijfel ik. Ziethier inderdaad wat we altijd waarnemen. De regio xiphoidea is de gevoeligste streek van den ganschen buik. Bij alle impressionabele personen doet drukking te dier plaatse een meer of minder hevige gevoeligheid ontstaan. Patiënten met gastritis, gastralgie, ulcus rotundum zijn allen impressionabel; de gevoeligheid van deze streek gaat bij hen spoedig in pijn over; en het feit alleen van een onderzoek naar die pijn stelt dikwijls eene voldoende suggestie daar om de pijn te verergeren; de aandacht van den zieke gericht op deze plaats is oorzaak dat de pijn toeneemt of ontstaat. Gij hebt u kunnen overtuigen met welk een gemak bij alle — ik zal niet zeggen hysterische, zelfs niet neurasthenische doch eenvoudig maar — impressionabele personen wij die pijn in de regio xiphoidea opwekken kunnen en wel met al de eigenaardigheden die wij wenschen, waardoor wij aldus op onze zieken

het vooropgezette denkbeeld dat wij koesteren, verwezenlijken. Vervolgens is het mij voldoende om in presentie van den patiënt over het pijnlijke plekje in den rug vlak tegenover de pijnlijke plaats in het epigastrium te spreken en dat terwijl ik zonder affectatie den ruggegraat onderzoek om den patiënt als ik den wervel in kwestie aanraak te dier plaatse, pijn te bezorgen. Het is u bekend met welk een mathematische nauwkeurigheid, om zoo te zeggen, wij dat vreemde feit bij alle onze neurasthenische patiënten kunnen waarnemen.

Het is zelfs een procédé geworden waar ik mij gewoonlijk bij het ziekenonderzoek van bedien om de impressionabiliteit van het zenuwstelsel te toetsen en de auto-suggestieve of neurasthenische oorsprong van pijnen na te gaan. Ik zal u slechts onderstaand geval in herinnering brengen, wat u nog versch in het geheugen ligt:

Eene vrouw die er voor haar 72 jaren nog vrij goed uitziet, werd 22 April j. l. op mijne afdeeling opgenomen voor eene pijnlijke hyperaesthesie van de linker onderste extremiteit gepaard met krampen; sedert vijftien maanden kan ze niet dan met behulp van een kruk en van een stok loopen. Ik heb haar in enkele dagen door hypnotische suggestie, zoo niet genezen, dan ten minste haar het loopen weêr mogelijk gemaakt en hare pijnen gelenigd.

Toen ze opgenomen werd, waren rechter dij en onderbeen overal pijnlijk bij drukking. Die pijnen waren niet gelocaliseerd, ik kon ze naar goeddunken localiseeren waar ik wilde. Het denkbeeld kwam toen bij mij op om de voor maagzweer karakteristieke pijn bij haar op te wekken enkel maar door er naar te zoeken. Toen ik de regio xiphoidea aanraakte en haar vroeg of dat pijn deed, toen gaf ze aan daar een hevige, schietende als met een pennemes gestoken pijn te gevoelen. Terwijl ik u vertelde dat die pijn gewoonlijk zich voordoet over eene oppervlakte van de grootte van een twee francstuk, teekende ik gelijktijdig ter plaatse in de maagkuil met het dermographisch potlood een cirkeltje af, waar ze hevige pijn voelt. Op de tegenovergestelde zijde, in de wervelzuil, schep ik eveneens door nauwkeurig zoeken een analoge pijnlijke plaats. Toen ik u vervolgens vertelde dat die pijn meestal gedurende de spijsvertering optrad, toen gaf zij op zoowat een kwartier na den maaltijd werkelijk op die twee plaatsen pijnlijke steken te ontwaren.

Den volgenden dag, gaf patiënte uit zich zelve aan dat zij die pijnen in het epigastrium en in den rug op de aangeduidde plaatsen 's avonds van 5 tot ½ 10 ure gevoeld had. Als men in de regio xiphoidea drukt, dan vertrekt zij haar gezicht pijnlijk. De pijn heeft zich de volgende dagen herhaald telkens een kwartier na den eten, en het heeft mij bepaald moeite gekost die pijnlijke auto-suggestie weg te nemen.

Ik zou nog tal van analoge feiten kunnen mededeelen. Zij hebben mij geleerd de werkelijke waarde, van de zoogenaamd voor ulcus perforans karakteristieke pijn, in twijfel te trekken. Heb ik niet allezins het recht om mij af te vragen in hoeverre de verbeelding van den geneesheer of van den zieke een rol speelt in de juiste aangave en de nauwkeurige localisatie van die knagende of brandende pijn die door het ulcus op de huid van den buik en van de tegenoverliggende plaats van den rug geprojecteerd wordt? Dit voorbeeld zou niet de eenige medische vergissing zijn die gevoed werd door onbewuste suggestie.

Hier hebt gij bij voorbeeld een persoon bij wien men eene neuralgie in de regio supra-orbitalis heeft gediagnosticeerd.

Hij geeft aan schietende pijnen te ontwaren boven den linker boven oogkuilschen rand. Drukking van de zenuw waar hij door de incisura supra-orbitalis naar buiten treedt, wekt pijn op. Dat lijkt pathognomonisch. Doch ik vermoed dat patiënt nerveus en suggestiebel is. Ter bevestiging van mijn vermoeden druk ik midden op de regio supra-orbitalis zeggende: »Hier ben ik op een zeer pijnlijk punt." Patiënt geeft een schreeuw van pijn. Daarna druk ik boven de incisura supra-orbitalis met de woorden: »Hier voelt hij niets geen pijn." Patiënt geeft geen de minste blijk van pijn. Bij denzelfden lijder schep ik met gemak het bewuste pijnlijk punt in het epigastrium en in den rug. Zonder moeite ontdek ik bij hem andere kenteekenen van neurasthenie en ik kom tot het besluit dat er hier geen sprake is van een werkelijke zenuwpijn maar wel van een pijnlijke neurose.

Men zendt mij dikwijls zieken toe met de diagnose: ischias, van wie bij onderzoek blijkt dat de diagnose onjuist is.

Zeker, als men niet oppast, dan kan men zeer gemakkelijk door onbewuste suggestie de pijn localiseeren op het beloop van de verdachte zenuw. Maar als ik de gansche extremiteit onderzoek zonder iets te zeggen, zonder een vooropgezette gedachte te verraden, zonder op de quintsnaar te drukken dan overtuig ik mij dat de pijn diffuus is, niet gelocaliseerd, dat zij evengoed op de voorzijde b. v. op de fascia lata, op het been, zich doet gevoelen en dat ik vervolgens *ad libitum* zooveel pijnlijke punten scheppen kan als ik maar verkies.

Eene rheumatische aandoening, eene neurasthenische pijn, eene

coxalgie kunnen zich voor hen, die de suggestie miskennen, voordoen als ware ischias.

Ik ga verder. Het vooropgezette denkbeeld schijnt mij toe een suggestieve rol vervuld te hebben in de zoo nauwkeurige beschrijving der pijnlijke punten door Valleix voor ischias aangegeven.

Daar hebt gij een patiënt met niet twijfelachtige ischias. De pijn straalt uit van de bilstreek naar de plant van de voet, langs de achterzijde van het been gaande; het is eene schietende pijn die gepaard gaat met verdooving in de kuit en mierenkriebeling in de teenen. Als ik nu voorzichtig — zonder patiënts aandacht te trekken — onderzoek, dan kan ik de verschillende pijnlijke punten niet uitvinden; ik kan gerust op den trochanter, in de fossa poplitea, op den knieschijf en op het kuit-scheenbeenpunt drukken zonder daardoor de karakteristieke hevige pijn op te wekken. Alleen, achter den buitenenkel drukkende geeft patiënt die hevige pijn aan; maar hetzelfde geldt als ik druk achter den binnenenkel. Als ik nu patiënts aandacht in beslag nemende, mijn onderzoek vervolg, dan doe ik een zeer pijnlijk punt ontstaan boven den trochanter zoodat hij het uitschreeuwt als ik daar druk; een ander pijnlijk punt schep ik op de buitenzijde van de dij, op het scheenbeen, enz., op plaatsen die niet in het verloop liggen van de zenuw; ik schep die punten *ad libitum*; zij komen ook niet overeen met de richting van takken van den n. ischiadicus. Andere malen zullen sommige van die pijnlijke punten zonder twijfel bestaan; maar nooit heb ik die klassische nauwkeurigheid kunnen constateeren die in de boeken wordt aangegeven. Het komt mij voor dat ischias meer nog misschien dan andere zenuwpijnen, om zich heen — door een soort van pijnlijke auto-suggestie — een diffuus en slecht afgebakend veld van zuiver dynamische pijnen vormt, te midden waarvan, de organische — van de zitbeenzenuw zelf afhankelijke — pijn niet altijd goed te onderscheiden is.

Hier laat ik u een andere patiënt zien. Dit jonge meisje leed sedert acht maanden aan een pijnlijke contractuur van den rechterarm, ontstaan na een absces in den mond. Nadat haar dokter te vergeefs alle behandelingswijzen beproefd heeft, heeft hij haar mijn ambtgenoot Gross toegezonden om zijn advies te hooren of in dit geval uitrekking van de zenuw ook zou aangewezen zijn. De geneesheer was namelijk van meening, met het oog op de bij-

zondere pijnlijkheid bij drukking in het verloop van den nervus brachialis, dat er neuritis bestond.

Professor Gross deelde deze opvatting niet maar beschouwde het lijden als eenvoudige neurose en dirigeerde daarom de patiënte op mij. Inderdaad overtuigde ik mij dat de pijnlijke localisatie op de zenuwen van den brachiaal-plexus een zuiver gevolg van medische suggestie was. Ik kon een sterke drukking uitoefenen, als ik patiënt vooruit verzekerd had dat de te drukken plaats niet pijnlijk was. Eveneens kon ik door suggestie pijnlijke punten scheppen in den nek, ter hoogte van de borstspier, kortom waar ik maar wilde. Door, terwijl ik een of ander punt buiten het gebied van den plexus brachialis of cervicalis aanraakte, te zeggen: »Hier hebben we de pijnlijke zenuw," schreeuwde zij het uit. Drukte ik in tegendeel een tak van den brachialis, zeggende: »hier is er volstrekt geen pijn," dan merkte patiënte ook niets. Het was eene pijnlijke neurose die door hypnotische suggestie in drie dagen genas.

Ik zou de voorbeelden kunnen vermenigvuldigen. In aetiologisch, diagnostisch en therapeutisch opzicht, speelt de suggestie een groote rol. Het is aan het ziekbed, het is met behulp van onze klinische waarnemingen dat wij die rol zullen in het licht stellen.

TIENDE LES.

De suggestieve therapie. — Haar mechanisme bij functioneele en bij organische ziekten. — De rol van het dynamisme bij deze. — Genezing van ziekelijke aandoeningen door herstel van de functieën. — Over suggestie bij hysterie, aangeboren en verkregen neurasthenie, hypochondrie, zielsziekten, epilepsie, chorea, tetanus, neuralgiën, neurosen van verschillenden aard, paralysis agitans, morphinomanie, alcoölisme, rheumatisme. — Over psychotherapie aangewend bij organische aandoeningen van de hersenen, van het ruggemerg, van de digestie-organen, van de luchtwegen, bij pyrexieën enz. Voorwaarden en omstandigheden die der suggestie bevorderlijk zijn.

Zoo zijn wij dus aangeland op het grondgebied der geneeskunde. Reeds in de voorgaande lessen hebben wij gezien dat de geneesheer voor een therapeutisch doel van de suggestie partij trekken kan. Door in te werken op de psyche, het motorisch middenpunt van alle organen, van alle functieën, kan hij wijzigingen in deze voortbrengen, ten bate van den lijder. Zoowel als men aan een gezond organisme door suggestie: pijn, gevoelloosheid, contractuur, verlamming, hoest, niezen, walging, slaap kan bezorgen, en men zijne verschillende functieën kan aanzetten, verminderen of wijzigen, zoo is het eveneens mogelijk aan een ziek lichaam pijn te ontnemen, zijn spierkracht te vergrooten, eene contractuur op te heffen, walging en braking te doen ophouden, hoest te bedaren en slaap aan te brengen — als er slapeloosheid — bestaat.

Dat is, zal men zeggen, eene zuiver functioneele geneeswijze. Pijn stillen, hoest bedaren is niet de ziekte wegnemen welke die verschijnselen veroorzaakt.

Gij geneest den patiënt denkbeeldig zooals gij hem ook sensorieele illusies bezorgt; gij bedriegt hem; maar de werkelijkheid die krachtiger is dan den schijn zal hem die illusie wel ontnemen; gij hebt niet de minste onmiddelijke inwerking op de ziekte.

Het is waar dat de suggestie eene bijna uitsluitend functioneele therapie is. Maar het gebied der bepaald functioneele ziekten waarbij eene organische verandering niet bestaat of waar zij ten minste beheerscht wordt door de zuiver functioneele stoornis, is zeer groot.

Bij het heirleger van neurosen: hysterie, chorea, krampen, tetanie, zenuwhoest, nerveuse brakingen, gastralgie, vele pijnen, slapeloosheid, enz. is geen waarneembare anatomische afwijking te vinden; indien er — zooals ook waarschijnlijk is — eene organische verandering bestaat, dan kan dikwijls het orgaan toch normaal functioneeren. Schrik, waardoor beven optreedt of chorea ontstaat, een moreel gemoedsaffect dat slapeloosheid en brakingen ten gevolge heeft, hebben op de functie ingewerkt vóór dat zij op het orgaan invloed uitoefenden.

Eene geneeswijze die krachtig genoeg is om de functie te herstellen door de psychische schok of de plaatselijke peripherische gewaarwording van pijn — die de stoornis onderhoudt — te neutraliseeren, zal zelfs daardoor alleen eene doeltreffende therapie zijn. Een zieke heeft pijn in het been, na een val; die pijn, door het sensorium waargenomen, werkt, door cerebraal of cerebro-spinaal reflex, terug op de beweegzenuwen van het been en veroorzaakt een contractuur. De suggestie neemt de pijn weg of maakt dat zij niet tot perceptie komt en zal aldus — zooals men ligt begrijpen kan — het ontstaan van de reflectorische contractuur kunnen voorkomen. Zeker, niettegenstaande de pijn weggenomen is, kan de contractuur voort blijven bestaan; zij kan, door zuiver spinaal reflex, onderhouden worden. Het excito-motorisch element van het ruggemerg behoudt, onder den invloed van het traumatisme, haar verkeerde functioneele modaliteit. Of wel het is de peripherische beweegzenuw wier overprikkelde functie haar normale manier van zijn niet terugvindt. Andere malen veroorzaakt het traumatisme eene bewegings- of gevoels-verlamming van cerebralen, spinalen of peripherischen oorsprong. Het is het corticale bewegings- of gevoelscentrum dat door de centripetale indruk van het traumatisme, tot werkeloosheid geslagen wordt; het

zijn de cellen van de grijze hoornen der medulla, of het is de verdoofde peripherische zenuw die geen doortocht meer verleenen aan de motorische opwekking of aan de gevoelsgewaarwordingen. In dit geval, kan de suggestie tusschenbeide komen. Het psychisch orgaan door haar aan 't werk gezet, grijpt in door inhibitie of door dynamogenie; de hersenen remmen de buitensporige werkzaamheid der excito-motorische cellen van het ruggemerg die de contractuur veroorzaken en brengen den spiertonus tot de norma terug; zij wekken de verslapte werkzaamheid van het cerebraal of spinaal motorisch centrum of van de peripherische zenuw op; zij zenden aan de spieren den motorischen zenuwstroom, benoodigd om het verloren bewegingsvermogen te herstellen; zij verhoogen of herstellen de impressionabiliteit van de esthesiogene grijze zelfstandigheid van hersenen of ruggemerg en wekken aldus op nieuw het gevoelsvermogen op. Het gansche functioneele dynamisme van het lichaam dat door de zenuwcellen beheerscht en door de geleidende zenuwvezelen naar de organen overgebracht wordt, is tot een zekere mate ondergeschikt aan de bewuste of onbewuste werking der psychische cellen: de geest regeert; het lichaam gehoorzaamt.

Men begrijpt dus dat in neurosen, waar het orgaan geschikt is om zijne physiologische functie te vervullen en waar deze functie in hare werking gestoord wordt door een zuiver dynamisch mechanisme, dat dàar de invloed van den geest de hinderpaal kan opheffen. De psycho-therapie kan heilzaam optreden in zuiver functioneele ziekten. Bepaalt zich nu haar rol tot dat overigens zoo ruime veld? Heeft zij niets te beduiden in organische ziekten?

Het behoeft geen betoog dat men door suggestie geen luxatie kan herstellen, noch de zwelling doen ophouden van een rheumatisch ontstoken gewricht, evenmin een verlies van hersenzelfstandigheid vergoeden. Als een apoplectische haard de capsula alba interna cerebri verstoord, als eene sclerose de motorische zenuwcellen van het ruggemerg verwoest heeft, dan zal de suggestie niet bij machte zijn eene functie te herstellen wier onmisbaar orgaan niet meer bestaat; dat kan de suggestie evenmin als eenige andere geneeswijze het kan. Het heeft dus allen schijn alsof de suggestie bij ziekten der organen geen nut hoegenaamd heeft. De ervaring aan het ziekbed leert ons echter dit, niet genoegzaam op waarde geschat, feit: namelijk, dat

de functioneele aandoening de organische laesie kan overleven, dat het domein der functie-stoornissen, zich verder uitstrekken en dat van de organische beleediging, overtreffen kan.

Ziethier een voorbeeld van het eerste geval: ten gevolge van kneuzing of van rhumatisme zijn de spieren of de zenuwen van de dij aangedaan; de pijn maakt het lid onbeweeglijk. De organische beleediging veroorzaakt door kneuzing of rhumatisme, bloeds-infiltratie, spier- of zenuwontsteking hebben opgehouden te bestaan tengevolge van de wetten der biologische evolutie die — door een rationeele behandeling geholpen — den normalen anatomischen bouw heeft hersteld. Nu kan de pijn voortbestaan en onderhouden worden bij zekere personen door een, hun eigen, overmatig voor indrukken vatbaar zenuwgestel. Het zenuwstelsel is bij deze lieden geneigd om een eenmaal verkregen plooi niet te verliezen; het blijft — krachtens een soort onbewuste auto-suggestie — de pijn, het beven, de contractuur voeden. Het onbeweeglijk gemaakte lid veroorzaakt spierverkorting, eene fibreuse ankylose; er vormt zich eene nerveuse coxalgie die ongeneeselijk worden kan; dit is dan eene secundaire organische beleediging die zich op eene functioneele stoornis geënt heeft. De suggestie kon dat gevolg voorkomen door de pijn weg te nemen, door het zenuwdynamisme te wijzigen, door aan het lid zijne beweeglijkheid terug te geven. Met behulp van ziektegeschiedenissen zullen wij dien weldadigen invloed van de suggestie bewijzen.

Hier geef ik u eèn voorbeeld van het tweede geval. Een apoplectische haard heeft een deel van den thalamus opticus en van de corpora striata verwoest; dientengevolge is er hemiplegie en sensitivo-sensoriëele hemianaesthesie ontstaan; de halfzijdige gevoelsverlamming is na eèn jaar nog niet geweken; de suggestie geneest deze anaesthesie in enkele dagen. Het achterste derde deel van de capsula alba interna, de sensitieve kruisweg die doortocht verleent aan de geleiders van het gevoel, was niet verwoest; maar dit orgaan was dynamisch getroffen door beleediging van aangrenzende deelen; de traumatische schok had een nerveuse beroering veroorzaakt in de omgeving van den ziektehaard die het gebied van de organische laesie overschreed, evenals een in het water geworpen steen aangrenzende moleculen in beweging brengt en eene reeks van concentrische kringen doet ontstaan. De functioneele stupor van de

aan het trauma palende deelen, bleef voortbestaan en onderhield de halfzijdige gevoelloosheid: door den zenuwstroom weder door de werkelooze zenuwvezelen te lokken, heeft de suggestie aan de middenpuntzoekende indrukken wederom toegang verleend tot de centra van perceptie. In mijn vorigen arbeid »De la suggestion" heb ik ziektegeschiedenissen ingevlochten die betrekking hebben op aandoeningen van dien aard.

Bij multiple sklerose doet zich een karakteristiek beven voor van de ledematen; in het tweede stadium van tabes dorsalis is incoördinatie van de beweging een kenmerkend verschijnsel. Ook hier kan de functie-stoornis onevenredig grooter zijn dan de organische beleediging wel medebrengt. De niet verwoeste ruggemergsvezelen ondervinden den terugslag van de aandoening der aangrenzende deelen; zij worden dynamisch getroffen alvorens organisch veranderingen te hebben ondergaan. De suggestie kan haar werkzaamheid nog opwekken en haar functie herstellen. Het beven kan verdwijnen, de incoördinatie van de beweging der onderste extremiteiten plaats maken voor een behoorlijken gang; de ziekte is vatbaar voor eene functioneele remissie zoolang als de onverbiddelijke organische evolutie haar werk niet volbracht heeft. Op die wijze kunnen — als de beleediging niet te ver grijpt — organische ziekten van het zenuwstelsel genezen worden; of tijdelijk verbeterd, wanneer zij van nature ongeneeselijk mochten zijn.

Wat ziet men niet een tal van zenuwstoornissen zich enten op de meest uiteenloopende organische ziekten! Het zijn stoornissen van reflectorischen, van sympathischen aard die haar aanzijn danken aan de algemeene nerveuse vatbaarheid voor indrukken van een zenuwstelsel wiens functieën alle onderling zamenhangen zoodat prikkeling van een zenuwplexus pijnlijk terugslaat op verwijderde zenuwvezelen! Het onstilbaar braken bij zwangeren, het zenuwlijden dat zich bij baarmoederknikkingen voordoet, de traumatische hysterie, het nervosisme bij arthritis, de hysteria saturnina, de duizelingen bij maagaandoeningen, de stuipen bij ingewandswormen, chorea verminosa, epilepsie door schrik ontstaan, de sympathische verlammingen, nerveuze hartkloppingen bij dyspepsie, migraine in het menstruatie-tijdperk, die duizend en eene pijnen en verschillende gewaarwordingen die organische stoornissen vergezellen, die de

diagnostiek verwarren en de therapie bemoeielijken; bewijst die allen niet dat het zenuwdynamisme, als het zich voegt bij de oorspronkelijke beleediging, een niet ligt te overschatten rol speelt in de verschijnselenleer en der suggestie een veel ruimer veld van interventie aanbiedt dan met de organische aandoening scheen overeen gebracht te kunnen worden?

Er bestaat b. v. eene lichte retroversie van de baarmoeder die de functieën van blaas of endeldarm in geenen deele belemmert maar die door reflex een tal van zenuwbezwaren veroorzaakt: neuralgieën, benauwde ademhaling, hoest, kloppingen, brakingen, dyspepsie, duizelingen, hypochondrie, stuipen, Hier is het organisch lijden niets, de functioneele reactie alles. Wat komt het er nu op aan of dit organisch lijden niet herstellen kan, als de suggestie — door in te werken op de psyche — al die secundaire verschijnselen wegnemen en al die zenuw-anomalieën breidelen kan!

Zou de suggestie onmachtig zijn tegen de organische aandoening? Men weet, dat door tusschenkomst der trophische en vaso-motorische zenuwen het zenuwstelsel op de voeding der organen inwerkt. Men weet ook dat de suggestie organische veranderingen kan teweeg brengen; wij hebben door suggestie roodheid, blaârvorming, diarrhée, bloedingen zien optreden; het ontstaan van de stigmata der kruisiging is een verschijnsel van auto-suggestie. Ik heb een hardnekkig chronisch eczema, dat misschien door een nerveuse toestand werd onderhouden, door hypnotische suggestie zien genezen. Men moet zich, zeer zeker, wachten voor overdrijving; de onmiddelijke rol die de psycho-therapie vervult bij de behandeling van organisch lijden, is beperkt. Men kan geen ontsteking opheffen; ook kan men noch de ontwikkeling van een gezwel, noch die van een sklerotisch proces tegenhouden. De suggestie doodt de mikroben niet, zij verkalkt geen tuberkels, zij geneest niet de doorborende maagzweer. »Gij hypnotiseert patiënten met tuberculose,'' riep mij de heer Gilles de la Tourette toe op het congres voor hypnotisme, »ik neem nota van die nieuwe behandeling van teringlijders.''

»Somtijds'', heb ik geantwoord, »hypnotiseer ik lijders aan tuberculose, niet om de tuberkels te suggereeren dat zij verdwijnen zullen; maar om den patiënt de suggestie te geven van nachtslaap zoo er insomnie bestaat; ik geef den lijder eetlust, ik bedaar zijn

hoest, neem zijne benauwdheid weg en doe het pijnlijk steken in de zij ophouden; en, door zoo te handelen, geloof ik, dat ik hem goed doe; zoo ik hem niet genees, breng ik toch verlichting aan in zijn lijden; somtijds zelfs, vergroot ik zijn weêrstandsvermogen tegen de verwoestende mikrobe — door den ziekte-bodem te verbeteren — en verlangzaam aldus, de ontwikkeling van het ziekteproces als ik het niet onderdrukken kan." Doen de geneesmiddelen iets meer? Kennen wij veel medicamenten die den bacillus dooden en de ziekte stuiten? Hoeveel specifieke geneeswijzen bestaan er? Hoe handelen wij bij het meerendeel der ziekten? Richtten wij ons tegen het ziekte-wezen als zoodanig? Wij bepalen ons zediglijk tot het behandelen der elementen — zooals mijn leermeester Forget, zich uitdrukte — dat is te zeggen: wij behandelen symptomatisch; wij geven opium om hoest te bedaren, pijn te stillen en slaap op te wekken; wij doen antipyretica gebruiken tegen de koorts; wij schrijven adstringentia voor tegen diarrhée en tonica tegen hyposthenie. De ziekte zelve ontsnapt ons; wij tasten haar — als wij het vermogen ten minste — in hare functioneele elementen aan. De suggestie alleen, zou zonder twijfel niet in staat zijn alle indicaties te vervullen; zij alleen, kan niet de plaats innemen van het gansche therapeutisch arsenaal; zij leidt somtijds tot het doel, als de geneesmiddelen falen; somtijds gelukt het haar eerder, dan aan deze, om den eetlust te verbeteren, pijn te verdrijven, en slaap terug te geven waardoor het gedeprimeerde zenuwstelsel weêr op krachten komt. Maar de geneesmiddelen vermogen somtijds weêr, wat de suggestie niet vermag; deze kan geen koorts wegnemen, zij kan niet altijd de zweetafscheiding verminderen, zij bevordert niet steeds eene gemakkelijke expectoratie; zij kan de antifebrine, de atropine, de kermes minerale niet verdringen; evenmin als dat deze middelen de suggestie overbodig kunnen maken. Elk wapen verricht wat in zijn macht is; het is aan den geneesheer overgelaten om van dat wapen gebruik te maken dat hem het geschikst en het meest gepast voorkomt in de gegeven omstandigheden.

Als de suggestie niet onmiddelijk ingrijpt op de organische beleediging, dan kan zij toch langs een omweg genezend optreden door de functie te wijzigen; want de functie maakt het orgaan en de wijziging van de functie wijzigt ook het orgaan. Nerveuse hart-

kloppingen kunnen hypertrophie van het hart veroorzaken; nerveuse brakingen vermoeijen de maag en wijzigen de voeding van haar weefsel; eene langdurende contractuur leidt tot misvorming; aanhoudend onbeweeglijk blijven van een gewricht heeft ontsteking en ankylose ten gevolge. Hier toon ik u eene flinke, krachtige vrouw die werkzaam is in de keuken van het ziekenhuis; nu twintig maanden geleden had gij ze op mijne afdeeling in een ellendigen toestand kunnen zien; haar rechterknie was gezwollen, pijnlijk en onbeweeglijk ten gevolge van slepend gewrichtsrheumatisme; zij liep sedert drie jaren op krukken; men had getracht haar door revulsiva te genezen doch te vergeefs en zij werd als ongeneeselijk beschouwd. De suggestie in diepen hypnotischen slaap heeft patiënte in enkele weken genezen: de knie is niet dik en niet gezwollen meer; zij loopt weêr flink.

In dit geval heb ik niet gesuggereerd dat de zwelling om het gewricht zou verdwijnen, dat de kraakbeenvlakten weêr normaal zouden worden, dat het vezelachtig weefsel zijne natuurlijke buigzaamheid zou terugkrijgen en dat het haarvaatnet vrij zou worden van bloedsophooping; maar ik heb aan patiënte de suggestie gegeven geen pijn meer te gevoelen en het gewricht in alle richtingen te kunnen bewegen. Toen de pijn, die een hinderpaal was voor de beweging weg was, is deze weêr zachtjes aan beter mogelijk geworden; dien ten gevolge kregen de banden hunne lenigheid, het synoviaalvlies zijne elasticiteit weêr terug en is de productie van synoviaalvocht weêr normaal geworden; de kraakbeenvlakten hebben onder den invloed der zachte wrijving haar gladheid en glibberigheid terug gekregen; bloedstuwingen en weefselzwelling — gevolgen van immobilisatie — zijn verdwenen door den mechanischen arbeid die den bloeds-omloop weêr aan den gang brengt; de vermagerde spieren komen — onder den invloed van de teruggekeerde beweging — weêr tot haren normalen toestand terug; en zoo heeft in den loop van enkele weken een herstel van de functieën, het herstel van het orgaan ten gevolge gehad.

Hier laat ik u eene andere patiënte zien, een jong meisje dat gezond is en goed loopt zooals gij ziet. Drie maanden geleden was zij lam en de laatste drie jaren lag zij altijd te bed.

Na acuut gewrichts-rheumatisme heeft zij pijnlijke contractuur

van hare ledematen gekregen, gepaard met gevoelloosheid en reflexbeving wat mij het bestaan van rheumatische meningo-myelitis deed vermoeden. Het verblijf te bed op een ziekenzaal, de aanhoudende pijnen, de slapeloosheid hadden de deur geopend voor den bacillus der tuberkulose; dit jonge meisje is tuberculeus geworden; zij had koorts, nachtzweet, afkeer van spijzen, slechte spijsvertering, hoest en expiratorisch blaasgeluid in de longtoppen. Suggestie in wakenden toestand en suggestieve oefening door de pleegzuster geleid, hebben de contractuur in enkele weken genezen; geleidelijk heeft patiënte hare armen op kunnen lichten tot in verticalen stand, daarop heeft zij kunnen opstaan; haar romp die aanvankelijk rechthoekig gebogen was op het bekken, heeft langzamerhand door geduldige en langdurige suggestie den natuurlijk opgerichten stand teruggekregen. Na verloop van enkele weken zijn alle bewegingen weêr normaal, ledematen en gewrichten weêr lenig geworden; de pijnen hebben nagelaten; men moet aannemen dat de myelitis qua organisch lijden genezen was, maar dat zij dynamische stoornissen had nagelaten als pijnlijke contractuur, gevoelloosheid enz. die door de suggestie geweken zijn. Toen patiënte loopen kon en niet meer gedoemd was tot onbeweeglijk blijven en tot bedliggen heeft zij — lichamelijk en moreel gesterkt — haar algemeen gevoel van welzijn terug bekomen: de koorts heeft nagelaten; de eetlust is teruggekeerd zoo ook de nachtrust; het is eene opstanding, bijna een wonder voor wie er getuige van geweest zijn! De evolutie van het tuberculense lijden is tot stilstand gebracht.

De suggestie heeft niet onmiddelijk ingewerkt op de tuberkels, zij heeft de patiënte genezen door de omstandigheden: de physiologische en psychologische ellende waarin lijderes verkeerde en die voor tuberkulose een gunstig terrein voor ontwikkeling hadden aangeboden, weg te nemen. De antipyretica, de antispasmodica, de versterkende en opwekkende geneesmiddelen waren zonder effect gebleven. De psychische behandeling alleen, heeft haar kunnen genezen.

Hier stel ik u een arbeider voor, van 37-jarigen leeftijd, die twee jaar geleden in een fabriek, door een drijfriem bij zijn middel gegrepen, zes meter hoog de lucht ingeslingerd is geworden. Men redde hem bij tijds uit zijn benarde positie; de man was buiten

kennis. Toen hij bijkwam, bleek het dat hij niet gekwetst was; maar hij voelde en behield van dien tijd af een voortdurende pijnlijke gewaarwording in het epigastrium, die hem belet te werken; hij heeft een slechte spijsvertering, waterige oprispingen; er bestaat maagverwijding; hij heeft zijn werk niet kunnen hervatten; zijne vrouw heeft in zijn onderhoud en in dat van hunne drie kinderen moeten voorzien. De voeding is slecht, zijn moreel gedeprimeerd en op dezen uitgeputten bodem is ook de kiem der tuberkulose tot ontwikkeling gekomen. Hij heeft een scherpe, lastige hoest, nachtzweet, en koorts gekregen; er is bij expiratie een blaasgeluid waar te nemen aan de longtoppen. Deze evolutie is alleen te danken aan het traumatisme dat ingewerkt heeft op een bijzonder voor indrukken vatbare natuur. Door het zenuwstelsel is de pijn in de maagkuil — die zonder laesie optrad — als het ware vastgelegd geworden; er ontstond bradyspepsie, onder den invloed van voortdurende pijn die patiënt's aandacht aanhoudend aan de regio epigastrica kluisterde; door optredende atonie van dit orgaan is maagverwijding ontstaan of toegenomen, de gewaarwording van klotsen van den maaginhoud die zich voortdurend opdrong aan patiënts sensorium, heeft zich in pijn omgevormd, dank zij zijn zenuwachtig temperament. De werkeloosheid, de voortdurende treurige gemoedsstemming, hebben het optreden van tuberkulose in de hand gewerkt.

Eene psychische behandeling, door middel van suggestie bij het begin van het lijden zou zeker die gevolgen hebben voorkomen. Gij zijt er getuige van geweest hoe de suggestie er in geslaagd is om in enkele dagen nagenoeg alle, nu reeds twee jaren bestaan hebbende, pijnlijke gewaarwordingen in de maagkuil weg te nemen en de spijsvertering te verbeteren.

De verdere evolutie der tuberkulose is voorkomen en patiënt heeft geprobeerd om zijn arbeid te hervatten; zoo hij niet genezen is dan is hij toch zeer veel verbeterd.

In de ziektegeschiedenissen die wij mede zullen deelen, kan men zich overtuigen van de belangrijke invloed die het psychisch moment heeft in het ontstaan en de ontwikkeling van verschillende ziektetoestanden en hoe de miskenning van dat feit den geneesheer blootstelt aan tal van misgrepen bij de behandeling.

Na u in het voorafgaande aangetoond te hebben dat de suggestie heilzaam werken kan zoowel in de ziekten *sine materiâ* als in de verschillende organische ziekten, zullen wij nu eens nagaan in welke aandoeningen de ervaring ons geleerd heeft dat de psycho-therapie meer bijzonder aangewezen is.

In de eerste plaats komen de neurosen in aanmerking. De convulsieve vorm van hysterie is in het meerendeel harer verschijnselen voor suggestieve behandeling geschikt. De groote aanval, de globus, de worgings-verschijnselen, de pijnen, de gevoelloosheid, de verlammingen, de contracturen, de stemmeloosheid, de amblyopie, de brakingen, alle deze verschillende uitingen wijken dikwijls voor hypnotische suggestie. Eene enkele of een klein getal séances kan voldoende zijn om duurzame genezing te verkrijgen, wanneer de hysterie pas ontstaan is door eene of andere gemoedsaandoening.

Als de hysterie verouderd is, langen tijd geleden ontstaan, als zij, als het ware, diepe wortels geslagen heeft in het zenuwleven, dan zal men om genezing te verkrijgen langeren tijd behoeven. Men kan dan weken, ja maanden lange behandeling behoeven; de door verschillende indrukken, door toevallige associaties van denkbeelden of gewaarwordingen opgewekte autosuggestie heeft dan steeds neiging om de functiestoornissen andermaal te doen optreden; van daar de herhaalde wederinstortingen. Door den strijd, geduldig, vastberaden en kalm vol te houden gelukt het meestal die ziekelijke wijze van zijn te veranderen en alle of bijna alle verschijnselen weg te nemen.

Men dient de suggestie te plooien naar de individualiteit van elken persoon. Als men te doen heeft met lastige of ruwe lieden dan is krachtig toespreken op een toon van bevel noodzakelijk. Men herinnert zich nog uit den tijd van Boerhaave hoe hysterische toevallen weken door angst voor het gloeiend ijzer en hoe de vrees voor de gendarmes een einde maakte aan eene epidémie van convulsionaires.

Ik heb hysterische brakingen genezen door de bedreiging dat ik de maagsonde zou invoeren. Somtijds heb ik mijn doel bereikt met of zonder hypnose, door een ernstige vermaning, gepaard met bangmaken, in gevallen waar kalm en eenvoudig suggereeren niet hielp. Het is niet het woord van den operateur dat geneest, maar het is de

indruk die men weet te maken op het brein van den patiënt. Als het woord niet toereikend is om indruk te maken, dat is te zeggen om in den onbewusten psychischen toestand die het verschijnsel contractuur, stuipen of wat ook veroorzaakt, wijziging te brengen, dan gelukt het somtijds om dien indruk te doen ontstaan door eenige emotie; de gemoedsaandoening verdooft het psychisch wezen dat weêrstand biedt en laat het hersen-automatisme vrij, zoodat de contractuur opgeheven wordt, de stuipen bedaren, enz. —

Bij de meeste hysterische personen leidt een bruusk optreden niet tot het gewenschte doel; gewoonlijk komt men met zachte overreding verder. De angst, het bang maken, de sterke emoties kunnen als contra-suggesties werken en toevallen of andere zenuw-verschijnselen veroorzaken. Zeer impressionabele personen kunnen — als men hen voor de eerste maal hypnotiseert — een toeval krijgen; dit toeval kan zich bij elke volgende poging tot hypnotiseeren herhalen. Uit eenige gevallen van dezen aard heeft men het besluit getrokken dat het hypnotisme hysterie doet ontstaan; dit is eene dwaling. Men moet hier alleen de schuld geven aan de ongeoefendheid van den operateur en aan zijn gemis aan ervaring. Het is niet het hypnotisme als zoodanig dat hier een toeval doet ontstaan, het is de gemoedsaandoening van den patiënt. Het is mij bij sommige hystericae voorgekomen, dat ik die gemoedsbeweging een eerste of tweede maal niet onderdrukken en het toeval niet voorkomen kon — een acces dat overigens door de suggestie zelve gemakkelijk te stuiten is; maar nog nooit is het mij gebeurd dat ik die stoornis een derde of vierde maal niet bezweren kon, door patiënt te kalmeeren, door hem alle angst te ontnemen en hem uit te noodigen zachtjes in te slapen, zonder zich noodeloos angstig te maken of op te winden, zich neêr te leggen zooals hij s'avonds zou doen om te gaan slapen. Ik laat geen glinsterend voorwerp aanstaren, ik fascineer niet, ik jaag patiënt geen vrees aan, noch met gebaren noch met mijne stem, ik stel hem de kunstmatige slaap niet voor als iets buitengewoons, als een magnetischen toestand, als iets schrikverwekkends; ik leid den slaap in, binnen weinige sekonden door eenvoudig sluiten van de oogen, door zachte overreding, nu en dan den patiënt suggereerende dat hij zich aangenaam gevoelt, gemakkelijk adem haalt, dat hij kalm is en het heerlijk vind

zacht te kunnen slapen even als een kind dat slaap heeft: en, zoodoende, gelukt het mij dadelijk of wel na eenige weinige séances om angst of onrust weg te nemen ook bij de meest impressionabele patiënten. De ademhaling verliest haar hijgend karakter, het aangezicht zijn roodheid, de pols gaat rustig slaan, het benauwd gevoel in de keel houdt op; ja, het gansche uiterlijk van patiënt teekent nu rust naar geest en lichaam. Men moet den lijder toonen dat men belang in hem stelt, hem weten in te nemen zonder hem geweld aan te doen, men moet met zachtheid, takt en geduld handelen; men moet zijne klachten aanhooren, hem niet zeggen dat zijne gewaarwordingen denkbeeldig zijn, want hij voelt ze; en zoo men hem als ingebeelde zieke zou willen behandelen dan raakt hij allicht het vertrouwen, dat hij in u stelde, kwijt en kan hij zich zelven suggereeren dat de geneesheer hem niet begrijpt en ook niet genezen kan, dewijl hij zijne suggestie richt tegen een ingebeeld en niet tegen een werkelijk lijden. Want het woord alleen is niet toereikend om te genezen; dat woord moet suggestief zijn, dat wil zeggen: het moet indruk maken en zonder achterdocht zoomede zonder contra-suggestie, aanvaard worden. Daarom is het somtijds goed, zooals wij gezien hebben, om het woord te versterken door eenige materiëele handeling, door wrijving, massage, langdurige oplegging van de hand enz. Ook mag men niet door eenige ontijdige of voorbarige handeling pijn opwekken, die — den patiënt obsedeerende — hem doof maakt voor de suggestie. Als het ons niet gelukt een pijn bij eene eerste séance weg te nemen, dan moet men geduld oefenen, op nieuw beginnen, het langzaam afnemen van de pijn suggereeren en niet door geweld willen opdringen wat patiënt's suggestibiliteit niet bij machte is om te realiseeren. Zelfs dan als een hevige hysterogene pijn geheel of nagenoeg geheel geneutraliseerd is, moet men er op bedacht zijn haar niet wakker te maken, niet dan met de grootste voorzichtigheid palpeeren, want de vrees voor pijn wekt pijn op en de vrees is de grootste vijand van de suggestie. Om u een voorbeeld te geven, zal ik u eens vertellen hoe het jonge meisje, — dat ik zooeven aan u voorgesteld heb en dat drie jaren lang door een contractuur van neuro-arthritieschen aard tot onbeweeglijkheid gedoemd geweest is, — in enkele weken genezen werd, door de geduldige en zachte suggestie van eene onzer pleegzusters.

In den beginne had ik patiënte herhaalde malen gehypnotiseerd met het doel om die pijnlijke contractuur te genezen; bij elke séance kon ik mij overtuigen dat de stijfheid minder, dat de bewegingen van den elleboog en van den schouder gemakkelijker werden, dat de lijderes — die eerst nauwelijks den arm van het lichaam af kon voeren — deze nu onder een rechten hoek en zelfs nog hooger brengen kon. Overtuigd, dat de suggestie kon en moest gelukken, wilde ik te snel gaan; ik bruskeerde patiënte; ik dwong haar om den arm in vertikale richting te brengen; ik wilde onmiddelijk de beweeglijkheid geheel herstellen; doch de pijn was niet genoeg geneutraliseerd en daardoor werd patiënte's vrees wakker gemaakt. Bij elke séance werd mijne suggestie door den angst voor pijn van patiënte werkeloos gemaakt; ik kreeg niets meer gedaan en meende met een ongeneeslijke myelitis te doen te hebben. De verpleegster daarentegen ging heel zachtjes te werk, zij liet aan de zieke den tijd om zelve hare spieren losser te maken, sprak haar moed in, deed haar geen geweld aan en wat *mij* niet gelukken mocht kreeg zij gedaan.

Het is, ik verzeker het u, eene zeldzaamheid als de hypnotische suggestie de patiënten niet verlost van de voornaamste verschijnselen van hysterie. De groote toevallen houden dikwijls als met een tooverslag op, door een gering aantal séances; als dat aanvankelijk niet zoo is, zoo slaagt men toch zeker als men de behandeling maar voortzet, vooral als men de patiënten in het oog kan blijven houden, hunne impressionabiliteit verminderen en hunne toevallen onderdrukken kan op het oogenblik dat ze dreigen op te treden. Ik heb een onzer gunstig bekend staande jonge psychologen van de Parijsche school hooren zeggen:

»Gij geneest de hysterie niet; gij stelt in de plaats van het hysterisch toeval de hypnotische neurose. Maar zoodra gij ophoudt met de hypnotische neurose op te wekken, keert de hysterie weêr terug.” Dit is eene geestesopvatting die zijn oorsprong vindt in het vooropgezette denkbeeld dat hypnose eene uiting van hysterie is. Sedert een aantal jaren volg ik den verderen levensloop van verscheidene hystericae die genezen zijn gebleven, niettegenstaande ik opgehouden heb haar te hypnotiseeren.

Zeker; er doen zich recidieven voor; eene hysterica, vooral zij,

wier lijden van hereditairen aard is, is altijd impressionabel; het nerveus temperament — hoewel verzacht — blijft in zekere mate voortleven; dezelfde oorzaken kunnen dezelfde gevolgen hebben. Maar de suggestie kan wijzen op volledige genezingen; de overmatige vatbaarheid voor indrukken van het zenuwstelsel veroorzaakt geen toevallen meer.

Sommige verschijnselen kunnen hardnekkig weêrstand bieden: een contractuur, een pijn, halfzijdige anaesthesie, kramp, zooals oesophagisme bijvoorbeeld. Als ik na eenige weken geen vooruitgang meer bespeur door mijne verschillende wijzen van suggereeren als hypnotisme, electriciteit, massage enz., dan houd ik met alles op. Somtijds, het moet gezegd worden, laat patiënt zich hypnotiseeren maar schijnt onverschillig voor mijn invloed te zijn geworden; lijdelijk aanvaardt hij mijn zeggen en mijn doen; maar hij suggereert zich zelven dat dit tot niets leidt, hij pantsert zich tegen de suggestie; hoe meer men zich op hem afslooft, hoe meer hij zich bewust of onbewust diets maakt dat het allemaal niets geeft; de auto-suggestieve indruk wint het van de suggestie die ik hem geven wil.

In die gevallen houd ik op met den zieke met mijne suggesties te vervolgen; ik neem den schijn aan van geen notitie meer van hem te nemen; ik zeg hem dat het wel uit zich zelf over zal gaan; ik behandel hem met schijnbare onverschilligheid en geef hem daardoor het bewijs dat ik geen de minste gewicht hecht aan zijn lijden. Deze, stelt in zekeren zin weêr een andere wijze van suggereeren daar, die wel eens slaagt, want de menschelijke geest is zeer gecompliceerd, zich zelven zoo weinig begrijpend, dat niemand zich mag vleien alle zijne omwegen te kennen.

Dat brengt ons op de neurasthenie. Van de hysterie kan men getuigen dat hoe klassieker, hoe onvervalschter, zij zich voordoet, des te beter zij naar suggestie luisteren en des te gemakkelijker zij genezen zal.

Iets anders is het waar het neurasthenische verschijnselen geldt die op hysterischen stam geënt zijn, of wel neurasthenieën zonder hysterische complicatie. Het komt er hier op aan om scherp te onderscheiden. De neurasthenie is later verkregen of aangeboren, lokaal of verspreid. Onder later verkregen en lokale neurasthenie verstaat men b.v. pijn, benauwdheid, een abnormale gewaarwording in het hoofd, een

of andere functioneele stoornis die nablijft na eene genezen laesie of die zich voegt bij een lichte organische aandoening of ook wel zamenvalt met een incidenteele oorzaak, waarvan alleen de terugslag op het psychische zenuwleven blijft voortduren. Een stomp in de maagkuil kan, zonder laesie te veroorzaken, pijn, gevoel van zamensnoering, dyspepsie tengevolge hebben. Eene onbeduidende angina of laryngitis granulosa kan eene voortdurende obsedeerende gewaarwording van hinder, van prikkelen, van benauwdheid, van stikkingsnood veroorzaken. Een wond aan den arm, die genezen is zonder sporen na te laten, heeft aanhoudende pijnen en parese tengevolge. Een pijn op de borst sleept hartkloppingen en angst na zich.

Op dien plaatselijken neurasthenischen bodem ontkiemen dikwijls nieuwe verschijnselen, verwijderde reacties; de neurose verspreidt zich. Het is een verkregen, plaatselijke neurasthenie die algemeen is geworden: duizelingen, gezichtsverduistering, pijnlijke punten en uitstralende pijnen, stoornissen in het maagdarmkanaal, treurige gemoedsstemming, enz.

De geacquireerde neurasthenie kan bij haar eerste ontstaan, onmiddelijk verspreid en algemeen zijn. Als gelegenheid gevende oorzaken voor die zenuwstoornissen van algemeenen aard kunnen optreden: gemoeds-affecten, intellectueele vermoeienissen, bloedsarmoede, slechte spijsvertering, baarmoeder-, blaas-, maaglijden, loodvergiftiging, alcoholisme, jicht, typheuse koorts, influenza, enz. Het is buiten kijf dat, ook dan, wanneer de neurasthenie later verkregen en niet erfelijk is, zij toch slechts ontstaat bij lieden wien eene bijzondere vatbaarheid aangeboren is. Zoo de suggestie die impressionabiliteit niet volkomen vermag te wijzigen, dan is zij toch meestal in staat de ziekelijke afwijkingen er van te onderdrukken; in onze ziekte-histories zijn talrijke gevallen van genezing vermeld van later verkregen plaatselijke of verspreide neurasthenieën, snelle of langzaam voortschrijdende genezingen of verbeteringen tenminste, van die gevallen waar de ziekte niet te veel ingeroest is en niet door gewoonte geworden is tot eene als het ware geïncarneerde modaliteit van de zenuwcentra. Het is noodzakelijk dat de geneesheer bij het onnoemelijk getal van verschillende ziekten bijtijds herkennen kan wat dynamische zenuwstoornis is en daardoor voorkome dat deze in het organisme

wortel ga schieten. De lezing van onze ziektegeschiedenissen zal dit duidelijk doen uitkomen.

Neurasthenie kan, om zoo te zeggen fataal zijn, erfelijk en algemeen. Talrijk zijn de ongelukkige martelaars van hun zenuwen; hun leven is een voortdurende pijniging. Men heeft eene neuropathia cerebro-cardiaca, prikkelbare zwakte, spinaal-irritatie beschreven enz. In werkelijkheid stelt elke patiënt eene of liever meerdere ziekelijke types daar, want die type wijzigt haar physionomie met elken dag. *Cerebrale stoornissen:* duizelingen, migraine, lichtschuwheid, verduistering van het gezicht, subjectieve geluiden in de ooren, neerslachtigheid, opgewondenheid, slepende hoofdpijn; *spinale stoornissen:* rachialgie, schietende pijnen, mierenkriebeling, verdooving, gewaarwordingen van koude, van warmte, van prikkeling, van niet te bestemmen aard, paresis, bevingen, schokken, opspringen; *peripherische stoornissen:* neuralgieën, pijnlijke punten, spierkrampen, plaatselijk zweet, congesties en huiduitslag; *ingewandsstoornissen:* dyspepsie, tympanitis, maagverwijding, gastero-enteroptose van Glenard; hart- en ademhalings-stoornissen: hartkloppingen, flauwte, benauwdheid, hijgende ademhaling, pseudo-asthma, pseudo-angina pectoris; *menstruatie-stoornissen:* dysmenorrhee, amenorrhee, metrorrhagie; *psychische-stoornissen:* angst, dwangideëen, moeielijk denken, plaatsvrees, nachtmerrie, enz. De lijst der samengestelde tallooze en afwisselende verschijnselen, die met meer of minder intensiteit zich bij die ongelukkige slachtoffers voordoen en die hunne familie en hun geneesheeren wanhopend maken, is onuitputtelijk. Bij sommigen is de verschijnselenreeks minder uitgebreid; alle schakeeringen komen voor. De verschijnselen kunnen zich bepalen tot enkele afdeelingen van het zenuwgebied; zij zijn dan te dragen, zij laten den lijder oogenblikken van verademing.

Wanneer de neurasthenie erfelijk is, als zij afhankelijk is van een aangeboren ziekelijken aanleg van het zenuwstelsel, dan, laat ons den moed hebben het te bekennen, dan is ze meestal ongeneeselijk. Die patiënten zijn somtijds moeielijk in hypnose te brengen; hunne hersenen zijn vervuld door zoo talrijke en zoo hardnekkige indrukken van psychischen, sensitieven, sensorieelen en visceralen aard, dat zij dikwijls elke suggestie weêrstaan en dat wel niettegenstaande patiënt volgzaamheid, goeden wil en verlangen betoont om zich

in slaap te laten brengen en te laten genezen; hun zenuwstelsel kan een onverwinlijke weêrstand bieden aan alle pogingen om er invloed op uit te oefenen. Sommigen zijn goed vatbaar voor hypnose maar niettegenstaande dat zij in diepen slaap komen, zijn zij niet altijd gehoorzaam aan de therapeutische suggestie. Het gelukt ons somtijds, voor het oogenblik, om de verschijnselen te bedaren; men neemt de pijnen en de verschillende zenuwstoornissen weg: er komt eene aanmerkelijke verbetering; men koestert hoop op eene meer of minder volledige beterschap. Die beterschap kan van duurzamen aard zijn onder den invloed eener langdurige en herhaalde suggestie. Dat is al heel veel! Maar bij anderen is de beterschap maar tijdelijk. Weldra herneemt bij dezen de auto-suggestie de overhand; de kwelling keert weêr terug met dezelfde hevigheid, de zieken en de geneesheer verliezen hun vertrouwen in de suggestieve geneeswijze, de ongelukkigen loopen van de eene specialiteit naar de andere, bezoeken de eene badplaats vóór en de andere na, zij gaan van een koudwaterkuur naar een beroemdheid in massage, probeeren dan ten slotte homoeopathie, dosimetrie, de granules van Mattéi. Onder den invloed van een dezer geneeswijzen doet zich somtijds eene tijdelijke verbetering voor; eene kortere of langere remissie vertoont zich, *post hoc* of *propter hoc*, gevolgd door wederinstorting. Zietdaar de treurige Odyssee van tallooze zenuwlijders, een gevolg van de noodlottige wet der erfelijkheid! Het eenige wat ik, helaas! bevestigen kan, is, dat als de suggestie niet helpt, elke andere medicatie ook faalt. — Slechts eene schrede scheidt de neurasthenie van de hypochondrie; de eene toestand kan den anderen voortbrengen. De neurasthenicus behoudt zijn verstand ongeschonden, niettegenstaande de gewaarwordingen die hem voortdurend plagen en zijn intellect benevelen; hij weet dat die stoornissen van zuiver nerveusen aard zijn, hij kan ze niet afschudden. Bij den hypochondriacus is het intellect aangetast; deze heeft valsche begrippen, en brengt zijne gewaarwordingen in verband met organische stoornissen; men kan hem dat niet uit zijn hoofd praten.

Het is somtijds moeielijk beide toestanden van elkander te onderscheiden. Er bestaan tusschentrappen; er is geen bepaalde grens tusschen beiden te trekken. Er is op dit oogenblik in mijne afdeeling een man van veertig jaren die impressionabel is maar gezond was

tot nu vier maanden geleden. Vermoedelijk ten gevolge van den invloed van tabak pruimen heeft hij een hinderlijke gewaarwording gekregen in den larynx. Dat hinderlijk gevoel nam gaande weg toe en ontaardde in stikkings-gevoel! Toen de man onder behandeling kwam was het hem niet mogelijk eenige passen te doen zonder verplicht te zijn stil te houden en weêr te gaan liggen. Hij dacht dat hij een vreemd lichaam in de keel had zitten; hij hoest en slikt speeksel door om het te laten zakken; hij ontwaart te gelijkertijd pijn ter hoogte van de musculi sterno-cleido-mastoidei, voelt als hamerslagen in den nek en heeft precordiaalangst. Het is eene werkelijke obsessie die hem zijn leven vergalt, hij denkt slechts aan zijn keel; zijne hand en zijne gedachten gaan steeds daarheen. Hij kan niet meer eten, alles blijft daar vasthaken, zegt hij. Het is neurasthenie van den larynx of hypochondrie die met eene gewaarwording in den larynx gepaard gaat en misschien veroorzaakt wordt door het bestaan van enkele slijmvliesgranulaties. Alle andere organen functioneeren goed. De man komt gemakkelijk in diepe hypnose met amnesie bij het ontwaken. Door met geduld de hypnotische suggestie vol te houden de laatste vier weken, is het ons gelukt zijn toestand veel te verbeteren: hij blijft nu elken dag 5 à 6 uren achtereen op; hij kan eten, heeft alleen nog maar een hinderlijk gevoel in de streek van den linker sterno-cleido-mastoideus; er bestaat geen precordiaalangst meer, maar hij zou nog niet kunnen werken; de stikkingsangst is er nog altijd; hij moet, als hij eenigen tijd geloopen heeft, weêr wat gaan zitten. Maar zelf erkent hij dat de toestand nu, vergeleken met dien toen hij opgenomen werd, zeer veel beter is. Hij is op weg van genezing. Gij kunt hieruit zien met hoeveel hardnekkigheid die zuiver nerveuse indrukken zich aan het sensorium opdringen. Zonder twijfel zullen er weken en maanden noodig zijn om die indrukken geheel te neutraliseeren maar ik hoop te slagen. Feiten van dezen aard komen in de praktijk zeer veelvuldig voor. Als arbeiders of soldaten met dergelijke klachten aankomen, dan is men geneigd ze voor luiaards te houden; men geeft ze eene vermaning en laat ze aan hun lot over. Met veel geduld en gepaste suggestie, geneest men ze somtijds.

De ingewortelde, verouderde hypochondrie is eene andere zaak, deze behoort 'thuis op het gebied der krankzinnigheid, die het meest

van allen weêrstand biedt aan de suggestie Onlangs werd mijne hulp ingeroepen door een vrij ontwikkeld jong mensch van vijftien jaar, die sedert langer dan een jaar aan maagpijn en hartkloppingen leed; die gewaarwordingen waren zuiver subjectief; hij hield gestadig de hand op den maagkuil en op het hart en gaf aan daar ter plaatse een hinderlijk gevoel te ontwaren. Ik bracht hem gemakkelijk in hypnose; hij kwam zelfs in somnambulisme en in dien toestand kon ik hem een andere persoonlijkheid doen aannemen; op die wijze vermocht ik hem voor het oogenblik te onttrekken aan het bewust worden van zijne denkbeeldige gewaarwordingen en hem vrolijk en opgeruimd te maken gedurende den ganschen tijd dat die suggestie en psychische transformatie duurde. Maar zelfs in dien toestand, kon men zien dat het *hem terug zocht;* zijn werkelijk bewustzijn dwingt hem aan zijn maag en aan zijn hart te denken. Na enkele oogenblikken van vergetelheid kwam hij er telkens weêr op terug. Bij het ontwaken was hij somtijds korten tijd gelukkig en vertrouwend en zei tot zich zelf, als of hij zich zelf zocht te suggereeren: »Ik ben genezen, ik heb géen pijn meer.'' Maar een kwartier later ongeveer, kwam de pijn weêr terug; het dwangdenkbeeld was sterker dan de gesuggereerde impressie.

Men zou geneigd zijn te denken dat de suggestie die zich toch tot den geest richt, ook gemakkelijk ziekten van den geest genezen moet. Dat is eene dwaling! Een idée fixe is dikwijls moeielijker weg te nemen dan eene gewaarwording van pijn. Ik heb dikwijls getracht, melancholie, hypochondrie, dwangdenkbeelden, manie, vervolgingswaan te genezen; het is mij steeds mislukt. Gedurende hunne aanvallen zijn krankzinnigen in 't algemeen moeielijk zooal niet onmogelijk te hypnotiseeren. Het is waar, men heeft sommige maniaci door energische suggestie gedurende hunne aanvallen kunnen bedaren. Maar de ziekte zelve en haar ontwikkeling zijn niet geïnfluenceerd geworden. Zelfs dan als het gelukt om krankzinnigen te hypnotiseeren in de tusschentijden van hunne aanvallen, geloof ik niet dat men den terugkeer dier accessen voorkomen kan. Ik heb, bij voorbeeld, nu twee jaren geleden eene amerikaansche jonge dame behandeld die aan tusschenpoozende stupor lypemaniacus leed; de aanvallen duurden toen 10 à 15 dagen met tusschenpoozen van drie weken; in die tusschentijden was patiënte vrolijk

en haar intelligentie liet niets te wenschen over. De ziekte was erfelijk. Ik kon patiënte in hypnose brengen; zij was zeer gehoorzaam aan de suggestie; vol hoop en vertrouwen meende ze al genezen te zijn. De aanval kwam terug als gewoonlijk, zonder dat haar geest, door de suggestie bewerkt, deze heeft kunnen voorkomen.

De werkelijk-krankzinnigen zijn door suggestie niet te genezen; want wat bij hen overheerscht, is de auto-suggestie. Zoo zij suggestiebel waren, zouden ze niet krankzinnig zijn. Het orgaan van de gedachte moet gezond zijn opdat de psycho-therapie er met vrucht op zou kunnen inwerken. In het cerebro-spinaalzenuwstelsel van hereditaire neurasthenici en in het brein van krankzinnigen is er iets waar wij geen kennis van hebben, dat noodlottig zijne wijze van zijn in de war maakt, iets dat alle onze middelen om invloed uit te oefenen verlamt en met onmacht slaat.

Ware epilepsie wordt in de meeste gevallen niet door hypnose geheeld; ik heb een geval van epilepsie, ontstaan na trauma van den schedel, mogen genezen; in dit geval werden de aanvallen door voorloopers voorafgegaan. Als die voorloopers bestaan, kan men hierop inwerken en den aanval voorkomen. Een jong meisje dat op dit oogenblik op mijne afdeeling onder behandeling is, heeft aanvallen van epilepsie die voorafgegaan worden door een algemeen gevoel van onwelzijn; als dat onaangenaam gevoel lang genoeg duurt en zich voordoet op het uur der visite, dus als ik aanwezig ben, dan breng ik haar gemakkelijk in hypnose, neem door suggestie de prodromale verschijnselen weg en voorkom zoodoende dikwijls het optreden van een toeval. Doch somtijds duren die prodromen zeer kort of wel ze ontbreken geheel; de aanval treed plotseling op, en de patiënte, als door een knodsslag geveld, kan geen weêrstand bieden. Ik heb bij een tamelijk groot aantal gevallen van epilepsie of van eenvoudige epileptische duizeling, hypnose beproefd maar ik heb geen schitterende of blijvende resultaten mogen verkrijgen.

Chorea luistert naar suggestie, als zij niet te verouderd of niet gebonden is aan een ernstig organisch lijden, zooals de erfelijke vorm van de St. Vitusdans. Als de aandoening evenwel zeer ernstig is, als aangezicht en oogen onophoudelijk door onregelmatige bewegingen

vertrokken worden en als de geest even beweeglijk is als het lichaam en zich niet bepalen kan tot één denkbeeld, dan zijn de patiëntjes niet genoegzaam suggestiebel dewijl zij hun aandacht niet kunnen concentreeren. Maar als de agitatie minder hevig en de chorea van matige intensiteit is, dan is het suggereeren gemakkelijk; men moet dan de oogen van het kind gesloten houden en de suggestie doen zonder somatische verschijnselen van voorhanden hypnose als ontspanning, catalepsie, spontaan sluiten van de oogen, af te wachten; men moet het kind voorspellen, aankondigen dat de bewegingen ophouden, dat het lichaam rustig wordt, dat er een rustige nachtslaap zal intreden, dat alle agitatie zal ophouden enz. Dikwijls ondervindt het kind den invloed niettegenstaande dat het de oogen niet dicht en de ledematen niet rustig kan houden, niettegenstaande het gezichten blijft trekken; somtijds is dien invloed zoo sterk, dat er zelfs amnesie bestaat na de behandeling, terwijl toch niets in het uiterlijk van patiëntje het bestaan van hypnose verried. Soms worden voorbijgaande oogenblikken van hypnotische rust, telkens onderbroken door wakker worden. Bij een eerste séance kan de invloed nul zijn. Doch het komt zelden voor dat men na twee à drie séances niet een meerdere of mindere invloed van de bewerking bespeurt. Gewoonlijk wordt de nachtslaap rustiger na de eerste séances; al zeer spoedig nemen de bewegingen in intensiteit af; en reeds na eenige dagen, veertien dagen à drie weken is de ziekte-toestand opvallend verbeterd; de duur er van is verkort. Chorea door nabootsing of weder instortingen van chorea wijken dikwijls in weinige dagen. Ik heb dikwijls van de eerste séance af, eenvoudig chorea-achtig beven van de handen — dat door imitatie of door gemoedsbeweging was ontstaan en den patiënten belette om te schrijven of te naaien — doen ophouden; als die beving na eenige uren of den volgenden morgen terugkomt, dan is eene nieuwe suggestie bij machte om het te doen verdwijnen en na eenige dagen deze behandeling te hebben herhaald, blijft het verschijsel voor goed weg. Ook patiënt's karakter wijzigt zich, hetzij snel, hetzij geleidelijk binnen korten tijd; kinderen worden weêr gehoorzaam, luisteren weêr naar de vermaningen van de ouders, zij verliezen hunne kwade neigingen en booze aandriften; zij worden zich zelf weêr.

De nerveuse schokjes, een gelokaliseerde tic, hier of daar, die

uit chorea dikwijls nablijven, genezen meestal en soms volkomen als ze niet van jaren her dagteekenen. Ik heb gevallen van tic convulsif genezen die verscheidene maanden en zelfs een jaar bestaan hadden. De suggestie kan schipbreuk lijden in hare pogingen tot genezen als de aandoening zeer oud is en het zenuwstelsel er de onoverwinnelijke gewoonte van heeft aangenomen.

Tétanie verdwijnt dikwijls na eenige séances, zelfs als ze maanden lang bestaan heeft.

Tetanus daarentegen biedt hardnekkig weêrstand, daar deze toestand zonder twijfel veroorzaakt wordt door eene onbekende, doch diep ingrijpende en onoverwinnelijke laesie van de zenuwcentra.

De verschillende neuralgieën luisteren dikwijls naar suggestie. Bij zeer impressionabele personen, waar de zenuwpijnen meer een uiting zijn eener nerveuse diathese dan wel zamenhangen met rheumatische neuritis, verdwijnen zij door suggestie als door een tooverslag. Zeer dikwijls doe ik, in presentie van mijne leerlingen, in enkele minuten — ja soms in weinige seconden — pijnlijke punten of zelfs goed gekarakteriseerde zenuwpijnen, verdwijnen. Na korter of langer tijd (eenige minuten tot eenige uren) kan de pijn weêr terugkomen om andermaal voor suggestie te wijken; herhaalt men de behandeling eenige dagen, dan blijft de pijn ook weg zonder terug te keeren. Andere zenuwpijnen zijn hardnekkiger. Gedurende den aanval van pijn — dus wanneer het sensorium geheel in beslag is genomen door de pijnlijke gewaarwording — is een persoon — die te voren nooit gehypnotiseerd geweest is — meestal niet vatbaar voor hypnose. Door den lijder voor het eerst aan hypnose te onderwerpen in den vrijen tusschentijd, gelukt het gewoonlijk hem later, ook gedurende het acces, in slaap te brengen, indien hij zeer suggestiebel is. Men heeft een verschillend langen tijd noodig — schommelende tusschen eenige dagen en eenige weken — tot het verkrijgen van volledige genezing bij neuralgieën; dat hangt geheel en al af van de oorzaak der zenuwpijn: neuritis, rheumatische, diathese, organische laesie maar ook van de impressionabiliteit van den persoon.

Ik heb in twee gevallen van schrijfkramp, — waarvan het eene vele jaren, het andere verscheidene maanden bestond — waarbij talrijke geneeswijzen zonder baat waren beproefd geworden, door sugges-

tie in enkele weken, volledige en blijvende genezing verkregen.

Brakingen, pijnen, gevoel van malaise, ingewandspijnen, kortom sympathische stoornissen die in verband staan met aandoeningen van de maag of de baarmoeder, worden dikwijls snel weggenomen, somtijds genezen door suggestie; toch komen er instortingen voor; maar hernieuwde suggestie, langdurig herhaald met geduld en volharding gedurende weken en maanden, kan ten slotte die stoornissen uitroeien en genezen. Ik heb genezing zien optreden of aanmerkelijke verbetering in gevallen waar er sprake van was om tot ovariatomie over te gaan ten einde aan het werkelijk ondragelijke lijden een einde te maken.

Zenuwachtig beven, een gevolg van lood-, kwik- of alcohol-vergiftiging kan beteren en genezen door een afwisselend getal suggestiën. Hetzelfde geldt niet voor paralysis agitans. Alhoewel de pathologische anatomie ons het antwoord schuldig blijft op de vraag waar de zetel en welke de natuur is van deze ziekte, zoo hebben wij daar zeker te doen met een ongeneeselijke organische aandoening. Zij biedt der suggestie geen enkel aangrijpingspunt aan, zelfs niet als de aandoening verkeert in het begin van haar ontwikkeling, als zij nog niet haar eigenaardig karakter heeft aangenomen en nog niet het karakteristiek beven vertoont. Eenige jaren geleden behandelde ik eene dame die naar ik aanvankelijk meende aan eenvoudige neurasthenie leed, een gevolg van langdurig verdriet; haar aangezicht teekende gedruktheid, lusteloosheid, hare bewegingen waren traag, het lichaam ietwat gebogen, haar gang deed aan gewrichtsverstijving denken; zij schreef met heel kleine letters; 's nachts was zij geagiteerd, had steeds behoefte zich te bewegen, van plaats te veranderen, op te staan, zij had dan tevens een gevoel van warmte en vertoonde voorbijgaande aanvallen van beven. De suggestie bleef even als alle vroegere en ook later ingestelde behandelingen, onmachtig; het goldt hier een niet scherp geteekende vorm van Parkinson'sche ziekte, een diagnose die ook later door Parijssche collegas bevestigd is geworden.

Behalve de in het nosologisch kader als oude bekenden voorkomende neurosen, bestaan er eene menigte nerveuse toestanden, onbestemde neurosen, waartegen de suggestie dikwijls veel vermag: hyperaesthesie van de huid, partieele anaesthesieën, ingewandspijnen

migraine enz. Alcoholisme, jicht, piszuur-diathese, slepende loodvergiftiging, zijn toestanden die nevens organische laesies ook zenuwstoornissen vertoonen, welke laatste voor suggestie wijken. Ik heb spier- en zenuwpijnen door alcoholisme of saturnisme veroorzaakt, voor suggestie zien wijken; ik heb eene verlamming van de extensoren van de hand, gepaard met anesthesie bij een lijder aan saturnisme in enkele séances door suggestie genezen; zeer zeker bestond er in die gevallen geen bepaalde neuritis, geen ontaarding van het zenuwweefsel. Want dan, en zulke gevallen komen het menigvuldigst voor, baat de suggestie niets.

Morphinomanie, die men ook tot de rubriek der artificieele neurosen moet rekenen, wordt soms gemakkelijk soms zeer moeielijk door suggestie genezen. In vier of vijf gevallen, waar de patiënten zich niet meer als 3 of 4 spuitjes per dag injiciëerden, heb ik snel beterschap zien intreden; in dit geval konden de zieken — die hypnotisabel waren — zeer snel, binnen enkele dagen van morphine ontwend worden. Bij twee van hen, gelukte het een ware afkeer van morphine op te wekken, een afkeer die zoo sterk was dat de eene, hevige aanvallen van asthma en de andere, neuralgische pijnen doorstond zonder in het minst neiging te gevoelen zich in te spuiten. Bij anderen gelukt het niet om afkeer op te wekken maar deze leert men de gewoonte van morphine-gebruik af; men zij er op bedacht hen het spuitje te ontnemen, ze goed te doen bewaken om ze niet in de verleiding te brengen weêr op nieuw te beginnen, daar die ziekelijke neiging dikwijls sterker is dan de suggestie. Andere morphinomanen die tot 5, 6, 12 en meer spuitjes per dag zijn geklommen, zijn weinig voor suggestie vatbaar; de door morphiumgebrek ontstane malaise is onverdraaglijk; zij worden gek van pijn, van angst, van verschillende gewaarwordingen. Het zijn ware krankzinnigen op wie men niet gemakkelijk invloed kan uitoefenen. Zoo ze de noodige energie bezitten om zich tot het laatst toe te laten helpen, als hunne omgeving den geneesheer flink ter zijde staat, dan kan men ze genezen, zooal niet door suggestie alleen die misschien faalt, dan ten minste door een aanhoudende moreele suggestie gepaard aan het verblijf in eene inrichting onder streng toezicht. Ik onttrek hun niet plotseling, doch snel — in 8 à 15 dagen — de morphine; ik verminder gradatim het aantal

spuitjes en de hoeveelheid ; zoo mogelijk zonder dat zij het weten door water bij de oplossing te voegen; ik spreek hen moed in, en suggereer hen hetzij in hypnotischen hetzij in wakenden toestand, de verdwijning van hun lijden. Slaagt men er in om invloed uit te oefenen en het vertrouwen te winnen van den patiënt, dan is dikwijls het toespreken alleen voldoende, des noods gerugsteund door een of ander middel als bestuiving met ether, hydrotherapie, om het zenuwstelsel te versterken en zijn angst weg te nemen. Ik heb morphinisten onder behandeling gehad die bovenmate geagiteerd waren, wild schreeuwden, zich her en derwaarts gooiden, uitriepen dat zij martelaars waren, dat zij dood zouden gaan, dat zij zich van kant wilden maken als men hun het spuitje niet teruggaf. Somtijds worden de geneesheeren dan wel eens zelf bang en geven den lijder het spuitje terug. Ik heb in soortgelijke gevallen, door mijne tegenwoordigheid, door mijn overwicht, door zachte en bedarende suggesties die ik deed terwijl ik patiënts oogen sloot, volmaakte kalmte weten te verkrijgen, zonder inspuiting; en door met geduld vol te houden en noch mijn tijd noch mijne moeite te sparen, ernstige vormen van morphinomanie weten te genezen. Genezing van morphinomanie kan steeds verkregen worden in eenige weken, in bijzondere inrichtingen waar patiënten aanhoudend kunnen bewaakt worden, waar zij afgezonderd zijn van meêgaande familieleden of bedienden voor wie zij geen ontzag hebben, en onder doorloopende suggestieven invloed staan van een geneesheer en een geschikt en vertrouwd personeel. De ware chronische morphinomanen, als zij aan zich zelven zijn overgelaten en in den kring blijven van hunne familie, genezen nooit. De verzoeking is sterker dan hun wil, de eenvoudige suggestie van den geneesheer een of tweemalen daags verricht is niet toereikend. Een flink en krachtig optreden van iemand die ontzag heeft, is noodzakelijk; alleen zijn onophoudelijk suggereerenden invloed is in staat de zieken te beheerschen,

Drankmisbruik is in het algemeen door suggestie gemakkelijker te genezen, want drankzuchtigen zijn hypnotisabel en meer vatbaar voor suggestie. Sommigen kan men spoedig tegenzin in wijn, in sterken drank opdringen: anderen aanvaarden de suggestie van afkeer niet, maar wel die van niet meer te drinken. Langdurige

bewaking en herhaalde suggestien zijn echter noodig om terugval in het oude euvel te voorkomen, bij hen, wier wil niet sterk genoeg is om hunne kwade neiging te bekampen. Mijn vriend, professor Forel te Zurich, heeft een matigheidsgenootschap gesticht wier leden zich verbinden niets dan water te drinken; door hypnotische suggestie is het hem gelukt oude, sterk verslaafde drinkers te genezen, hen over te halen tot het lidmaatschap van het matigheids-genootschap en reeds kan hij wijzen op patiënten die jaren lang hun gelofte zijn nagekomen.

Nu een woord over de toepassing der psycho-therapie bij organische ziekten. Men kan alleen dat genezen wat voor genezing vatbaar is; maar men kan verlichten en verbeteren wat niet geneeselijk is. Starre hemiplegieën met secundaire sklerose, waar verwoesting der capsula alba interna of van de fronto-parietaal windingen aan te gronde ligt, vallen buiten het bereik van de suggestie, die niet herstellen kan wat vernietigd is. Maar zoo de beleediging niet bepaaldelijk bovengenoemde streken betreft, als de intra-cerebrale verlenging van de pyramiden-streng enkel dynamisch is aangedaan door eene naburige laesie en als motorische krachteloosheid na den schok is nagebleven, dan kan de suggestie met gunstig gevolg tusschenbeide komen en het bewegingsvermogen herstellen. Hemianasthesieën, die van jaren her dagteekenen, zijn op die wijze door eenvoudige suggestie of door indirecte suggestie (aanwending van een magneet) genezen, zooals uit onze ziektegeschiedenissen blijkt; zeer waarschijnlijk was in die gevallen de sensitieve bundel van de capsula niet geheel verwoest. Wij hebben op die wijze hemichorea, hemiathetose en zelfs meer dan drie maanden bestaand hebbende contractuur genezen, als die verschijnselen niet direkt met de anatomische stoornis zamenhingen. In zoo'n geval, als er bijvoorbeeld sclerosis pyramidalis descendens bestaat, dan is de suggestie onmachtig; zij zal op zijn hoogst de contractuur voor een oogenblik of in zekere mate kunnen verminderen, maar haar invloed blijft beperkt. Ik behandel op dit oogenblik een jong meisje van zestien jaren met onvolledige linkszijdige hemiplegie gepaard met enkele hysterische verschijnselen; zij heeft toevallen gehad, anesthesie, buikpijn; soms is haar hand als een vuist gecontractueerd en kan zich niet openen; dat geschiedt vooral

na emoties. Eenige dagen later opent zich de hand spontaan maar blijft steeds onvolledig geopend; volledige uitstrekking van de vingers is niet mogelijk. Tal van geneesheeren die patiënte onderzocht hebben, hebben zich door die hysterische verschijnselen in de war laten brengen en alles aan hysterie toegeschreven. Maar ik heb bevonden dat de hemiplegie in dit geval van organischen aard is: de peesreflexen van voet en knie zijn verhoogd; er bestaat een karakteristieke stijfheid van den arm die altijd in halve buiging verkeert en zoo wel aan extensie als aan flexie weêrstand biedt; er bestaat hemiplegische contractuur aan de linkerzijde van het aanvankelijk verlamde aangezicht, iets wat men nooit bij hysterische paralyse aantreft. De hypnotische suggestie heeft het gevoel hersteld, de buikpijn weggenomen, de hysterische toevallen doen ophouden; zij neemt de nu en dan optredende contractuur van de hand weg, als deze zich voordoet na een gemoedsaandoening; zij heft alles op wat dynamisch is, maar zij vermag niets tegen de hemiplegische houding van het lidmaat, noch tegen de toegenomen spiertonus en de vermeerderde peesreflexen; zij geneest de ziekte binnen de grenzen haar door de hersenaandoening gesteld. Op deze wijze wordt derhalve de suggestie een diagnostisch hulpmiddel.

Duizelingen, wankelende gang, hoofdpijn door intra-cranieele aandoeningen veroorzaakt, de ziekte van Ménière kunnen of wel geheel genezen of slechts verbeterd worden; dat hangt geheel af van den zetel der aandoening. Ik heb langen tijd op mijne afdeeling een man behandeld lijdende aan otitis media et interna met duizelingen, wankelende gang, achterhoofdspijn en hypochondrischen verschijnselen; het klassieke type dus van Ménière'sche ziekte. De man was hypnotisabel; hij kwam in diepen slaap. In een à drie séances verdwenen al die verschijnselen door suggestie; de subjectieve geruischen in het oor bleven voortduren doch werden aanmerkelijk verzwakt; en daarop kon deze man, kennelijk verlicht, in het hospitaal arbeid verrichten; dat duurde zoo veertien dagen; toen kwamen de verschijnselen weêr terug om weêr voor suggestie te wijken. De ziekte was niet genezen; maar een rond jaar dat de man in 't hospitaal doorbracht, hebben wij hem een dragelijk leven bezorgd door hem te verlossen van zijn martelingen. Beteekent dat niets?

Overeenkomstige resultaten kunnen verkregen worden bij aandoe-

ningen van de medulla. Er zijn geneesselijke gevallen van myelitis die door suggestie snel verbeterd kunnen worden; gij hebt in mijne kliniek een kind gezien, dat, tengevolge van pneumonie waaraan het sints veertien dagen lijdende was, paraplegisch was geworden en verhoogde peesreflexen aanboodt. Te bed kon het de beenen bewegen maar het kon niet alleen-staan, noch de beenen verzetten als men het steunde. Na eene enkele séance, kon het een beetje staan en als men het licht steunde eenige passen doen. Dit patientje zou zeer zeker spontaan gebeterd zijn; maar ik geloof niet dat de genezing dan zoo snel zou hebben plaats gehad.

Ongelukkig zijn het meerendeel der myelitides ongeneeslijk; als het proces te ver gevorderd is of te groote uitbreiding verkregen heeft, kan de suggestie niets uitrichten. Is het minder ver gevorderd dan kan zij soms opmerkelijke resultaten erlangen; wij hebben atactici die zich niet meer op de been konden houden, nagenoeg weêr normaal aan het loopen gebracht. Wij hebben schietende pijnen en tenesmi van blaas en endeldarm bij tabetici weggenomen. De suspensiemethode bij atactici toegepast, bereikt hetzelfde. Het beven en de moeielijke gang bij lijders aan multiple sclerose hebben wij door suggestie kunnen doen verdwijnen. De doctoren Fontan en Segard hebben ook een soortgelijk merkwaardig geval gepubliceerd. Maar men moet toestemmen dat de verkregen uitkomsten van voorbijgaande aard zijn; de suggestie kan de functie herstellen zoolang als de laesie deze nog niet volkomen heeft onmogelijk gemaakt, zoolang als de stoornis van de functie een dynamische stoornis is, die verder gaat dan het domein van de laesie; de suggestie belet de organische evolutie van de ziekte niet; maar al te dikwijls brengt zij slechts een voorbijgaande verbetering te weeg; ziekten die van nature zich steeds meer uitbreiden, zooals ataxia locomotoria, multiple sklerose enz. volgen hun onverbiddelijk verloop en op een gegeven oogenblik kan de suggestie ook hier geen nut meer doen.

Bij de ziekten der spijsverteringsorganen kan men zich dikwijls met veel nut van de suggestie bedienen. Het is genoeg bekend hoezeer het nerveuse element bij digestiestoornissen een belangrijke rol speelt, hetzij dan als oorzaak, hetzij als gevolg.

Er bestaat eene gastrische en gastro intestinale vorm van neu-

rasthenie. Gemoedsbewegingen, het aanhoudend richten van den geest op één punt werkt op de spijsvertering en omgekeerd. Atonie van het darmkanaal, krampen, pijnen, brakingen, trommelzucht, hik, zij alle zijn nerveuse verschijnselen die somtijds voor suggestie wijken. Dikwijls komt de eetlust terug, wordt de ontlasting geregeld, pijn weggenomen of verminderd, verdwijnt koliek, persingen enz., worden neuropathische verschijnselen verbeterd door suggestie die aldus als nuttig adjuvans bij de therapie van deze toestanden optreedt.

De suggestie kan heilzaam werken bij ziekten van de ademhalingswegen en van het hart, door hoestbuien te bedaren en te voorkomen, benauwdheid weg te nemen, aanvallen van asthma die zich bij emphysema voordoen te coupeeren, door aan patiënten met tuberkulose, slaap te bezorgen en hun eetlust te geven, door precordiaalangst te verdrijven. Bij aanvallen van nerveus asthma is de suggestie mij van weinig dienst gebleken; zij geneest geen asystolie bij hartziekten, zij bedaart de koorts niet, zij verlangzaamt niet aanmerkelijk den pols en belet gewoonlijk het zweeten van phtisici niet, zij kan niet — ik herhaal het — heel alleen alle therapeutische indicaties vervullen, maar zij heeft een reëele en onbetwistbare waarde. Eene eenvoudige schijn-medicatie, gepaard met suggestie, heeft mij dikwijls goede resultaten bezorgd bij hardnekkige slapeloosheid, als een werkelijk actieve geneeswijze die niet door suggestie gesteund werd, schipbreuk had geleden.

Zeer dikwijls luistert de menstruatie-functïe naar suggestie. Ik heb, en ook andere waarnemers hebben gevallen medegedeeld van menorhagie, van onregelmatig vloeijen, van pijnlijke menses, van amenorrhee, van zenuwstoornissen gedurende en na dat tijdperk, die door suggestie genezen zijn en ook melding gemaakt van gevallen waar de menstruatie op een door suggestie vast bepaalden dag en uur optrad.

Bij koortsige ziekten die een cyclisch verloop hebben, kan de suggestie zonder twijfel, noch als abortief middel optreden, noch dienen om den duur te verkorten. Maar hier werkt zij heilzaam door hoofdpijn, benauwdheid, zenuwachtige overgevoeligheid die dikwijls bij koorts voorkomen, weg te nemen, door slaap te bezorgen, pijnen te verzachten, het organisme te steunen en het meer geschiktheid te geven om aan den ziekmakenden invloed te weêrstaan.

Bij zeer suggestiebele personen kan de suggestie tijdelijk pijnen

van acuut gewrichts-rheumatisme stillen; soms doet zij in een of meerdere séances de pijnen verdwijnen die overbleven na het ontstekingstijdperk en zoo eindigt zij een ziekte die door eenvoudig functioneele stoornissen werd onderhouden; en deze stoornissen alleen zijn toch in staat een gewricht tot onbeweeglijkheid te doemen en de gewrichts- en spierstijfheid te onderhouden.

Ik zal dit zeer vluchtig overzicht over de indicaties en het nut der psychotherapie niet verder uitbreiden. De reeds gepubliceerde ziektegeschiedenissen en die welke ik hier achter zal laten volgen, zullen beter nog dan eenvoudige betoogen bewijzen welk nut de geneesheer trekken kan uit deze geneeswijze.

Men geneest dikwijls; men geneest niet alles; men brengt dikwijls verbetering aan, doch ook niet altijd. De eenvoudigste gevallen, waarvan men denken zou dat zij het beste zullen luisteren naar de suggestieve therapie, bieden soms weêrstand. Dat is te wijten aan de ziekte waarvan sommige factoren ons ontsnappen; het kan ook liggen aan de psychische individualiteit die ons niet alle zijne geheimen heeft geopenbaard.

Nevens de suggestie van den medicus, bestaat die van den patiënt die redeneert, die niet aanvaardt, die beheerscht wordt door zijne bewuste of onbewuste auto-suggestieve indrukken; de doctor is op zijn hoogst een half uur per dag daar om zijne suggesties te geven; de verbeelding van den lijder is er den ganschen dag om op haar beurt te suggereeren en somtijds ongedaan te maken wat de doctor met inspanning heeft gedaan gekregen. Aan sommigen moet men een suggestieve leerschool doen doorloopen en ze in een suggestief milieu laten verwijlen, wat niet altijd doenlijk is.

De arbeid van den geneesheer kan worden tegengewerkt door een onverstandige omgeving, door contra-suggesties van andere personen. Als men tijd heeft, geduld en verstand gebruikt en kennis bezit van het terrein, iets dat men alleen door ondervinding krijgt, dan gelukt de genezing menigmaal in de moeielijkste gevallen, niettegenstaande men dikwijls in den blinde tasten moet en trots allerlei tegenheden. De suggestie is eene wetenschap en eene kunst die groote ervaring en een langen leertijd vereischt; en vele geneesheeren slagen niet omdat hun de genoegzame tact en ervaring ontbreekt.

Nog in vele medische en ook in andere kringen vindt de suggestie een werkelijk vijandige bejegening. Men is begonnen met de feiten te ontkennen; men ontkent ze niet meer, maar men zegt dat ze niet van practisch nut zijn; men voegt er zelfs bij dat het gevaarlijk is. Men spreekt van hysterie, van het ontnemen van iemands vrijen wil, van verwarring brengen in iemands verstandelijke vermogens; men maakt de families bang, men désuggestionneert de patiënten.

Als ik niet zeker ben van mijn terrein, als ik contra-suggestieve invloeden vrees en in een gegeven geval toch nut verwacht van suggestie, dan suggereer ik zonder te hypnotiseeren; dan geef ik mijne suggestie verscholen in eene onschuldige medicatie, en bezig daartoe electriciteit, massage, een of ander smeersel, eenig geneesmiddel.

Vooral electriciteit, als ze niet reeds aangewend is in het ziektegeval in kwestie, kan dan wonderbaarlijk goede diensten doen; ik heb pijnen, neuralgieën, krampen, nerveuse aphonie, functioneele impotentie genezen door suggestieve electriciteit, door den patiënt te verzekeren dat dàt hem genezen zal en door zijn aandacht tijdens de applicatie der electroden voortdurend te richten op de indrukken die hij waarneemt en die hem kenteekenen van beginnende genezing zijn; onderwijl verklaart men hem het heelend mechanisme zoodat het denkbeeld van genezing zich in zijn geest grift. Aldus maak ik dan, langs een omweg, gebruik van de suggestieve psychotherapie.

ELFDE LES.

Algemeene slotsom van het behandelde.

Wij hebben in een vluchtig geschiedkundig overzicht aangetoond dat bij alle volkeren zoover de geschiedenis reikt, de therapeutische suggestie bewust of onbewust gebezigd is door de priesters, de kwakzalvers, de toovenaars. Van uit een algemeen gezichtspunt beschouwd, heeft de suggestie de gansche geschiedenis der menschheid beheerscht. Van af de erfzonde die door de slang aan Eva en door Eva aan Adam werd gesuggereerd, tot aan de groote oorlogen verwekt door het godsdienstig en politiek fanatisme, tot aan de bloedige gruwelen van de revolutie en de commune, heeft de suggestie een rol gespeeld. Nu eens dringt een nobel en edelmoedig denkbeeld in de massa's door en doet de harten eenstemmig kloppen: de adel, de kerk, de arbeiders, de burgers, allen verbroederen zich bij het altaar van het Vaderland; deze offeren hunne privilegieën, gene hun bloed en hun arbeid. Het is het feest der federatie. Een andermaal worden door de volkstribunen denkbeelden van haat, van wantrouwen van verraad verspreid: de gesuggestionneerde tot het kwaad gedreven volksdrommen worden woest; en ziet daar de regeeringsloosheid, het geweld, de moordenaars-orgieën van het schrikbewind! Het volk wordt tot engel of duivel, omdat het suggestiebel is.

Wij hebben dan suggestie in den ruimsten zin genoemd: de handeling waardoor het denkbeeld in de hersenen gebracht en door deze aanvaard wordt.

Het denkbeeld bereikt de hersenen door de vijf zinnen of door de inwendige, spier- of ingewands-gewaarwordingen. Elk brein zet de impressie om in idée, volgens zijn eigen psychische individualiteit; want nevens de aanvankelijke impressie, die de kiem is, bestaat de verwerking van dien indruk; dat is de psychische bodem die haar bevrucht. Zooveel hersenen er zijn, zooveel verschillende suggestibiliteiten ontstaan er ook door dezelfde indrukken.

Elk gesuggereerd en aanvaard denkbeeld tracht zich om te zetten in handeling; dit is de psychologische grondwet die de gansche leer der suggestie beheerscht, de wet van het ideo-dynamisme. Het denkbeeld wordt gewaarwording (pijn, jeuken, koude, enz.), beeld (hallucinatie, droom), ingewands-sensatie (koliek, misselijkheid, enz), handeling en beweging (verschijnselen van het cumberlandisme, verschillende levens-uitingen).

De geneesheer bedient zich van de suggestie voor therapeutische doeleinden; want het brein, door het denkbeeld in werkdadigheid gebracht, zet op zijn beurt de zenuwen, die dat denkbeeld moeten verwezenlijken, aan het werk; de hersenen kunnen de organische functieën aanzetten en intoomen in die richting welke gewenscht is voor het genezingsproces, zij doen dat door dynamogeen (krachtvormend) of inhibeerend (remmend) in te grijpen. Het brein beheerscht en gebiedt in waarheid alle organen, alle functieën. Elk puntje van het organisme staat in verbinding met eene hersencel die zijn *primum movens* is. De afscheidingen, de uitscheidingen, de voeding, de ademhaling, de bloedsomloop staan onder het onmiddelijk bevel van het hersen-centrum.

Zal een denkbeeld tot suggestie worden, dan moet het door de hersenen aanvaard zijn. Dank zij der goedgeloovigheid die 's menschen geest eigen is, aanvaarden de hersenen het denkbeeld in zekere mate. Maar in normalen staat is die goedgeloovigheid beperkt; de goedgeloovigheid, die de suggestie vormt, en het hersen-automatisme dat het denkbeeld in handeling veranderd, worden door de hoogere vermogens van de hersenen, de aandacht, het oordeel die de hersen-contrôle uitmaken, gebreideld. Alles wat die contrôle opheft, versterkt de goedgeloovigheid en vermeerdert het hersen-automatisme, met andere woorden den aanleg en de geschiktheid om het

denkbeeld in handeling over te brengen. Dat doet de natuurlijke slaap, die aan de verbeelding vrij spel laat door de vermogens der rede te verdooven; de indrukken, die dán het sensorium bereiken, worden aanvaard en gaan in beelden, dat is in droomen, hallucinatieën over.

Wij hebben gezien, dat verschillende middelen kunnen dienen om de goedgeloovigheid te versterken en — door de suggestie gemakkelijker te maken — aangewend kunnen worden, tot een therapeutisch doel. Tot die middelen mag men brengen: de godsdienstige suggestie (wonderbaarlijke genezingen); de medicamenteuse suggestie (genezing door water, door pillen van brooddeeg, enz.); de instrumentale suggestie (electrotherapie, hydrotherapie, metallotherapie, suspensie, enz.),

Onder die hulpmiddelen der suggestie is het hypnotisme het meest doeltreffende.

Wij hebben als definitie van hypnose gegeven: een bijzondere psychische toestand, die opgewekt kan worden, die de suggestibiliteit (dat is: de vatbaarheid om den invloed te ondergaan van een denkbeeld en dit te realiseeren) in werking stelt of in verschillende mate verhoogt. Hypnose is niets anders als een toestand van verhoogde suggestibiliteit; wij hebben gezien dat die toestand met of zonder slaap kan verkregen worden.

Wij hebben ook de verschillende procédés beschreven, die men volgt om kunstmatig die verhoogde suggestibiliteit of den toestand van hypnose op te wekken en kwamen tot de slotsom dat zij in werkelijkheid tot eene handelwijze kunnen teruggebracht worden: de suggestie. Indruk maken op den persoon door het woord, door gebaren of een of andere handeling, zoodanig, dat een denkbeeld dat men realiseeren wil in de hersenen dringt. Men heeft voor het suggereeren geen slaap van noode; maar het is wenschelijk om te trachten slaap te verwekken, aangezien het verkrijgen van slaap de andere suggesties vergemakkelijkt.

Na van hypnose en suggestie eene definitie te hebben gegeven, na ons van deze uitdrukkingen een zoo zuiver mogelijk theoretisch begrip te hebben gevormd, zijn wij overgegaan tot het experimenteele gedeelte en hebben wij u van de voornaamste verschijnselen van de suggestie getuige doen zijn. Gij hebt de uitwerking van suggestie

gezien op de motiliteit; catalepsie is niets anders dan eene lijdelijke houding der ledematen, veroorzaakt door gebrek aan intellectueel initiatief; gij hebt door suggestie verlammingen, contracturen, bewegingen zien optreden. Wij hebben suggesties op de sensibiliteit gerealiseerd: anaesthesie, analgesie, hyperesthesie, sensitieve en sensorieele illusies; wij hebben sensorieele beelden doen ontstaan: hallucinaties van het gezicht, van het gehoor, van de reuk en van samengestelden aard; wij hebben handelingen gesuggereerd, diefstal, moord; wij hebben goede en kwade hartstochten opgewekt; wij hebben ons bezig gehouden met het verschijnsel: posthypnotische suggesties die zich onmiddelijk of na langer tijdsverloop realiseeren; gij hebt negatieve hallucinaties zien voortbrengen en wij hebben denkbeeldige herinneringen geschapen en te goeder trouw zijnde valsche getuigen gevormd.

Gij hebt gezien wat onze arme menschelijke rede, waar wij zoo trotsch op zijn, wrak is; hoe suggestiebel en hallucinabel en welk een automaten wij allen op ons beurt zijn.

Wij hebben een schematische rangschikking gegeven van de verschillende graden van hypnose, van af het eenvoudig gevoel van verdoofd zijn tot aan het somnambulisme met hallucinabiliteit en amnesie toe. En toch is het automatisme niet volledig; de mensch is nooit automaat; het bewustzijn is steeds daar; de herinneringen van den hypnotischen toestand kunnen altijd opgewekt worden; het is een bewustzijn, dat gewijzigd is door de overheersching van de vermogens der verbeelding over die van de sluimerende rede; het is een physiologische toestand zooals die normaal voorkomt in den natuurlijken slaap, onder den invloed van suggestieve gemoedsaandoeningen van een overheerschend denkbeeld.

Die zoo belangrijke proefnemingen hebben de meest ernstige kwesties die een mensch zich stellen kan, aan de orde gebracht. De groote vraagstukken van den vrijen wil, van de zedelijke verantwoordelijkheid hebben zich voor ons opgedaan.

Welk aandeel in onze handelingen komt toe aan de experimenteele suggestie, aan de erfelijke of aangeboren suggestibiliteit, aan de suggestie van de opvoeding, van de omgeving, van de lektuur, van de voorvallen des levens? Wat is het aandeel van de vrije wil in het verrichten van een misdaad? Ik heb mijne twijfelingen geopperd.

En wij zijn met ootmoed tot de slotsom gekomen, dat om een oordeel te vellen over anderen en dikwijls ook over ons zelven, ons menigmaal de grondslagen ter waardeering ontbreken ; dat de menschelijke rechtvaardigheid niet altijd de ware rechtvaardigheid is!

Wij hebben een hoofdstuk gewijd aan de studie der hysterie, bezien bij het licht dat de leer der suggestie op haar werpt. Wij hebben gesteld dat de suggestibiliteit een algemeen feit is, een eigenschap van den menschelijken geest, dat niet alleen zenuwlijders die eigenschap bezitten, dat de hypnotische toestand niet is een verschijnsel van hysterie. Wij hebben aangetoond dat hysterie bij uitstek suggestiebel maakt, dat de opvolging der phases — die vormen wat men de groote hysterie genoemd heeft — niet spontaan die geregelde orde aanbiedt, welke de school van de Salpétriere haar heeft toegekend; dat die regelmatige ontwikkeling de uiting is van een suggestieve kweeking, dat vele hysterische verschijnselen, ovarialgie, hysterogene plaatsen, stoornissen van het gevoel, tympanitis, het opwekken en het stillen van toevallen, van suggestie afhankelijk zijn. Wij hebben ons overtuigd hoezeer de bewuste of onbewuste geneeskundige suggestie invloed oefenen kan bij het onderzoek van zieken, verschijnselen kan scheppen van psychischen oorsprong en de diagnosis in gevaar brengen.

Die beschouwingen hebben ons terug gebracht op het gebied der practische geneeskunde; wij hebben de therapeutische suggestie besproken, de suggestieve psychotherapie.

De suggestie werkt niet onmiddelijk op het lijdende deel in, maar op de functie-stoornis: zij kan — voor zooverre de organische toestand het toelaat — pijn bedaren, slaap verwekken, eetlust geven, de motorische kracht vermeerderen, het te loor gegane gevoel en de beweging herstellen, krampen opheffen, benauwdheid wegnemen, verschillende functieën regelen. De geneesmiddelen die ons de apotheek ten dienste stelt, hebben evenmin als de suggestie eene specifieke werking op de laesie; zij werken ook symptomatisch. De functie maakt het orgaan; het herstellen van de functie kan het orgaan doen herstellen. Gij hebt door tal van voorbeelden de macht gezien van de suggestie als therapeutisch hulpmiddel; gij hebt gevallen van hysterie, contracturen van psychischen oorsprong, functioneele verlammingen, verschillende neurosen, rheumatische pijnen, gewrichts-, zenuw-,

maagpijnen, stoornissen van organische beleedigingen afhankelijk, dyspepsie, diarrhee, tenesmi, koliek, benauwdheid, hoofdpijn, duizeling, wankelende gang, enz., meer of minder spoedig zien genezen of beter worden door suggestieve psychotherapie. Gij hebt gezien welk een rol het zenuwstelsel en het psychisch element spelen in alle ziekten. De functie-stoornis kan verder reiken dan het gebied der organische beleediging; zij kan deze overleven: de suggestie herstelt wat hersteld worden kan. Zij wrocht geen wonderen; zij geneest overeenkomstig de wetten der biologie die het menschelijk lichaam beheerschen.

Gij hebt gezien hoe de suggestie gewijzigd moet worden naar gelang van ieders individualiteit; het is niet het woord van den operateur, het zijn de hersenen van de patient die de genezing bewerken. Ik heb u nevens de gunstige ook de ongunstige uitkomsten der behandeling vermeld; ik heb getracht eerlijk de waarheid te zeggen.

Biedt de suggestie, zooals die door ons wordt toegepast eenig gevaar aan? Men zegt het. Men beweert dat het hypnotisme hysterie doet ontstaan, dat zijne toepassing krankzinnigheid kan veroorzaken. Maar alleen *zij* zeggen dat, die geen juist denkbeeld hebben wat suggestie is, die een vooraf gevormd denkbeeld in de plaats stellen van studie der feiten, die zonder gezien en zonder waargenomen te hebben, de kwestie doorhakken van uit het verheven standpunt hunner onbevoegdheid. Ziet hier, bij voorbeeld, het oordeel van een onzer leermeesters, van een man, even kundig in tal van zaken, als onwetend in deze kwestie. »Al die wonderen van suggestie en vooral de hypnotische procédés zijn toch niet vrij van ernstige bezwaren; de Minister van Oorlog heeft flink en wijs gehandeld door de toepassing van het hypnotisme aan de militaire geneesheeren te verbieden, ons leger zou aan hysterie gaan lijden. Hetzelfde verbod moest worden uitgestrekt tot hypnotische praktijken bij kinderen die men krankzinnig of idioot maakt onder voorwendsel van hun karakter te veranderen.

»Dr. Gilles de la Tourette, een volgeling van de school der Salpêtrière, beweert dat door hypnose toe te passen bij personen met latente hysterie, deze manifest wordt, met andere woorden dat zij hysterische verschijnselen doet ontstaan; men vermeerdert aldus het

door de hysterie geleverd contingent; zoo het gelukt, om bij werkelijk hysterische patiënten een contractuur of eene verlamming op te heffen, dan geschiedt dat slechts door de aandoening naar elders te verplaatsen of een ernstig toeval voor haar in de plaats te stellen. Zoo verruilt men den verbannen duivel voor Belzebub die zich van het lichaam meester maakt. (Real-encyclopedie, t. X.).

»Laat ons nu overgaan tot een meer ernstig onderwerp, enz. (Médecine Moderne, n⁰. 11, 1890)."

En zietdaar de kwestie uitgemaakt!

Het is een vreemde zaak! Ik herinner mij dat — een tal van jaren geleden — toen eene meer bloedige kwestie dan het hypnotisme, namelijk de ovariotomie, zijn intreê deed in de moderne chirurgie, er in de Société de Chirurgie uitstekende professoren gevonden werden, die van oordeel waren dat deze operatie bij den beul thuis behoorde. Heden ten dage heeft de ovariotomie geen vijanden meer. Wat zeg ik? Men snijdt zelfs bij hystericae de eierstokken uit, onder voorwendsel van ze te genezen. Geen enkele stem verheft zich tegen deze handelwijze en men durft den banvloek uit te spreken over de onschuldige suggestie die de hysterie geneest!

Ik doe een beroep op de talrijke studenten en collegas die sedert vele jaren mij de eer aandeden mijne kliniek te volgen. Zoo gij een enkel feit kunt aanhalen van ernstig nadeel toegebracht door verstandig geleide suggestie, zegt het dan! Ik heb heel wat neurosen door suggestie zien genezen, ik heb er nooit eene door suggestie zien ontstaan! Ik heb tal van malen het verstand zien verbeteren en terugkeeren, ik heb nog nimmer bijgewoond dat het intellect werd verzwakt door suggestie! Zeer zeker, suggestie kan u niet vrijwaren tegen alle mogelijke zenuwaandoeningen. Zoo komen onder anderen, onder de talrijke zenuwlijders die deze behandeling wenschen te ondergaan, candidaten van krankzinnigheid voor, een toestand die de suggestie niet voorkomen en ook niet genezen kan. Onder de neuropathen schuilen voorbestemde individuen bij wie later de aangeboren en latente kiem voor cerebro-spinaal lijden of voor krankzinnigheid tot ontwikkeling komen kan. Om nu aan de suggestie toe te schrijven wat toekomt aan heriditeit, is een klinische fout begaan, waartegen mijne lange ervaring opkomt. Onder de — door bromureta en valeriaan behandelde — neuropathen, zijn er ook en in even

groote getale die een of anderen dag hun schatting zullen betalen aan de oorspronkelijk verkeerden aanleg van hun organisme. Zal men daarom van de bromureta, de valeriaan, de hydrotherapie zeggen dat zij hysterie of krankzinnigheid veroorzaken? Noch Dr. Liébeault (te Nancy), noch de heeren Dumontpallier, Déjérine, Auguste Voisin, Bérillon te Parijs, noch de heereu Fontan en Ségard te Toulon, noch Dr. von Schrenck-Notzing te Munchen, noch professor Forel te Zurich, noch Dr. Ladame te Genève, noch professor von Kraft-Ebing te Weenen, noch professor Hirt te Breslau, noch Dr. Lloyd Tuckey te Londen, noch de doctoren van Renterghem en van Eeden te Amsterdam, noch Dr. Moll te Berlijn, noch Dr. Wetterstrand te Stockholm, noch zooveel anderen, die de dwalingen van onze school volgen en therapeutische suggestie uitoefenen, hebben op duizende patiënten, ooit het geringste ernstig nadeel zien optreden.

De suggestie geneest dikwijls; zij verlicht altijd — als ze niet geneest — en is onschadelijk als ze geen baat vermag van te aanbrengen.

Niettegenstaande de, van onbevoegdheid getuigende, beschuldigingen van de eenen, van de sleur en vooringenomenheid van de anderen, die bang zijn die studie ter harte te nemen, die zich niet los kunnen maken van hunne vooropgezette begrippen of die het eeuwen trotseerend diskrediet dat zich — niettegenstaande alles — nog hecht aan het woord magnétisme, (dat door de Académie bespogen is omdat zij geen kaf van koren wist te onderscheiden,) niet durven trotseeren; niettegenstaande alles, baant de suggestieve psychotherapie zich haren weg, evenals alle waarheden. Dagelijks ontvang ik er talrijke blijken van, die mij troosten voor heel wat minachtende glimlachjes.

»Ik protesteer, zegt professor Ewald, tegen den naam van *medisch* hypnotisme. Zoo eene behandelingswijze den naam *medisch* rechtens dragen zal, onderstelt zij het bestaan van een medische kunst, eene medische wetenschap. Maar wat de eerste de beste herder, de eerste de beste schoenlapper doen kunnen, mits zij slechts genoeg zelfvertrouwen hebben, mag niet den naam verdienen van geneeskundige behandeling."

Men kan met hetzelfde recht zeggen, dat het leggen van een spaansche vlieg, het zetten van een lavement, het zacht drukken van een wond om bloeding te stillen, geen geneeskundige behandeling heeten mogen.

Ik geloof bovendien, dat ik in de voorgaande bladzijden heb bewezen dat de therapeutische suggestie eene kunst en eene wetenschap is, die eene langdurige ervaring vereischen en bovendien ook degelijke begrippen van geneeskunde en psychologie.

De leer der suggestie en hare talrijke toepassingen vormen een der groote veroveringen onzer eeuw. Een naam die in het dankbaar aandenken der menschheid voortleven zal, hecht zich vast aan die ontdekking, die van de school van Nancy uitgaat; het is de naam van een nederig geneesheer en van een braaf man, ik bedoel dien van Dr. Liébeault.

U.HOLZER
BINDER
BOSTON

